

1793

ANTONIO PICHARDO VINUESA

COMENTARIOS SOBRE LOS TRES PRIMEROS LIBRS DE LAS
INSTITUCIONES DEL EMPERADOR JUSTININO

SALAMANCA - 1600 -

Excedebant Andreas Renaut & Joannes Ferdinandus

R. 6231

T.145762
C.1207712

Index Authoritatum Scripture.

E X A C T I S A P O S T O L O R V M .
Cap. 1. Possedit agrum de mercede iniuritatis. pagina. 550.a.

E X E P I S T O L A A D R O M A N O S .
Cap. 1. Iustus ex fide viuit. pagina. 21.
Inuisibilita Dei per ea quæ facta sunt. pagina. 80.a.
Tradidit eos Deus in reprobum sensum. pagin. 695.b. & 416.b
Qui prædestinatus est filius Dei, pagina 830.b & 835.a
Cap. 2. An ignoras quod misericordia Dei ad pœnitentiam, &c. p.647.b. & 652.a
Cap. 3. Iustificati gratis. pagina. 747.a
Cap. 4. Credidit in spem contra spem. pagina. 38.a
Vocat ea quæ non sunt sicut ea quæ sunt. pagina. 199.a
Cap. 6. Gratia Dei vita æterna. pagina. 233.a
Non quod volo bonum hoc facio. p.416.b
Cap. 8. Ipse spiritus postulat pro nobis. p.550.a
Non sunt condignæ passiones huius temporis. pagina.
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. pagina. 695.b.
Quos præsciuit & prædestinavit pagina 722.a. & 735.a
Quos præsciuit & prædestinavit. p.710.a.
Spiritus postulat pro nobis gemitis. pagina. 550.a
Cap. 9. Quem vult inducat. pag. 416.b
O homo tu quis es. pagina. 421.b
Quod si Deus volens ostendere iram. pagina. 636.b.
Autequam nati essent aut quidquam boni aut mali egissent. pagina. 725.a
Esau odio habui, pagina. 641.a
Sed & Rebecca ex uno concubitu habens, &c. pagina. 734.a
Optabam ego anathema esse. pagina. 802.b
Cap. 10. Fides ex auditu. pagina. 5.b
Cap. 11. Ex ipso per ipsum & in ipso. pag. 1105.a

E X E P I S T O L A A D C O R I N T H .
1. Cor. 1. Elegit abiecta mundi ut fortia confundaret. pagina. 48.b
Qui factus est nobis à Deo sanctificatio. pagina. 153.a
Cap. 2. Non persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis. pagina. 7.a
Nos autem sensum Christi habemus. p.68.a
Oculus non vidit neque auris audiuit. pagina. 233.a
Cap. 3. Vnusquisque propriam mercedem recipiet. pagina. 277.a
4. Quid habes quod non acceperisti? pag. 690.a & 686.b
7. Vnusquisque proprium donum habet à Deo. pag. 686.a
Cap. 9. Nunquid cura est Deo de hominibus. pag. 597.a. & 603.a
Non alligabis os boui trituranti. p.69.b.
Cap. 11. Alij datur sermo sapientiæ. pagina. 2.b
Cap. 12. Alij datur interpretatio sermonum. p.3.a
Cap. 15. Sicut stella differt ab stella in claritate, pagina. 277.a
Tunc & ipse filius subiectus erit. pagina. 830.b. & 834.b
2. Cor. 10. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia. pag. 38.a

Cap. 12. Audiui arcana verba, &c. pag. 304.b
Cap. 13. Videmus nunc per speculum. pagina. 11.b & 294.b

Cum venerit quod perfectum est euacabitur. pagina. 12.b

An experimentum querit eius qui in me loquitur. pagina. 55.b

Litera occidit, spiritus autem vivificat. p.73.b

Gratia Domini nostri Iesu Christi. p.1061.2

E X E P I S T O L A A D G A L A T A S .

Cap. 1. Notum vobis facio Euangelium quod Euangelizatum est a me. pagina. 1.b
Si nos aut Angelus de celo aliud vobis Euangelizauerit. pagina. 38.a
Cap. 4. Illa quæ sursum est Hierusalem. pag. 82.a
Duos filios habuit. pagina. 68.b

E X E P I S T O L A A D E P H E S I O S .

Cap. 1. Secundū consilium voluntatis suæ. p.536.a
In quo nos forte vocati sumus. pag. 703.a
Elegit nos in ipso. pagina. 641.a
Benedixit nos omni benedictione. p.741.a
Supereminens magnitudo virtutis eius. pagina. 809.b
Cap. 1. Ipsius factura sumus creati in operibus. pagina. 637.b. & 374.a
Cap. 3. Ut innotescat principibus & potestatibus. pagina. 294.a
Cap. 4. Quosdā dedit Apostolos. p.509.a. & 736.a
Iam non ambulatis sicut & gentes ambulant. pagina. 7.b
Nolite contristare Spiritum sanctum. pagina. 311.a. & 836.a
Vnicuique nostrum data est gratia secundum donationem Christi. pagina. 736.a
Cap. 5. Omne quod manifestatur lumen est. p.261.a

E X E P I S T O L A A D P H I L I P P E N .

Cap. 2. Factus est obediens usque ad mortem. pagina. 830.b. & 834.b

A D T I M O T H E V M .
1. Cap. 1. Regi seculorum immortali. pagina. 98.a.
Cap. 2. Regi seculorum immortali. pagina. 225.a
Qui vult omnes homines saluos fieri. pagina. 688.b
Cap. 4. Qui saluator est omnium hominum. pagina. 650.a
Cap. 6. Qui solus habitat immortalitatem. pagina. 188.a
Lucem habitat inaccessibilem. p.225.a
Cap. vlt. Beatus & solus potens rex regum. p.830.b
2. Cap. 1. Si quis se emundauerit à delictis p.722.a & 736.a
Cap. 2. Nouit Dominus qui sunt eius. pag. 622.b
Cap. 3. Mali autem homines & seductores proficiunt in peius. pagina. 695.b

A D T I T V M .
Cap. 1. Oportet episcopum eum amplecti qui secundum doctrinam fidem sermonem pagina. 3.a
Cap. 3. Stultas quæstiones & genealogias. Non ex operibus iustitiae, quæ fecimus pagina. 728.b

A D H E B R AE O S .
Cap. 1. Multifarie olim Deus loquens Patribus pagina. 67.b

Index authoritatum Scripturæ.

Qui cum sit splendor Patris. pagin. 835.a
Et figura solidantiae eius. pagina. 947.a
Cap. 6. Impossibile est eos qui semel illuminati
sunt. pagina. 644.a
Cap. 10. Verbo Dei aptata sunt secula ut ex inui-
sibilibus. pag. 474.a
Cap. 11. Accedentem ad Deum opportet credere.
pagina. 2.a
Fides est sperandarum substantia rerum.
pag. 14.a & 91.a
Noumuenit locum penitentiae. p. 655.a

E X E P I S T O L A P E T R I.
1. Cap. 1. In quem desiderant angeli prospicere. pa-
gina. 228.b
Cap. 3. Parati reddere rationem eius quæ in nobis
est fides. pagina. 3.a
2. Cap. 1. Omnis prophetia scripturæ propria inter-
pretatione noua fit. pagina. 2.b
Habemus firmorem propheticum sermo-
nem. pagina. 38.a
Sit agite ut per bona opera certam voca-
tionem vestram pagina. 790.a & 793.b
Cap. 2. Non enim voluntate humana allata est ali-
quando prophetia. pagina. 67.a
Cap. 3. Nolens aliquos perire sed omnes ad peni-

tentiam reuerti. pagina. 659.b
E X E P I S T O L A I O A N N I S.
1. Cap. 1. Quod vidimus oculis nostris hoc annun-
tiamus. pagina. 11.a
Cap. 1. Cum apparuerit similes ei erimus. p. 11.b.
Est propitiatio pro peccatis totius mundi.
pagina. 650.a
Nō necesse habetis ut aliquis vos doceat.
pagina. 5.b
Nam si fuissent ex nobis permanissent.
pag. 710.b
Cap. 3. Cum apparuerit similes ei erimus. p. 226.2
Omnis qui peccat non videt Deum. p. 11.b.
3. Epis. Qui male agit non videt Deum pag. 11.b
E X A P O C A L Y P S I.
Cap. 3. Ego sto ad ostium & pulso. pag. 685. a.
Tene quod habes ne alius accipiat coro-
nam tuam. pag. 790.a & 794.a
Cap. 5. Vicit leo de tribu Iuda. pag. 62.b.
Liber scriptus intus & foris. pagi. 202.a
& 75.b
Cap. 16. Libri aperti sunt. pag. 802.a
Cap. 21. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem, pa-
gina. 82.a
Claritas Dei illuminabit eam. pag. 262.b

Finis Indicis locorum sacræ Scripturæ.

T A S S A.

O Christoual Nuñez de Leó Escrivano de Camara del Rey
nuestro señor, y vno de los que residen en su consejo, doy
fe, que hauiendo visto por los Señores de el vn libro, que
con priuilegio de su Magestad esta impresso, intitulado
*Comentarios sobre los tres primeros libros de las Instituciones del Emperador Iusti-
niano*, compuesto por el Doctor Antonio Pichardo Vinuela, Cathe-
dratico de Codigo en la vniuersidad de Salamanca, tassaron cada plie-
go de los trezientos y tres, que tiene el dicho libro, à quatro maraue-
dis, con que antes y primero que se venda el dicho libro, se ponga al
principio de cada uno de ellos, esta fe de tassa, y para que de ella cõste
de mandamiento de los dichos señores de el Consejo de su Magestad
y de pedimiento de el dicho Doctor Antonio Pichardo Vinuela, di
esta fe en la Villa de Madrid, à veynre y tres dias del mes de Março de
mil y seyscientos.

Christoual Nuñez de Leon:

Pliegos trezientos y tres , tassa treynta y cinco Reales y veynre y
dos marauedis.

R. 8731
*Christoual Nuñez de Leon
faite a monseigneur
es decr. 10, Lucas 23
Nuñez de Leon*

A. 2.2 A T

Y RICARDO. En el libro de los suyos / Impreso en Valencia
que, oírse en la parte superior del libro y por el dízimo
de los que se le pague a la iglesia de San Pedro de
Alcántara, en aquella villa de Segura. Muy al diligenciamiento de
que recuerda el obispado de Alcalá de Henares, en su
dilección a su obispado, y a su catedral de Alcalá, en
el que se ha hecho memoria de la fundación de
la iglesia de San Pedro de Alcántara, en la villa de
Alcántara, en el año de mil y setenta y siete, y a su
bogacía de la que se ha hecho memoria de
los que han contribuido a su construcción
y a su sostenimiento. Y que se ha hecho memoria
de la que se ha hecho memoria de su
construcción y sostenimiento.

C. Ayuntamiento de Alcántara

Y RICARDO. En el libro de los suyos / Impreso en Valencia
que, oírse en la parte superior del libro y por el dízimo
de los que se le pague a la iglesia de San Pedro de
Alcántara, en aquella villa de Segura. Muy al diligenciamiento de
que recuerda el obispado de Alcalá de Henares, en su
dilección a su obispado, y a su catedral de Alcalá, en
el que se ha hecho memoria de la fundación de
la iglesia de San Pedro de Alcántara, en la villa de
Alcántara, en el año de mil y setenta y siete, y a su
bogacía de la que se ha hecho memoria de
los que han contribuido a su construcción
y a su sostenimiento. Y que se ha hecho memoria
de la que se ha hecho memoria de su
construcción y sostenimiento.

S Y M B O L O R V M E X P L I C A T I O .

F R A N C I S C I S A N C T I I
B R O C E N S I S I N I N C L Y T A
Salmanticensi Academia Primarij R̄hetoricēs iam
emeriti, Græcæq; linguae Doctoris.

ENDOOPERATOREM, QVEM PAX TRANQVILLA IUVABIT
LEGIRVS ARMARI DECET, ATQ; ORNARIER ARMIS:
HAEFC SEPARARE NEFAS: CQNIVRANT VTRAQ. AMICE.
HAS RETINET, IVNGITQ; SIMVL PIA CVRA PHILIPPI.
ROMA POTENS BELLO, IVRIS, LEGVMQ; PERITA
IVNGITVR HESIERIAE COMES: ET TV IVNGIS VTRAMQ.
OFFICIIS PICHARDE PIIS: DVM ROMVLA IVRA
HISPANIS APTARE PARAS: OCCASIO PRAECEPS
CRINE TEGINS FACIEM NON TL FVGIT, VSQ; RETENTAS:
NULLIVNQVAM CEDENS (CEV PALMA INCVRVA) LABORI.
ET TIBI QVAE SAMIOS DIDVCIT LITERA RAMOS,
APVERO ANGVSTVM MONSTRAVIT LIMITE CALLEM.
MACTE ANIMI, PERSTA: ET RELIQVOS QJ I PRAEFETE VINCIS
ALITE, TE VINC: HINC TIBI SVRGET GLORIA MAIOR.

M I C H A E L I S C E I V D O
Militiae de Calatrraua fratrīs, in S Y M B O L O R V M
explicationem, & ANTONII PICHAR-
DO VINVE SA præce-
ptoris laudem.

Inclytas suspendis gestamina clara Philippi,
Regia quem titulis Regibus arma iuvant.
Iugenio, Picharde, tuo, Bellona potentis
Imperij custos astitit ipsa vigil.
Hinc ocuis magni Prudentia luris apertis
Prospicit humanis rite perita bonis.
Vtraque vicitrices Regum moderatur habenas:
Illa potens armis, legibus ista potens.
Romula iura paras inter pres primus, & auctor,
Iungens Hispanis Romula iuratus.

J

Iam

Jam Latij nostris seges est uberrima campis:
 Diuine das populis farra secunda manu.
 Iam lupa quæ geminos pauit Laurentia fratres
     Porrigit Hispanis ubera plena viris.
 Profuit ipsa potens occasio raptæ capillis.
     Netibi sollicito tempus inane foret.
 Quo merita culmen laudis concenderis altum,
     Ardua Pythagoræ littera monstrat iter.
 Non te liuor edax, non te potuere laborum
     Ponderatur batis vincere temporibus.
 Longè alios animi superato pondere vincis,
     Non secus ac sese tollere palma solet.
 Solus inexhausti pandis penetralia iuris:
     Hic labor, hæc virtus laus tibi maior erit.

PETRVS XVARES DE
 Molina Hispalensis utriusque iuris studiosus
 ad lectorem de opere D. ANTONII PICHAR-
 DO VINVE SA præceptoris sui.

 Vbrica Casarei sileant glossemata iuris,
     Scrinia nec replete Bartolus ampla nitens,
     Nec Pauli monitis omnes tribuantur honores
     Iura que flectat habens Baldus in ore bouem,
     Ordine nec Mayuns, nec causis Immola clarus
     Sublimibus seriant sydera verticibus:
     Omnia Pichardus breuiore volumine præbet
     Vnum pro cunctis iuris alumne legas,

Por

EL REY.

O R quanto por parte de vos el Doctor Antonio Pichardo Vinuesa Cathe dratico de Codigo en la Vniuersidad de Salamanca,nos fue fecha relacion,que vos auia des compuesto vnos Comentarios sobre los tres primeros libros de las Instituciones del Emperador Iustiniano, que era de los que haziades presenta cion,y eran las mismas leturas que auia des leydo en la dicha Vniuersidad,el qual era muy vtil y provechoso,y nos pedistes y suplicastes os mandassemos dar licencia y facultad para que pudiesedes imprimir el dicho libro y Comentarios inserto el texto de Iustiniano,con priuilegio por veinte años, o como la nuestra merced fuelle . Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias que la pragmatica por nos ultimamente fecha sobre la impressiō de los libros dispone, fue acordado que deuiamos de mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razon, e nos tuuimos lo por biē. Por la qual por os hazer bien y merced,os damos licencia y facultad , para que por tiempo de diez años primeros siguientes,que corran y se quenton desde el dia de la fecha della, vos o la persona que vuestro poder ouiere, y no otro alguno,podays imprimir y vender el dicho libro,que de suyo se haze mencion,por el original que en el nuestro consejo se vio,que va rubricado y firmado al fin del de Christoval Nuñez de Leon nuestro scriuano de Cai na rade los que en el residen,conque antes que se venda lo traygays ante ellos,juntamente co el original,para que se vea si la dicha impressiō esta conforme a el, o traygays se en publica forma,en como por corrector por nos nombrado se vio y corregio la dicha impression por su original,y mandamos al impressor que imprimiere el dicho libro,no imprima el principio y primer pliego,ni entregue mas de vn solo libro con el original al autor,o persona a cuya costa se imprimiere, y no otro alguno para efecto de la dicha correction y tassla,hasta que primero el dicho libro este corregido y tassado por los del nuestro consejo , y estando ansi y no de otra manera pueda imprimir en el dicho libro el principio, y primer pliego,en el qual seguidamente ponga esta nuestra licencia y priuilegio y la aprovacion,tassla , y erratas,sopena de caer e incurrir en las penas contenidas en las pragmaticas y leyes de nuestros Reynos,que sobre ello disponen. Y mandamos que durante el dicho tiempo de los dichos diez años persona alguha sin vuestra licencia no le pueda imprimir ni vender, sopena que el que lo imprimiere aya perido y pierda todos y cualesquier libros , moldes y aparejos, que del dicho libro tuuiere, y mas incurra en pena de cincuenta mil maraudis, la qual dicha pena sea la tercia parte para la nuestra camara y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciere, y la otra tercia parte para la persona que lo denunciere . Y mandamos a los del nuestro consejo, Presidentes, e Oydores de las nuestras audiencias, Alcaldes, Alguaciles de la nuestra casa, y corte, y Chancillerias,e atodos los Corregidores, Alisstete , Gouernadores, Alcaldes mayores, y ordinarios, y otros juezes, e justicias cualesquier de todas las ciudades villas y lugares de los nuestros Reynos y señorios,ansi a los que a ora son, como a los que seran de aqui adelante,que vos guarden y cumplan esta nuestra cedula , y contra su tenor y forma, y de lo en ella contenido, no vayan ni passeen, ni consentan yr ni passar en ma nera alguna,sopena de la nuestra merced, y de diez mil maraudis para la nuestra camara. Fechada en Madrid a veinte y vn dias del mes de Diziembre de mil y quinientos y nouenta y nueve años.

Y O . E L R E Y.

Por mandado del Rey nuestro Señor.

Don Luys de Salazar:

¶ 2

EV

R E Y

V E L R E Y faço saber aos que este Aluara virem que eu ey por bem fazer merger ao Douctor Antonio Pichardo Vinuela Cathedratico em a Vniuersidade de Salamanca, que por tempo de dez anos, imprimidor nē liureiro algū, nē outra pessoa de qualquier calidade que seja, nam possa imprimir, nē vender em todos meus Reynos e senhorios da Coroa de Portugal, nē trazer de fora delles o liuro intitulado das Instituções do Emperador Iustiniano cō huns Comentarios y leitura que trata sobre elles. Se nam aqueles liureiros e pessoas que pera isto tiuerem licença do dicto Douctor Antonio Pichardo. E qualquier imprimidor, liureiro ou pessoa que durando os ditos dez anos imprimir odito liuro nos ditos meus Reynos ou os trouxer de fora delles sem licença do dito Douctor Antonio Pichardo, perdera pera elle todos os volumes, que assi imprimir, vender ou de fora trouxer. E alem disso encorrera empena de cem Cruzados, ametade pera minha camara, e a outra ametade pera quem o acusar. Mando a todas minhas Iustiças e officiaes a que o conhecimento disto pertençer que lhe cumpram guardem e façam comprar e guardar este aluara como se nelle contem. O qual ey por bē que valha e tenha força e vigor como se fosse carta feita em meu nome por my assynada e passada pella Chançelaria posto que por ella nam passe sem embargo das ordenações do segundo liuro titulo vinte que o contrario dispoem. Francilco Matoso o fez em Madrid a vj. de Feuereyro de mil e seis centos. Antonio Moniz da Fonseca o fez escreuer.

R E Y.

Pedro Barbosa,

Francisco Nogueyra

Registrado.

Fonseca.

C E N S V R A.

COMMENTARIA ANTONI PICHARDI VINUELA Hispani i.C. præclari, & Iustinianei Codicis apud Salmanticenses interpretis eruditissimi, in tres priores libros Institutionum Imperatoris Iustiniani, supremi senatus iussu, qua potui diligentia perlegi. Cuius argumenti opus cum nullum ante ab Hispania prodierit, & in eo auctor in omni ferè iuris materia, cum iure Romano Hispanū apte coniungat, & utrumq; diserte explicet: publica luce, & Doctorum hominum approbatione dignum censeo. Salmantica. VII. die mensis Decembris. anno.

C I O. 19. XC. VIIIII.

Gabriel Henriquez, Primarius legum
Doctor in Salmant. Academia.

IOANNIS DE SOLOR- CANO PEREYRA I.C. MATRI-

tensis, & in Salmanticensi Academia Cæsarei juris publici profes-
soris in ANTONII PICHARDO com-
mentaria ad Lectorem præfatio.

MIRARI se, scriptum reliquit Vitruvius, quanam effici ratione potuerit, ut nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Næme avè vicissent, Græcorum maiores, ita magnos honores constituerint, vti non modo in conuentu stan tes, cum palma & corona ferrent laudes: sed etiam cum in suas ciuitates reuerteretur, cum victoria triūphantes, quadrigis in mænia & in patrias inuchi solerent, è reque publica, perpetua vita constitutis vectigalibus, frui: scriptoribus verò non idem honores, etiamq; maiores sint tributi, quorum prudentia tanta munera, priuatim publiceque hominibus præ parat, quorumque cotidiana præcepta, perpetuis industrijs & laboribus culta, infinitas utilitates, æuo perpetuo, nō solum suis ciuibus, sed etiam omnibus gentibus præstāt, instituuntq; ciuitatibus humanitatis mores, æqua iura, leges, quibus absentibus, nulla potest ciuitas in columis esse. Ego verò & hac, & ea quoque de causa, in maiorem rapior admirationē, quod videa, optimos quoque scriptores non modo præmijs & honoribus destitutos, quibus eos ornari par est: sed etia ex tot millibus vnum, vix (& ne vix quidem) vullo in lœculo repertum, qui suos non fuerit Syco phatas perpessus, qui que inuidentis Momie, emissitios oculos, & Theoninos dentes euaserit. Nam vt Zoilum prætermittam, qui (vt Ouidius ait)

INGENIVM MAGNI, LIVIDE DETRECTAT HOMERI.

ET qui in diuinum quoque Platonem, ac cōplures alios, acerbe & virulenter stylum distinxit, & huiuscmodi canibus, nomen & originem dedit, fuere subsequētibus ætatibus alij, qui dum præstatiſſimorū quorum cumq; scriptorum, ingenia calumniari, & Aristarchum lequuti, eorum præclaris operibus, notas iniijcere non verentur, adeò sunt maledicendi studio debacchati, vt si grauiora nō possent, leuia quæque & exigua pecata, rabido morsu reprehenderent, ipsum, quem ipsi referunt, Momum sequuti, qui (vt fabulæ memorant) cum in Veneris pulchritudine, nihil dicere posset, in eius crepidas vt obstreperas maledicæ linguae virus effudit. Sic etenim quilibet, quantumuis mediocri instructus lectione, comprehendet, in Platonis dialogis, ordinem à quibusdam requiri: Aristotelē totius Peripateticæ doctrinæ facile principē, obscuritatis notari: Virgilium

à nonnullis ingenio imbecillum, & ab alijs, Homerici laboris compilato rem haberi: Ciceronem frigiditatis in salibus, & impropriæ parumque integræ locutionis damnari: Plinium turbidum flumē: Senecam, calcem sine arena, Marcum Varronem, litterarum porcum vocari: & denique Caïum Sallustium, vt qui osca, & obsoleta verba affectarit, ab Asinio Polione reprehendi, adeo inuidiæ subiacet omnia, & adeo (vt Martialis ait)

QVI VELIT INGENIO CEDERE, RARVS ERIT.

Sed hoc enorme & detestabile vitium, cum semper late, nostro verò hoc sèculo latissimè patere, nemo non videt, cuius (vt cum Tull. loquar) est quædam labes & macula, virtuti inuidere, & in quo inueniri passim quam plurimi possunt, eo prædicti ingenio, vt dum se solos sapere, alios cæcutire videri volunt, nisi quod ipsi fecerint, nil rectum censeant, ac si quid alij, literariæ rei opis attulerint, aut furtim mordeant, aut palam delicato fastidio respuant, id solum gloriæ & laudis sibi additum esse putantes, quod aliorum nomini, & existimationi detraxerint. Quo hominum genere, nullum meo hercule iudicio, perniciosius reipubl. excogitari potest, nocentius nullum: quippe qui tales sint, vt cum ipsi, nihil luce dignum in lúcem proferant, continuis, importunisque latratibus, doctos quosque, & (proat sunt docti omnes) probos, verecundosque viros, in umbra culis domesticis delitescere, & perpetuis tenebris, egregia scrip̄ta, diurna, nocturnaque manu perpolita, damnare compellunt. Cuius rei parum absfuit, quin irreparabili iactura nouissimum exemplum, antiquioribus alijs adderetur, dum ingenio & eruditione conspicuus noster A N T O N I V S P I C H A R D O, commentarios istos, quos in treis priores imperialium Institutio- num libros, iugi lectione, & indefesso studio præparauerat, satius esse iudicat, domestico cohibere carcere, sibi tantum (quod aiunt) & Musis, cecinisse, contentus, quam se imperito vulgo, improborum præterea hominum, atque calumniatorum pestiferis, nocentissimis que venenis, contra quæ, vix ullum (vt Aristophanes ait) antidotum cogitari potest, obijcere: Rem esse periculi plenam agnoscens, in tam diuersis hominum sententijs, & opinionibus, ita quemquam de se superbe sentire, atque ita sibi Suffenum esse, vt existimet posse se, omnibus in omnibus satisfacere, & audacem, quin potius temerariam præsumptionem videri, cum de alijs ferre iudicium, qui ipse sit, ab omnibus iudicandus. Quibus de causis, adeo propositi tenax persistit, atque adeo huic sententiæ, mordicus hæret, vt ægre ab ea perpetuis multorum expostulationibus, & enixis amicorum (quibus iā ipse legendi libri fecerat copiā) precibus, auelli potuerit. Inter quos ego, qui me hoc modo, li-

terariæ

terariæ reipublicæ, non modicum opere pretium factum est videlicet,
vrgere hominem cœpi, & quod eum ab initio semel consilio deducere in
nullum non lapidem voluere, abieci, humiliisque animi esse, ei ob oculos
ponens, tantum malevolentum calumnij deferre, ut earum inanitatem
more præclaram adeo & egregiam, de bonis, eruditissimæ omnibus,
de que iurisprudentia ipsa, benemerendi occasionem, sineret præte-
rire, imperitamque multitudinem ne teruncij quidem facienda, &
estimandam, cum potius (vel Diogene teste) is solum recte philosophetur,
qui illi non placeat, & cum nullum usquam certius, manifestiusque
doctrinæ, & eruditionis indicium, præbere quis possit, quā si ab huius-
modi canibus impetratur, hi enim quos sœpe (vi Satyrographus inquit)

PACUVIVS, ET VERRVCOSA MORATVR ANTIOPA.

semper in sublimia quæque feruntur, & ea tantum (ut ille ait) quæ non
capiunt, capiunt: Hocque optimè significasse Nasonem dūm dixit:

SVMMA PETIT LIVOR, PERFLANT ALTISSIMA VENTI.

SVMMA PETVNT DEXTRA, FVLMINA MISSA IOVIS.

Notumque esse arbores quæ iuxta vias sunt, laxis & fustibus peti saepius,
& homines, linguarum his telis, qui in limite melioris famæ: Prætereat
ut ilthæc omnia decessent, frustra detractorum morsus, ab eo homine
pertimeri, qui doctissimorum huius Academiæ Salmaticensis Patrum
iudicio, ita omnes eruditionis numeros, in his commentatijs expleue-
rit, & ita omnia ad Critolai libram expensa, & ad Cleantis lucernam cui
gilata protulerit, ut nihil omnino sit, quod eis addi, aut adimi, aut quod
Momus ipse, reprehensione dignum, iure possit offendere. Satis iam,
Horatij præcepto paritum, satis iam mature consultum, facto & euul-
gatione libri opus esse, ne si velit in eius partu elephantum imitari,
plagiarius aliquis, (quorum nostra hac ætate infinitas est numerus) quæ
ab eius privatissimis scriptis abstulerit, pro suis in publicum proferat: ne-
ve ipsis longiori mora, dimidium beneficij desperat, cum certum sit,
vel Ausonio testante, ingratam esse gratiam, quæ tarda est, & ut recte
Publius admonuit, bis datum quod opus est, si citò & sponte offera-
tur. Ad hæc, memorem esse oportere, scribendi prouinciam, quæ in
alijs autoribus voluntaria, atque adeo audax, & temeraria videri so-
let, sibi necessariam quodammodo esse, ac proinde à nemine unquam
vitio vertendam, cum potius nemo maiori ratione reprehendi, & accu-
satideberet, si neque dolium volueret, neque ullum ingenij, & erudi-
tionis suæ specimen proficeret, quamvis, qui in hoc Salmanticensi Gym-
nasio (id est in florentissimo hoc omnium literarum emporio) situs, &

disciplinis imbutus, in eodem supraemis iuris utriusque corona donatus: in eodem sexdecim (& quod excurrit) annis, tanta cum laude, & auditorum frequentia, praetorius officio defunctus: in eodem denique toties in literariis concitationibus, cum fortissimis antagonistibus, publicam ingressus palæstram, tot triumphos, tot palmas adeptus, & toties vicit, & ouans à populo salutatus. Quibus ipse rationibus aliquantulum motus, & continuis deinceps discipulorum precibus fere coactus, quibus eius moram, & eius datam necdum tamen expletam fidem, interpellabant votis tandem communibus annuit, & le libri editionem, primo quoque tempore facturum promisit; quæ nunc ecce, publicam sortitur fortunam, omnibus qui legale studium profertur, non minus ea (vt nullus arbitror) placitura quam actionum, ad certam & perspicuam formulam redactarum, oculos cornicum confagens, Gneus olim Flavius fecisse refertur. Etenim si Arcesilaum Regem, literarum monumentis didicimus, raucos aliquando, & inanem vocis, aut balbutientes homines audire exoptasse, quo attentius postea facundos auditurus plus voluptatis, & oblectamenti perciperet; cur non ego mihi pollicear, post tot qui inconcinnis, & imperitis scriptis, limpidissimos iuris prudentiarum fontes, deturbarunt potius quam illustrarunt, cultos istos, atque apprimè doctos nostri P. I. C H A R D O labores, gratissimos literatis, bonisque omnibus fore futuros: cum prorsus nullum aliud opus, ab aureo illo Iurisconsultorum saeculo, proferre possumus, quod ita omnes iustæ eruditionis impluerit numeros, & quod adeò certa, & artificiosa dicendi methodo, non hanc tractationem vel illam, sed uniuersam fere iuris ciuilis paediam ornauerit, & in perpetuam quandam consonantiam redegerit. In quo equidem omnes (inuidi quamvis, & alieni laboris iniquissimi aestimatores existant) mecum consensuros spero, & me non minus vera dixisse iudicaturos, quam (vt Lucret. ait)

¶ PYTHIAE QVÆ TRIPODE EX PHOEBI, LAVROQUE PROFATVR.

Præsertim si hoc vnum exorari se sciuerint, (quod Alcibiadem ab Eutibiade, sublato Scipione loqui cum vetantem, petuisse narratur) vt non prius feriant, & mordeant, quam audiant, certe enim ubi libro per lecto, aut aliqua eius parte perpensa, rationem & consilium auctoris, (quod non esse improbabile recor) omnino perceperint, nihil fore cōfido, quā obrem iure meritoque, eum in quoquā reprehensum, aut incusatū iri, debeat existimare. Illi nāque, quibus prima facie, vilescere opus, & pro leui, & inani haberi cōpisset, quasi quod actum agere, & noctuas, (quod aiut) Athenas adferre videatur, quisquis in hoc studio, aut stadio post

9

post antiquos sudare: & quisquis post tot, qui in Institutionum libros scripserint decursum tramite relegere audeat, plane coiperient, alio-
rum scripta, licet plurima habeat perspicaci iudicio reposita, & acris, sub-
tilique ingenio tractata, non tamen adeo vndeque perfecta, &
absoluta censeri, ut nullum posterioribus spicilegium relictum & ut
omnis super eodem argumento scribendi occasio, ceteris praeterp-
ta videatur. Quidam enim ex illis, dum Laconismo vti, & breues esse
laborant obscuri, alij dum latius diuagantur, & dum inutilibus dispu-
tationibus, vanisque indagationibus, multis paginas complent, pro-
lixi, alij vero dum promiscue omnia: & absque certo aliquo, &
dilucido ordine tractant, ita confusi & tenebricosi sunt, ut corum
opera Sibyllæ folijs obscuriora, non Dauum, sed Oedipum, hoc est,
non rudem & infirmum animum studiosi, sed natorem Delium, &
euaporatam aurem exposcat. Noster vero P I C H A R D O
ita probè Spartam quam nactus est ornat, ita breuitati, citra obscur-
itatem studet: ita ea tantum, quæ aduersum (vt aiunt) facere viden-
tur, apponit: ita Quiritum iura nostratisbus legibus comparat: & deni-
que ita docte, ita terse, ea fere solum quæ ad alijs prætermissa sunt,
congerit, vetustis nouitatem, obsoletis nitorem, obscuris lumen fa-
stiditis gratiam, dubijs fidem adstruit, & secreta utriusque iuris pri-
mordia, puro coque Latino sermone aperit, ut veritas nuda, aperta,
candida, possit deinceps optimis quibusque patere, habereque sub
inde, noui iuris alumni (quibus hæc præcipue inusitatæ) monumeta
legalia, non tam facilia, quam prona & manifesta, & ut dici verissime
queat Delphicum gladium, quinimo & Ariadnes filum eum nobis
in manibus apposuisse, quo tortuosum istud, & tot difficultatum
Mœandris inuolutum, disciplinæ legalis Labyriathum tute ingredi,
& secure peragrare possimus. Quæ qui æquo perpenderint animo,
proculdubio cognoscant, minime in his commentarijs breuitatem il-
lam desiderari, quam Institutiones ipsæ videntur exposcere, & quam
Iustin. Aug. in earum compositione obseruari mandauit, cum con-
stet multa potius auctorem dixisse, quam multum, & ea haud iuste
longa appellari, quibus nihil iure adiungi possit, præsertim cum nihil
valeat (ut Horatij verbis abutar)

BREVIVS EXCOGITARI NIL PLANIVS ISTIS,
QVÆ FIRMATA PROBANT, AVT INFIRMATA RECLINANT.
Et quæ ita noua, atq; adeo perspicua scribendi ratione, vnius cuiusc;
decisionis veritatem, tum aperiunt, tum fulciunt, & suis admotani

¶ 5 con-

10

contrarijs (non secus atque olim Socratis corum schola solebat) elatio
rem & manifestiorem efficiunt. Accipe ergo Pie & candide lector, li
brum quem tibi pius & candidus auctoris animus offert, & nunc mihi
tum, ac velut ingustum dat, & quem periculi facienda causa ex sua
literaria legione, tanquam ad incerta itinerum exploranda præmit-
tit, integrum & perfectam quam citissime, simul cum alijs ingenij ca-
pijs, in hunc aperitum famæ campum, fidenter producturus, si eius la-
borem & studiū probari: si nullos aut paucos hostes: si nullos laqueos
& insidias esse comperebit: & interim quod enixè rogo in memoriam
reuoca huius anarum virium non esse rectum cursum perpetuò tene-
re, atque ideo commentarios istos, ut sit aliquid in eis aliquando pec-
catum, non tamen inde rei cistatim & damnari debere, cum oracu-
lum poeticum moneat,

FAS ESSE IN LONGO OPERE SOMNVM OBREPERE.

Cumque ciuilis, & naturalis exigat ratio, prudentissima illa Persarū
lege cum scriptoribus agi, qua si quis in aliquo delinquisset, non prius
impostas sceleri pœnas pendebat, quam diligentι in omnem illius vi-
tam inquisitione peracta, maiorem esse eorum numerum appareret,
quaes turpiter & flagitiose, quam quæ probè & honeste gessisset, alio-
qui enim si turpibus honesta præponderarent absolui, & liber, atque
immunis iubebatur abiire. Quæ hercule ratio si (vt par est) in istis lucu-
brationibus ineatur, nihil est quod dubitem, quin liber hic, liber pos-
sit per omnium manus & ora vagari, & non modo absolui, sed & ut
perfectus, & absolutus omnibus maximopere commendari, cum in
eo, non ut Martialis scripsit:

SINT BONA, SINT QVAEDAM MEDIOCRIA, SINT MALA PLVRA.
Sed potius contra adeo optima omnia, vt vix quæ mediocria, nedum
quæ mala iudicari possint, reperiantur, Vale.

ANTO-

A N T O N I V S
 P I C H A R D O V I .
 N V E S A , D I S C I P V L I S ,
 A V D I T O R I B V S Q V E
 M E I S , S . D I C O .

VATVOR iam peractis lustris , ex quo à pueritia in celeberrima hac omnium scientiarum , bonarumque litterarum alerice , moderatriceque Salmanticensi Academia , veriusque Iuris , & Pontificij & Cesarei disciplina deditus , strenue operam nauare capi , in eaque viramque licentia tura lauream (quod alij nemini ex nostris Hispanis , nec hoc saeculo , nec longe priori , si maiorum testimonis fides est habenda , contigit) & Pontificiam , & Cesaream sum consequetus ; illudque maximum , ut inter conscriptos Patres , iuris , legumque parentes meruisse coaptari , publicusque professor renuntiari : quum maximam iuris Ciuilis Rom . partem fuerim interpretatus (quod munus adeo sum à tenera etate au picatus , ut canere cum Ouidio Nasone reete possem :

CARMINA CVMPRIMVM P OPVL O IV VENALLA L E G L
 BARBA RESECTA MIHI BIS VE SEMEL VE FVIT .

Nihil unquam habui antiquius , quam ut eorus in veram Institutionum Imperatoris Iustiniani explicationem , & interpretationem incumberem , uti meis ordinarijs extraordinarijsq , disputationibus satis testatu , & manifestu reor . Quas , & id temporis cum catbearae earundem institutionum candidatus prodirem , & ut initiu prehensandi facerem , eruditio nis mea , ac progressuu , si quos in iure fecissem , specime edere , necesse fuit , & postea quā in ea petitione obtinui rato exceptis aplausu , tata gratia , ut tale ac tantū hisce institutionib Iustinianeis enarrādis , auditorū cōsentū

(quod

Quod sine arrogancia dictum, & acceptum velim) ac nostra tempestate haec tenus non
 videbitur Academia. Testes estis vos omnes, & qui ante vos gymnasia nostra tam a si
 duabus frequentia & crebritate celebrabant, ut etiam si essent illa, his qua Academia
 haberet, (habet autem totius orbis amplissima) & latiora & ampliora: vix, ac ne vix
 quidem, vel sedentes, vel stantes capere potuissent, recte (ni fallor) existimans, ex omnibus
 iuris Civilis Ro. qui extant libris (quibus solis nos in respondendo, litigando,
 iudicando ut Iustinianus voluit) neq; compatiore, neq; utilem ullum. Continet enim
 breui licer cōpendio omne quicquid per quinquaginta Paganorum libros, & itē no-
 tiem Iustiniane Codicis Tribonianus sparsit; tanta facilitate, condito ordine, & ar-
 te tanta, quantam vix ullus potest, aut poterit unquam. Et enim hic praeter dictionis
 puritatem, verborum proprietatem, & totius non affectatam. sed naturalem quan-
 dam venustatem, munditiam simplicem, quasi latinitatis pudicitiam, concinnitas or-
 dinis, & methodi certa rasio, atq; ap̄tissima posteriorum cum prioribus connexio
 nitidius & splendidius eminet, definitionum & divisionum elegantissimarum ple-
 na omnia, iuris veteris à noui separatio perspicua, veteris sermone purissimo vete-
 rum, noui sermone doctissimorum recenti. Quæ partiendi peritia tanquam virtus
 quadam rarissima tantisper habita fuit iam olim apud summos etiam Philoso-
 phos, ut Socrates apud Platonem in Phaedro dicere soleat, hunc virum, tanquam
 Deum a tergo sequiturum se se, si quem reperisset, qui rem vniuersam recte diuide-
 re nouisset. Quemadmodum & apud Ciceronem Crassus, si quis efficeret, inquit, ve-
 primū ius omne in genera digeret, deinde eorum generum quasi quedam mem-
 bra dispereciret, tum propriam cuiusq; vim definitione declararet, perfectam nos ar-
 tem iuris habituros. Hac singula ita ad viuum hisce in institutionibus representantur
 ut ad huius sive Crassi, siue ipsius Ciceronis exemplar, & perfecta iuris forma & ima-
 go non solum depicta, & expressa, sed veris & viuis coloribus animata esse videatur.
 Quo sit ut ars boni & aequi, alioquin latissime patens, & multitudine ac varietate re-
 rum pene immensa, facile percipi, commode edisci, & haud difficulter memoria tene-
 ri possit: ut inde iure optimo crediderim, nihil magis e vestris commodis, utilitateq;
 esse posse (quibus me semper summopere addictū nostis) quam si à calce ad caput (ut
 dici solet) illū vobis explicarem. Id quum duodecim ferme ab hinc annis fuisse ag-
 gressus (quibus apud vos ius Civile Ro. interpretor, cum & antea eo munere non
 sine magna omnium expectatione pene puer Hispali Iustiniane Codicis rescripta expli-
 cans, functus essem) nec uno aut altero tantum perfici posset opus, nec qui ex vobis prio-
 ris libri commentaria exceptissent, è Academia discedentes possent sequentium cape-
 re, semel atque iterum magno conatu expostulare capistis, ut quæ vobis & dictauera,
 & deinceps dictaturus essem prælo mandarem; sic enim fieret, ut noster, qui è vestra vii-
 litate semper fuit labor, nostræq; lucrubationes, & prioribus & posterioribus meis dis-
 cipulis, futuriq; omnibus Academiæ, quinimo totius Hispaniæ, aliarumq; Regionum,
 qui huc conuenire solent, iuris legumque studiosis, magno usui esse possent; tum etiam
 de sic

ve sic, quæ nostris in gymnasij dictata, & à tyronibus, & veterani excepta & à pluribus transcripta nonnumquam, imo frequenter, mendose circumferebantur, suis exemplaribus & prototypis restituta maiore fidem & auctoritatem haberent. Qualem prouinciam, quamq; quamq; meis humeris imparem mihi imponeretis, qualemq; ego, si vestris annuerem precibus, susciperem, non ignorau. Sed cum multum & sape, tunc maxime quum à vobis ipse earumdem Institutionum cathedralm exposcerem, maiori cum conatu, vi, & imperio petereis, & quasi ab iniuio iure vel iniuria extorquere velletis: non potui non annuere, publice q; id, & coram omni Academia in me recipere. Reciperem sane & difficultiora, ut omnes gratias non modo retinerem, verum etiam quo ad fieri posset, acquirerem; & pleniori obsequio demereret amantissimos mei, non tam praestandi, quod exigebatur fiducia, quam negandi verecundia: ea praesertim occasione, qua velea, quæ supra viri sunt, recusare, aut abnuere religio est. Honoris & gloria sacra famæ, quid non mortalia pectora cogis? Igitur quasi ex sponso mecum agere cœpistis horrendum illud classicum canentes Solue quod debes. Debeba, quia promiseram, & quia soluendo non eram, ad impossibilium (quorum nulla est in iure obligatio) exceptionem, veluti ad aram configiebam: quam et si certissimum asylum, & omni iure sacro sanctum vos omnes fateremini, me tamen quotidiano conuicio, quasi decoctorem cum proprijs & alienis facultatibus ecclesiam occupantem, extraxisti. Factum à vobis duriter, immisericorditerq; atque etiam, si libere dicendum est, illiberaliter. Sed ego qui, velut Accessus alter, magis opportunam lunam semper expectans, ut sic quandiu possem rem proferrem: & nunc hoc, mox illo colore in crastinum diem differens, eo protraxeram, ut me tempore tutum crederem, nouissime vobis quotidie, non iam iure exigentibus, sed rogantibus, (durissimo sane imperandigenere iuxta illud Ausonij).

SCRIBERE ME AVGUSTVS IVBET, ET ME A CARMINA POSCIT,
PENE ROGANS, BLANDO VIS LATET IMPERIO.)

nō potui nō (ut cunq; valere, non ut velle, sed ut me ieporis angustia coegerūt) cōmetaria nostra typographis committere: quæ vel ab occupatissimo homine, & cui duabus cotinus quotidianis lectionibus (hisce præcipue diebus quibus ea prælo mādatur, sc̄o à vobis exceptis aplausu ratō vestrorū omnī cōuentu, tanta acclamatiōne, ut cōmentaria nostra ad l. prolata. 4. C. de sententijs & interlocutionibus omnī iudicū, quæ in maiori antiquiorum Salmanticensium Scholarum gymnasio, Iuri Canonico dicato, totius orbis sane amplissimo (alia vos capere non potuerunt) vobis hodie dictata, & ad titulum C. communia, de vſu capionibus, vbi tortuosa possessionum Mæandra in antiquiori etiā earunde Scholarū iuri Ciiali dicato gymnasio interpretamur, bonis omnibus, aquisq; rerū estimatoribus, prout sunt omnes, gaudiu & latitia, multis vero admiratio fuerint,) alijsque cum publicis, tū priuatis negotijs, mane à lucifero donec Sol occidat, expediendis toti dies abeunt, edita esse, vel me racente res ipsa loqueretur. Quoniam vero, quia priorum trium librorum absoluera, & posterioris maxima ex

parte

parte confeceram, ut illa ad umbilicum usque perducere possem, inducias ipse petebam, aliquodque ut temporis spatium mihi indulgeret, quo possem integrum, perfectumque opus præstare, debitumque omne, pro ut fidei conductus, retribuere, quasi vos uerum vana promissi spe lactarem, diutius differre non sustinuistis, alias inertia dicam mihi scripturi, quibus ut satisfacerem, cursu tarditatem corrigere coactus sum. Renunciaſtis etenim mihi non semel præsenti ſolutione contentos, reliquum libentissime cum exsoluerem uellem, volo autem nunc, præstaboque si Deus dederet, quam citissime, recepiuros. Scio me ales plenum opus aggredi, & quod ex Hispanis nostris ante me aggressus fuit nemo, et si enim a nostris quam plurimi varijs in materijs & questionibus, & ad iuris Ciuilis Ro. & Canonici, & Regij Hispani explicationem varia doctrina, omnigena eruditione referti, editi sint tractatus, prodeuntque quotidie, maxime ex hac nostra Salmanticensi Academia, illorum tamen nullus (quemadmodum præstiterunt exteri) commentaria absoluta, nec super hisce Institutionibus, integrave Pandectarum parte aliqua in lucem emisit. Quo fit ut grauiter ipse aduersam meam fortunam conquerar, qui reliquis silentibus omnium Hispanorum primus in publicum prodire cogor, quid in toto iure Ciuli Ro sentiam palam professurus. Poterat inter discipulos & amicos inſcritia nostra dissimulata latere, nunc typis & excusione mandata omnibus patet, & innotescet nulli non nota, & characteribus impressa æneis, ipsa etiam quasi ænea facta vagabitur sempiterna. Sed tantæ huius audacia excusationem mereor, qui vel inuitus & reluctans, quoniam ITA UVLTIS, ITA IVBETIS, omnibus legendus producor. Producuntur ergo nostra hac commentaria, totidem fere quibus vobis excipienteibus dictata sunt verbis, ea maxime quæ super libro primo, & prioribus secundi titulis excudimus, sequentes, quia ex Academia instituto semel & iuernum repetita prælectione fuimus interpretati, longiori stylo prosequimur (sed longa non sunt quibus nihil est quod demere possis, inquit ille.) Adiunximus semper quid in omni materia Hispanum ius Romano addiderit, detraxerit: rebus è media antiquitate repetitis ad nouissimas usque Hispanas ſanctiones & leges, ut ſic modius quæ ad ſubtilem diputationem, utilemque praxim ſpectant, in promptu habere possitis, magisque ſui noſtra hæc scripta eſſe poſſint; recte enim Horatius.

OMNE TVLIT PVNCTVM QVI MISCVIT VTILE DVLCI.
 Cuius etiam monitum, ut nonum premeretur in annum, libentissime amplecterer, & exoscularer, ſed ut longius ſum præfatus, uestrum id fuit, uestrumque ſimiliter erit, noſtra hæc qualiacunque ſunt, tamquam aqui uerum aſtimatores defendere. Nam ſi aliquid erratum eſt, eotum id a vobis eſt, poteroque meo iure a vobis petere quod politifimus poeta Ausonius a Theodosio Auguſto (qui ut ſuos uerſus vulgaret, iuſſerat) hiſ verbiſ.

TV MODO TE IVSSIſSE PATER ROMANE MEMENTO;
INQVE MEIS CVLPIS DA TIBI TV VENIAM.

A vobis ergo pro innata bonis omnibus humanitate, etiam atque etiam contendo, ne
 ex ali-

ATA 15

ex aliqua fallaci coniectura, aut leui inani, futili obseruatione, aut verborum vberitate & copia, ieiunave breuitate, aut denique alio lapsu, errato, ansam maledicendi arripiatis, sed censuram vestram in secundam editionem, quæ Deo volente limatior aliqua do exibit, differatis. Mane te parumper dum mihi ipsi Aristarchus sum, nec ante vortice quæ in me ipsum paro. Nec enim omnia simul inuenta, & perfecta sunt, unoq; partu in lucem moles hac emitti, & ad vnguem formari potuit. Interim libris hisce in secundam productis ipse Apellis exemplo post syparium arrestis auribus stans vicia quæ notabuntur tacitus auscultabo, atq; quæ instam reprehensionem mereri, aut parum aquis animis accipi cognouero, ea si videbitur, inducam, delebo, emendabo:
nec omissam, vt cæco fatus mei amore ullatenus peccasse videar

Valete. Salmantica ex nostro Musao. XVII.

Kal. Aprilis. Anno. 1600.

(.?.)

P A R C E , L A V D A : P A R C I V S . V I T V P E R A .

ERRATA:

C^oluna. 69. lin. 5. imitatur. leg. imitatur. col. 95. lin. 47. legitimis; iustos. col. 2 24.
C^olin. 38. quod. leg. quæ. col. 2 26. lin. 1. patrimonij. leg. patrimonio. col. 2 35. lin. pen. interpretatione.
leg. interpretationem. col. 2 48. lin. 3 1. quia. leg. qui. col. 2 49. lin. 9. rectis. leg. reliq*uis*. col. 2 55. lin. 1 8. fru-
tū. leg. fructuum. col. 2 57. lin. 6. fide. leg. fidei. col. 3 54. lin. 10. docemus. leg. docuimus. col. 3 91. lin. 3 8.
his. leg. de ijs. col. 404. lin. 5. aliud est agens. leg. aliud agens. col. 4 33. lin. 3 2. Florentini. leg. Florentinæ.
col. 481. lin. 2 1. 2 3. prodigis. prodigus. leg. prodigus. prodigis. col. 4 87. lin. 20. lustinum. leg. lustinianu.
col. 489. lin. 44. ciues. leg. ciu*is*. col. 5 64. lin. 26. modum. leg. nodum. coi. 5 68. lin. 44. factio. leg. factio. col.
5 80. lin. 1 5. hereditationem. leg. hereditatem. col. 6 20. lin. 1 7. extise. leg. extitisse. lin. 2 7. estator. leg. te-
stator. col. 6 78. lin. 1 6. purem. leg. pure*re*. col. 7 37. lin. 8. hanc similitudinem solum fiam. leg. hæc similiu-
dosolū sit. col. 7 93. lin. 2 6. itā te. leg. ita ante. col. 8 24. lin. 2 1. heres. leg. heredes. col. 9 96. lin. 2 5. anniui.
le. anniui. col. 9 99. lin. 40. redic*tu*. leg. reli*ctu*. lin. 47. lustinianus. leg. lustiniani. col. 10 09. lin. 10. distincta.
leg. distinctionem. col. 10 84. lin. 8. iubendi. leg. iubendo. lin. 3 2. quæ. leg. que. col. 1 094. lin. 4. Ha*ius*
regulum. leg. tra*ius* regulam. col. 1 106. lin. 3 6. fusus. leg. fusius. col. 1 195. lin. 44. propriè. leg. patre.
col. 1 211. lin. 3 3. raor*tu*us. leg. mortuus. col. 1 405. lin. 17. abesse. leg. obesse. col. 1 497. lin. 5 1. forte. leg.
fonte. col. 1 539. lin. 20. fauorum. leg. fauorem. col. 1 634. lin. 27. effica. leg. efficax. col. 1 642. lin. 1. affic-
mante. leg. affirmare. col. 1 647. lin. antep. odlutum. leg. solutu. col. 1 683. lin. 41. non. leg. nem. col. 1 856.
lin. 45. nales. leg. naturales. col. 1 870. lin. 1 5. Senatusconsultus. leg. Senatusconsulto. col. 1 871. lin. 3 8.
&ione actione. leg. actione. col. 1 890. lin. vlt. expistola. leg. epistola. col. 2 021. lin. 3 8. infolidum. leg. infor-
mitum. col. 2 012. lin. 3 2. locum. leg. lorum. col. 2 140. lin. 11. ligantem. leg. litigantem. li. 1 3. inéuntario.
leg. inuentario. col. 2 121. lin. 2 2. siue. leg. sine.

Con estas erratas esta correcto este libro conforme a su original. En testimonio de lo qual
lo firme. En Salamanca oy 14. dias de Marzo 1600. años.

El corrector, &c.

Manuel Correa
De Montenegro.

INSTI-

INSTITUTIONVM DN. IVSTINIANI SA- CRATISSIMI PRINCIPIS LIBRI QVATVOR.

IN INSCRIPTIONEM.

- 1 Institutiones, non instituta hæc iuris elementa appellanda, & quare.
- 2 Institutiones & in alijs quoque disciplinis plures scripsierunt.
- 3 Institutiones ad ius Civile pertinentes ex veteribus Iure consultis qui scripsierunt.
- 4 Institutiones à quo fuerint cōpositæ, & quo tempore.
- 5 Iuris civilis Romanorum progressus. & nū. seq.
Leges Regiae primum ius scriptum in Pop. Rom.
Lege Terentia abrogatæ fuerunt leges Regiae.
- 6 Leges. XII. Tabulariū legibus Regiis successerūt.
- 7 Legis actiones tertia pars iuris Romani.
- 8 Iurisconsultorū respōsa legis actionibus accesserūt.
Visiones Iurisconsultorum quæ?
- 9 Leges à maioribus magistratibus in Pop. Roma.
late: Plebiscita à minoribus, quinta pars iuris.
- 10 Prætorum edita, quæ initio annua, deinde perpetua facta fuere, sexta iuris civilis pars.
- 11 Imperatorum constitutiones, quæ ab Augusto iūtium copere septima accessio, usque ad Iustinianætatem.
Hermogenia. Gregoria. & Theodosianus codex.
- 12 Iustinianei Codicis prima editio.
- 13 Pandectarum, seu, Digestorum volum. post codicem Iustiniani iussu in ordinem redacta.
- 14 Institutiones hæc Codicis Iustinianei, & Pandectarum promulgationi successerunt.
Codex Iustiniani ex repetito prælectione quando editus.
- 15 Nouellæ constitutiones, quas Authentica iura

appellamus ultima accessio, & pars iuris civilis Romanorum.

VANVIS Apud nonnylos hæc iuris Civilis Romanorum elementa Instituta appellari obtinuerit, eo quod Græci, & qui eorum more loquuntur Instituta dicant, proprietas tamē Latini sermonis ea, institutiones vocari satis admonet; quum Instituta Latinis sint, mores, disciplinæ, cōsuetudines. Ut apud Tullium, & plerosq; alios bonarum literarum, purique sermonis parentes, pluribus in locis; & apud Vopianum in lege plenum 12. §. Equitij. D. de vsu & habitatione. Iulium Paulum in l. nec audiendus 15. D. de operis libert. Valerium Maximum Titulo de Institutis antiquis. Institutiones autem, præceptio-nes quibus instituuntur, & docentur homines; libri, & præcepta ad artem aliqua viam sternetia. † Vnde & in alijs quoque rebus, & disciplinis hæc vox in eā significationem usurpat. Nā Fabius Quintilianus opus suum quo futurum Oratore instituit Institutiones oratorias inscriptis; Lactantius Firmianus Institutiones Divinas librū alterum suum appellavit: Erasmus

A mus

mus Roterodamus Institutionē Principis Christiani: Aldus Manutius Institutiones Gramaticas: Ioānes Lācellotus Perusinus cū Ius Pontificiū singulari methodo quatuor libris cōprehēdislet, & in Romana Au la mādato Pōtificis Maximi ab Illustribus viris essent recogniti, Institutiones canonicas eos appellauit. Et nostris his diebus eruditus vir Doct̄or Ludoui. Merca. Apollineā facultatis peritissimus Regiūsq; Pro thomedicus Institutiones Medicas. Ergo recte Iustinia. noster prima legū cunabula, & totius legitimæ scientiæ prima elemēta, Iuris Civilis Institutiones vocat. Quoniam ab eodem Laetantio referuntur lib. 1. Diuin. Institut. Quidam prudentes, & arbitrii equitatis Institutiones Cīmiles iuris compōsitas ediderunt, & ab Angelo Politiano. Miscellan cap. 84. Institutiones h̄a quæ vocantur in iure Cīmili, Iustiniani principis nomine editæ sed à Triboniano tamen, doct̄is que alijs viris compōsita: etiam Græcē scripta sub eodem prorsus intellectu reperiuntur. † Institutionum præterrealibros ad Ius Cīmile pertinentes olim inuenio scripasse. Gaium libros tres: Aeliū Marciānum libros sexdecim. Domitium Vlpiānum libros duos: Iulium Paulum libros itidein duos: Callistratum libros tres: Florentinum libros duodecim: quorū omnium fragmenta quæ apud Pandectas extant diligenter recensuit vir. sane inter Græcos & Latinos nemini postponendus, num quamque satis laudatus Hispanus Antonius Augustinus libro singulari de nominibus propriis Iurisconsultorum, cap. 1. col. 116. col. 152. col. 180. col. 208. col. 220. & col. 221. in hacque appellatione cōfentiunt Barnab. Brisonius, lib. 9. de verbo rū signific. fol. 303. pag. 2. Ludouicus Charrondas in notis ad hunc librū, in earum argum. pag. 2. Franciscus Balduinus in prolegomenis ad hūc lib. §. fin. nu. 13. Franciscus Hotoman. in. §. lgitur. infra in proœmio. Enunciat. 3. Ioachimus Mynsingerus in. §. cūq; hoc Deo. n. 15. eod. proœmio, & quis quis is est qui idem monitu huic libro Lugduni anno. 1575. excusso præposuit Ioann. 4. Orosius in proœm. Digest. nu. 18. † A quo fuerint Institutiones h̄a cōpositæ dubitari nō potest, cū ex epigraphē cōstet, & Idē Iustinian. profiteatur in. d. §. Cūq; hoc Deo propitio. infra in proœmio. Quo autē tēpore? quamuis insinuare videatur, in. §. Quorū vtrāq; viā, quia nō tamē rem mul-

tū aperit, cuius cognitio legū Tyronibus est maxime necessaria, quū nouū nō sit priores leges ad posteriores trahi, testibus Paulo & Tertullia. in. l. non est nouū. 26. in. l. ideoq; 27. D. de legibus, vt appareat quib; velut postremis legibus, si quādo cōtrariæ occurserint fidē facere debeat, Iuris Cīmili Roman. quod nūc nos Iustinianicū cū eruditō Hotomano dicimus varias fuisse interpolationes, vt ex Pomponio in l. 2. D. de orig. iuris. deprehēdere licet. Id vñq; ad noūissima Iustiniani tempora sic processit.

5 † Initium Iuris Romani fluxit ex legibus Regijs, quas Reges Pop. Romani primis Republicā tēporibus conscripserunt, qua rū plerāque à Ser. Tullo scripta, à Sexto Papirio in volumen vnū collatæ fuerunt iusq; Papirianū inde appellatū. Exactis tamen Regibus lege Terentia omnes ferē ab rogatiæ fuerūt. Hāc (quā male Terentillam vocat Vlricus Zasius in legū antiquarū cāthalogo. Lex Terentilla. pag. 131. & prætermisit, quod mirū sane est, diligentissimus Ant. August.) tulit Caius Terentius Arla Trib. Pleb. Lucretio, Veturio Coss. anno ab Urbe condita ccxii. Ut quinque viri crearetur legibus de Imperio Cōsulari terti bendis, ne ipsi libidinē, ac licentiā suā pro lege haberent, vti Dionys. diligentissimus rerum Rom. scriptor lib. 10. commēmorat. Liuius lib. 3.

6 † In Regiarū legū locū. xii. Tabularū leges subrogatæ fuerūt quæ maxima ex parte ab Atheniensibus, & Lacedāmonijs sumitæ & induodecim æneas tabulas relatæ, atque insculptæ summā in Repub. Rom. au-

7 thoritatē habuerūt. † Accelsit tertia iuris Romani pars ex legis actionibus, quas illius saeculi Iurisconsulti (qui ferē Pontifices fuere) directis, certis, ac solēnibus verbis cōpoluerunt, feceruntq; formulæ omniū rerū, quæ vel publicē, vel priuatim gerebātur (quas hac nostra ætate in vnū volumē, aut saltim maiore illatū partē soleritissimus Barnabas Brisonius, in octo libros diuisum cōgessit, cui nomē in dedit, de Formulis & solēnibus populi Romani verbis.) † Quartæ deinde pars in egrū Iurisconsultorum prudentia, disquisitione, & investigatione veri, & quasi scholasticis disputationibus posita fuit, has illi passim visiones appellant, vt multis Pādestarū adducatis locis post Ant. August. idem Brisonius lib.

8 19. de verb. significat. folio 648. pag. 2. ob-ferunt.

seruat. vnde Prudentes dicti, & eorum ars juris prudentia, quæ in iusti, atque iniusti sciētia posita est. Et quia de iusto atque iniusto consulebantur Iuris consulti, eorumdemque interpretationes Prudentium responſa dicebantur. Quorum stetit auctoritas à 11. Tabulis perlatis septingentis circiter annis, usque ad Imp. Philippum.

9. † Ulterius Quinta huius iuris pars ex legibus Pop. Rom. accessit: quarum quæ à maioribus magistratibus ferebantur, proprio nomine Leges; quæ à minoribus Plebiscita dicebantur. † Sexta vero pars ex Prætorum Urbanorum edictis fluxit, quæ primis temporibus publice in albo proponebantur, ut scirent ciues quemadmodum quisque Prætor anno suo ius dictrinus esset. Nam cum annum tantum magistratum gererent, eorum edictum annua lex dicebatur, vt nouissime animaduerit eruditus vir Ludouicus Paramo lib. 3, de origine & progressu Officij Sanctæ Inquisitionis, quæst. 5. num. 1. licet postea lege Cornelia cautum fuerit, vt Prætores ex edicto perpetuo ius dicerent quod Alconius in oratione pro Cornelio, & Dio lib. 36. testantur. Ad extrellum Adrianus Cæsar cum Saluio Iuliano Iurisconsulto edictum perpetuum conscripsit, atque in illud vniuersum ius contulit, quod nonaginta nouem comprehendit libris, ex quo Prætores omnes deinceps ius dixerunt, vt ex Iustiniano & alijs multis acutè explicat Doininus Ferd. Mendoça. lib. 1. disput. iur. ciuilis. capit. 2. ex numero 1.

11. † Quum vero postea respublika ad Cæsares translata fuisse, Septima iuris Romanii accessio ex Imperator. constitutio-nibus fuit, que ab Augusto initium cœpere, quarum multitudo cum ad Diocletiani tempora in immensum excreuisset, tempore Constantini magni in duos codices collata sunt, quorum alter Hermogenianus, alter Gregorianus ex compo-hitorum nominibus appellatus est. Paulò post Codex Theodosianus accessit, in quæ Theodosij Imp. mandato omnes Constantini Magni, & sequentium Impp. con-stitutiones relatæ fuerunt. Hicque Romani iuris progressus fuit usque ad Iustinianum, hicque status eo imperante erat.

12. † Decreuit ergo is. infinitis legum cōmetarijs, & immētæ iuris ciuilis difficultati ex librorum ortæ multitudine, remediu impo-

nere, (quod & alij iam Cæsares Pompeius Magnus, & Iulius Cæsar in animū induxerant, præstare tamē bellis impediti nō potuerū) & indictione septima Imperij sui, anno autē Christi quingentesimo trigesimo primo cōstitutiones illas in tres codices Gregorianū, Gerinogenianū, & Theodosianū dispersas, intolerabili tanē dissimilitudine inter se pugnantes, in utilibus reie-ctis, super additis necessarijs, in vnu corpus & volumen digessit, quæ suo nomine Iustini-nianū inscribi voluit, l. i. C. de novo Codice faciendo. Sed is hodie nō extat. † Aliquot tamē postea dcinde annis, in dictione videlicet duodecima, ex veterū Iurisconsultorū scriptis quæ innumera erāt, in duo quidē millia librorū, & triciescentenamilia versu propagata, summam quamdam arbitratu suo per sexdecim iurisperitos triennij spatio cōponi, eamque Digestorum vel Pandectarū nomine inscribi imperavit. Digesta quia veterem, vt sibi videbatur, cōfusionem in ordinē redegerat; Pandectas, quia quæ ad ius ciuale pertinent complectebantur, quod factum est anno Christi, quin 14. gentesimo trigesimosexto. † Eodemque tempore Institutiones, quæ iuris elemēta cōtineret, ex Pandectis & Codice, multisq; ve-terū cōmetarijs, per tres Iurisperitos cōscribi, simulq; Codicē amplificari, & emēdarī iussit. Et i.e quid in eo à Pandectarū & Insti-tutionū libris alienū relinqueretur, additis multis nouis cōstitutionibus, quæ in priorē editione nō habebātur: detractis itē quā plurimis, quæ ad id usq; tempus firmiter in iudicijs obtinuerat, lögē emendationē edi-dit: qua de causa dictus est Codex repetitiæ prælectionis, quo vno iā in foro & scho-lis vitetur. Vnde in eo Iustinian. aliquoties Institutionū iā compositarū mentionē facit; & e contra in hisce institutionibus, non semel constitutionū meminit, quas in suo Codice extare resert, cū nihilo magis ex-istet. † Ultimo cū leges quotidie nouas Tri-boniani consilio promulgaret, quibus non modo ius antiquū, verū etiā suū illud recēs immutabat, præstatiſſimā & maximē ne-cessaria iuris Ciuilis partē protulit, in quā nouæ illæ cōstitutiones sensim, vt quæque promulgabatur, nullo ordine cōferrentur, qui liber propterea Nouelle inscriptus est, & patrū, atq; auorum memoria dicebatur Authētica; quæ Gregori⁹ Halōader ciuilū legū colophonē, & colunā dixit, vt qui so-

lus reliquo iuri ciuili authoritatem addat, solus detrahatur, solus nouam formam & normā attribuit his fere gestis vita functus fuit.

IN PROOEMII DE confirmatione Institutio- num Epigraphen.

IN NOME DOMINI ni nostri Iesu Christi.

- 1 Inuocationem Diuini numinis præmitti pium & ex antiquitate, non tamen necessarium nu. 3.
- 2 Epigraphes hæc In nomine Domini nostri Iesu Christi, in emendationibus Codicibus desiderantur.
- 4 Instrumento apponi debent quæ pro solemnitate præmitti consueuerunt.
- 5 Annus, Mensis, & dies, & locus in quo instrumentum confectum est, prætermitti non possunt.
- 6 L. 54.l. 111. tit. 18.p. 3.l. 13. tit. 25.lib. 4. nouæ recopilationis.
- 7 Anni à Natiuitate Domini dinumerantur: aliquando etiam ab Incarnatione.
- 8 Annorum dinumeratio variè olim, & bodie apud diuersas nationes.
- 9 Olympiadum dinumeratio apud Græcos quando initium habuit.
- 10 Archontes apud Athenienses initium temporis computationi præstabant. Ephori apud Lacædemonios.
- 11 Romani per Consules annorū rationem inibant.
- 12 Hispani ab Æra Cæsaris annos olim computare solebant.
- 13 Era, verbum unde originem duxerit, & quare sic dicta, latè proponitur.
- 14 Rex Hispanus Ioannes Primus, vt à Natiuitate Domini annorum fieret computatio lege sanxit.

QVanis veteres legum latores, etiā ethnici, suas ad aliquod numen leges & sanctiones referre solerent, vt Numa Pompilius ad Aegeriā; Lycurgus ad Appolynē; Solon ad Mineruam; Minos ad Iouem; Charondas ad Saturnū; Trismegistus ad Mercuriū; Zamolxis Scytha ad Vestā; Zoroaster ad Orornasin, solerent que similiter in suarū legū exordijs diuini numinis inuocationē præmittere; admodumneque Cicero lib. 2. de legibus, à Dijs immortalibus capienda exordia; quod etiam Poëtæ fecerunt, item & Oratores, vt recte hic ex alijs eruditus Franc. Baldus. adnota-

- uit; Idemq; Ipse Iustin. in Nouellis suis cōstitutionibus sæpe præstiterit, videlicet 2 Nouella. 17.43.85.134. & 139. † Ut ex his constet pià esse, & ex antiquitate epigraphen diuini nominis, quæ huic præfationi siue epistolæ nuncupatariæ vulgaria exemplaria præfigunt. IN NOME DOMINE NOSTRI IESV CHRISTI. Temere tamē ab aliquo superstitioso librario adscriptā, vt merito in emendationibus libris Haloandri, Charodæ, Rusardi, expuncta sit, vt paru conueniens præfationi qua iuuentutē Iustin. alloquitur. Vnde paru apte hic Accurs. Cæteri que antiquiores, & ex iunioribus etiā non nulli, ex his supposititijs inscriptionis verbis colligunt Iustin. Christianæ religionis fuisse non expertem, quod vt Iustiniano demus vetera omnia monumenta contestātur. † Minus autē recte eorum verborum occasione multa hic de diuini nominis inuocatione inculcant, an & illa in omnibus actibus & præcipue in instrumentis præmittenda sit necessario; nāq; vt erit più & honestū eā in omnibus negotijs præpone, tamen si fuerit omissa, nō propterea instrumentū vitiabitur, nisi hoc consuetudine ita receptum esset, vt ex alijs resoluit hic nouissimus Ioan. Oynotomus nu. 1. Late Ioan. Oroscius in. l. si quis ex argētarijs. 6. §. 6 initiu ex. nu. 7. D. de edēdo. Ant. de Padiain. l. si qua beneficia. C. de diuersis rescriptis. Matthæus de Affliatis in constitutionib. Neapolitanis lib. 1. titulo de serijs & salarijs iudicij. ex nu. 20. † apponi enim debent in instrumento ea quæ pro eius solemnitate præmitti cōsueuerūt, vt poss Lanfrāc. de Oriano. Joseph. Mascalodus. de probationibus 1. tomo. q. 6. nu. 97. resoluit quāuis † vt idē eodē loco nu. 82. cū multis, tradit anni Domini, diei, mēsis, & loci in quo instrumentū confectū est metio prætermittit nō possit, quod late Did. Couarr. lib. singulari Præticarū quæstionū. ca. 20. ex nu. 1. Ioā. Oroscius in. d. §. si initium. nu. 15. & nouissimè iuuenis quidā Valentīn. Petius Augustinus Morla, qui ex his refert nemine cū tamē omnes videre posset in Emporio iuris. 1. p. tit. 1. de fide instrumentorū. q. 9. nu. 10. Alphōsus de Azebedo in. l. 13. nu. 16. tit. 25. lib. 4. nouæ coll. Regia prosequitur. Id quod † præcipue in Hispania rum regnis obtinet in quibus lege Regia cautum est, instrumentum publicum in quo

9 Epigraphes procēmij explicatio. 10

quo annorum Domini mentio facta non sit non valere l. 54.l. 111. tit.8.part.3. & magis in l. 13.ibi. *Declarando las personal que la organ, y el dia, y el mes, y el año, &c.* tit.25. lib.4. nouā recop. notat Gregorius in d. l. 54.gloss.3. & videbis Abbatem in cap.in terūlectos.col. 10. de fide instrumento. 7 rum. Vbi † examinat, quā computatio rectior sit, an à Natuitate, an vero à Domini Incarnatione, quomodo annos apud plures dinumerari constat, maxime tamen apud Romanam curiam, ut ex literis Apostolicis, prout moris est, expeditis, apparet, & rem pulchre exornans, omnino quidem videndus plurima ē media antiquitate referens scribit doctissimus Didacus Couarr.lib.1.variarum resolut.cap.12. & plura lib.4.variarum.cap.17. Verum † quando in eam incidimus tractationem, atque de instrumentorum confectione & solemitate, ratione temporis mentionem fecimus, cum olim apud veteres, & recenter apud nos Hispanos diuersa fuerit computationis obseruatio, extētque apud nos. d. leges Regiaꝝ 54. & 111. Partitarum, & d.l. 13.nouā collectionis, vbi annorum mentionem fieri in instrumentis omnibus est prouisum, possitque dubitari à quo tempore hæc annorum computatio initium habeat, quādam hic intexere, quā alibi, opportunè ita non poterunt explicari, decreui, quum enim in rebus ita vetustis & priscis communisendi, cuilibet quod sibi videatur licentia detur, non erit dissolum ex bonis authoribus suam quisque sententiam interponere Variè ergo olim annorum computatione siebat, † Græci per Olympiades annorum rationem ducebant, teste Alexandro ab Alexandro lib. 5. dierū genialium cap 8 .Quarum dinumeratio cœpit, (vt Eutropius lib. 1. de gestis Romanorum commemorat, Petrus Greg. 3. part. Syntagma lib. 36.cap.5.nu.12.) ab anno à Troia capta à Græcis 406. anno tertio Regni Labdon Regis Hæbræorū: Regnante apud Assyrios Tātane: apud AEgyptios Thoo: expletis à mundi principio, quatuor milibus decem & octo: à diluvio quatuorcentesimo septuagesimo oestimo: à natuitate Ni ni Regis Assyriorum annis oestigentatrigintaquinq; à Natuitate Mosis tercento resimoquinto. † Sed & inter ipsos quoque Græcos dissimilis erat dinumeratio, nam Athenienses ab Archontibus rationē

inibant, qui fortito singulis creabantur annis vii Laertius in Solone, Plutarchus in Pelopide, Pollux lib.8.commemorant: La cedemonij vero à Tribunis qui summus erat magistratus, si ex alijs referenti fides est habeda Alexan. lib.3. dierum gennial. ca. 6.ad fin. quamvis alijs Lacedæmonios non à Tribunis, sed ab Ephoris annos dinumerasse velint, Xenophonte teste lib.2. rerum Græcanicarum cum dicit. *Sequentis anno in quem incedit Olympias qua vicit in studio Circinus Thesalus Euclio Sparta Ephoro, p̄fidente Athenis Pythodoto, &c.* Et paulò post. Exeunte vere quo debellatum est anno vigeſimo octauo menseque sexto, quo tempore Ephori numerantur, &c. Sed cum Ephori apud Lacedæmonios eundem propemodum locum tenerent, quem Tribuni apud Romanos, ut etiā scribit Valerius Maximus lib. 4. cap. 1.vbi de Theopompo Rege Spartanorum loquitur, eandem esse dinumerationem & à Tribunis, & ab Ephoris dicendum est. 11 † Romanos per Consules rationem temporis duxisse locupletissimi sunt testes Cōsulares Fasti Onuphrij Panuini Ioānis Lucidi, Ioannis VVolfanguij Freymonij, Gregorij Haloandri, & aliorum pluriū; quamvis actum aliquando fuerit in Senatu ut non à Cōsulibus, sed ab his qui Tribuni tam gererent potestatē (ad eo enim processerat) annos & temporadi numerarent ut lib. 3. Cornelius Tacitus scribit, Marcus (ait) Syllanus ex contumelia consulatus honorem principibus petivit, dixitq; pro senectia, ut publicis priuatisq; monimentis ad memoriam temporū, non consulū nomina præscriberentur, sed eorum qui Tribunitiam potestatē gererent. Alij aliter dinumerant, vt videbis apud Plinium, lib.7. cap.48. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap.8. Alexan.lib.3.dierū Gēnialū. cap.24. Anselmū lib. 2. de Imagine mūdi cap.10. And. Tiraq.lib. 1. de retractu. §. 1. Glossa. 10. Regē Alppōsu Nonū in Procēmio voluminis Partitarū, vbi Gregor. Lopez plura refert ex glossa 24. Didacū Couarr.lib. 1. variarū cap.12. & lib.4.c.17. Sed quid cæteræ obseruerūt nationes nō moror. † Apud maiores nostros Hispanos olim vt annorū cōputatio ab Era Cæsarī fieret moris erat, vñq; ad Regis Ioannis eius nominis primi, qui, vt ab Era natuitatis Salvatoris Domini nostri Iesu Christi computatio fieret, lege sanxit, anno millesimo tercentesimo, octo gesimotertio, sicuti ex illius appetet Chro-

A 3 nico,

nico, & notant cum alias alij, tum Co-
uarruias libro 1. variarum cap. 12. Ioan.
Oroscius in dicta. l. si quis ex argenta-
rijs. §. si initium. numero 19. D. de eden-
do. Ante eos Gregorius Lopez in dict. l.
54. verbo. L. Era. titulo 18. p. 3. nouissime
Ioannes Yañez Parladorius, lib. 2. rerum
quotid. capite 20. in princ. num. 3. Alpho-
sus Venerus in Enchiridione temporum
in princ. Hieronymus Roman 2. parte. Re-
rum publicarum lib. 9. cap. 6.

13 † Vnde autem verbum, Era, originem
traxerit, & quomodo scribendum multo
sermone alij tractant. Ut constat apud di-
sertissimum pariterque nobilissimum His-
palensem equitem Petrum Mexia, in Syl-
ua varia lectionis 3. part. cap. 2. Vasorum
in Chronicis rerum Hispan. 1. par. Hieron.
Roman vbi proxime, Ioan. Oroscium, &
Joan. Yañez Parladorium iam relatos, Illu-
strissimum Gatsiam Loysa Giron Archie-
piscopum Toletanum atque Regis nostri
Magistrum quondam prudentissimum in
Magna conciliorum Hispania collectio-
ne, in notis ad Concilium Eliberitanum,
pag. 22. & 23. cum seq. Ioannem Marianam,
lib. 3. de rebus Hispaniæ cap. 24. AE R A
(sic multi scribunt) est Theoni & alijs astro-
logis principium temporis, sic dicta (ut qui
buldai placet) ab aere quod solueatur.
Alij Heraem scribi malunt, quasi principi-
tum dominationemve. Alij Æram Pro no-
ta numerali annorum accipi, nam & æra in
numismatibus id est. Alij scribi tempo-
ribus Augustis solete sic. A. E. R. A. C. Idest,
Annus erae Augusti Cæsaris, quam tamen no-
tam librarij imperitiores per abbreviatio-
nem contraxerunt. AE R A. Sed adhuc
abundat litera. C. Alij putant hoc nomen
Era, principium trahere à verbo illo Erat,
quod in rerum gestarum relatione ac me-
moria paſsim in scriptorum monumentis
occurere solet, ut cum alias ſæpe oblerua-
re licebit, tum in illud Euangelij Ioannis
sic exordientis. In principio ERAT ver-
bum, & verbum ERAT apud Deum & Deus
ERAT verbum. Item Gæneleos primo.
Terra autem ERAT iunans & vacua. Et
Iob. 1. Vir ERAT in terra Hus nomine Iob
& ERAT vir ille simplex & rectus. Sic Oui-
dius lib. 1. Metamorphoseos.

*Ante mare & Terras, & quod tegit omnia cælum,
Vnus ERAT toto naturæ vultus in orbe.
Et libro secundo.*

Regia Solis ERAT sublimibus alta columnis.
Linus quoque Thebanus Philosophorum
antiquissimus qui fertur primus à Phœni-
ce ad Græcos literas attulisse, quem Her-
modotus Platonicus lib. 1. disciplinarum
Mercurij ex Musa Vrania filium Thebis
genitus dicit, scripsisseque de Mundi ge-
neratione; item de Solis & Lunæ curu ani-
maliisque & fructu generatione. In prin-
cipio lui operis omnia simul nata dicens
(quæ sequutus fuit postea Anaxagoras) vt
Diogenes Laërtius est autor sic initium
fecit.

*Tempus ERAT quo cuncta simul sunt condita
quondam.*

Iustinus præterea Historicus commētaria
sua ita auspicatus est. Principio rerum gentium
nationūq; imperiū penes Reges ERAT. Ut ex
his constet, & ex Proœmio voluminis Re-
gij Partitarū, & alijs quæ eruditus vir Ambro-
sius de Morales Regius Hispanus Hi-
storicus adducit lib. 13. retū Hilpaniarū in
præfatione. Era vocabulū non tantū ad sæ-
culū Iulij Cæsaris referri, sed ad aliarū quo
que Regum principatus. Sed ut recte post
eruditos viros quos refert resoluti Garsia
Loaysa, & ex concilijs, cippis, monumen-
tis, hystorijs nostris, & exteris comprobat
Era pro tempore ratione, & annorū supputa-
tione, numero & calculo usurpatur; eū quia
acutissime omniū quos viderim, rem tra-
ctat, consule.

14 † Sed recte ut superius ad notauimus Rex
Ioannes primus, religiosissime tancti sive
quoq; fecit, ut nobis Christianis vnde om-
nis salutis, omnisque boni principiū exti-
tit & origo, origo item & annorū initium
atque ratio constaret, à Natali scilicet die
Domini nostri Iesu Christi. Vnde deduci-
tur errare nō nullos tabelliones, qui ad anni
Solaris initium expectantes non nisi à Ka-
lendis Ianuarii annorum numerum in-
cipliunt, meliusque illos facere qui tollen-
dæ ambiguitatis gratia inter medio illo
tempore, quod inter sacrum Natale & Ka-
lendas Ianuarias intercedit, vtriusque anni,
& exeuntis & incipientis mentionem fa-
ciunt. Ita videlicet dicentes. Vigesimosex
to die inensis Decembris execunte anno
Dominii 1599. & incidente anno 1600.
Sed de his iam satis, vnausque eam quā
velit sententiā sequatur, hæc non multū atti-
nent ad reliqua inscriptionis proœmij ver-
ba iam pergamus.

IMPE.

13 Epigraphes proœmij explicatio 14

IMPERATOR. CAESAR. FLAVIVS. IVSTINIANVS. ALEMANICVS. GOTTHICVS. FRANCICVS. GERMANICVS. ANTICVS. ALANI-CVS. VANDALICVS. AFRICANVS. PIUS. FOELIX. INCLYTUS. VICTOR. ACTRIVMPHATOR. SEMPER AVGVSTVS. CVPIDAE. LEGVM. IVVENTVTI. S.

- 1 Nominum, cognominum, agnominum, & prænominum Imperatoris Iustiniani utilis cognitio.
- 2 Dyalysticum perlepidum Elij Pertinacis in Antoninum Caracallam.
- 3 Imperatoris nomen castense olim, & militare.
- 4 L. libertas. 4. §. serui. D. de statu homin. §. serui. Infrā de iure person.
- 5 Imperatoris nomen, ut quis adipisceretur, quothostium cecidisse necessarium.
- 6 Imperatoris nomen quando ad Principes translatum, & quando initium habuerit.
- 7 Cæsaris appellatio unde originem traxerit, eiusque vocis ethymon varius.
- 8 Iulium Cæsarem cæso ventre natum, falso creditur.
- 9 Cæsaris appellatio à quo in reliquos Impp. translata.
- 10 Cæsares appellati, qui Imperatoribus successores designabantur. Hodie Reges Romanorum dicitur.
- 11 Flavius, quare Imperator Iustinianus dicatur. Et unde Flaviorum familia originem duxerit.
- 12 Flaviorum cognomen Regibus Gotthis communem ex quorundam sententia.
- 13 Adoptiis filiis adoptantium nomina more Romano imponi solita, exemplis ostenditur.
- 14 Iustinianus Hoc nomen non adoptionis iure (vt multi falso existimant,) sed proprio, & à nullo determinatum habuit.
- 15 Iustinianus ex antiquissima & nobilissima Aniciorum familia fuit.
- 16 Iustinianus Aeneida à seipso nuncupatur.
- 17 Anicia familia & eius origo, remissae.
- 18 Philippum III. potentiss. Regem nostrum ex Anicia familia.
- 19 Iustinianus agnomo Alemanicus, &c. ab enemis habuit.
- 20 Iustinianus Imperij culmen quando ascenderit?

- 21 Iustinianus Bellisarij, & Narsetis strenuorum ducum industria egregias victorias consequens.
- 22 Pietas debitus erga Deum, patriam, parentes, & eos qui parentum loco colendi sunt, cultus.
- 23 Pij cognomen à quo in reliquos Imperatores derivatum.
- 24 Fælices qui animi virtute & excellentia rerum diuinarum & humanarum causas cognoscunt.
- 25 Fælices quibus ad vota omnia succedunt.
- 26 Fælices quare Imperatores appellati; & quis eorum primus hoc cognomen reliquis Imperatoribus veluti hereditarium reliquerit.
- 27 Inclitus quare Iustinianus dictus.
- 28 Victoris titulus primò Alexandro Magno datum: deinde reliquis principibus.
- 29 Triumphantoris titulus Iustiniano, non à se ipso, sed ab Irenius ducibus Bellisario, & Narsete consequens est.
- 30 Triumphus omnium honorum qui à Pop. Rom. concedebantur, maximus.
- 31 Triumphos quo apparatu, pompa, & studio Romani agerent; quis in eis ordo seruaretur; & quæ in triumphis ferri consueverint, late commemoratur.
- 32 Augustus unde dictus: quare Rom. Impp. sic appellati, & quis eorum hoc cognomine nuncupatus primò fuerit.
- 33 Cupiditas in studijs, ut quis proficiat, necessaria.
- 34 Iuuenes dociliiores quam senes.
- 35 Senes plures, literas addicere non erubuerunt, in eaque ætate plurimum profecerunt.

N T E R P R E T E S omnes tam antiquiores, quam iuniores, tā hic, quā in Pade etarum proœmio plura iuxta huius Epigraphes, explanationem praefantur; Accur sius multa inepte effudit, suorum tamen sculorum iniuria; rectius exponunt posteriores, maxime Franciscus Hotomanus, Franciscus Balduinus, Ioachymus Mynsingerius, Stephanus Bodeus, Ioannes Oynotomus, & reliqui huius labij homines, noster Ioannes Oroscius in Pandectarum proœmio. Eorum integras transcribere paginas neque moris, neque instituti nostri est, quum apud eos hæc omnia legi

legi possint; nihil quaindo adferre arguit. Tyrones, quibus horum nominum, prænominum, cognominum & agnominum declaratio est valde necessaria, potissimum ut titulos illos, quibus Iustinianus passim in legū voluminibus, utitur, intelligant, ad quos non ita aliorū quam hæc nostra commentaria peruenient, antiquitatis ergo cognoscendæ ea omnia in dicasse sufficiet, dum in primis meminerimus quod Seneca lib. 1. de clementia testatur, assentantem populum ambitione Principum maiestati, tribuisse quicquid patuit titulorum congerere. † Diaxryticum hac in re perlepidum dictum in Antoninum Caracallam AElius Spartianus in eius vita commemorat. Nam cum Germanici, Parthici, & Arabici, & Alemanni, si nomen adscriberet, AElius Pertinax filius Pertinacis ioco dixisse fertur. Ad se si placet etiam Geticus Maximus. Quod Germani occiderat fratrem, & Gothi & Getæ dicerentur quos ille, dum ad orientem transit, tumultuarijs prælijs denicerat.

3 IMPERATOR. † Imperatoris nomen castrense olim & militare fuisse constat, illeque Dux imperator dicebatur, ad quem rei militaris summa referebatur, ab imperando dictus, propterea quod exercitui, quæ factu opus erant imperaret. Etsi autem hoc nomine appellabantur omnes qui alicui bello præerant, tamen proprie id nominis consequebatur, nisi re bene gesta, atque aliquot millibus hostium cæsis. Tunc enim acclamazione militum, vel Senatus decreto Imperatoris nomen dabatur, testatur Dion. lib. 37. de Antonio loquens, late Barnabas Brisonius lib. 4. de Formulis. † (Atque de his Imperatoribus intelliges Florentinum in l. libertas 4. s. serui. D. de statu homin. Iustinianus nostrum in s. serui infra, de iure personarum. Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent.) Quis autem fuerit ille legitimus numerus, quæri potest. † Lege quidem cautum fuisse, ne quis triumpharet, nisi qui quinque millia hostium vna acio coedisset, Valerius Maximus lib. 2. cap. 8. memoria prodiit. Sed ad Imperatoris appellationem obtinendam eundem numerum exigi consueisse, nusquam legi. Quamvis Appianus Alexandrinus lib. 2. de bellis Civilibus loquens de Marco Attilio, (quem appellatione hac dignum com-

memorat,) eos illam nancisci posse & debere tradat, qui qæcum millia hominum in bello concidissent. Sed minorem hostium numerum prosligasse, vt nome hoc ei non adimeretur, ex multis constat; vt si saltē duomillia, aut denique mille occubissent, aut præcipua Victoria duces potiti essent. Cicero Philippica XIII. At si quis, inquit, Hispanorum aut Gallorum milles, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine qua increbuit, Imperatorem appellaret Senatus? tot legionibus cæsis, tanta multitudine hostium interfecta Imperatorium nomen adimemus? Alexander lib. 1. dierum Genialium cap. 2. in cuius scholijs plurima veterum scriptorum monumenta in hanc rem accurate concessit diligentissimus Andreas Tiraquel. † Postea (potestate Pop. Rom. in Principem translata lege 1. D. de constitut. principum, ibi. Ut pote cum legge Regia quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium, & potestatem conferat. A qua sumta videtur l. 1. ibi. Ca el Señor a quien Dios tal honra da es Rey, e Emperador, e a el pertenece segun derecho el otorgamiento que le fizieron las gentes antigua mente. Titul. 1. partit. 2.) ad principes rerum potitos hæc appellatio translata est, initio orto à Julio Cæsare, quem à Senatu perpetuo hoc prænominé, quod ad posteriores quoque transiret, ornatum Dion. scribit lib. 43. Suetonius in Julio, cap. 76. Alexander. d. lib. 1. cap. 2. hocque Imperatoris prænomen à Julio Cæsare ad reliquos deinceps principes, ceu proprium, non aliter ac Cæsaris manasse, idem. Dion significat. Ac plane Populo Romano in usum Regum nomen vitantes, non potuerunt gratiore modestioreque appellatione ad rem publicam opprimendam accedere. Fuithæc Cæsarum modestia, seu astutia, verbil lenitate inuidiam facti molliet & sub Consularis, Tribunitia, Pontificalis, Censoria potestatis specie omnia sensim in ius suum redigere, regiumque dominatum vi ipsa sibi vindicare, eo nomine adiunto, quod quilibet ex Senatoribus, qui cum exercitui præcesset, rem bene gelisset, virtute adsequi poterat. Ergo hic, & in alijs pluribus Iustiniani titulis Imperator, hanc Romani Principis dignitatē significat de cuius summo iure & potestate apud nos extat priores leges, tituli. 1. parti. 2.

7 CAE.

Epigraphes proœmij explicatio. 18

7 CÆSAR. + Huius vocis æthymon
 & ratio varie ab auctòribus deducitur, fre-
 quentius Roman. Imp. Cæsares à Caio
 Iulio Cætare appellatos fuisse, ab eoq; in
 reliquos omnes nominationē hæc fluxi-
 se contestantur; † eum autem Cætarem
 dictum quod mortua matre cælo ventre
 editus fuerit. (In qua opinione post glos-
 sa in hic, & in proximio Pandectarum, fuit
 etiam noster Gregorius, in l. 2, glossa. 10.
 q. 2. tit. 15. part. 2. & plerique ex anti-
 quioribus) nec proprietas linguae, quia qui
 sic nascuntur non Cæsares sed Cæsones ap-
 pellantur, Plinio, lib. 7. cap. 9. Caio Tito
 Probo in epitome lib. 10. Valerij Maxi-
 mi Festo Pompeio, lib. 3. nec historiæ si-
 des id patiuntur, si quidem is cælo ventre,
 maternoq; vtero nasci non potuit, qui ma-
 trem Aureliam habuit, quain amisit, quū
 in Gallia bellum gereret, cuius etiam pa-
 ter Cæsar fuit nuncupatus, qui Prætura
 fuscus Pisibus obiit. Cælarisq; inditum no-
 men ante Imperatores prin. um Scipioni
 Africano, quod Elephantum in prælio oc-
 cidiisset, qui Maurorum lingua cæsa dicitur:
 vel quia mortua matre cælo vtero na-
 tus fuit; vel quod magnis crinibus (Cæsa-
 ries lōga coma, à crebra, cæsione Plauto, Li-
 nio & alijs est) vtero effusus est: vel quod
 oculos cæsios, (id est sub viridi coloris ig-
 neo quodam splendore intermicantes,
 qualem in leonis oculis potissimum con-
 spicimus) habuerit Plinius, Solinus & alijs
 scribunt. Suetonius vero in Augusto Deū
 Hetrusca lingua A E S A R. dici auctor est
 9 Dicas † autem qua malis ratione Caium
 Iplium Cætarem, sive quia pater Cæsar
 fuit, sive quia ab euentu id nomen adcep-
 tus fuerit, ab eo in reliquos principes di-
 manasse constat, quemadmodum & Impe-
 ratoris prænomen, Cæsar ergo Impera-
 torem significat, in eaq; acceptione fre-
 quetissime in multis Pandectarum locis
 usurpat, quæ diligenter concessit erudi-
 tis Barnabas Brifonius lib. 3. de verbo-
 rum significat. pag. 58. † Postea Cæsares
 appellari cæpere qui ab Imperatoribus
 successores designabantur quo nomine
 primū Lucium Verum appellatum Spar-
 tianus in eius vita tradidit his verbis. Huic
 naturalis pater fuit. L. Elius Verus, qui ab Adria-
 no adoptatus primus Cæsar est, dictus. Et ita Im-
 per. Costatinus in l. & si excepta. 7. in eo
 mitatu ait meo vel Cæsaris. C. de maleficiis

& mathematicis. Cur autem Imp. Iustinia-
 nus Cæsar dicatur, quantumq; eo nomine
 gloriatur. Nouella sua constitutione, qua
 re hæc complexus fuit eleganter, testatur,
 his verbis. Cum charissimo nobis Cæsare eius-
 dem cognominis, qui summo orbis tertiarum arbi-
 trio, quod nos obtinemus, bonum dedit principi-
 um: quia etiam de causa apud omnes terra popu-
 los nominatissimum Cæsars nomen est, & nos
 preter omnes alias imperatoria maiestatis notas
 eo gloriamur. Nos hodie queni veteres Cæ-
 sarē, idest Imperij comitē, & designatū
 Augustæ maiestatis hæredem dicebant,
 Romanorum Regem appellamus.

11 FALVIVS. † quemadmodum à Iu-
 liio Cætare, posteri Principes Cæsares ap-
 pellati sunt, sic & Flauij præ nomen velu-
 ti hereditarium posterioribus fuit Impe-
 ratoribus, erat enim hoc a multis populis
 obseruatū ut ab insigni principe reliqui
 acciperent cognomina, ut multo scri-
 scribens notat Alexander ab Alexandro
 lib. 1. dierum Genialium cap. 2. vnde au-
 tem Flauiorum familia originem sume-
 rit, qua ve ex causa ita dicta fuerit, quam-
 uis coniçere non sit difficile ex his quæ
 copiose etiam idem Alexander d. lib. 1.
 cap. 9. scribit, vbi præcipue refert plera-
 que Romanorum cognomina ex re ru-
 stica originem sumissile, ex corporis vitio,
 aut membris iactura alia, multa ex vultu &
 corporis item sive eius partibus venusta-
 te, dictamque Flauiam familiam à capillo
 rum flauedine constet, ex eaque tres Impe-
 ratores prodijste Vespasianum. Titum. Do-
 mitianum, vnde tamen primum cognomi-
 men hoc acceptum fuerit, non appetet,
 quum Flauij præterea in Rep. Romana &
 preter Imp. multi alij fuerint: (vt apud
 alios videre licet, tum maxime apud Don-
 nū Arnaldum Wion Belgam Duacensem
 Monachūque S. Benedicti congregati-
 onis Casinensis, in tractatu de antiquissi-
 ma familia Anicia. §. VIII. quæ ipse libro,
 cui titulu indidit lignum vitæ præposuit)
 12 quod Iustiniano multū nō cōuenit, † Qua-
 re Balduini nostri coniectura, qua etiā idē
 putauit Ioan. Horoscius mihi magis pla-
 cet, Flauium Justinianum ideo cognomina-
 tum, quod Gotthos devicerat, quorum
 Regibus, vt ex veteri quodam legum Got-
 thiçarum exemplari cōstat, Flauij præno-
 mē commune fuit, sicut Romanis erat Cæ-
 saris: AEgyptijs Pharaonis; Parthis Arsaci:

A 5 & alijs

19 Epigraphes proœmij explicatio. 20

& alijs aliorum Alexander. d. cap. 2. Flaviumque lingua Gothica significare splendidum & excellentem.

13 I V S T I N I A N V S. † Accursius ut vocem hanc explicet itemque ratione ob quam Imp. noster Iustinianus fuit dictus plura adducit, omnia hic Sylvestr Aldo bradinus ex nu. 26. prosequitur, & pleraq; reiicit, frequentius receptum à junitoribus etiam video, hoc nomen illi fuisse, ab eo quod Iustinus pater adoptiuus ferebat, more namque Romano adoptiuus filii adoptantium nomina solebant imponi, ut ex Appiano lib. 3. bellorum Ciuium, Suetonio in Cæsare, cap. 83. constat, scribut enim Octavianum quē filium Caius Cæsar adoptauerat, Cæsarem appellatū. Sic Pomponius Atticus, cognominatus est Cecilius à Q. Cecilio qui moriens testamento eū adoptauerat, heredemq; ex dodrante fecerat, ut tradit Cornelius Nepos, siue ut alij malunt, AEmylius Probus in Attici vita. Sic longo ante tempore duo priores filij Pauli AEmylij, & horum maior à Fabio Maximo, alter à Scipione Africano adoptati, ille Fabius Maximus, hic Scipio appellati sunt apud Plutarchū in Paulli AEmylij vita. Sic Marcus Brutus à Q. Cæpione adoptatus Q. Cæpion dietus: & P. Scipio à Q. Metello adoptatus, Q. Metellus Scipio dictus. Hucq; expectat qnod scribit idē Suetonius in Tiber. ca. 6. Post reditum in urbem à Marco Gallio senatore testamento adoptatus, hereditate adita, mox nomine absinuit: qnod Gallius aduersari Augusto partim fuerat. & quod prodit Tacitus lib. 3. Crispū equestri ortū loco, Caiū Sallustiū rerū Romanarū florētissimū auctorē sororis nepote, in nōmē adscivisse. Eodemq; modo Iustinianum nōmen à Iustino Imperatore eius auunculo, à quo & adoptatus & in Imperij societate adscitus fuit, habuisse. Eōq; referendum esse quod idem tradit in §. est & aliud, infra de donationibus. & in §. penultimo, infra, quib. mod. testam. infirmentur.

14 † Sed, ut recte hīc Frācisc. Hotom. & in eiusdē Iustiniani vita obseruat, maximus is est error, cum satis ex Consularibus fastis cōstet, illum. ante adoptionem hoc nōmen habuisse, Consulatumque gesisse, anno videlicet ab urbe codita 1273. Et Christo nato § 21. Si Arnaldo VVion iam relato cōdimus; tūc etiā, quia veterū in pro-

ducendis adoptatorum nominibus cōsuetudo, huic nominis productioni non cōuenit. Ergo existi no hoc eius nōmē fuisse, à nullo deriuatum, quemadmodum pleraque alia aliorum Impp. Iulius, Octavius, Domitianus, Trajanus, Carolus. † Eum quam uis humili, & obscuro genere ortum fuisse plurimi comminiscantur, ex nobilissima & antiquissima tamen Aniciorum familia originē duxisse nouissimē probare nititur diligētissimus Dononus Arnaldus VVion d. tract. de antiquissima familia Anicia. §. 16 viii. † qui paulo ante eundem Aeneidā appellari, quasi ex eo sanguine lineam ducat, duobus non contemnēdis testimonijis conuincit: alterum est, ipsius Epistola in fine Chronicī Casinensis excusa ad Vigilium Papam, quæ sic incipit. In nomine D. N. I. C. Imperator Cæsar Flavius Iustinianus Aeneida. Et ex alia ad Placidum nepotem suum, quæ iisdem incipit verbis. Consentit Vigilius Papa sic ad eum scribens. Pissimo & Serenissimo Victori, triumphatori Flavio, Iustiniano, Constantino Imperatori Augusto, Aeneide Vigilius Episcopus sedis Apostolice senioris Romæ. &c. † Anicios vnde originem traxerint, & quare sic appellati sint latissime idē Arnaldus integro illo tractatus prosequitur †, maximē tamē. §. 7. eā familiā eō protrahens stēmatibus, gradibus que propositis ut Catholicum Principem Philippum III. Regem nostrū inuictissimum ab ea originē ducere, ianitatur, ciudē Anicīa stirpis. stemmate sexto. §. xiiiij.

A L E M A N I C V S. G O T T H I C V S. F R A N C I C V S. G E R M A N I C V S. A N T I C V S. A L A N I C V S. V A N D A L I C V S. A F R I C A N V S. † Agnomina hæc ab euentu Iustiniano imposita fuisse recte post Accursum, ceteri hīc obseruarunt. Veteribus enim moris fuit ex oppidis, aut provincijs subactis, honoris causa cognomina sortiri. Ut Balduinus, & reliquī iuniores pluribus bonorum Autorum testimonijis adductis probant. † Iustinianus cum in Imperij societatem ante diem Kal. Aprilis anno à Christo nato. D. XXVII. à Iustino auunculo adscitus fuisse. Et Iustino, quo cum menses quatuor imperium adiunxit, ante diem Kalend. Augusti mortuo, solus imperium gubernare cōcepisset, † quum annum gereret ætatis sua quartum & quadragessimum, duorum strenuum

rum virorum bellorum ducum in administratione usus, Bellisarij, & Narseti, quorum industria plurimas consequutus fuit egriegias viatorias, ex quibus haec & alia plura in cognomina comparauit. Nam Bellisarius, homo quidem rei militaris scientia clarus, Persas, qui Mesopotamiam ac Syriam bellum intulerant, multis praelijs fulos, fugatosq; suos in fines repulit: omnēq; Oriente Tigrini ultra Eufratemq; quietū pacatuq; reddidit. Vadalos qui Africā nonaginta quinque occuparant, eoq; cuncta imperii ornamenta, capta Roma sublata trāstulerant, varijs cladibus belliq; offensionibus affectos triū mēsiū spatio deuicit: Libyamque & Carthaginem, capto eorum rege Gelimere, atq; in triumphum quem ei Iustinianus ex Pop. Rom. consuetudine magnificenter apparuit, ducto, sub Imperatoris sui dictōnem potestatemq; subiunxit. Siciliam post haec, Italianique vniuersam, quarū utramque Gotthi, gens bello ferociissima, multos iam annos occupant, intra annos quinq; factis compluribus praelijs recuperauit: eotumq; regem Vitigidei magni animi egregiāque virtutis virum bello captum, ad Imperatore suum, ipsius cum opibus thesaurisq; omnibus abduxit: quo tempore miram eius promissi quod Iustiniano discedens dederat, fidem cōstantiamq; seruavit. Quum Gotthi suis nec dum magnopere accisis rebus, semel atq; iterum regnum illi lubentes ac volentes detulissent, quod Iustiniano iustiarandum dederat, se se viuo illo numquam Imperatoris Regisve nomen receptum, constanter summa fide utens reculauit. Annis autem post paucis, quum iude Gotthi rege Totila duce, viro ad bella gerenda plane nato, Italiani ducibus, qui Bellisario successerant, eripuerint, bellum quod cum Medijs interea gerebat relinquere, inq; Italiam redire coactus est. Narses eunuchus alter Iustinianii dux, Bellisario ad Medorum bellum reuocato, Italico bello praefectus, Gotthos compluribus praelijs fractos, eorum rege Totila interfecto, quum annus eius ageretur belli decimus octauus, ad internecione in redactos, celeritate mirabili plane deleuit. Ita multis maximisq; rebus ubiq; terrarum præclare gestis Iustinianii imperium propagatum, ac nobilitatum fuit. Haecq; cognomina ab Alemanicis, Gotthicis, Fracicis, Ger-

manicis, Anticis, Alanis, Vandalicis, Africani eorum Ducum bello subactis comparata.

22 PIVS. † Pietas cum sit debitus cultus erga Deum, patriam, & parentes, eosq; qui nobis parentum loco sunt colendi, vt nullis bonorum authorum testimoijis constat, etiam ex multis I. C. locis, quæ accurate Barnabas Brissonius congesit. lib. 14. de verborum significatione. pag. 50. Pium eum dici qui Deum, patriam, parentes, & eos qui eorum loco sunt iusto cultu prosequitur, constat. † Primus omnium Impp. hoc cognomen, T. Aurel. Ful. Antoninus Pius AElii Hadriani successor obtinuit, quod (vt ex Iulio Capitolino Francisc. Hotom. scribit) cum se Hadrianus interimere vellet, ingenti custodia, & diligentia fecit, ne id posset admittere: vnde post illum successores omnes idem cognomen retinuerunt, quemadmodum ex fastis & antiquis omnibus auctoriis intelligitur, & eodem Iustiniano in authenticō. Ut liberti de cætero auro non indegant annulo. Nouella constitutione. 78. §. facimus autem collat. 7. sicut enim Antoninus Pius (inquit ille) cognominatus, ex quo etiam ad nos appellatio haec peruenit. &c.

24 FOELIX. † Fœlices (alij scribunt felices) cum non tantum illi dicantur qui animi virtute, & excellētia rerum caulas cognoscunt, & diuinarum humanarumq; rerum notitiam habent, iuxta illud.

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.
Et apud Ouidium in Fastis.

Fœlices anima quibus haec cognoscere primis cura fuit,

Quo nomine Iustinianus noster summus Iurisprudentia pater fœlix iure dici debuit: † Sed etiam illi quibus omnia ad votum succedunt, vt apud Virgilium.

Viuite fœlices quibus est Fortuna peracta iam sua.

Potuit etiam Iustinianus merito fœlix nūcupari, vt cui omnes conatus fœliciter successerint, vt Procopius lib. 5. de ædific. Iust. 26 scribit. † Sanè si Plinio in Panegyrico fides habetur, hoc cognomen à Cæsaribus s̄pē usurpatum, non tam in oribus, quam fortunæ datum fuit. Testaturque Seneca lib. 1. de clementia hunc titulum, vt & reliquos alios, ambitiosæ Principum maiestati à Populo tributum. Tullius fœlicitate, quæ nihil aliud est quam fauor propitijs numeris.

23 Epigraphes proœmij explicatio. 24

numinis, inter primarias Imperatoris do-
tes refert, & merito. Illud usurparunt ve-
Plinius testatur, L. Silla, Traianus, & lon-
go postea intervallo Imp. Commodus, sic-
que in alios fuit de: iuatum.

27 INCLYT VS. † Inclitus cum is sit
qui gloriostus, excellens, atq; insignis velu-
ti fulgore quodam famæ resplendet, prop-
ter famam & gloriam immortalem rerum
præclare gestarum, Iustinianus in Græcis
nouellis inclitus appellatur.

28 VICTOR. † Titulus is est & cogno-
men quo potissimum gauisus est Alexan-
der Magnus, qui aliquando consultus Del-
phicum oraculum, quum à Pythio sub pri-
mum accessum inuictus esset appellatus, ni-
hil ultra sciscitatus, ad exercitum rediit; eo
dein & Romani Principis vni sunt, vt de Iu-
lio Cæsare hic Balduinus commemorat.

29 TRIVMPHATOR. † Quamuis
triumphatorem Imperatorem Iustinianum
omnes hic ideo appellatum contestentur,
quia idem ipse Nouella sua prima consti-
tutione, de heredibus, & Falcidia in prin-
cipio, collat. i. de Persis, & Vandalis triun-
phasse commemorat; ego cōtra sentio, quo-
niam dum per vniuersum ferè terrarum or-
bem Ducas Bellisarij signa, magna & illu-
sti cum gloria infererentur, Byzantij con-
fessisse perpetuò Iustinianum ab omnibus
commemoratur; cuius inertiae non par-
uum illud argumētum fuit, quod quum or-
ta illa in ciuitate inter Prasinos & Vene-
tos (qui contrariatum partium colores at-
que insignia fuere) seditio fuisse, in arcē se
ipse cum vxore, mulierculisq; nonnullis
celeriter abdidit: ibiq; dum ciuitas tumultu
intestino, tamquam aliquo incendio in
flammatā conflagraret, magistratusq; per
vrbis vias interficerentur, delitescens suā-
que ignauiam tenebrarum, ac parietum
custodijs tegēs, Triboniano Questori suo
(& cuius opera, & industria domi vsum
fuisse, quemadmodum Bellisarij bellī) itē
que Ioanni Præfecto Prætorio, ad cædem
à populo quæsitū; magistratum abrogare
coactus est, quo tempore quum actum de
ipsius imperio, nullaque consternatis ignauia
Imperatoris militum animis, sedan-
dæ illius tempestatis ratio iniri posse vide-
retur, præclarā orationē Theodora ipsius
vxor habuisse dicitur, militesq; pristinā ad
virtutem ac fortitudinem excitando s̄ape
numero prædicasse, honeste dimicando

mori esse sariū, quā turpiter fugiendo viue-
re; qua quidem oratione sic excitati mili-
tes fuere, vt Bellisario, Mandoq; ducibus
Hippatium & Pompeium seditionis prin-
cipes, quiq; iam Imperij insignia occupa-
rant, tum prælio in vrbe factō cœperint:
tusi ciubus amplius triginta millibus eo
prælio ipsa in vrbe interfectis, postero die
in carcere securi percussos necarint. Hic
Iustiniani triumphus, qui cognomen hoc
triumphatoris an ei præstare potuerit, quis
q; coniçjet. Triūphator ergo appellatur
quia per strenuos suos belli duces Bellisar-
ium & Narsatem de illis nationibus & gē-
tibus triumphauerat, eidemq; Bellisario
ex Pop. Romani consuetudine magni-
ficētissimum triumphum cōcetsit. † Erat
triumphus omnium honorum qui à Po-
pulo Romano concedebantur maximus;
dicebaturq; triumphus, quia qui triun-
pharet tripli iudicio honoraretur. Pri-
mō enim exercitus de triumpho duci tuo
decernendo iudicabat: secundō Senatus:
31 tertio Populus. † Illum maximo ap-
paratu, pompa, & studio Romani agebāt,
vt ex bonorum auctorum testimonijs con-
stat, nec omnibus aut passim concedebar-
tur, sed illis imprimis Imperatoribus, qui
rebus bene gestis post multa facinora mi-
litaria, domitis hostiis triumphum pos-
cerent, pacatam prouinciam successori
in primis traderent, exercitumque vi-
ctorem, & opinum præda, testimoniique
virtutis, & ignauiaz cuiusque, meritatique &
immeriti Romam reducerent, vt ex infini-
tis Liuij locis patet. Inq; ædem Bellonæ,
extra vrbem senatu euocato (neq; enim
triūphū peteti vrbē initre fas erat, ex Liuio.
3. Decad.lib. 6. 8. 9. & 4. Decad. lib. 2.
3. 4. 7. & 9. Co liio inter epistolas fami-
liares Ciceronis. lib. 8. Suetonio in Cæ-
sare. cap. 18. Plutarcho in eodein Cæsa-
re, & Pompeio, & Catone Uticensi, Ap-
piano lib. 2. bellorum Ciuilium) de re-
bus à se gestis magnifice, quæ oppida,
quasque prouincias bello viciſſent, quot-
que hostium millia cecidissent, omnia
denique bellī decora ordine dissere-
bant, vbi legatos, tribunos militum,
centuriones, milites denique exercitus,
quo notior testatiorque eorum virtus fo-
ret adesse oportebat, vt meritæ illius
virtutis, cui tantus honor debebatur,
si quid veri, vanique referretur, testes fo-
rent.

rēt. Cūque res bello gestæ, triūpho dignæ viderentur, prouterant sententiæ, populi iussu, patribus auctōribus, triumphum decernebant; decretoque triumpho Romani magistratus, & omnes tribus obuij, flaminæsque purpura, & sacerdotes ac pontifices apiculis velati, laudantes, gratantesque atque viri triumphales consularesque, cunctaque nobilitas, & senatus in prætexta & lati clavis, tum omnis sexus & ætas frequentes cum coniugib⁹ & liberis in lātitia publica, omnibus denique ordinibus effusis cum gaudio ad excipiendum visendumque prodibant, Ingrediēti deinde, longo ordine, montium, fluminum, oppidorū, & urbium formæ, quas bello peruerterat, & vi expugnarat, præcedebant, ex Plinio lib. 2. cap. 5. & Cornelio Tacito, lib. 2. Vrbes enim, montes, & flumina, regionesque quas Imperatores bello domuissent, in triumpho duci vetusti inoris erat, vt memoriarē prodiderunt Titus Liuius 1. Decadæ lib. 6. & 3. Decadæ lib. etiam 6. & 4. De cadæ lib. 7. Festus Pompeius lib. 1. 8. Ciceron. 2. officio. Item & Philippica. 8. Appianus bellorum Ciuilium lib. 4. Plutarchus & Tranquillus vterque in Caio Cæsare, Sabellicus AEneadis 6. lib. 7. & Velleius Paterculus Histor. Romanæ, lib. 1. sæpe etiam præ multitudine oppidorum effictas turres pro expugnatis urbibus captarum ciuitatum simulachra ferentes in triumpho detulerē. Nam Strabo scribit lib. 3. in triuphis tuires ductas, quas in gratiam triumphantium urbes appellabant. Inter quæ tabellas grandioribus literis inscriptas, cum titulis, in quibus naues captæ, urbes tributo affectæ, feruæ, aut vectigales, in fidemve acceptæ, oppidaque expugnata, gentes perdomitæ, & Reges bello victi continebantur, vt commemorat Liuius primæ Decadæ lib. 3. Plutarchus in Romulo, in Paulo AEmilio, & in Lucullo, Iosephus lib. 7. bellī Iudaici, cap. 24. Tum peggata in tertium, quartumque nidum, velut exertis ramis surgentia, & simulachra bellorum artifici manu elaborata præferebant; vbi captarum urbium præliorumque fiētæ species erant, vbi acies vietas, & fugatas, percussoſe conternatosque hostes, castellorum excidia, exercitusque intrafussoſe, urbes populari, ferro ignique vastari, ædificia incendi, mœnia dislubbari, clauſtra reuel-

li, totasque imagines præliorum effictas facile erat cernere, vti pulchre idem Iolephus iam citato loco, item & lib. 5. cap. 24. recenset. Post hæc catapultæ, ballistæ, & tormentorum omne genus vi expugnatum, ac belli apparatus, machinæ ad urbium excidia, rostraque nauium vicaptarum, nauelque rostratae bello vietæ proferebantur, ex eodem Liui 3. Decad. lib. 6. & 4. lib. 9. His vero præbant, spolia hostium, & captiuæ arma, tum currus spolijs onusti, militariaque signa ex domitis gentibus, non erecta, sed inuersa, vt Titus Liuius in triumpho M. Fuluij, & Gn. Manlii decadæ 4. lib. 9. commeniorat. Præterea falcatus currus, clypeiique insignes & scuta, tum leſticæ aureæ, & neaque, vel argentea signa ex deuictis gentibus, currusque aurei, vel argentei, vasaque aurea & argentea omnis generis, spoliaque ciuitatum vicaptarum. Tum coronæ aureæ, & urbium dona & populorum, quibus à socijs foedere iniunctis pro virtute dux donatus fuerat, suo ordine sequebantur; Lucius Manlius (vt Liuius 4. Decadæ lib. 9. tradit) centum quinquaginta Coronas aureas in triumpho tulit; Caius Calphurius Piso Prætor de nostris Lusitanis & Celtiberis triumphans octoginta quatuor. Q. Ful. Flaccus centū viginti quatuor. Scribit & idem Liuius 4. Decad. lib. 10. Lucium AEmylium Paulum triumphantem de Liguribus quinque & vigineti aureas coronas transtulisse. Appianus vero lib. 2. bellor. Ciuilium tradit, Cæsarem tulisse in suis triumphis coronas aureas duas & viginti ac octingentas supra duo millia. Quodque auri vel argenti sati, signatique ex manubijs & urbium spolijs partim rudibus massis quæsitum foret, id omne deferri in triumpho, & præscriptū in tabulis in ærarium est condi solitu, vt viderelicet in omnibus triumphis à Liui, Plutarcho, & cæteris de scriptis. Quin etiam Herculis signum ante triumphantem, non raro in pompa vehi solere. Tum si quid visendum & memorabile, atque priore saeculo incognitum in deuicta prouincia fuisset, velut rem spectatissimam, nouo inuenito vna afferri compertum est. Vespasianus Iudæa capta, balsamum nūquam alias vilam arborem, & Pompeius victo Mithridate ebenum primi ostenderunt, auctor est Plinius cap. 4. & cap. 25. lib. 12. Solinus. cap. 55. alijs triumphantes plu-

27 Epigraphes proœmij explicatio. 28

plurima alia detulerē Romæ numquam
visa, quæ nos non referimus, ne infinitus
noster sermo fiat. Præter quæ elephantos,
aut equos in bello captos, simul & obli-
des qui à foederatis gentibus & socijs da-
ti erant tamquam pacis pignora deduci no-
tatum est, ex Liuio. 4. decadæ. lib. 4. Eu-
tropio de gestis Romanorum lib. 4. cap. 1.
Post hos tubicines multiplici sono clasicum
canentes incedebant, ex Plutarcho
in Paulo AEmilio, Iuuenali describente pō
pas triumphorum Satyra. 10.

Hinc cornicines, hinc precedens longi

Agminis officia, & nunc ad frena Quirites.
Quos longo ordine candidi boves, tauri-
que auratis cornibus, insulisque & vittis
ornati & auro, (vt cōmemorat Pōponius
Lætus in Diocletiani triūpho, Setuius in
lib. 2. Georgicorum Virgilij, in eum locū,

Et maxima tauri — Vittima —

qui mox immolandi erant sequebantur.
Hos commitabant succinti adolescētes,
aureas argenteasque patinas tenentes. Qui
bus succedebant Tribuni militum, centu-
riones, præfecti, equitesque insignes, ac pe-
dites victoris exercitus, qui ob egregia fa-
cinora & nauatam in bello operain dona
militaria meruissent. Nec non milites quo-
rum spectatissima virtus in bello fuit, qui-
que ab Imperatore, ciuicis, muralibus, ca-
strensisbusve coronis, torquibusque au-
reis, phaleris aut armillis donati erant, in-
signes militaribus donis, spolijs armisque
fulgentes præbant, sequentibus mox le-
gatis & tribunis legionum in equis, ex
Liuio. 5. Decadæ. lib. item. 5. Tum reges &
captivi nobiles, & si qui bello capti insig-
nes forent, præcipue hostium duces, con-
tra quos indicium fuisse bellum, ex tanto
fastigio deiecti, in vehiculis, aut ferculis, ce-
teri vero cateruatim vinclati catenis in ser-
uitij notam præcedebant. Quod si morte
obita minime duci valuerint, illorum ima-
gines & simulachra per se delata sunt.

Imperatorique triumphanti oleagineis
fertis ornati aureas coronas præferbant
ministri, quæ his qui triumphum meritum
procurassent dari assuerat. Vniuerso mox
senatu in albis prætextis iuxta cursum lō-
gè maximum triumphi spectaculum exhibe-
nte, ex Festo Pompeio lib. 18. AElio
Lampridio in Alexandro Seuero. Tum se-
quebatur citharedorum artifices solertissi-
mi, qui canentes psallentesque ibant coro-

nati. In quorum medio quispiam pene dē
lyrus qui in conditis iocis ineptire videba-
tur, intalari veste, simbrijs aureis, & armil-
lis ornatus, lacluia gesticulatione vsque
ad ineptias ritus communuebat. Ipse vero
triumphans cui tantus honos dabatur, cur-
ru aurato sublimis, atque ornatu humano
augustior, quatuor insignibus equis, cæte-
ris altior & magnificentior vehebatur, præ
cedentibus lictoribus, coronatus in purpu-
ra, cum insignijs imperij, & magistratus
quem gerebat, eam vero, myrto prius, mox
lauro plexa, & ex laureto, deinde aurea co-
ronari institutum, ferunt, Plinius lib. 15. cap.
29. & 30. Agellius, lib. 5. cap. 6. hucque per-
tinet illud Virgilij Eglog. 8.

Atque hanc sine tempore circum.

Inter vittices hæderam tibi serpere lauros.
Horatius Carm. lib. 2. Ode. 1.

Cui laurus æthernos honores

Dalmatico peperit triumpho.

Quam quidem coronam non ipsum trium-
phantem gestare, sed seruum in curru eodē,
qui supra illius verticem illā teneret, post
se habere tradunt Festus Pompeius lib.
18. Plinius lib. 33. cap. 1. Iuuenal. Saty-
ra 10.

Quid si vidisset Praetorem in curribus altis
Extantem, & medio sublimem in puluere Circi
In tunica Louis, & pilea Sarrana ferremem
Ex humeris aulæa togæ, magnaq; ue corona
Tantum orbem, qnanto ceruix non sufficit vila?
Quippe tener sudans hanc publicus, & sibi consul
Ive placeat, curru seruus portatur eadem.

Eainque coronam exacto triumpho in gre-
mio Capitolini Iouis locare vel templis
dicare solebant; vti scribit Seneca lib. de
consolatione ad Albinam cap. 10. Plinius.
lib. 6. cap. 4. & lib. 15. cap. 30. quod benefi-
cio Deorum immortalium de hostibus
triumphare contigisset. In equis vero triū-
phantium ingenui pueri, aut virgines non
dum adultæ proxima cognatione iuncti,
ad habenas cognati & affines in veste can-
dida, iuxta latera scribæ & ministri, qui
ducem sequuti comites expeditionis fue-
rant, comitabantur, vti commemorat Appianus
in Lybico, Iulius Capitolinus in
vita Marcii Antonini. Post currum vero
captivi, seruitute exempti, & libertate
donati sequebantur, omnes capitibus ra-
sis & pileati, quasi effugisse seruitij tem-
pestatem viderentur. Ut videre licet ex
Valerio Maximo, lib. 5. cap. 2. Plutarcho
in

vita Titi Flaminii, Liuio.4. Decadæ lib.4. Eutropio de gestis Romanorum lib.4.cap.1. Post hæc tribuni, Præfectique legionū, centuriones & legati, equis, aut carpento insidentes, interdum pedibus; tum viætrices legiones, militesque victoris exercitus armati ac diuili in turmas, pleni fortunatum gloriæ que cum iocorum lasciuia, & carmine triumphali, ludibundi & spo. lijs ornati, verba & inconditos versus in triumphatē militari modo istantes currum prosequebantur. Hac igitur pompa & ordine per medium urbem, perque lacram viam laeti & triumphantes in capitolium ascendebant. Tantaque erat apparatus magnificentia, vt cum dies exponendis rebus sufficietra non videretur, plerumque triuum, nonnumquam dies integros, & noctes totas in apparatu pompx tributos legamus, vt in triumpho Pauli AEmili, Liuius quarta Decad.lib.4. & Plutar-chus in vita ipsius, Appianus in Lybio Scipionis triumphum describens.

Et post triumphum, vt gratia esset cumulatior aurum coronarium ex vietiis bello gentibus, ob concessam vitam, Imperatori dabatur. Quod quidem non nisi triūpho recepto præstari decebat, pro eo quod pro corona triumphi, à socijs & bello vietiis gentibus quasi vestigal dabatur de quo auro præter Honoratum Seruum, Tullium, & Agellium iam relatos meminit Spartianus in Hadriano, Capitolinus in Antonino Pio, Lampridius in Alexander Seuero, Amianus Marcellinus lib.2. & Dio lib.49. Alexander ab Alexandro lib.6. dierum genial. cap.6. ad fin. Quod quidem Hadrianus primo Italæ remisit, & in prouincijs, vtidem Spartianus in vita illius commemorat. Deinde vero Alexander Seuerus vñd cum negotiatorio, populo illud dono dedit, vt relatus AElius Lampridius in eius vita tradidit.

Hoc aurum coronarium est, de quo Imp. AAA. in lege vnica. C. de auro coronario lib.10. & in l. pen. C. de Iudeis in Iustiniane Codice & integrō illo titulo, de auro coronario. lib.12. in Codice Theodosia. quod quidem & si ab Hadriano remissum fuisset, & ab Alexandro Seuero populo dono datum, posteriorum autem Cælatum temporibus institutum fuit, vt ciuitatum decuriones coronas aureas munificentæ cœla principi darent, vel in-

dulgentiartim latitiam vel ob res prospere gestas, ex. l. quæ diuersarum 4. de auro coronario in Codice Theodol. quamvis Bapt. AEgnatius ad Capitolum, malit aurum coronarium esse, quod ciuitates & oppida nouis Imperatoribus offerebant sub coronarum specie.

Ad eius illationem nulli, nisi qui iam usus, consuetudinis vñ tenebantur cogi poterant, vt in lege vnica C. de auro Coronario Iustinianus scripsit.

32 SEMPER AVGVSTVS. † Augustum quamvis nonnulli ab augendo dictum velint, ad stipulari videtur Ouid. Fastorum lib.1.

Augeat imperium nostri ducis, aug eat annos. Item & Egesippus, qui Augusti nomen im-perij apud Romanos fuisse inquit, quod augeat suos, non quod alienos opprimat, eos tamen recte Syponentius irridet in suis commentarijs epigram. 111. & nouissime My fingerus hic numero 26. verius enim est, Augustum ab augurio dictum, & fortunatum significare, sive eum cui Deus omnia prospere pollicetur felicibus augurijs & signis; quæ appellatio rectissime tribuitur Principi cuius potestati adest Deus. Vnde etiam augusta sancta & digna & quæ religiosa quadam veneratione colebantur; & quæ augurio condita & consecrata erant. Ut augusta templa, & simulacra, augusta forma, & augusta dignitas. Apud Ouidium lib.1. Fastorum.

Sancta vocant augusta patres: augusta vocantur Tempa sacerdotum rite dicata manu.

Anno vero urbis conditæ septingentesimo duodecimo, mos Romæ repetitus vni patendi pro Rege Imperatori, vel sanctiori nomine Augusto appellato; Octavianoque ex Numatij Planci sententia Senatus cognomen hoc primum tribuit. Non tam nouo (vt inquit Suetonius) quam ampliori nomine, quasi Sanctum fortunatum, & cui prospera omnia Di, ipsi pollicerentur: Cæteri Romani Principes ab illo dicti Augusti sunt, vt tam augusto splendidoque nomine sibi adepto ad easdem egregias virtutes inuitarentur. Item quia mensa Sextili Octavius Cæsar primum consulatum inijt, triumphos in urbem intulit; AEgyptus quoque hoc inense in potestatem Pop. Rom. redacta, & finis ciuilibus bellis impositus est, placuit Senatui vt qui antea Sextilis, deinde Augustus appellare-

31 Epigraphes procemij explicatio.

32

Iaretur, ut qui imperio felicissimus fuerit.
Illa præterea die Idibus videlicet Ianua-
rijs, qua Augusti cognomen Octauio dela-
tum fuit in templo Louis Opt. Maximi ver-
uex à flamine immolabatur, ut Ouidius
lib. 1. Fastorum commemorat.

*Idibus in magni castris louis æde sacerdos,
Semimaris flammis viscera libat ouis.
Redditaque et omni populo prouincia nostro,
Et tunc Augusto nomine datus ano.*

Aus enim Germanici, cui Ouidius illud
opus dedicauit, fuit Augustus, Tiberij adop-
tione pater, qui Tyberius pater Ger-
manici etiam adoptione fuit. Quibus ad-
di plura etiam possent de Augusti cog-
nominis, quæ scripserunt Suetonius in Au-
gusto, cap. 7. Dio. lib. 43. Paulianus in La-
conicis.

33 Cupidæ legum iumentati. † Cupidos nos
in his ediscendis Institutionibus esse debe-
re Iustinianus suadet, & Ianè recte. Quonia
vt in studijs quis feliciter versetur, n. cesse
est eò ferri cupide, & spontaneo Mineruæ
sue instinctu veritissimum enim est coacta flu-
dia non respondere; nihilque esse tam fa-
cile, quin illud difficile fiat, si illud iuitus
& coactus quis faciat, contraria nihil tam dif-
ficile, quin volenti & cupienti facile redda-
tur, iuxta illud Ilocratis, si fueris discendi cu-
piens tuas iuris eritis. † Plane quamvis doc-
illor scleat esse iuventus teste Vlpiano in
l. præcipiant. 37. D. de ædilitio edito. (in
cuius gratiam conscriptas has institutio-
nes hæc indicat Epigraphe) in eaque æta-
te iurioperam dari oporteat, ut Iuris flu-

35. diosi operæ sperari possit aliquis vlus; †
non tamen arcentur si qui proœstori iam
ætate initiari studio iuris civilis cupiant,
satis intelligentes nihil esse stultius (ut Se-
neccait) quām qui diu non dicideris, non
velle dicere. Nota sunt apud nos, & alios
quoque exempla eorum qui iam senes li-
teras addiscere non erubuerunt. Julianus
(apud Paulum lib. 7. ad editum in l. apud
Julianum 20. D. de fideicōmissariis liberta-
tibus) de seipso sic loquitur. Nam ego discēdi
cupiditate quām solam vivendirationē optimam
in octauum & septuagesimum annum atatis du-
xi, memor sum eius sententiae, qui dixisse fertur.
Et si alterum pedem intumulo haberem, non pige-
ret aliquid discere. Iuxta quam sententiam
Marcus Tullius libro de senectute Solo-
nē in versibus gloriantem inducit, qui se
quotidie aliquid addiscerent senem fieri
diceret. Marcus Imperator iam senex ad
philosophos itare non erubuit, nec Cato
Censor & senex literas Græcas addiscere.
Seruus Sulpitius iam proœstori ætate cœ-
pit iuricivili operam dare in quo ita pro-
fecit, vt testetur Tullius, omnes qui ex om-
ni ætate in civitate Romana intelligentiam
iuris habuerunt, si unum in locum cō-
ferantur, non esse cum Scruis. Sulpitio cō-
parandos. Quinimo (vt recte quoque Bal-
duinus hic adiutorauit.) Aristoteles p̄t̄auit
ciulis scientiæ magis idoneum auditorem
esse eu-n, cuius ætas, & cum ætate iudicium
maturuit, vnuque rerum valet, quām impe-
ritum rerum iuuenex. Sed iam ad proœ-
mij explicationem.

INSTI-

INSTITUTIONVM IMP. IVSTINIANI PRO O E M I V M.

IMPERATORIAM MAIE-
STATEM.

- 1 Paraphrasis totius proœmij.
- 2 Imperatorem, Regem, & Principem legibus ar-
matum, & armis decoratum esse oportet.
- 3 Leges quam necessariae in bene constituta repu-
blica.
- 4 Iuris consulti, Adnotatiq[ue] omnes militaribus
gaudent priuilegijs.
- 5 Reges Prudentium consilio & consuetudine vti,
necessarium.

I huius proœmij com-
mentatoribus morem
gereremus, & quæ tam
ab antiquis, quam neo-
thericis hic sunt scri-
pta, non referre sed to-
iū modo indicare vel-
lenuis, iustum sane vo-
lumen omnibus absolutum paginis imple-
re possemus, vti præstiterit, vt exteris mil-
los faciamus ex nostris Hispanis Doctor
Ioannes Redin Gallicij Senatus quodam
Prætes, qui cum de maiestate Principis, &
his quæ optimum decent virum, qui regno
prælit, agere instituisse, magnum codice
pluribus compactum & consarcinatum cen-
tonibus per ducentas sexaginta sex pagi-
nas in lucem emisit. Sed nostrum id non
fert institutum. Ergo quæ Iustiniani sen-
tentia, quodve consilium, aut finis in hoc
proœmio fuerit audiemus. Ecce. † Roma-
num Imperatorem, (qui non iam, vt olim,
belli indicendi gerendique, aut foederis fe-
riendi gratia deligitur, idque nominis re
bene gesta, tæpè non solum, honoris causa
consequitur, sed qui tacito primū, deinde
etiam expresso Pop. Rom. consensu, si-
bi Monarchiam euentis sacrosancta nec

- impune violabile maiestate munitus est)
Regem, aut Principem, non modo armorū
plerumque inconsulto robore adornatum
esse: quin etiam iudiciorum, atque legum
præsidio velut armatum atque instructum
esse necessarium est, nam cum duo sint om-
nino getenda reipublicæ tempora, belli,
scilicet, ac pacis, ea tum recte atque ordine
esse gubernata videbuntur, si Princeps &
belli & pacis artes egregie tenuerit. Quale
id Iustinianus præstiterit, mox ipse adi-
xit, & nos latius supra in Epigraphes expli-
catione ostendimus, testaturque tæpius
idem Cæsar in l. 1. in prin. C. de offic. Præf.
Præt. Africæ. l. 2. in princ. & in fine. C. de
veteri iure enucleando. l. 1. C. de Iustinia-
ne Codice confirmando. Cumq[ue] hosti-
bus debellatis, pacato Imperio, prouincijs
Romanæ ditioni restitutis: antiquis consti-
tutionibus abrogatis, alijs ordine digestis,
nouis additis, & totius iuris Romani emen-
datione facta, esse se & iuris religiosissimū
&, triumphatorem magnificum extitisse.
ostenderit: legum cupidos iuvenes alloqui-
tur, vt eius laboribus & clementia se non
indignos ostendant, sed optima spe fieti
acres ad legitimæ scientiaz studium acce-
dant, leituri opere legitime perfecto rem-
publicam in partibus eis esse credendam.
Qua præcipue spe generolos animos exci-
tar, non dubito, vt polyticas appetant di-
sciplinas, quibus se & tuos atque adeo pa-
triæ tueantur, vt Socrates apud Xenophon
tem scripsit.
- 2 † Ergo & si pluribus pollere Principem
deceat, esse fortē, iustum, seuerum, granē,
magnanimum, largū, beneficum, liberale,
mansuetum, cunctis benignum, omnibus
æquum, nemini blandum, paucis fan[i]a-
rein, ad iracundiam tardum, ad clementiam
pronum, in aduersis firmum, in prosperis
B cautum,

cautum, prodesse omnibus, nocere nemini: hæc cum ut reipublicæ salus in tuto sit desiderentur, eum præstissime dicemus, qui & rei militaris, & legum peritiam habeat. His Principes omnes se suamque rempublicā tutatos, recte inquit Sallustius, audacia in bello, ubi pax euenerat, aquitate. Hæc sic mutuo cohærent, ut alterum ab altero leui gni non possit. l. 1. in prin. C. de Iustin. Codice constitudo: indeque reipublicæ tranquillitatem nasci, si leges simul & armis unum coeant, sèpius idem Iustinianus testatur, Nouellis constitutionibus. 24. 25. 26. & aperte demonstrat Maro, & Flaccus, ille.

*Tu regere Imperio populos Romane memento.
(Haec tibi erunt artes) paciæ, imponere morem
Parcer subiectis, & debellare superbos.*

Hic vero,

*Cum tot sustineas, ac tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornas
Legibus emendas.*

Quod prudentissimum nostrum Hispanū legiſtatem non latuit (ut plura alia quæ hic ex Philosophis, Oratoribus, atque Poetis iuniores interpretes tradiderunt, missa faciamus) qui in proemio tertiae Partitionæ sic ait, Segun dixeron los sabios antigos, dottiēpos ha de catar los grandes señores, en q ha de estar guisados para obrar, en cada uno dellos segun conueniente. El uno en tiempo de guerra, e de armas, e degente contra los enemigos de fuer a fuertes, y poderosos. El otro en tiempo de paz de leyes e fueros derechos contra los de dentro torterizos, e soberbios: de manera que siempre de ellos sean vencedores: lo uno con esfuerzo, e con armas, e lo al conde-recho, e con justicia. Vere enim à Platone lib. 5. de republica, & 2. de legibus traditur, duo esse belli genera, unum cum exteris, alterum cum ciuibus ipsius seditione, aut calumnijs litium inter se concertantibus, unde consentaneum est duplarem etiam victoriā, unam ex hostibus debellatis, alteram ex improbis ciubus repræsis: illam arma, hanc leges præstant. Hæc ita inter se conueniūt, ut quod armorum est legibus, quod legum armis tribuatur: ut & apud eundem Iustinianum, Nouella. 24. scriptum est, iurisdictionem ex armis vires colligere, & armata cohortem cōdecorari lege. Tullius in oratione de Auru sp. vocat arma iudiciorum, atque legum. † Fœlices ac prospere-

ras beneque fortunatas res publicas illas aiebat Socrates, cum aut Philosophi regnarent, aut Reges philosopharentur. Vnde Cicero lib. 1. Offic. Lacedæmoniorum imperium, multo plus Lycurgi legibus, & disciplinæ debere, quam aut Paulanæ, aut Lylandri rebus gestis: quorum tamen virtute magnopere illud dilatum putabatur. Parvi enim sunt foris arma, nisi sit consilium domi: neque minorem utilitatem afferunt qui togati reipublicæ præsunt, quād qui bella gerunt. † Vnde eos quoque qui legum scientiam, ac peritiam profertur, & gloriose vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt, armatos appellavit Cornelius Tacitus in dialogo de Claris Oratoribus, & apud Impp. Leone in, & Anthemium Augustos in l. aduocati. 14. C. de aduocatis diversorum iudiciorum. milites dicuntur, & in cap. militare. vers. non enim. 23. q. 1. & pri uilegijs militaribus gaudere. l. medicos. C. de profess. & medicis. lib. 10. late Galpar de Baeça, de inope debitore, cap. 16. n. 127.

† Et à veteribus laudati sunt Imperatores, qui Iurisconsultis magis quam satelliti bus septi & stipati fuerūt, ut Adrianus qui Julio, Celto, Saluio Iuliano, Prisco, atque Neratio plurimum usus est. Et Antoninus Pius qui Valentem, Marianum, Marcelum, Iauolenum coluit. Et Marcus Antonius Philosophus qui Scuolæ consuetudinem præcipue amauit. Itemque Alexander Seuerus qui frequentes apud se habuit Sabinum, Paulum, atque Vlpianum. Et ideo sumimus fuit Imperator quod Vlpiani consilio rempublicam administrait. Hominibus his tradendam Reipublicæ gubernationē, Iustinianus noster in fine huius proemij pollicetur, iuxta notū Alexadri Mamæ Imperatoris elogium, qui ut ait Hero dianus, insignibus viris, doctrina legumque peritis ciuiles & forenses administrationes committebat. Quod Principi necessarium omnino esse Rex noster Alphonsus existimat in l. 1. tit. 1. par. 2. his verbis, comoquier que en todas guisas conviene, que aya homes buenos, e sabidores, que le consejen, e le ayuden. cleg. l. 16. tit. 5. par. 2. & plura adduxit Ioan. Redin. de maiestate Principis. verbo, legibus. ex nu. 1. maximē tamen nu. 12. cum ieq.

ANTO-

ANTONII PICHAR.
DO VINVESAE I. C. HISPANI,
SALMANTICENSISQVE
ANTECESSORIS,
IN LIBRVM PRIMVM INSTITVTIO-
num Imp. Iustiniani Commentaria.

Titulus Primus, De Iustitia & iure.

PRINCIPIVM TITVL.

- 1 Iustitiae definitio proponitur, & exornatur. & num. 6. & seq.
- 2 Iustitia humana constans non est. & num. 9. & sequen.
- 3 Iustitia perpetua dici qualiter possit. & nu. 17.
- 4 Iustitia non in voluntate, sed in actu & exercitio consistit. nu. 18. & 19.
- 5 Charitas vnicuique quod suum est tribuit.
- 6 Iustitia constans & perpetua voluntas qua-
tenus ducatur.
- 7 Iustitiae omnium virtutum summa est.
- 8 Iustitiae insigne, suum cuiq; tribuere, eoq; à cete-
ris virtutibus secernitur. & nu. seq. & nu. 20.

M N. E M quæ de
quæcunque re suscipi-
tur institutio, debere
à definitione profici-
sci lib. 1. Officior. scri-
psit Cicero. Ergo cù
his in institutionib;
de iure disceptaturus

Iustinianus sit, quod à iustitia descendit. 1.
1. D. de iustitia & iure. quamq; tanquā nor-

mam & regulam Iurisconsultus sequi de-
bet. 1. bona fides. 30. D. depositi. cuiusq; sa-
cerdotes & ministros consultos esse in d. l.
1. profitetur Vlpianus, eius definitionem,
ex eodem Vlpiano in 1. iustitia. 10. D. h. t.
& Tryphonino in d. l. bona fides, initio his
verbis præmittit. ¶ Iustitia est constans &
perpetua voluntas ius vnicuique tribuens.
Consonat text. in proemio Partitarum,
ibi, que es dar a cada vno lo que es suo. 1. 8. tit.
5. par. 2. & in proemio tit. 1. & 1. 1. 2. & 3.
tit. 1. par. 3. explicant post Angelum Ioan.
Fabrum, & antiquiores, & Franc. Hotom.
Franc. Balduinum, Ioachymum Mynsinge
rum, Stephanum Bodeum, Claudium Can-
tiunculam, Sylvestrum Aldobrandinum,
Ioannem Oynotomum, & reliquos huius
loci, & d. l. iustitia. interpretes, qui plures
etiam alias definitiones cōfingunt, Marc.
Tull. Cicero. lib. 1. & 3. Offic. lib. 2. de in-
uentione. & lib. 2. ad Herennium. Arist. 5.
Ethic. c. 1. Agellius lib. 6. noctium Attica-
rum, cap. 1. & lib. 14. c. 4. D. Ambrot. lib. 1.
Offic. c. 4. D. Anselm. in dialogo de veritate
c. 13. D. August. lib. 19. de Ciuit. Dei. c. 21.
& lib. 1. de liber. arbit. c. 13. D. Tho. 2. 2. q.
B 2 58.art.

§ 8. art. 1. § 6. & 7. plura Dominicus Soto lib. 3. de iust. & iure. q. 2. art. 1. Ludouicus Molina tomo. 1. de iustitia. tractat. 1. disputat. 8. noster Dominic. Bañes sacræ Theologizæ primarius professor Salmanticensis, lib. de iure & iustitia. q. 5. § 8. art. 1. Nauarrus in Manuali. c. 17. nu. 47. And. Alciatus lib. 1. parergon. c. 31. Vaconius à Vacuna lib. 1. declarationum iuris. c. 28. 29. & 30. maxime ex nu. 10. & c. 92. nu. 3. Antonius Continus succisiuar. lectionum. lib. 2. c. 6. & 7. Raynaldus Cortus lib. 1. indagationum. c. 11. & lib. 2. c. 14. Francisc. Connarus lib. 1. commentariotum iuris civilis. c. 1. 2. & 3. AEduard. Caldeyral lib. 3. variarum lectio-
num. cap. 4. ex nu. 18. Antonius Roscius lib. 2. memorabilium. cap. 1. & latissime c. 2. Iustitiae effigie ex Crisippo, & Agellio, prout in antiquis numismatibus Antonini Pij, & Alexandri Imperatoris inspi-
citur, retulit doctissimus Ant. Augustinus, dialogo. 2. Romanarum antiquitat. §. 17.

Verū quo magis hæc iustitiae definitio intelligatur, contra eam pro dubitandi ratione & in primis contra tex. ibi, Constant. sic argumentor. Hic non diuinam, sed hu-
manam iustitiam Iustinianus definit. Ut post glossam omnes resoluunt, nec enim credendum est Vlpianum, (a quo Iustinianus habuit) de divina iustitia aliquid exco-
gitasse. † Sed humana iustitia quatenus
est in homine constans esse non potest, ex his quæ ex sacra pagina hic Accurs. gloss.
1. recenset, nihil enim in eo constans, nihil
perpetuum est, ergo iustitia constans dici
non potest.

Secundò. Cum eodem Accurs. glo. 1. cō-
tra textum ibi: *perpetua*. Sic argumentor,
3. humani † iuris conditio semper in infini-
tum decurrit, nihilq; est in eo quod perpe-
tuū esse polsit. l. 2. colum. 5. §. sed qui diui-
næ. C. de vet. iure enucleādo. Auth. de non
alienandis aut permut. reb. eccles. col. 6. §.
vt autem lex. collat. 2. ergo humana iusti-
tia constans aut perpetua dici non potest.

Tertio contratextum ibi, *voluntas*. Sic
4. argumentor, † insigne propriū huius vir-
tutis, & quo à cæteris omnibus distingui-
tur, est ius suū vnicuique tribuere, vt inox
probabimus; sed hic effectus in actu &
exercitio consistit, non in habitu, aut vo-
luntate, ergo iustitia non est voluntas.

5. † Quarto contra textū ibi. *ius suū vnicu-
que tribuens*. Sic arguētor, per charitatem

tribuitur ius suum vnicuiq; , quia respicit
omne bonū alterius, & fugit omne malū,
vt cōstat ex D. Paul. 1. ad Corin. c. 3. Char-
itas non inflatur, non agit perperam, non querit
quæ sua sunt; vnde Aristo. lib. 8. Ethicor. c. 1.
ait, quod si esset amicitia non requireretur
iustitia, ergo suum cuiq; tribuere nō est iu-
stitiae proprium.

6. † Histainē nō obstantibus dicēdū est VI
piani & Iustiniani definitionem verissimā
esse, satisqué congruā, ac omnibus suis con-
stantem partibus, nā & si peculiaribus cau-
sis & rationibus iustitia cōstans & perpetua
voluntas dicatur, vt statim dicemus, cum ta-
men quasi omnium omnino virtutū sum-
ma quædā iustitia sit, & quicūq; iustus est
idem continuo, & vir quoque bonus: ne-
mo enim verè iustus est, qui non idem &
fortis, tēperatus, prudensq; sit, quū in hac
virtute cæterarum quidam quasi concen-
tus fiat; sitque iustitia (vt est apud Laſtan-
tiū. lib. 5. diuinarū institutionū.) aut ipsa
summa virtus, aut fons ipsa virtutū, priora
hæc definitionis verba loco generis
sunt. † Reliqua ius suū vnicuique tribuens. lo-
co differentiæ, nam iustitia quæ vna virtu-
tū est, idest specialis virtus, à cæteris in eo
vel maxime secernitur quod huius insigne
est alteri tribuere quod suum est. Possum
enim mihi ipsi esse prudens, fortis, tēpera-
tus; at iustitia nisi ad aliū referatur virtus
perfecta non est, proinde vna omnium iu-
stitia alienum bonum esse videtur, quoniam
ad aliū pertinet, nec ipsa virtutis tantum
pars est, sed tota ipsa virtus; vt vice versa
in iustitia non vitij pars, sed tota vitio con-
stans. † Cum autem prudentia, fortitu-
do, temperantia proprijs singulis nominib;
distinguantur, iustitia quia cæteris vir-
tutibus inest, communī item nomine ap-
pellata est. Propriū est eiusq; virtutis munus,
(inquit Cicer. lib. 5. Finium.) Fortitudo in la-
boribus periculisq; cernitur; temperantia in pre-
termittendis voluptatibus: prudentia in delectu
bonorū & malorum. Iustitia in suo cuiq; tribue-
do. Vt recte etiam D. August. d. lib. 19. de
Ciuit. Dei, docuit. Iustitiae (inquit) munus, ins-
suū vnicuiq; tribuens, vnde si in homine iustus
quidam ordo naturæ, vt anima subiatur Deo, ani-
mæ caro, ac per hoc Deo anima ipsa ex caro.

9. † Nō obstant quæ cōtrā definitionē obie-
cimus, namque, vt plura quæ hic iuxta eā
cōgerere possemus, & ab ijs quos supra re-
tulimus copiosissime differuntur, misla fa-
ciamus,

ciamus, pro primi argumenti explicatione obseruandum est, Iustitiam duplēcēm esse diuinam, & humanā. Diuina iustitia est cōstantis & perpetua voluntas ius suum vnicui que tribuens; & quā homines per Christū iustificantur, non ex operib⁹ legis solum, sed per fidem in Christo: de qua tūc Paulus ad Rom. 1.c. 1. *iustitia enim Dei per illud patet*, ex fide in fide. & alibi. c. 3. *iustitia vero Dei per fidē Iesu Christi in omnes, & super omnes qui credunt*. & amplius, Iustitiam accipi in Pauli epistolis crediderim pro imputatione iustitiae, seu diuina acceptatione, cum dicitur, *imputatum est ei ad iustitiam*. Sed de ea nec Vlpianus, ne Justinianus agunt. † Humana duplex est, aut in homine, aut extra hominem, siue in virtute ipsa, id est (vt Dialectici dicūt) aut in cōcreto, aut in abstracto, prout in homine est, non definitur hic, nihil enim in eo cōstās, nihil perpetuū, nisi forte ponas in animo viri constantis & perfecti, talis enim habitus nō moritur, sicut anima diuina, perpetua immortalis est; aut nisi cōstantia tunc cā accipias, quā in hominē cadere polsit, iuxta l. si quidvenditor. 18. D. de a dilitio edicto. Authēt. quomodo oporteat episcopos. §. sed etiam sic eum constitutum. collat. 1. † Prout iustitia virtus est extra hominem, & in abstracto, duplex iten est ex Aristotele lib. 5. Ethicorum. Una quā virtutes omnes cōplescit, cui omnia nostrā definitionis verba quadrare diximus; & quam omnium virtutum matrem esse, & in qua vniuersit̄ virtutis vsum consistere, reliquasq; omnes virtutes ancillari idem Aristoteles Polyticorū secundo scripsit. † Altera quā virtus una est specialis, & à ceteris secessit, eo quod ceterae virtutes in se relucere possunt, hæc nisi ad aliū referatur nō erit virtus. Huius dux sunt species, distributiva, & commutativa. † Distributiva quidem versatur in pecunia publica distribuenda, id est, bonis externis reipublicæ & qualiter diuidendis, pro meritis cuiuscq; quā vere iudicare solius Dei est, vt inquit Plato lib. 6. de legibus. † Commutativa vero in cōtractibus cernit voluntarijs, & in uoluntarijs, id est, delictis & quandis: igitur distributiva consideratur respectu communitatis ad priuatōs: commutativa respectu priuatorum ad priuatōs, vt Diuus Thomas scribit. 2. 2. q. 61. ar. 1. vbi plura ex Aristotele lib. 5. Ethicorum. ad Nicomachum. ca. 3. &c. 4. & alijs

commentatores adducunt, & eruditus Eduardus Caldeyra, dict. lib. 3. Variarum electionum. cap. 4. nu. 12. & sequentibus. Antonius Roscius d. lib. 2. memorabilium. c. 2. ex nu. 35. quā, quia nostri non est instituti, omnia prolequi, non commineoramus. 15 † Constat igitur iustitia dicitur, quia inexorabilis, firma, non varia, uniformis, simplex: quā neq; pecunia corrūpi, nec potentia frāgi, neq; gratia flecti valet, vt ex eius effigie, & imagine (quā ex Chrysippo Stoico Agell. refert, d. lib. 14. c. 4. & ex Agellio Ant. Rose. d. c. 2. ex nu. 18. Ioā. Horotius in d. l. iustitia. nu. 13. Ant. August. d. dialo. 16 2. §. 17.) reprehendere licet. † Sic enim Chrysippus imaginē iustitiae facit, sieriq; solitā esse à pictoribus, rhetoribusq; antiquioribus ad hūc fermē modū. Forma atq; tilo virginali, aspectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorum acrisbus, n̄ quē humiliis, neq; atrocis, sed reverendæ cunam tristitiae dignitate. Apud Indos vero, sine capite fuisse iustitiam traditur. Hesiodus etiam virginē fuisse scribit, quod incorrupta pudoris, modestiae, & utilitatis amica: ex summo Ioue natam, quē patri aſſideat, & se colentibus optima quā q; polliceatur; contemtoribus & inique agentibus vice versa vltionem precari soleat. Ex imaginis istius significatiōne intelligi potest, iudicē qui iustitiae antistes est, & sacerdos (l. 1. D. h. t.) oportere esse, grauem, sanctum seuerum, incorruptum, inadulabile, contraq; improbos nocentesq; immisericordem, atq; inexorablem, erectumq; & arduum, & potentem, vi & maiestate a quietatis veritatisq; terrificum, & hæc quo ad prioris verba definitionis iustitiae explicationem.

17 Deinde non obstat secundum argumentū, cuius explicatio ex his quē in prioris dissolutione diximus delcendit; quamuis enim negotia & casus varient, certis tamen illis, & immutabilibus notitijs humanæ mēti diuinitus impensis prædicta iustitia, rationisq; iudicio & lumine gubernata, habet semper in tanta rerum & circumstantiarum varietate illam suam assulgentis veriscentillam certamq; rationem & formulam ius suum cuiq; reddendi, tam altè insidente animo, vt nō temerē possit excuti. Imo vero quā nihil aliud sit virtus, quā executio eius quod ratio iudicauit amplectendum, non potest nō uno, perpetuoq; motuagi,

nec potest non esse voluntas cōstans, quæ regitur certo & immutabili iudicio, eiq; tota obtēperat, vt hic rectissime Baldwinus obseruat. Perpetua igitur hīc iustitia dicitur (vt & Sapientiæ cap. 1.) quia immutabilis, semper in viridi obleruātia generalis, continua uiformis, & simplex, vt Laetātius lib. 7. diuinarū Institut. ait. qui itaque non semper, sed interdū instē agit iustus nō est.

18 Voluntas preterea iustitia dicitur (vt tertiu iam argumētū diluamus) nā iuris nullus est usus nisi per volūtātē, quæ obtemperat rationi dictanti legis formam. Voluntas, affectio animi, habitus animi, volētis & incitati ad agēdū id quod ei præscripsit, cōstās & perpetua ratio, & lumē naturaliū notionū. Habet iustitia hoc præ cæteris virtutibus, vt tota proflus pura, puraq; sit volutas, impellaturq; omnino spontaneo & gratuito studio, cætere virtutes aliud inouetur, accedēte tamē voluntate, id est, appetitu sensu tuo, vt Aristoteles s. Ethicor. cap. 1. docet. D. Thom. 2. 2. q. 58. articulo vltimo. Fortis alio principio impellitur, ad labores & discrimina subeyda, incitamēto enim est amor patriæ, liberorū, coniugis: odium hostis, timor captiuitatis, & impēdentis periculi. Solus iustus, si iustus est, nullo alio affectu, nisi volūtate res iustas peragit. Sed quia nō omnis volutas iustitia est, adiecit Vlpianus differētias perpetuā & cōstātis, suum cuiq; tribuēdi. Cōcinnit quod Plutar chus in Catone Vticeſi ſcribit, alias vitutes natura magis, quā volūtate antecellere, vt fortitudine & prudētiā: hāc ingenij acumen, illā robore quodā animi cōstare. Iustitiæ omnes & que esse capaces, quæ à volūtāte nō ab alia natura pēdeat, & proinde iustitia, vt malitiæ inexcusabilis, maxime 19 quēq; pudere debere. † Sed (vt recte Baldwin. hīc. n. 7. aduertit) nos ex facis literis addere possumus, nō esse in natura corrupti iusta omnino volūtate, verū proficiēti à Deo & arcano motu Spiritus Sancti, qui nostrā volūtātē ex sui corruptione mala, noua diuini beneficij gratia reddat bonā, præterit si agatur de interiori cordis mūdicie, quæ verā efficit virtutē, nec hæreamus in vanis virtutū simulacris, quæ ad ipsam volūtātē nō penetrant, sed in externa quadam honestate subsidunt.

20 Non obstat quartū & vltimū argumentū, cui recte satisfacit Magister Dominicus Bañes, dicto libro de iure & iustitia. q. 58.

art. 1. ad secūdū. quod licet charitas respiciat omne bonū, non tamē qua ratione est debitū, quēadmodum respicit iustitia: præterea licet charitas, vt est virtus vniuerſalis inferens alias virtutes verſetur circa iustum debitū simpliciter, non tamē quia illud sit materia charitatis, sed quia cīl materia charitati subiecta. Sic interpretatur illud Divi Pauli, Charitas non agit perperam, &c. illud autē D. Agustini, quod iustitia est amor Dei, interpretatur, causaliter, quatenus videlicet adimpletio (sic nunc loqui cū viris Theologis liceat) cuiusvis boni, ex amore procedit, iuxta illud ad Rom. c. 13. Qui diligit proximum sicut em impletit. & illud, Plenitudo legis est dilectio. Iustitia ergo, vt sape diximus, subiectū necessariū efficit, alie nū bonū, itaq; ius suum cuiq; nūquā nō tribuit. Ius autem quod à iustitia producitur, nō ita se habet, nec semper ius suum cuiq; tribuit, vt bonis adductis exēplis probat Antonius Rolcius dicto cap. 2. ex nu. 43. & hæc de definitione iustitiae.

§. Iuris prudentia. I.

- 1 Iuris prudentia definitio exornata, explicatur ex num. 3.
- 2 Definitio debet cōuerti cū suo definito, remissione.
- 3 Iustitia, Ius, & Iuris prudētia quatenus differēt.
- 4 Prudentia omnium virtutum superior.
- 5 Iuris prudentia maxime in iusti atque iniusti scientia consistit.
- 6 Iuris prudentia qualiter de diuinis rebus tractet.
- 7 Iuris consulti nomine qui digni sunt.

Iustitiæ definitione explicata à qua ius delcēdit, quid ipsum ius sit videamus, unde & quid sit iuris prudentia intelligimus. Ergo ius est ars boni & aequi, id est, collectio præceptorū omnī boni & aequi, & quæ docēt, quid iustū, quid iniustū; quid aequū, quid iniquū sit; ia quo etiā & ipsa iuris prudētia consistit †, quæ est diuinarum, atque humanarum rerum notitia, iusti, atque iniusti scientia. Textus hic, & in d. i. iustitia. 10. ad fi. D. h. t. & in proceſſ. Part. ibi, Eſſeznos ende este libro, porq; nos ayudemos nos de el, e los otros q; despues de nos vineſſen, conociédo las cosas, e oyédo las; Ca mucho cōuiene a los Reyes, e señalaradamente a los de ſta tierra, conocer las cosas segun ſon, e eſtremar el derecho del tuerto, e la mentira de la verdad; ca el que no ſupiere esto nō podra fazer la justicia bien cumplidamente, que es dar

dar a cada uno cumplidamente lo que merece.
Quæ verba ideo retuli, quia sapientissime,
grauissime etiam Hispanus noster Rex Al-
phonorus, qualis finis iuris, & iuris pruden-
tiae sit, quæcumq; Principes capollere de-
cet explicat: explicat etiæ plura ex mora-
lis Philosophiæ arcanis adducentes, preter
huius loci, & d.l. Iustitia. interpretes. Ioan.
Horolcius in l. 1. D. eod. Franc. Connarus
lib. 1. comment. cap. 3. Vaconius à Vacuna
lib. 1. declarationum. cap. 29. & cap. 30.
Barnabas Brissonius lib. 4. lectionum, cap.
16. And. Alciatus lib. 1. parergon. cap. 30.
& 31. & libr. 2. dispuñt. cap. 8. Antonius
Rotcius lib. 2. memorabilium. cap. 3. A. Eduar-
dus Caldeyra lib. 3. variarum lectionum. c.
4. ex nu. 13. D. Thomas. 2. 2. q. 50. & sequē-
tibus. inque earum commentarijs Ludou-
cus Molina, & Magister Bañes qui reli-
quos ex Theologis viris referunt.

2 † Sed pro dubitadi ratione sic argumetor,
omnis bona definitio (ut cum Dialecticis
loquar) conuerti debet cum suo definito,
textus vulgaris in l. 1. §. dolum. D. de do-
lo exornauimus in disputatioñ de mora-
nu. 25. cum sequentibus. Sed hæc iuris pru-
dentiae definitio, sacra etiam Theologiae
quadrat & conuenit, quæ diuinorum, atq;
humanarum rerum notitiam docet; iustum
ab iniusto, & quum ab iniquo separat & se-
cernit, ergo. &c.

3 † Hoc tamen argumento nō obstante ve-
rissimum est, iuris prudentiam esse diuinorum
atq; humanarum rerum notitiam, iusti
atq; iniusti scientiam; qui enim iuris noti-
tia habet, diuina noscit, & humana gubernat.
Recte enim Accursius & alij, Iustitia
(inquit) virtus ipsa est, ius executio virtutis:
Iuris prudentia iuris huius scientia est.
Iustitia sumnum bonum: ius medium: Iu-
ris prudentia infimum. Iustitia virtus di-
stributoria est: ius distribuit: Iurispruden-
tia docet, quemadmodum distributionem

4 fieri oporteat. † Plato omnes virtutes cū
animæ partibus diniit, & illam quæ ratio-
ne sit nexa, & est spectatrix omnium rerū,
prudentiam dixit atq; sapientiam, quarum
sapientiam, disciplina vult videri diuinorum
humanarumque rerum prudentiam
vere, scientiam esse intelligendorum bo-
norum & malorum, eorum etiam mediæ
quæ dicuntur. Concinit quod & Tullius
lib. 2. Officiorū scribit, Philosophos defi-
nire, sapientiam esse rerum diuinarū & hu-

manarum, causarumque quibus hæc res con-
tinetur scientiam. & ante a lib. 1. principē
omnium virtutum sapientiam esse ait, rerū
diuinarum atq; humanarum scientiam, in
qua continetur Deorum atq; hominū co-
munitas, & societas inter iplos; † Iurispru-
dentia vero proprietas tunc exponitur,
cum adiçimus esse iusti atq; iniusti sci-
entiam. † Planè cum de diuinis & humanis
rebus Vlpianus loquitur, earum iuris pru-
dentia notitia appellat; cu de iusto & iniu-
sto scientiā nēpe vt insinuet iusti, & iniusti
scientiā spectare propriæ ad Iurisconsultū:
diuinorum vero & humanarum rerū noti-
tiā solam. Etiā enim diuinā res possimus
hic appellare, quæ ad sacra pertinet, quoru-
mus erat penes collegium Pontificum, ij
enim decernebant, quibus hostijs, quo dic,
quo ritu, à quibus, & in quo templo sacra sie-
rent, secundum ea quæ Numa statuerat;
huiusque iuris diuini siue Pōtificij cogni-
tio apud Romanos magno semper fuerit in
pretio, & clarissimi quoq; Iureconsulti, aut
Pontifices fuerint, aut Augures; Atq; tam
in antiquis, quam in novis libris de diuinis
tractetur, siquide in plures erant in. xii. ta-
bulis scriptæ leges quæ ad religionem spe-
ctarēt; & nūc demū de summa Trinitate &
fide catholica, de sacrosanctis ecclesijs, de
episcopis & clericis, & alijs pluribus, harū
tamen scientia ad Theologos, notitia ad Iu-
risconsultos pertinet. † Cae igitur ne
tu Pragmaticus, tantum qui es, proclama-
tor, formularius, Iurisconsulti nomen
vsurpes, cuius definitionem ex Athenæi
verbis sic Latine proposuit Francis. Baldvi-
nus, vt & peritus sic actorum institutorū
ab urbi cognomine Romolo, Pompilioq;
Numa, & gaetus legum politicarum, merito
enī iuris sacerdos non est qui non en-
cyclopediam absoluīt, quam Cicero lib. 3.
de Oratore, concentum doctrinarum omniū,
atque consensum vocat, Quintilianus
lib. 1. doctrinæ orbem appellat.

§. His igitur generali- ter cognitis. II.

i Docendi methodus in omnibus disciplinis faci-
litor a generalibus ad particularia, à facilitoribus
ad difficultiora: vt optimis demonstratur exemplis.
B 4   i Omnim

OMNIV Martium, ita & iuris prudenter, cum quædam sit infantia, pueritia, adolescentia, maturaq; & fructu quasi proxima ætas, (quod & idem Iustinianus in. l. 2. §. sed cum prospexit) ut tamquam per gradus, quosdam ab iino ad fasti giū studiosi discendo perducatur ad huius tam late patentis scientia arcana, non poterunt tyrones peruenire, nisi plana quædam via & ad ingrediendum expedita ipsiis præstituatur. Optima enim (ut Fabius Quintilianus in procœmio lib. v. 1. 1. admovit) docendi ratio illa videtur, quæ primum crassiore Minerua rem iplam aperit, paulò post, exactiori ac diligentiori cura eam exponit. Est sane hic discendi ordo naturalis, sicut est & fentiendi. Ecce, primum enim sensuum exteriorum ministerio excipimus communia quædam & confusa, paulò post deinde singula exactius: ut si quid conspiciamus ē longinquo, primum sentimus esse corpus, quia oculis subiicitur; deinde progrediendo, cum motum agnoscimus, animal esse iudicamus; cùm proprius ventum est agnoscimus esse hominem, cum proximè, videmus esse Titum. Vnde reète etiam Aristoteles, initia semper ducenda admovet ab viuensibus, ut notioribus; deinde lensim progrediviendo ad singulas partes. Sic & statuarij primum rude aliquod opus effingunt, postea diligentius expoliunt, eique ad extremum supremam manum imponunt. Planam ergo addiscendi viam cum hæ Institutiones præbeant, quæ sunt in hoc ciuili studio quasi infantia quædam rudimenta, eas in primis adolescentes perdiscrere ac nocturna versare manu, vertere diurna omnino necesse est, nam si ad difficultiora se le mox ab initio conferant, aut difficultate materiarum tam numerosarum, perplexarumque deterrebuntur, aut eo tempore quo ingenia præcipue alenda, atque indulgetia quadam enutrienda sunt, asperiorum tractatu atterentur. Ergo prudens præceptor, quod Fabius ait, semper præoculis habebit, cum adhuc rudia tractabit ingenia, non debere statim onerare infirmitatem discentium, sed temperare vires suas, & ad intellectum audientis descendere; nam ut vascula oris angusti superficiali humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus, vgl etiam in-

stillantibus complentur, sic videndum esse quantum puerorum animi accipere possint.

§. Iuris præcepta. 3.

- 1 Præcepta generalia iuris. Honestè vivere: Alterum non laedere: Suum cuique tribuere, exornare remissiuè.
- 2 Lex præcipit, detat, permittit, punit.
- 3 Partitio Iustiniani impugnatur, & defenditur. num. 8.
- 4 Præcepta, id est, doctrine, siue discipline;
- 5 Præcipere, præsentire, præuidere ex bonis auctoribus.
- 6 Præcepta hæc iuris, sunt anticipations, & communes quædam notiones.
- 7 Religionis erga Deum præceptum commune & primum, sed quod non nisi Dei spiritu recte percipi potest.
- 8 Præcepta omnia iuris ad tria hæc, tanquam ad præiacentem causam referuntur.
- 9 Affectibus tribus potētissimis, Libidini, Iræ, Cupiditati opponuntur hæc præcepta.
- 10 Honestè vivere, qualiter hic accipiatur ex bonis auctoribus.
- 11 Honestatem omnibus in rebus spectari.
- 12 Concubinatus iure ciuili permissus, non tamen honestus.
- 13 Honestas non in factis modo, sed in dictis & verbis necessarie.
- 14 Litem apud Labonem. 15. §. qui turpibus. D. de iniurijs,
- 15 Obscenæ verba præsentibus præcipue mulieribus nunquam proferenda.
- 16 Obscenos libros Archilochi exportari Lacedæmonijs iussiunt.
- 17 L. 5. tit. 10. lib. 8. nouæ Recopilationis.
- 18 Obscenos libros Archilochi exportari Lacedæmonijs iussiunt.
- 19 Epicharmus poeta Comicus multatus ob carminum lasciviam.
- 20 Meretrix de vicinia expelli potest.
- 21 Meretrices nota veste incedere debent. Pragmaticæ Regni Hispani de eorum vestibus & ornamentis.
- 22 Meretrix proprie quæ sit?
- 23 Socius inuito socio neque meretrices, neque inbonestum socium inducere potest.
- 24 Inquilinus in honestam mulierem in domum quando inducere possit.
- 25 Honestè vivit, qui pro more patrio viuit.
- 26 Legatum mulieri relatum donec calle vixerit, quandiu illud lucetur.
- 27 Verba ex consuetudine regionis interpretanda.

- 27 Legatum uxori relatum, si castè vixerit, luctatur, etiam si nubat.
 28 Petrus Augustinus Morla furto coniunctus.
 29 Charitas bene ordinata incipit à seipso: laedere se ipsum nemo potest: & de pena eius qui mortem sibi consciuit, remissione.
 30 Alterum non laedere naturali ratione constitutum.
 31 Suum cuique tribuere res & facultates alienas concernit.

- 1 TRIA sunt generalissima præcepta iuris, in quibus omnis lex diuina & humana consistit, & unde (vt dici solet) omnes leges & prophetæ pendent; HONESTE VIVERE: A LITERVM NON LÆDERE: SVVM CVIQUE TRIBUERE. Similis in. l. iustitia. 10. §. iuris præcepta, D.h.t. capit. 1. Dist. 1. l. 3. titulo. 1. par. 3. explicant Iohann. Robertus, lib. 3. recept. sentent. capit. 12. Iacob. Reuardus lib. 1. Variorum. cap. 1. Iohann. Mercerius libro. 2. opinionum. capite. 2. Bernardinus Walterus. libro. 2. initcellan. cap. 7. Vacanius lib. 1. declarat. cap. 30. Francisc. Connanus lib. 1. capite. 3. Antonius Roscius lib. 2. me norabiliu[m]. cap. 4. Marcus Tullius, & Aristoteles in locis hic a iunioribus relatis.
 2 Sed pro dubitandi ratione primo sic argumenter. Lex non semper præcipit, sed aliquando vetat, permittit, punit. l. legis virtus. 7. D. de legibus. capit. omnis autem. 3. dist. l. 5. tit. 1. par. 1. igitur non omne ius in præcipiendo consistit.
 3 Secundo sic argumentor. Tertium præceptum, Suum cuique tribuere, utrumque superiorius complebitur, nam qui suum cuique tribuit, simul & alterum non laedit, & honeste viuit, ergo uno posito reliqua necessariò consequuntur, quippe totius partes. At si recta esset partitio posset aliquis honeste viuere; cum tamen alterum laederet; & suum cuique non tribuere, cum alterum non laederet, ergo vitiola partitio videtur.
 4 His tamen difficultatibus satisfacies, prima si præcepta, cum Zasio & Valla, atque alijs iunioribus, id est doctrinas, seu disciplinas exposueris; nisi cum erudito Ioanne Orosio in. l. iustitia. 10. §. iuris præcepta. nu. 2. D. eod. dicas præcepta, quasi anticipations, & communes quædam animi co-

ceptiones; † Præcipere enim, non iubere tantum, sed & præsentire, præuidere, & præuenire est Nonio Marcello authore. Verg. 6. Æneid.
 Omnia præcepi, atq[ue] animo mecum ante peregi. Et libro undecimo.
 Exultatque animis & spe iam præcipit hostem. Cicero in Officijs. Ingenij magni est præcipere cogitatione futura. Julius Capitolin. in Gordiano, Senatus authoritate præcepta, id est, præ cognita. † Nulla enim gens, nullum hominū genus, quod de iuriis tribus his præceptis non habeat sine doctrina anticipacionem. Hæ sunt cōmunes illæ notitiæ quibus mens humana iudicat de bono & a quo, de ciuili honestate, & formâdis moribus. Philolophi appellant communes notiones, & antecertas animi rerū informationes. Diuus Augustinus dicit esse quædam extrema lineamenta imaginis Dei. Aristote. lib. 1. Rheticor. vocat communem legem secundum naturam. Nobilis Philosophus Epictetus insitam notitiam appellat, sic & omnibus communem, & omnium animis natura ingenerari, vt sine alio doctore, omnes homines facile intelligent discrimen boni & mali, honesti & turpis, decori & indecori. Grauissime Cicero in libris de republi ca scribit, hanc naturam legem esse rectam rationem, cōstantem & seimpiternam, diffusamque in omnes quæ vocet ad officium iubendo, vetando & fraude deterreat. Omnium optime & elegantissime Diuus Paulus ad Romanos. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis lunt faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Apostoli verba quæ hic Balduinus retulit, recte etiam exponit. † Plane tribus his præceptis, quævis alia plura sint lôge maiora videlicet de Deo, & de religione, sed quæ ad externam & ciuile politiam non ita pertinent, multuq[ue]; alioqui habet erroris, & caliginis propter humanæ naturæ corruptionem. Noster idem Vlpianus quia tria hæc præcepta enumerauit, antea de iure naturali agens, videlicet in. l. 2. D. h. t. primu[m] eius præceptu[m] esse ait, religione erga Deum. Nulla enim gens est tam tera, cuius mentem non imbuerit Deorum religio. Hoc tamen naturam de Deo iudicium, item & eius cultu esse infirmum & cœcum ubi non regitur certo Dei verbo constat, quia animalis homo non percipit ea quæ sunt

B 5 spiritus

spiritus Dei, quum tamen in vita ciuili & externis moribus maior sit vis humanae rationis. Re&tē ergo iuris hæc tria præcepta cum Orolcio & Balduino anticipations, communesque animi conceptiones dicimus, vnde iam prium argumentum nihil obstat, cui & Zasij, & Vallx opinione retenta magis in specie poteris respondere, quod etiā lex puniat, imperet, consulat, hortetur, vetet: omnia tamen iura scripta ad hanc causam finalē, quæ in tribus his præceptis continetur, referuntur: quæ precepta, quasi iuris iussus appellatur, quod & multis alijs in locis frequens est, ex Franc. Balduino lib. 14. de verbor. signif. pag. 518.

8 † Secundum minus obstat, nam hoc loco triplex officium cuiusvis hominis (non tantum Iureconsulti, vt Franciscus Hottomanus hic existimat) traditur, quod ita partiri oportet, primum ad ipsius personam tantum, vt ita vitam suam instituat, vt honorem decus & gloriam apud suos ciues consequatur: consequetur autem si honeste vivat, ea namque ratione paratur dignitas, vnde honesti viri nominantur. Alterum ad ipsius personam quæ cum alijs rationem habet, neminem videlicet lādere. Tertium officium ad aliorum spectat personam. † Ex his tanquam ex præiacente materia omnes & Diuinæ & humanae leges prodierunt, quibus continentur tres illæ virtutes, quibus omnem uitæ actionem contineri Cicero dixit, nempe modestiam, sive temperantiam, quæ docet honeste vivere. Fortitudinem cuius proprium est iniurias propulsare, inferre vero minime: iustitiam quæ suum 10 cuique tribuit. † Scribit Valerius tres esse humani generis pestes, & à quibus omnia mala proficiuntur mortalibus. Libidinem, iram, cupiditatem. His nostra tria hæc præcepta iuris opposita sunt: nihil enim est, quod magis libidinem expellat, quam honesta vita. Exploditur ira, si in id aduigilemus, vt neque dicto, neque facto, nec quoquis alio modo alicuius famam laceamus. Cupiditas quoque coeretur si suum cuique tribuamus, alieni minime appetentes. Sed iam ex tribus his generalissimis præceptis deducamus nonnulla.

11 † HONESTE VIVERE. Quā late pateat, hoc honestum, sive decorum

in omni vita nemo ignorat, & grauissime Tullius in Officijs libro 1. & libro tertio de Finibus scriptis: Iustinianus in Nouel. I. 77. Ut non luxurientur homines. &c. collatione. 6. eius certe apud viros bonos ea est vis, vt non modo quid licet spe*ci*tent, sed magis quod honestum est, † siue in coniunctionibus. I. libertinus. 8. I. ado*pti*us. 14. §. vnde nec vulgo. I. semper. 42. D. de ritu nuptiarum. siue in tutoribus dandis. I. scire oportet. 21. §. cum reliquis. D. de tutoribus, & curator. dat. ab his, siue etiam in contractibus. I. semper in conuentionibus. 197. D. de regulis iuris. 13 † vnde tamen in iure ciuili toleretur concubinatus. I. 1. & toto titulo. D. de concubinis. diximus late ad titulum infra de hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. cap. vnicō. §. de legitima successione filiorum naturalium. tamen quia (vt ait Marcellus in. I. stuprum. 41. alias. I. probrum. D. de ritu nuptiarum.) concubina non habet honestatem, vir bonus eam abominabitur. Idem de donationibus erga meretrices, quæ lex quidem omnino non prohibet, sed tamen iudicat esse inhonestas. I. affectionis. infra. D. de donationibus. 14 † Honestas hæc non in factis modo, sed & in dictis verbisque, à quibus omnis obscenitas abesse debet, seruanda est. Extat vetus Romuli lex, (quam hic Balduinus, & postea in catalogo legum Romuli. §. 9. retulit, & cuius meminit Andr. Tiraquelius, ad leges connubiales. I. 16. numero. 32. ne quis presentibus feminis obscena verba facito. Sanctissima sane, & qua prudentissimus legislator quantam verecundiam & pudicitiam muliebris gessisset curam ostendit, intelligens eam virtutum omnium esse custodē. Eum sequuti severissimi magistratus Romanū fuere vindices vel leuiter tentatæ, vel etiam offenditæ mulieris castitatis, vt multis exemplis Balduinus. dict. §. 9. ostendit 15 Vlpianus † noster, in. I. item apud Labonem. 15. §. qui turpibus. D. de iniur. cum respondisset, cum qui foeminæ pudicitiam aduersus bonos mores attentaret blanda oratione iniuriarum iudicio conueniri posse, adiecit, & eum qui verbis turpibus vtitur, quamuis non tentet pudicitiam, iniuriarum tamen teneri. † Apud Terentium in Heautotimor. Chremes de amoribus filij nolens coram vxore verba facere. Pudet, inquit, dicere hac præsente verbum

*verbum turpe. Scitus est ille Menandri Se-
narius à Diuo Paulo 1.ad Corint. cap. 15.
vſi patus.*

Corrumptunt bonos mores colloquia prava.

Cuius sententiae meminit Tertull.lib. 1.ad vxorem, paulo ante fin. Iouianus Pótanus lib. 1.de amore cōjugali, Baptista Mantuanus cōtra iupudicē scribētes. Aristo.lib. 7. Polyt.c. 7. *Omnino, inquit, obscenitas verbo-
rum si quicquam aliud, per legistatorem exterminan-
da est de ciuitate, ex turpiter enim loquendi li-
centia, equitur, & turpe facere. Epictetus alter
Philosophus, apud Antonium Monachū Melislae, idest, apiculæ, tomo. 1.cap. 14. ait,
Fomentum libidinis sermo amatorius sive leci-
tus est. In hanc quoq; sententiā D. Hieron.
in epist. ad Demetriadē, cuius initium est,
Inter omnes. Clem. Alex. lib. 2. Pædagog. c.*

17 10. D. Paulus ad Ephel. c. 4. & 5. *† Vnde
originē habere videtur apud nos Maximi
Philippi 1 I. pragmatica sanctio apud Ma-
tuam Carpentanam anno 1564. die 15. lu-
lij lata, quæ habetur in l. 5. tit. 10. lib. 8. nou-
x Recop. & statuit, ne quis in posterū no-
stū, diuine per vicos, vias, sive plateas ob-
scena verba dicere audeat, qui securus fece-
rit centūn fustiū istib[us] ut cædatur, & per
annum exulet: quæ tam enī in viridi
(vt nostri dicunt) essent obseruantia, sed
cum nullam lucro iudicum pecuniaria indi-
cant poenam, non solum eam nō exequuntur,
verū nec eius mentionem habent.*

18 *† Hinc non iniuria Lacedæmonij libros
Archilochi è ciuitate sua exportari iusse-
runt, quod corū parvū verecundam ac pu-
dicam lectionem arbitrabantur, vt tradit*

19 Valerius Maximus lib 6. c. 3. *† Nec absi
militer Hiero ille post Gelonem Syracusa-
norum tyrannus Epicharmum poetam Co-
micū mulcta affecit, quod vxore eius præ-
sente lasciuia quidpiam protulisset, vt te-
stis est Plutarch, in apothegmatis Imper-*

20 ratorum. *† Hinc Paulus Castrensis in l.
nullus. C. de summa Trinit. & fide catholi-
ca. meretricem de vicinia expelli posse cō-
tendit. Vincentius Carocius tract. de loca-
to, & conducto. tit. de sublocatione. q. 6.
nu. 6. cum alijs Gregor. Lopez in l. 14. glo.
En buena manera. tit. 10. par. 5. & probare vi-
detur. l. 2. tit. 22. par. 7. ibi. Deuen loseebar
fuera de la villa à ellos, e a las tales putas. & in
l. 1. & seq. tit. 11. lib. 8. Recop. in quā rē iu-*

21 dīcis officiū implorandum est, *† Item &
vt meretrices cogat vt signum, aut yestes*

portent, quibus à matronis discernantur,
iuxta Bald. in l. mimæ. C. de episcopali au-
dientia. Quare & Domitianus Imperator
(authore Suetonio) probrosis foeminiſ le-
ticæ vſum ademit. Carolus V. Romanorū
etiam Imperator, & Hispaniarum Rex Au-
gustissimus, sericis ne vtantur vestibus, ne-
ve auro, aut lapillis sive gemmis ornent ur-
leget anexit. l. 2. vers. 12. vers. *Que las mugeres
publicas no puedan traer seda en manera alguna.
tit. 12. lib. 7. nou. Recop. D. Philippus II.
idem postea in l. 3. vers. 18. y en quanto toca
a las mugeres publicas & in l. 4. §. 3. d. tit. 12.
lib. 7. Recopil. & nouissime anno 1590. &
deinde, anno nonagesimo quarto, statuit.*

- 22 *† Memineris tamen meretricem nō esse,
quæ cuia vno aut altero etiam pecunia ac-
cepta rem habet, sed eam quæ palam & plu-
ribus se prostituit. l. palam. 43. D. de ritu
nuptiarum. Ioan. Oroscius in d. l. iustitia. §.
iuris præcepta. nu. 9. D. h. t. solam hanc de
vicinia posse expelli Andr. Alciatus in l.
Massurius. 144. nu. 3. D. de verb. signific. ne
probis mulieribus malo sit exemplo, tequi-
tur Oroscius vbi proxime, & ego quoque*
- 23 *probo. *† Huc pertinent & alia quæ ab au-
toribus communice solent, ne socius inui-
to socio meretrices in domū inducat, Ac-
cursius per text. ibi. in l. non aliter. 7. glos.
1. D. de vſu & hab. Ioan. Fracit. Rīpa tract.
de peste. c. 6. sub nu. 7. & 8. ne socius inuitio
socio socium in honestum recipere in do-
mum possit. Angelus in l. 1. §. si alter. D.
quorum legatorum. Iaso in l. 1. col. pen. C.**
- 24 *qui test. fac. possunt. *† ne inquilinus in-
honestas mulieres in domum inducat (quæ
facturum cum locatio facta fuerit, verisimi-
le nō fuerit) alias ut expelli de domo pos-
sit, iuxta Baldum in l. ædem. C. locati. ve-
rum haec etsi quotidiana sint, minutiora ta-
men quam quæ ad generale præceptū hoc**
- 25 *alligent, latius enim patet honestas. *† Ge-
neraliter Aretinus hic, quem sequuntur
Stephan. Bodeus, & Antonius Roscius. d.
cap. 4. num. 3. cum honeste vivere aiunt,**
- 26 *qui pro more patrio viuit. *† Vnde infe-
runt, si quid mulieri legatum esset, donec
honeste viueret, legatum tandem deberi vſ-
que dum à moribus patriæ descuerit, cum
verba testatoris ex consuetudine regio-
nis interpretationem accipient. l. cum
delamonis. 18. §. asinam molendinariam,
versiculo, optimum ergo. D. de fundo in-
structo. instrumen. leg. *† Quid autem si
testator***

testator se vxori legare dixerit, quādiū caste vixerit, an si nuplerit legatum auittatur, Bodeus hic, ex proferētis qualitate cōstituēdū arbitratur. Ego indistinctē cū cōmuni cā legato potiri affirmo, vt olim cum Bartolo scripsi in disputatione de mora, nu. 86. & nouissime sequitur Pet. August. Mocla in Emporio iuris. 1.p.tit.3. q. 1. ex 28 nu. 8. † qui tamen quum à me habuisset, & quā prioribus & posterioribus numeris de vi geminationis ibi tradit totidem transcripsisset verbis, nomē mēū supprexisit, id quod libens dissimulasset, led veritus sum nequi disputationem illam nostrā de emēdatione moræ anno millesimo quingentesimo octogesimo nono typis excusām nō viderunt, videbunt tamen postea existiment illi me cōtra surripuisse, quām tamē eius Emporium decem postea annis fuerit impressum: certe hic qui alias legum bona rūq; literarū peritiissimus appareat, generalis huius præcepti suum cuiq; tribuere, immēmor fuit. Sed de secūdo adjiciam? iā pauca.
ALTERVM NON LAEDE RE.
 29. † Charitas bene ordinata à se ipso incipere cum debeat, vulg. l. Præses. 4. C. de seruitutibus & aqua, cū ex iuris generali hoc præcepto alterum quis lēdere non debeat, nec scipsum lēdere posse in primis cōstat, alioqui capitali pœnā subiicitur, qui impatiēta doloris, aut tædio vitæ vltro mortem sibi consciuerit. l. omne delictum. 6. §. qui se vulnerauerit. D. de re milit. l. si quis aliquid. 38. §. miles. D. de pœnis. toto titulo. D. de bonis eorū qui ante senten. mort. sibi consciuer. (Iure Regio Hispano paulò aliter disponitur in l. 24. tit. 1. & toto tit. 27. par. 7. l. 8. tit. 24. lib. 8. noua Recopil. explicat Anto. Gomez. 3. tom. c. 3. nu. 13.) Inō nec id alteri permettere licebit, quia dominus membrorum suorum nemo videotur. l. liber homo. 13. D. ad legein Aquiliā, nisi id forte fieri permiserit, quo corpus non deformaretur. l. 1. §. vsque adeo. D. de iniurijs. † Plane quo ad alios attinet huius præcepti rationem elegatiissimè noster Florentinus scripsit in. l. vt vim. 3. D. h. t. Cum (inquit) inter nos cognitionem quandam natura constituerit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse. Quod & Tullius in Officijs grauiissime probat: vnde & illa naturæ iustissima vox prodij, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, non enim lēditur alter, si id quod nobis fieri nolumus, alteri

quoque non faciamus. cap. placuit. de maior. & obed. & id quidem ex varijs iuris argumentis cōprobari posset, quibus passim prohibetur aliquid in odiū, aut iniuriā alte riis fieri: & sane recte, omnes enim viri boni qui habent aliquid naturalis iudicij intelligunt abstinentē esse ab iniurijs, si hāc humanæ societatis cōiunctionem tueri volamus. Quinimo Papinianus in. l. seruus ea lege. 7. D. de seruis exportandis, nihil magis hominis interesse scripsit quam hominem beneficio afficerē.

31. Est deniq; tertīū iuris præceptū **S V V M C V I Q V E T R I B V E R E.** Quod res & facultates concernit, idest, ne alterū vel contrahendo, vel permutando decipiamus, & suum cuiq; tribuamus: quod nō folius est iuris, sed etiam vniuersitatisq; etiam privati volentis, ad præscriptum iuris, & rationis naturalis vitam suam componere; quod tamen iuris naturalis præceptū, quomodo temperatum & excultum vnu civili sit docuit Tryphoninus in. l. bona fides. 31. D. depositi, suum enim cuiq; ita distribuendum est, vt ab ullius iustiore petitione non distrahamur, & si duobus aliquid tribuendum sit, illi potius cuius est aquior ratio, vt in illius capitī exemplo.

§. Huius studij. 4.

1. **Ius ciuile publicum, & priuatū: & quod publicum, quod priuatū sit.**

2. **Ius semper respicit publicam utilitatem.**

I VSTITIAE iuris, & iuris prudentiæ definitione cognita, item & eius præptis, iuris etiā divisionē Iustinianus proponeit, cuius duæ sunt partes. Alterū enim publicum est, alterū priuatū. Publicū est quod ad statū rei Romanæ spectat, constitue in publicis personis, rebus sacris, sacerdotibus, & magistratibus, vt explicat glossa nostra, verbo, publicum, & verbo, priuatū, hīc cōiunctis ex omnibus. Priuatū quod ad singulorum utilitatem spectat & pertinet, vt in successionibus, cōtractibus, iudicijs, delictorum punitionibus, & similibus, quā divisionem habuit Imperator ex l. 1. §. huius studij. D. eod. l. amissione. 5. §. fin. cum l. sequenti. D. de cap. diminut. & colonat tex. in fine proœmij Part. explicabis ex Cicer. in partitionibus de legibus.

Fabio

Fabio Quintiliano lib. 2. c. 4. Alt. in l. pupillus. 239. §. iunior. D. de verb. signific. & lib. 2. paterson. c. 25. Rebardo lib. 3. Variat. c. 12. Prateio Dicæologix. c. 4. Vaconio lib. 1. declarat. c. 6. Constantio Lando lib. enarrationum, ad tit. D. cod. ex c. 9. cù tribus seq. Ant. Vacca, & Petro Velleio ad tit. D. cod. Antonio Roscio lib. 2. memorab. cap. 5.

2. † Sed obstat ius semper publica utilitate expectare. c. erit autem lex. 4. dist. l. 4. l. 8. l. 9. l. 28. tit. 1. part. 1. igitur semper publicum ius erit.

Sed responde in iure publico & priuatum esse secundariò (vt nostri loquuntur) priuata enim utilitas omnibus ex fœli ci Reipublicæ statu descendit. Itē & è conuerso in priuatis legibus & iure privato publica salus cōtinetur. arg. l. 1. D. soluto matrim. & in princ. infra de vñucap. cù alijs multis. Priuatum igitur hoc ius de quo Iustin. hisce libris asturus est cù tripertitum sit, id est collectū ex iure naturali gentiū & ciuili, ideo in seq. tit. de eis disputationem instituit.

Titulus II.

De iure naturali gentium & ciuili.

PRINCIPIVM TITVLI.

1. Iuris naturalis definitio exornata.
2. Ius naturale in brutis animalibus non esse. & num. 3.
4. Ius naturale primænum: & alterum ius naturale secundarium. & quale vtrumque.

VRIS naturalis definitio nem hic Iustinianus prescribit his verbis, ius naturale est quod natura omnia animalia docuit, quam scriplerat I.C. in l. 1. §. ius naturale. D. de iust. & iure, consonat. l. 2. tit. 1. p. 1. explicitant Fortatulus dialogo 37. & in Auiario. c. 2. Coras. lib. 6. miscel. c. 25. Raynaldus Corus lib. 1. indagat. c. 10. Cōnan. lib. 1. cōm. c. 4. & 5. Pinel. in rubr. de rescind. vendit. 1. p. nu. 11. & 19. latissimè Anton. Rosc. lib. 2. in memor. c. 6. & seq. Greg. in d. l. 2. verb. casamiento. & pulchre Ioan. Matienço in rubr. ex nu. 2. tit.

1. lib. 5. novē collect. Reg. De iuriis dieisio- ne. in naturale gentium, & ciuile. Gregor. Madera. c. 3. & de iuriis naturalis definitio ne idem Greg. Lop. Madera d. lib. singula ri animaduersio. cap. 2.

2. † Sed grauiter obstat, in brutis & anima libus irrationalibus nullum ius esse posse, cum in eis nulla sit ratio, neque intellectus quo ius percipere possint, q̄ quidem ius (vt suprà vidisti) est ars boni & æqui, iusti atque iniusti scientia, ergo naturalis iuris animalia præter hominem peritiam nō habent, vt Iustinianus h̄ic probat.

3. † Secundò. Pactorum obseruatio iuris naturalis est. l. 1. D. de pactis. l. 1. D. de const. pecunia item & antidoralis obligatio. l. sed & si lege. 28. §. consuluit. D. de petit. hæredit. c. cum in officijs. 7. de testam. Item & quarundam rerum acquisitione. §. singulorū, infra de rerum diuisione. & alia plurima id genus. Hęc autem omnia ad solos homines non ad animalia expectant, igitur ius naturale solius generis humani non animalium proprium est.

Tertiò obstat etiā. c. ius naturale. 1. dist. vbi naturale ius solis hominibus nō anima libus attribuitur, ergo non est commune.

Quartò. Liberorum educatio non iuris naturalis sed ciuilis est. l. si quis à liberis, §. D. de lib. agnoscet. l. 1. C. de alend. lib. c. cù haberet. §. de eo qui duxit in matrimoniu igitur non naturalis vt noster tex. probat.

4. † Quibus difficultatibus vt satisfacias, adverte ius naturale bifariā in nostris legibus accipi. Primū in largissima significacione à causa efficiēte definitur esse illud, q̄ natura omnia animalia docuit, id est, quod solo instinctu cōstat, & inclinatione naturali tam hominibus, quā cæteris animantibus cōmu ne, vt seipsum diligere, se se cōseruare, declinare ca quae nocitura videntur, vim vi repellere, quare & parare ad vita necessaria, sive simile procreare, & id genus alia. Hunc autem instinctu sive affectionem, nostri ius naturale primariū, sive primariū appellant, ad differentiam alterius iuris naturalis quod vele & proprietate ius naturale est hominibus tantū cōueniens, & in sola naturali ratione cōquiescens, quā à cæteris bruiis animalibus distamus, vt erga Deū religio, amor parentū patriæ, obligatio antidoralis, pactorum obseruatio, honeste vt vina- mus, alterū ne lādamus, suū tñiq̄ vt tribuamus, quod quidem posterius naturæ ius, à Doctoribus secundariū ius naturale appellatur,

ad

ad prioris differentiam, quod potius naturæ impetus, affectus, & inclinatio dici debuit quam ius, vt lib. 4. elegantiarum notat Valla, & optimè post alios Mynsingerius ex nu. 1. hic. Exempla igitur in argumentis adducta, ex isto secundario naturali iure sunt, quod & primævum ius gentium Docto ribus etiam dicitur, vt & nos in §. ius gentium infra eod, explicabimus, notantes tam en iuxta hunc nostrum, ius naturale vni cùm esse, non duplex, illudq; hominibus tantum conueniens, quicquid crassa, (vt aiunt) Minerua, alij doctrinæ gratia ad misserint, ius in bellius appellantes quod solo instinctu & affectione sit. Couar. in regul, peccatum. 2. p. §. 11. n. 2.

§. Ius autem ciuile. I. in versic. quod vero naturalis ratio. iuncto §. Ius autem gentium. 3.

- 1 Iuris gentium definitio. & num. seq.
- 4 Iuris gentium primum caput.
- 5 Iuris gentium secundum caput.
- 6 §. de constituta. infra, de actionibus.

CV M quatuor hisce institutionum libris de iure civili Romanorū Imper. Iustin. acturus sit, quod quidē (vt supra in §. fin. de iust. & iure vidisti) ex naturali, gentium, & cuiusq; ciuitatis iure descēdit, iure naturali cognito, quid sit ius gentium intelligamus oportet; eius autē definitio, in d. §. ius autem gentium, & hīc his verbis traditur, ius gentium est quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, vsu exigente, humanisq; necessitatibus postulatis, desumpta ex I. C. in l. 1. §. ius gentium. l. manuissiones. 4. l. ex hoc iure. 5. l. omnes populi. 9. D. de iust. & iure. consonat. l. 2. versic. otrōsi ius gentium. tit. 1. par. 2. explicant Cōnarus lib. 1. com. cap. 6. & 7. Forcatulus dialogo. 30. Ant. Roscius lib. 2. me morabilium. c. 8. Ferandus lib. 2. explicat. c. 4. Constantius Landus lib. enarrationū, c. 18. & cap. 23. Pinelus in rub. de rescind. vend. 1. p. c. 1. nu. 3. & alij plurimi quos refert Petr. Brosseus in notis ad ius ciuile, ad l. 4. 5. & 9. D. de iust. & iure.

2 † Sed obstat, id quidem quod naturali ratione apud omnes gentes admisum est, nō ius gentium, sed naturale appellari debere, quod & probare videtur d. l. 1. §. ius gentium. de iust. & iure. Cui difficultati & illud accedere potest plurima exempla hīc. & d. §. ius gentium. scripta, ex ipso etiam natu li iure videri, vt vides in violētā propul sione quæ juris naturalis est. l. 1. §. cum arie tes. D. si quadrup. paup. feciss. dicatur. l. vt vim. 3. D. de iust. & iure. l. 1. C. vnde vi. Ter tiō, aliquos contractus iuris ciuilis esse constat vt verborum obligatio. §. de constitu ta. infra de act. literatō obligatio. §. 1. infra de lit. oblig. & alibi, Igitur no sunt iuris gen tium, vt in §. ius gentium. inf. eod. traditur.

3 † His tamen & alijs vt satisfacias obler ua, Ius gentium esse ex naturali quidē ratione profectum, non tamē simpliciter, & ab ini tio, sed ita exigēte necessitate humana, & per discursum aliquem practicū. Cū enim paulo post mundi creationē quo tempore solum ius naturale necessarium fuit, tanta esset hominum improbitas, vt nō possent omnes homines simul conseruari, suade bat ipsa naturalis ratio, ad eiusdē naturæ co seruationem, exigebatq; publica necessi tas, vt ē mediotollerentur qui alios lēde rent, & publicam hominum societatem turbarēt. † Hinc ortū est primū cap. iuris gentium, videlicet puniri sonter; sub quo com prehēdimus, bella, captiuitates, seruitutes, poenas, magistratus, & iudicia. † Hinc etiam propter corruptam hominum natu ram eueniebat, vt potentiores alios prohi berent à multarum rerum vsu, & fructu, na turali ratione factū est vt cuiq; homine ali quid propriū assignaretur, deriuatumq; est & aliud caput iuris gentium, quippe Kes diuidere, sub quo, discretæ gentes, rerū domi nia distincta, regna condita, agri termini positi, ædificia collocata, cōmercia, conuen tiones, obligationesq; , & contractus om nes; quibus omnibus rebus quia informes erant, iuribus municipalibus & ciuitatum forinæ & actiones postea datae sunt, cū tamē ex ipso iure gentium essent. † Neque ob stat tex. in d. §. de constituta. &c. ideo enim Imperator. in. d. §. ius gentium, omnes penē contractus ex eo iure dixit esse, vt tres qui iu ris ciuilis sunt exciperet, de quibus per gloss. & scribentes hīc, & in dicta. l. ex hoc iure. ybi, opt. text. ibi, exceptis qui busdam.

§. Sed

§. Sed ius quidem. 2.
iuncto versic. Nam quod quisq.; §. Ius autem. 1.

- 1 *Iuris ciuilis definitio. & num. 3.*
- 2 *Populum post legem Regiam ius constituer non posse. & num. 6.*
- 3 *Ius ciuale quatenus iuri naturali addit, detrahit, seruit.*
- 4 *Ius ciuale ex unaquaque ciuitate dicitur.*

IVR E naturali, & iure gentium cognito, quid sit ius ciuale intelligere restat.
 † *Est autem ius ciuale, illud quod quisque populus sibi constituit. vt hic & in dict. vers. nam quod quisque, probatum est, & in l. ius ciuale. 6. in l. ius autē ciuale. 7. in d. l. omnes populi. 9. D. de iust. & iure. c. ius ciuale. 1. d. c. catholica. 11. d. c. 1. de consecr. d. 3. explicant elegāter Franc. Cōna. li. 1. c. 7. Frāc. Duare. de paet. pag. 16. Ferandus lib. 1. explicatio num. c. 5. Constantius Landus ad tit. D. de iust. & iure. cap. 25. & seq. Iacob. Ræwardus in Tribonianō. c. 18.*

- 2 *† Sed obstat populum omne suum imperium lege lata in regem transtulisse. §. sed quod principi. infra eod. l. 1. D. de constit. Princ. indeq; sibi ius statuere non posse, cuius condendi auctoritas soli Principi tributa est. l. f. in fin. C. de legibus. l. 12. l. 14. t. t. 1. par. 1. ergo populus sibi ius cōstituere nō poterit, neq; illud ius ciuale appellabitur.*
- 3 *† Cui difficultati vt satisfacias obserua, quod quemadmodū ius gentiū ab omnibus gentibus dicitur, qā omnes gētes eo vtūtūr, (vt suprā in §. 1.) sic ius ciuale appellatur quod quisq; populus ipse sibi ius cōstituit, quasi propriū ipsius ciuitatis, text. in d. ver. sic. nam quod quisque. & in d. l. omnes populi. 1. l. 1. Hoc autem ius ciuale, nec in totū à iure naturali discedit, nec per omnia ei seruit, sed aliquādo ei detrahit, aliquādo ei addit. d. l. ius ciuale, sup. cit. idest, nūquā ius ciuale à naturali recedit, sic vt quid cōtrariū iuri naturali, eo statuatur, qā tūc nō ius, aut lex, sed brutalis traditio esset, omnino rei- cēda: nec per omnia ei seruit, idest, nō idēmet à iure ciuili disponitur, quod inre naturali cauetur, quia ius ciuale tūc esset superflū: sed aliquid cū additur iuri naturali vel gentiū, tūc ius ciuale efficitur, quia quisque populus necessitatibus postulatib; pro rerū*

s varietate iura sibi facit. † Sicq; ius ciuale ex unaquaq; ciuitate appellatur, vt ius ciuale Atheniensium, quo Athenienses vtūtūr, ius ciuale Romanorum, quod apud Romanos obseruatur, & ius ciuale Hispanorū qđ apud Hispanos custoditur, tex. hīc cū similibus. Cū tamē nō additur nomē ciuitatis aut Regni, sed simpliciter *ius ciuale* dicimus, intelligimus, *ius ciuale Romanorum*, vt hic.

- 6 *† Neq; obstat populū legē condere nō posse, quia nostrum text. interpretamur in populo nulli principi subdito, qđ si subiectus populus sit ipsius nomine, & potestate ab eo accepta Princeps legē facit. d. l. f. C. de legib. coniuncto tex. in d. §. sed quod principi. An autem populus qui superiorē habet, leges aut statuta facere possit, late Bar. & omnes in l. omnes populi. D. de iust. & iure. Gregor. in l. 12. tit. 1. par. 1.*

**§. Cōstat. 4. & §. Nō
 in eleganter. 12.**

- 1 *Ius ciuale constat ex scripto, & non scripto.*
- 2 *Ius scriptum ab Atheniensibus initium habuit.*
- 3 *Ius non scriptum à Lacedæmonijs promanauit.*

HOC ius ciuale Romanorum in duas species distributū est. Cōstat enim aut ex scripto, aut sine scripto. l. ius ciuale. 6. §. 1. cum. l. seq. D. de iure & iure. latē & eleganter exornat Cicero lib. Toporum, & ad eum Pet. Velleius. §. 19. n. 22. eius origo ab institutis duarum ciuitatum Atheniensium, & Lacedæmoniorum fluuisse videtur. † *Ius scriptum quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, prætorum edictis, & responsis prudentum venit, ex Atheniensibus promanasse videatur, qui adeò scriptis legibus dediti fuere, vt in eis in iocum atque opprobrium verte rētur, quasi scribendis magis, quam obseruandis legibus animum intenderēt.* † *Ius autem sine scripto est quod usus approbavit, diurni enim mores consensu vten- tium comprobati, legem imitantur, quod ex Lacedæmonijs descendit, qui ea quā pro legibus obseruabant, memorie potius quam scriptis mandabant, quod Lycurgum eorum legislatorem sanxisse, auctor est Plutarchus in eius vita, à quibus Romani ius ciuale habuisse tempore nascentis.*

nascentis reipublicæ auctor est I.C. in l.2.
§. exactis. in. i. D. de orig.iur. Livius lib.3,
ab urbe condita, Lucius Fenestella lib.de
de magistratibus Romanis. cap. 4. Diodorus lib. 12. quam rem post hos acurate, la-
te & eleganter. præter ordinarios hic pro-
sequuntur And. Alciat.lib.2. prætermill. &
lib.2. dispunctionum, cap. 5. Conna. lib. 1.
cap. 12. & sequent. Hotom. Balduinus, &
alij ad leges 12. tabul. in initio, Reuardus
de auctoritate prudetur, c. 14. Raynaldus
Corsus lib. 1. indagationum, cap. 12. Plato,
lib. 8. de republica, Halycarnassus lib. 10.
singulas igitur species Iuris scripti, & non
scripti ut explicemus oportet.

§. Lex est. 5.

- 1 Legis definitio ex Iustiniano.
- 2 Legis ferenda mos, remissio.
- 3 Lex an scribi nec essari debet, remissio.

1 **C**VM † igitur ius hoc ex scripto, &
sine scripto sit, & scriptum ex parti-
bus supra relatis constet, quarum
prior lex enumeratur, eius definitionem
Iustinianus hic notat, probans legem esse,
Quoā populus Romanus senatorio magistratu in-
terrogante constituebat. † Cuius legis feren-
di mos, late describitur a Connano lib. 1.
cap. 13. nu. 2. Mecetio, lib. 2. opinionum
cap. 13. Antonio Augustino libro singula-
ri, de legibus & Senatus consultis. cap. 1.
cum sexdecim sequentibus, illud autē quod
interrogante consule Pop. Rom. decerne-
bat, ideo lex appellabatur, quoniam Ma-
gistratus illi qui lege rogauerant, qui ideo
legum latores appellabantur, eas leges tabu-
lis incisas æneis pateti affigebant, ut à po-
pulo legerentur; quare recte Marcus Varro,
Nonius Marcellus, item & Festus Pom-
peius, † legem à legendō dicunt, & arri-
dere videntur l.4. ibi. Ley tanto quiteret acq' co-
mo ley en la. tit. 1. p. 1. (An autem pro substa-
tia legis scriptura requiratur, late ad partes
disputat Pet. Augusti. Morla in Emporio
iuris 1. part. titulo 1. q. 4.) cuius multipli-
cates significationes apud proxime relatios
videte poteris, item & apud Hotom. Bl.
564. Berrucium, & Prætium, de verb. iur.
verbo, Lex. Hoc tamen loci à Iustiniano
pro una iuris scriptis specie & parte peculia-
riter accipitur, & si omne ius scriptum ex

superioribus, non male lex posset appella-
ri. Ea vero ex consul's rogatione & Pop.
Romani consentu perficiebatur, ut vides.

§. Plebiscitum. 6.

- 1 Plebiscitum pars est iuris civilis scripti: & quid
sit, & quatenus Romanos ciues adstringeret.
- 2 Plebs à populo quatenus differat.

1 **E**ST & altera iuris Civilis scripti pars,
quæ Plebiscitum dicitur, idest, quod
plebs Plebeio magistratu interrogan-
te constituebat, quod quidem Plebiscitum
nec Patritios, idest, qui ex origine senato-
ria fuerant, nec Romanos nobiles, sed Ple-
beios tantum adstringebat, donec Q. Hor-
tensius dictator lege lata, quæ ab eo Horten-
sia appellata fuit, ut discordias, quæ inter
Patritios & nobiles, atque Plebeios erat se-
daret, Plebiscita, nō minus quān leges om-
nes ciues tenere cooperunt, cuius rei perse-
ctam cognitionem habebis ex Pomponio,
in l. 2. §. deinde cum esset in civitate. D. de
orig.iur. Agellio lib. 15. Noct. Atticarum.
Plinio lib. 16. Liuio lib. 3. ab urbe condita,
Conano, d lib. 1. cap. 13. nu. 5. Alexand. ab
Alexand. lib. 6. cap. 23. Vberto Goltzio de
origine & statu Po. Rom. Magistratumq;
apud Romanos initij & mutationibus, per
totum; cum enim inter Plebem, & Pat-
ritios discordia subortæ essent, & plebs ne
Patrum legibus obnoxia videretur, pro-
prium ius constituisset, Plebiscitum appella-
tum fuit, quod legis vim postea quo ad om-
nes habere cœpit. † Differt autē Plebs
à Populo, ut vides ex hoc textu, quo ge-
nus à specie, nam appellatione Populi vni-
uersi ciues significantur, connumeratis etiā
patritijs & senatoribus; Plebis autē appel-
latione ceteri ciues sine Patritijs & senato-
ribus significantur, ut Alciatus notat lib.
3. dispunct. cap. 13. Agellius, lib. 10. noct.
Atticarum ca. 10. Cōsultus in l. plebs. 228.
D. de verb. signific. & videbis Anton. Cōs.
lib. 2. successi. lect. ca. 13. Mercerium lib. 2.
opinionum, cap. 15. & cap. 19.

§. Senatus cōsultū. 7.

- 1 Senatus consulta unde origine h. buerint, & que
eorum potestas.

Constat

Constat deinde ius ciuile scriptū, & ex Senatus consultis; cum enim auctus esset Pop. Rom. in eum modum vt non facile posset in vnum cōuocari, legis laciendæ causa, suprema potestas Senatui concessa legis Rogandæ fuit, indeq; quicquid de rebus ad eum relatis Senatus censuerat, Senatus consultum appellabatur, vt vides ex hoc textu. & l. 2. col. 3. §. deinde quia difficile. D. de orig. iur. de qua re latē Lucius Fenestella, libell. de legib. Roman. Agellius lib. 14. cap. 1. Iulius Capitolinus in vita Maximini, Zasius in d. §. Deinde, Conanus, lib. 1. cap. 14. Mercerius lib. 2. opinionum, cap. 3. Alex. ab Alexan. lib. 4. cap. 11. Hotomanus tract. de Senatu, post liberos de verb. iuris. Antonius Augustinus libro singulari de legibus. 2. part.

§. Sed & quod Princi- cipi. 8.

- 1 Principis placita, quæ iuris civilis pars sunt unde initium habuerunt.
- 2 Principis placitum triplex.

Præterea est & alia iuris civilis scripti pars in Principum placitis, siue decreta constituta, cum enim Romana Respub. initio Reges sibi elegerit, ac constitue rit; ac demum in annales Consules summā potestatem transtulerit, tandem in Augustum Cælarem, eiusq; successores Regia lege lava per populum ipsum, ac Romanam communitatem, omne suum Imperium & potestatem cōtulit, vt inde quicquid principi placuisse, duin tamen ex æquo & bono esset, honesti carceres non excedens, & legis condendæ animo cōstitutum, quodque non pugnaret cum iure naturali, & honestatis formula, legis haberet vigorem, vt plane ex hoc tex. probabis, & ex l. 2. §. nouissime, & §. cum placuisse. D. de orig. iuris, l. 1. D. de cōstatut. Principi. l. vnic. D. de off. Præf. Præt. l. 1. §. sed in hoc studium. C. de vet. iure enucleand. † Qua in re, vt ex hoc textu vides, meminisse oportebit, Principis placitum trifariam accipi posse: namque aut ex singulari indulgentia personam, rem, vel vniuersitatem aliquā à communi obseruatione eximit, & est priuilegium, vt hic versic. plane, ca. priuilegia. 3. di- ita ist. aut per legitimam congregationem,

quam territorium, aut extrinseca qualitas personarū, vel rerum colligit, cōstituitur, & est ius municipale, siue statutum: aut vero ius aliquod ex plena iurisdictione sic emittitur, vt vniuersaliter omnes suæ iurisdictioni subiectos liget, & tunc ius commune est, vt optimè nu. 5. hīc Minsing. aduertit, post quem & alios hīc quod attinet ad huius paragraphi interpretationē, & legis Regiæ explicatione, videbis loan. Coraliū. lib. 6. miscell. ca. 8. Duare. lib. 2. disputatio. cap. 19. Ludouicum Chirond. lib. 1. conie-
cturalium, cap. 2. Anto. Goueanum. lib. 2. variarum. ca. 30. Baldiuinū ad II. Romuli in fine. Couar. lib. vnic. præf. quæst. cap. 1. n. 3. Ferdinandum Minchaca lib. 1. contro-
versi illast. cap. 1. Ferd. de Mendoça lib. 1. disput. iur. ciuilis, cap. 5 ex num. 14. & Re-
giam. l. 1. & 2. tit. 1. part. 2.

§. Prætorum quoque edicta. 9.

- 1 Prætorum edicta quando, & quare inducta.
- 2 Prætor in Pop. Rom. initio vnicus, postea plures creati fuere, & quale corum munus.
- 3 Edicta Prætorum cur ita dicerentur.
- 4 Edicta Prætorum initio annua, deinde perpetua.
- 5 Prætorum ius aliquando Honorarium appellatur.

Prætorum edicta inter iuris civilis scripti partes siue species enumerātur, vt vides ex hoc tex. & l. 2. §. eodem tempo. §. cumq; Consules, & §. Deinde Cornelius D. de orig. iur. cum enim leges. 1. tabularum, quæ brevissimis modis cōprehenſæ erant omnibus rerū dubijs atque emergentibus causis non possent sufficere. Prætor constitutus fuit, tanquam legis quidā moderator, & administrator qui pro sua prudentia eam interpretaretur, & ad similia negotia accommodaret, cui tanta concessa fuit potestas, vt nō solum iuuare, aut supplere, verum, & abrogare ius posset. l. ius autem ciuile. 7. §. 1. D. de iustitia & iur. † Is Prætor, initio, vnicus fuit, qui quia ius incolis Romæ dicebat. Urbanus appellatus fuit, dict. §. cumque Consules, poteratque, & noua iura condere, veteraque abrogare. Postea, eo non sufficiente Prætore Urbano, quod multa turba etiam peregrinorū in urbem veniret, creatus fuit & aliis Prætor, qui Peregrinus

C dictus

dictus est ab eo quod inter peregrinos, & de rebus peregre gestis cognoscebat, vt in d. s. cūqz. Adiectiq; postea crecente Imperio, & ali; fuere, sic vt octodecim essent, d. § 3 Deinde. † Horū autē, & caliorū magistratuū vt Aediliū Curulū, quibus hec fuit cōmilla potestas, iusta & vetita, ideō edicta dicebātur, quia in aiba tabula proponebantur, vt ab eis edicta omnibus innotescerent, vt in d. §. eodē tēpore. † Quia verò i; magistrat⁹ erant annui, edicta similiter eorū fuere annua tx in princ. inf. de perpetuis & tēpora. act. que edictorū incōstātia & mutabilitas, cū magnā daret licentiā Prætoribus arbitratuſo, proq; libidine sua & quēstu nūc ex edictis i;is nunc cōtra quam edixissēt, ius dicere, Cornelius Balbus legē tuſt, vt ex dictis perpetuis ius æquabiliter Prætores omnibus redderēt. Ea edicta deinde per Offilium & Iulianū cōposita in vñ quasi corpus, edictum perpetuū dici cāperunt, l. 1. col. 5. s. si quid igitur tale C. de vet. iure enucle. l. 2. Ibi. ordinem edicti perpetui. D. de stat. hom. Pars igitur iuris scripti quæ posita est in edictis Prætorū, ad hunc modū se habet: † Quæ & ius Prætorium, & ius honorarium aliquando solet appellari, vt hic eius rei rationem reddēs Iustin. obseruat, Canis in l. ius autem. s. 1. & l. sequen. D. de just. & iure explicant eruditè post recētiores hic Franc. Conan.lib. 1. c. 15. nu. 1. & 2. Duare.lib. 1. disput. c. 48. Ray. Corsus lib. 3. indagat. c. 4. Belonus lib. 1. supput. ca. 9. Cuius lib. 8. obseruat. c. 38. Hotomanus, de magistratibus Romanis, §. Prætor Vrban. & sequen. ante quos Alex. ab Alexandro lib. 2. dierum genial. cap. 15. & lib. 4. ca. 4. & nouissimē ad eū And. Tiraquel. plura nouissimē D. Ferd. Mendoça lib. 1. disputat. iuris ciuilis, cap. 2. D. Ludouicus Paramo de Orig. & progressu officij Sanctæ Inquisitionis, lib. 3. q. 5. ex num. 1.

§. Responsa prudenter. 10.

1. *Responsa Prudentum quādo legis tributa potestas.*
2. *Lectio huīus Paragraphi, emendata.*
3. *Ius scriptum in quibus consistit.*

TAndem ex Prudentū responsis, opinionibus & sententijs ius ciuale scriptum collectum est, quibus à Cælare

Augusto ius respōdendi datum est, siveque eorum dignitas & autoritas ap̄cta vt ab eo rum responsis iudici recedere non fieret, appellabanturque *Iuris consulti*, vt in Pandētis frequenter nominantur, certulque erat initio & delectus eorum numerus, quibus ab Augusto ea potestas tributa fuit: I. ius interpretabantur, & eorū responsa sic obseruabantur, vt illos iura condere dicētur, vt in nostro textu vides, iuxta vulg. lectionem, ibi. iuri condere, quam & probare videtur tex. in l. si furiosi. 25. ibi. Omnes penē iuris antiqui conditores. C. De nuptijs in l. nulla. 23. C. de procurat. in l. 1. C. de communi ser. man. & apud Eutropiuſ lib. 8. qui Vlpiānum iuris conditōre appellat. † Vulgatam tānē hanc lectionē reiſciūt Hotomanus Balduinus, & Minſingerius hic. & sic legunt quibus permīſſum erat de iure respondere quæ & verior est, nouioribus codicibus probata, & autoritate Consulti. in l. 1. in princip. & in fin. & in l. 2. §. iuris ciuilis, & s. Primus Diuus Augustinus. D. de origine iuris. nisi primam ideō retineas, quia eorum interpretatio- ne ius constituebatur, vnde non male eos iura condere dictum fuit, vt Cuiacius lib. 7. obseruat. cap. 25. notat, quem & Co- nanum lib. 1. cap. 15. ex num. 3. videbis, item, & Rebardum, integro lib. de auto- ritate Prudentum, Hotomanum in suo Iuriſconsulto, Duaren. lib. 1. disput. capit. 11. Coras. epistolicarum quæſt. capit. 6. Eutropium lib. 8. de responsis Pruden- tum, quorum quanta fuerit autoritas la- tē Cicero pro Cecina declarat, & nu. 1. tit. 4. lib. 1. in Cod. Theodosiano. † In his igitur ius omne scriptum consistit, in his scilicet quæ vel à Populo cōſtituta sunt, vt in §. lex est, vel à Plebe, vt in §. plebis- citum, vel à Senatu, vt in §. senatus con- ſultum, vel à Principe, vt in § fed & quod principi, vel à Magistratibus P. R. vt in §. Prætorum quoque edicta, vel ex responsis Prudentum, vt in hoc paragrapho.

§. Ex non scri- pto. 11.

1. *Ius non scriptum moribus & consuetudine indu- etum fuit.*
2. *L. de quibus 32. D. de legibus. & l. 2. C. Quae fit longa consuetudo, & nu. sequen.*

Iuris

Iuris scripti partibus explicatis, iuris nō scripti expositio succedit, quod ex eo quod vsus approbavit cōstituitur, diuturni enim mores consensu vtentiū cōprobati legē imitatur, quod ius cōsuetudo appellatur, est enim cōsuetudo ius quoddam nō scriptū moribus vtentiū introductū habens vim legis, vt vides ex nostro tex. &c. de quibus 32. cum octo sequen. D. de legib. 1. i. iux. fi. ibi. vetustatem vicē legis obtinere. D. de aq. plu. arc. c. consuetudo. i. d. tot. titu. 2. par. i. vbi elegāter Greg. Lop. per omnes leges explicuit, latē Petr. de Salazar, integro libello de vsu & cōsuetud. plurima Io. Gracian, regu. 94. & regu. 155. n. 13. Cona. lib. 1. c. 10. Cuiacius lib. 20. obseruat. ca. 1. Reuardus de autorit. Prud. c. 16. Iacob. Me noch. lib. 2. de arbitrazj. casu. 80. cū trib. sequen. Raynald. Corsus lib. 1. indig. c. 12. omnes doctores in d.l. de quibus, & Canonistæ in c. fi. de cōsuetudine, quos videbitis in quæstionibus cōsuetudinarium ius spe-stantibus.

Nostro tamen textui, itē, & d.l. de quib. & similibus grauiter obstat tx. in l. 2. C. quæ sit long. conluetnd. ibi. verum non vsque adeò sui valitura momento, vt aut rationem vincat, aut legem, quibus verbis vides probari consuetudinem legis vim non superare, nec consuetudine legem tolli posse.

3 Quam difficultatem, varijs omissis inter pretationibus quas relati auctores cōminis cuntur, ego sic explicare soleo, consuetudi nē vim legis habere, vt in nostro tex. & simil. neq; cōtrarium probat d.l. 2. vbi cū Cē fāres de potestate consuetudinis ageret, de que eius autoritate, vt probant priora verba, cōstituunt vtriusq; paret vimesse, ita vt nec consuetudo legem, nec lex consuetudinem vincat, id est, et omnia quæ lege fieri possunt, posse etiam fieri & consuetudine, & ē conuerso, quæ consuetudine inducuntur, posse & similiter effici lege, qui est veriss. illius difficilis legis sensus quem omnino obseruabis.

¶. Et non inelegan- ter. 12.

1 Explicatio huius textus remissiū.

HVnc tex. exposuimus supra in §. con stat. 4. huius tituli videbitis pro eius exornatione autores quosibidē cītāvimus.

¶. Sed naturalia. 13.

- 1 Naturalia iura immutabilia sunt.
- 2 Libertas naturalis hominibus est.
- 3 Locupletari cum aliena iactura ius non sinit.
- 4 Vsucapio lege ciuili inducta fuit.
- 5 Naturalis lex alia etiam naturali aliquando abrogatur.

Lex ciuili alia ciuili tolli & mutari potest.

VIdes ex hac priori parte huius tex. iura naturalia immutabilia esse, quod & probat tex. in §. minus. inf. de hered. quæ ab intest. l. 5. tit. 24. par. 4. l. 34. tit. 34. par. 7. cū pluribus alijs quæ nos plena manu congregimus, ad l. 3. & 7. C. de murilegulis. lib. 11. ex num. 4.

2 Sed obstat, t̄ libertatē iuris naturalis es set, §. & libertas. inf. de iure pers. (vbi dicimus) sed seruitute adimitur, s. seruitus. inf. illo tit. ergo seruitute ius naturæ violatur,

3 & immutatur. Secundò, t̄ eadem natura insitum est ne quis cū aliena iactura locupletetur. l. nā hoc natura 14. D. de condic. indeb. l. 17. tit. 34. part. 7. iunctis à nobis latē & accurate traditis ad d.l. 3. sub nu. 37. sed

4 t̄ lege ciuili inducta fuit vsucapio qua quis rei alienæ invito domino dominium nan- ciscitur, vt per tot. D. de vsucaptionibus, cū mult. tit. sequēt. & inf. eod. tit. alibique pas sim, igitur vsucapione ius naturale infirma tur. Tertio legitima filijs iure naturali debetur, §. 1. ibi. hinc liberorum procreatio. supra eod. ca. ius naturale 1. dist. l. 1. D. de por- tio. quæ filijs dam. l. scripto. in fin. D. vnde lib. Sed ea exheredatione tolli potest, vt p totum. D.C. & Inst. de noff. testam. ergo & ius naturale potest abrogari ciuili lege.

Quibus difficultatibus, & alijs pluribus similibus, vt satisfacias, oblerua le gem naturalem, firmam immutabilem que esse iuxta textū nostrum, cum simili bus. Neque cōtrarium argumentis probatur, nam quotiescumque duæ naturales le ges concurrunt, vt in omnibus exemplis, inferior flectitur, & superiori cedit, ob commune bonum, & publicam reipubli- cæ salutem, nec tunc dicimus legem na- turalem, ciuili lege tolli, sed altera poten- tiori naturali lege, argumento textus celebris. in l. Stichum. 95. §. naturalis, ibi. Nam vinculum æquitatis quo solo suffi- nebatur, conventionis æquitate dissoluitur. D. de solutionibus, quam rem omnium

optimè exemplis illustrauimus, in d.l. 3. ex
nu. 73. quæ omnino videatis.

In versic. Ea verò. † Disce legem ciuilē,
siue aliam posituam altera ciuili lege pos-
se mutari; idem probat tex. in l. non est no-
uum. 26. cuī duab. seqq. in l. de quibus 32.
in fin. cū alijs. D. de legib. eleg. tex. in c. non
debet. 8. vb. gl. 1. & 2. de consang. & affi. l.
11. tit. 1. par. 1. vbi Gregor. verbo, razon. &
nos aliqua in d.l. 3. num. 74. ad med.

Titulus III.

De Iure Personarum.

Principium tituli.

- 1 Diuisio iuris ciuilis triplex, in personas, res, & actiones.
- 2 Hominum causa iura constituta.
- 3 Homines omnes, aut liberi sunt aut serui.
- 4 Hominum tertia species, exposita. num. 5.

- 1 ST & alia iuris ciuilis (ciu-
ius sup. ex s. 1. tit. 1. metio-
nem fecimus) diuisio, nāq;
vel ad personas pertinet,
vel ad res, vel ad actiones.
Ad personas, quia de earum statu & cōdi-
tione tractatur, vt integro hoc lib. 1. Ad
res, quia qualiter acquirantur, conseruen-
tur, alienetur, aut amittātur, iure ciuili dis-
ponitur, vt ex tit. 1. inf. lib. 2. Ad actiones,
quia qualiter nobis cōpetant, qualiterque
eis vti debeamus eodē iure traditur, vt inf.
lib. 4. ex tit. 6. Haecque est summaria iuris
diuisio, quam etiam scriperat Caius in l. 1.
D. de stat. hom. exornat Duar. lib. 1. dispu.
c. 55. † Quia vero hominū causa omne ius
cōstitutū est, vt & hic probat Iustin. & ante-
rea Caius in l. 2. D. de stat. hom. à digniori-
bus initiu facies, (vti decet, & obseruat tex.
in procēm. 5. partit. ibi, porque son mas no-
bles,) primò de personarū statu Iustin. dis-
serit. Cuius rei maxima diuisio hæc est,
omnes homines aut liberos esse, aut seruos
vt in hoc tex. & l. summa. 3. D. de stat. ho.
& notat Caius lib. 1. inst. ti. 1. in prin. tex. in
procēm. tituli. 23. part. 4.
- 2 Sed obstat, pr̄eter liberos & seruos ho-
mines reperi etiā adscriptitios qui & libe-
ri sunt, cap. multorū. 2. de Iudeis, & serui. si
mul. l. ne diutius. 20. cū alijs. ibi. C. de agri-
col. & censit. lib. 11. Item, & statu liberos,

qui nec liberi sunt, nec serui videntur, ergo
non omnes aut liberi sunt aut serui.

Sed responde Iustiniani diuisiōnem in
liberos & seruos verā esse: nā adscriptitios
quāvis seruile cōditionem habeāt post quā
clericī fiunt, liberi tamen sunt post authēt.
adscriptitios. C. de Ep̄icopis & cler. cōiun
cto cap. 1. de seruis non ord. c. 1. & sequen.
54. dict. l. 64. versic. min. con los seruos. tit. 5. l.
18. tit. 6. part. 1. l. 6. tit. 22. part. 24. Quia ve-
ro fundis & glebis ita sunt adscripti vt rece-
dere ab eis nullo modo valeant, late Cona.
lib. 2. c. 1. & 10. n. 3. seruile cōditionis ha-
bētur argu. l. 2. D. de lib. ho. exhibēdo. Cui
etiam seruili conditioni & statu liberi con-
numerantur, donec conditio sub qualibet
relicta est, adimpleteatur, vt latius infra
dicemus, ad titulum de Libertinis.

§. Et libertas. 1.

- 1 Homines liberi qui sunt: & qua sit libertas.
- 2 Ciceronis autoritas in Paradoxis.

- 1 **C**um igitur omnes homines aut libe-
ri sint, aut serui, argumētatione à cō-
iugatis deductā, cuius meminit Cice-
ro in Topicis. s. 2. & ad eū Petr. Velleius
cōstat eos liberos esse, qui libertatē habēt,
ex qua. ipsi lib. 2. id dicti sunt, est autem li-
bertas, naturalis faciūtias eius quod eniq; facere li-
bet, nisi quid vi, aut iure prohibetur, quam defini-
tionem Iust. noster hic scripsit, ex I. C.
Florent no in l. lib. 2. 4. D. de stat. hom.
& cō probat. l. 1. ti. 2. 2. par. 4. & est Cicero-
nis locus, dē cōficijs lib. 1. dum inquit, liber-
tatis proprium est, sic vivere ut velis. Explicat el-
tati à Petro Broſteo in notis ad hunc tex.
& d.l. 4. & Alex. ab Alexā. l. 4. c. 10. † Ne-
que te turbet altera eiuldē Ciceronis auto-
ritas in Paradoxis, asserentis, omnes sapiē-
tes liberos esse, & stultos omnes seruos: Nā
que vt doct. ē ibi, Oinnibonus, & Frāc. Ma-
tūrancius aduertūt, de libertate & seruitute
philosophica accipienda est, ex Stoicis,
qui solū verē sapientē liberū esse dicebant,
malos vero seruos appellabant. Illa autem
definitionis verba nisi quid vi, aut iure opti-
mē interpretatur hic Minsing. explicatio-
ne vltima vi, id est iure gentium, iure, id est
iure ciuili, iuxta tex. in §. seruj. 2. infr. eod.
vt sic hominibus tātum liberis hæc defini-
tio conueniat.
- 2 **S. Ser-**

¶. Seruitus 2.cū §§.
sequen. vsque ad fin. tit.

- 1 Seruitus personalis definitio,
- 2 Seruitum contra naturam inductam fuisse quomodo intelligendum, & num. 3.
- 3 Seruitus qua ex causa inducta.
- 4 Serui alij nascuntur, & alij sunt.
- 5 Serui sunt aut iure gentium, aut iure ciuili.
- 6 Serui sunt aut iure gentium, aut iure ciuili.

CVm liberi homines illi sint (vt sup. §. 1. vidisti) qui libertatem habent, intelliges illos, simili argumentatione facta, seruos esse, qui in seruitute moratur, Seruitus autem, quæ à persona seruili liberæ personæ debetur, est constitutio iuris gentium quæ quis dominio alterius contra naturam subiectur, vt Iust. hic probat, & Caius in l.libertas. 4. §.seruitus. D.de stat.hom.l. 1.tit. 2 1.p:4. & l. 1.ti.29.par.2.& l. 4.tit. 5.par.4. Explicat Cicer.in Paradoxis, Quintilianus lib. 2. ca. 3. Aristot.lib. 1. Politicorū, cap. 3. & 4. Seneca declamat. 7. Agellius lib. 7. c. 4. Haly-carnass.lib. 4. Macrobius lib. 3. Saturnaliorū, cap. 7. Conan. lib. 2. com.ca. 1. 2. & 3. & cap. 10. Anto. August. in l. sed si mulieres. §. plane ignominia. D.de excus. tut. Bart. & ibi loa. Corras. in l. 1.n. 13. D.de seruitu. Iac. Simancas in Catholicis institutionib. tit. 6. 1. Forcatulus Dialog. 26. Didac. Coua. in rga. peccatu. 2. p. §. 1. per tot. maxime. n. 2. late notates quæ ad originē seruitutis, eius etymologiam, notationem & divisionem spectant, de quibus Iustin. in §§. sequen.

Sed obstat nostro tex. & definitioni seruitutem contra naturam induci non potuisse, quia naturalia iura immutabilia sunt & perpetua. s. sed naturalia sup. tit. 1. Secundò ob flat tex. in §. serui. 2. inf. eod. ibi. aut iure ciuili, & in §. poenæ seruus, inf. quib. mod. ius pat. pot. sol. & in §. maxima, inf. de cap. diminutione. quibus probatum est iure ciuili induciam fuisse seruitus em. igitur non constitutione iuris gentium, vt noster tx. docet.

Sed ut priuæ difficultati latisfacias obserua, seruitutem induciam fuisse contra naturam, id est contra naturalem libertatem, quæ una sunt ab initio omnium ante corruptionem generis humani tex. in princ. infra de libertinis. l. manumissiones. 4. D.de iustitia & iure. d.l. 1. ibi. los hombres que eran naturalmente libres. d.tit. 2 1. part. 4. & nunc quo-

que esset † nisi militia hominum aliam cōditionem exigeret omniū populorū cōsentus, qui seruitutē excauta induxit, ad puniendos hostes iniquos, vt grauiter docet D. Augustinus lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 15. D. Thom. distinct. 36. art. 1. Conar. iam cītatus d. §. 1. nu. 3. verific. Quarto, & nos diximus in §. 1. sup. tit. 1. & probat l. naturalem. §. in fin. verbis, coniuncta. l. adeo. 7. in princ. D. de acqui. rerū domini. cum ergo ex bellis, quæ iuris gentium sunt, l. ex hoc iure. §. D. de iust. & iure, esset invenia seruitus liberiq; homines capientiū fierē, quoniā multi descequiebant in captiuos, eosq; necabant, constitutū fuit vt potius venderentur, quā occiderētur, vt in §. serui. 1. huius tituli, indeque quia victores eos seruabant, à seruando, serui appellati sunt, vt in d. §. serui, & d.l. 1. par. ibi. E seruo tomō este nomine, &c. qui etiam vocantur mancipia quod ab hostibus manu capiuntur.

Neq; obstat secundū. † Quoniā scire debes, seruos. vel nasci, vel fieri, §. serui. 2. inf. eod. nascitur ex ancillis nostris, quas in dominica potestate habemus, qā ples quoad status causam attinet, nō patris, sed matris conditionem sequitur, qui ei pluribus temporibus accommodare potest, vt dicemus in §. 1. inf. de ingenuis, & late notauimus in l. 3. C. de muri legulis lib. 11. sub. n. 9. 1. † Fuit autem iure gentium vt paulo ante diximus, ex captiuitate. Item, & iure ciuili, vt cū liber homo, ingenuus, & sui iuris, maior vinti annis se venundari passus est, vt in d. §. serui. 2. in fi. & in d.l. 1. ibi. La tenera es. l. 1. & toto tit. D. quib. ad lib. proclaim. non licet: item, & liebant serui ex S. C. Claud. vt inf. ti. de succel. sublat. & l. vnic. C. de S. C. Claud. toll. de quo nos plurima in d.l. 3. ex nu. 35. & alijs modis, maxime autē illi qui in metallū dānabantur serui poenæ dicebantur, quia & libertatē & ciuitatē amitterebat, vt dicemus in d. §. poenæ seruus. quā omnium seruitutem iuris gentium constitutiōibus recte dices inuentā, vel generalibus, vt in nostra diffinit. vel particularibus vt in exēplis proxime relatis. Horū autem seruorū cōditio, de quib. in hoc tit. nullam recipit divisionem, neq; enim de quoquam eorum dicere poteris, inīnus seruus, magis seruus, quia in specie seruitus scindi non potest, vt inf. §. fi. & in l. & seruorum. §. D. de stat. hom. In liberis vero multiplex est differentia, vt sequen. tit. Iustinianus.

Titulus IIII.

De ingenuis.

Principium tituli, & §. Sed & si quis.

- 1 Ingenuus quis est, & num. seq. 4. & 6.
 2 Partus quoad status conditionem sequitur veterem
     quoad honores & dignitates patrem. nu. 5. & 7.

- 1 Iberorū hominū cū multiplex sit
     differētia, primā speciē hoc ti. Iu
     stiniān. recēset de ingenuis. † Est
     autē ingenuus ille qui simul ac natus est, liber est,
     nō dum seruitutis iugum expertus, siue ex
     duabus ingenuis & liberis matrimonio edi
     tus sit, siue ex duob⁹ libertinis, siue ex una
     plana ingenua, & altera libertina, tex. hīc.
     & in l. & seruorū. 5. §. ingenui. D. de sta. ho.
 Caius lib. 1. instit. tit. 1. in princ. l. 1. titu. 14
 par. 4. explicat Cona. lib. 2. c. 11. & Merce
 riū, lib. 2. opin. c. 7. & sequen. † Nec is
 tātū ingenuus erit, sed & ille qui ex patre
 seruo, matre vero libera editus fuerit, quo
 quo tempore in libertate cōmorata fuerit si
 ue conceptionis, siue partus, siue medio te
 pore, vt pulchre Iust. exponit in hoc §. sed
 & si quis, Consulitus in d. §. ingenui. Iulius
 Paulus lib. 2. sent. tit. 24. & ibi. Cuiacius, &
 Reg. l. 2. tit. 21. part. 4. † quia (vt sup. di
 ximus) quoad statū attinet partus matris
 nō patris conditionem sequitur, l. partū. 7.
 C. de rei vind. cū alijs que adduximus in d.
 l. 3. C. de murilegulis. lib. 11. sub. nu. 12.
 4 Sed obstat 1. Vlpianus in fragmēnt. tit.
     5. §. in his. vbi scripsit, quod si mulier libe
     ra coceperit, deinde ancilla facta pepererit
     partus quoque seruus est, si iuris civilis re
     gulanū sequamur.

- 5 Secūdo obstat, filios nō matris sed patris
     conditionē semper sequi, l. cū legitimę. 19.
 D. de stat. hom. l. senatoris filiū. 5. l. senato
     ris filius. 6. l. liberos. 10. D. de senatorib. l. 3
 tit. 21. part. 2. l. 4. tit. 21. p. 4. l. 1. tit. 11. par.
 7. cū alijs à nobis accurate cōgestis in d. l.
 3. n. 9. & sequen. ergo non matris conditio
 expectari debet vt in hoc §. sed si quis.

- 6 Sed primæ difficultati respon. quod et
     si verum sit, juris rigore inspecto ex ancilla
     natum seruū esse, si tamen ea aliquo tempore,
     vel conceptionis, vel medio tempore, vel
     partus libera fuerit, libertatis fauore par
     tus liber erit, hoc enim benignè sic receptū
     fuit, vt ostendit Iust. hic ibi. placuit, & Iulius

Paulus. d. tit. 24. & induces 1. Imperator. 18
 D. de stat. ho. l. si ante. 4. C. de pœn. & que
 nos retulimus in d. l. 3. sub. num. 92.

- 7 Minus obstat secunda difficultas, nam
     etsi verum sit, quoad dignitates & honores
     pertinet, filiū patris conditionē sequi, vt in
 d. l. senatoris, coniunctis à nobis traditis ex
 d. n. 9. quoad statum tamen temper matrē
 sequitur, quia ei pluribus temporibus accō
 modare potest, vt constat ex nostro tex.
 quem satis exornauimus sub num. 92. in d.
 l. 3.

§. Cum autem. 2.

- 1 Manumissio ingennitati non officit. & n. 2. & 5.
 2 L. homo liber. 21. D. de statu hom. & nu. 5.
 3 L. 2. §. 1. D. Si ingenuus esse dicetur, & nu. 5.

- 4 1 S quiingenuus natus est, si status sui ig
     narus seruierit, & deinde manumissus
     fuerit, ingennitas eius permanumissione
     nō lēditur, vt noster tex. docet, & tex. in l.
 2. & l. si. & per tot. C. de ingenuis manum.
 notat Iul. Paul. lib. 5. sent. tit. 1. & explicat
 Mercerius lib. 1. opin. c. 10. Fab. lib. 7. ca. 3.

- 2 † Sed obstat primo manumissum nō in
     genuū, sed libertinū effici. l. libertini. 6. D.
 de stat. hom. tex. in princ. infra de libertin.
 3 † Secundo obstat, hominē liberū qui se
     vendidit postea manumissū, nō ad suum
     statū reuerti quo se abdicavit, sed effici li
     bertinæ conditionis, tex. in l. homo liber
 21. D. de stat. hom.

- 4 † Tertio obstat, manumissum, qui se in
     genuū esse dicit, ultra quinquenū quā ma
     numissus fuit non audiri. l. 2. §. 1. D. si inge
     nuus esse dicetur: ergo natalibus officit
 manumissio.

- Sed facilis est explicatio, nāq; si liber ho
 mo per errorē in seruitutē cōiectus sit, & lo
 co serui habitus & possessus, postea sit ma
 numissus, ingenuus nihilominus est, & p̄issi
 me enim cōstitutum est, natalibus, id est
 prime libertatis cōditioni non officere ma
 numissionē. Qui vero ex iusta seruitute ma
 numissi sunt, non ingenuā, sed libertinā cō
 ditionem nanciscuntur, vt in d. l. libertini, &
 in d. l. liber homo. At quā ingennitate,
 & si olim post quinquenū manumissionis
 proclaimare non licet, nisi speciali gra
 tia & fauore, vt in d. l. 2. & §. 1. & si. D. si in
 genuū esse dicetur, hodie nulla temporis prē
 cripitione huius modi proclamatio tollitur

ex

ex generalitate nostri tex. & magis ex l. fi.
C. vbi causa status agi debeat.

Titulus V.

De Libertinis.

Principium tituli.

Hominum triplex status, liberi, serui, & libertini.
Libertini dicuntur qui à libertis procreati sunt, liberti qui cum serui essent, manumissi sunt.

N textu. ibi. Libertini sunt.
† Hæc est secunda species hominum liberorum, beneficio manumissionis inducta, cum enim iure naturali uno cōmuni nomine omnes homines appellaretur, posteaq; iure genitius seruitus ingenuitatē inuasisset, eodē iure beneficio manumissionis inducto, tria hominū genera esse cōperunt: liberi, & his cōtrariū serui, & tertius genus liberti, idest, iij qui desierāt esse serui, vt planè docet hic Imperator, ex Cōsulto in l. manumissiones 4. D. de iust. & iu. in l. libertini. 6. D. de stat. hom. tex. in procēn. ti. 2 3. ibi. Caō son libres, osteruos, o affrados. par. 4. explicat Anton. August. in l. 1. §. 1. D. de excusat. tut. & li. 3. emend. c. 7. Connōnus lib. 2. cōment. ca. 6.
† Observandū tamē hīc est, antiquitus libertinos dictos fuisse, non qui manumissi fuissent, sed qui ex ijs esset procreati, idest, liberos, & descendentes eorū qui manumissi essent, vt apud Suetoniū in Claudio. c. 24. Plautū in Milite, Cicerone. 4. Philippica, Consultū in l. 1. §. libertinis. D. de excus. tut. in l. 2. §. 1. & in l. fi. D. si ingenuus esse dicitur qui vero manumittebatur, liberti dicebatur. d. l. manumissiones, in fi. Sed postea libertorū & libertinorum vocabula in eadē significatione usurpari cōperunt, pro his scilicet, qui post iusta seruitutē, libertatem consequerantur, & hoc sensu passim in hoc titulo & in libris nostris verbū hoc usurpatur.

§. Manumissio. I. &
§. Multis. 2. §. Serui. 3.

- 1 Manumissione (que est datio libertatis) serui liberi sunt.
- 2 Manumitti filii familias, qua ratione dicantur.

3 Manumissio multis modis fiebat, ex sacris constitutiōibus: vindicta, censu, testamento, inter amicos: & per epistolam.

4 Ciceronis locus in Topicis.

5 Manumissio quoconque loco & tempore poterat expediti.

M Anumissiōe igitur serui liberi sunt, est autē manumissio datio libertatis, vt hic probat Iust. Cons. in d. l. manumissiones & libi sēpiissimē, cōlonat. l. 1. tit. 2 2. par. 4. explicat Cona. lib. 2. c. 4. & c. 12. Vaconius lib. 6. declarat. c. 86. Nierce rius lib. 1. opin. c. 10. Rebardus lib. 4. variorū. c. 9. Cornel. Tacitus lib. 13. Angelus Politianus, miscellanea. 84. Raynald. Corsus lib. 1. indagat. c. 15. Coua. lib. 4. varia. c. 1. n. 7. Carolus Sigonius lib. 2. de antiquo iure ciuiū. Rom. c. 14. Alex. ab Alexand. lib. 4. 2 dierū genialium. c. 10. † Neq; obstat filios etiā familias liberæ conditionis & ingenuae à parētibus manumitti. §. præterea infra. quibus mod. ius patriæ potest. soluitur tota tit. D. si à parente quis fuerit manumiss. Nā (vt suo loco dicemus) eundē manumissionis modū veteres in liberis habebāt, quē in seruis, prius enim filiū ad seruile statū reduebāt imaginaria venditione, vt in d. §. præterea, & deinde tanquā seruū manumittitabant, vt infra explicabimus. † Hæc autē serui manumissio multis modis olim fiebat; aut enim ex sacris constitutiōibus manumittebantur in ecclesijs, vbi domini seruis suis sub Antistite, plebis aspectu, qualicūq; scriptura libertatē præstabant. l. 1. & 2. C. de his qui in ecclesijs manumittuntur, d. l. 1. tit. 2 2. par. 4. aut vindicta, erat autē vindicta modus quo serui per Prætorē manumittitabantur, quūm lictor Prætoris præmissis solēnibus verbis seruum tangebat virgula, mox dominus apprehesum manu dextera vertebat, & hoc modo seruus in libertate vindicabatur, & fiebat ciuis Romanus. Hęc autē virgula vindicta solebat appellari, vt ex Boetio explicat Accur. hic verbo, vindicta. Alciat. lib. 3. dispūct. c. 14. & alij lop. & extat titulus D. de manumiss. vindicta. aut censu, cum in lustrali censu Romæ, serui iussi, aut volūtate dominorum inter ciues Romanos censum profitebantur, notat Vlpianus in fragmen. tit. 1. Cice. 1. de Orat. & in Topicis. §. 3. vbi Petrus Velleius, Sigonius lib. 1. de antiquo iure ciuiū Rom. cap. 6. Aut testamento, quæ ex lege 12. tabularum descendit, vt Vlpianus, & Velleius

vbi proximè notant, & extat titulus de manumissis testamēto. D.& C.de testamētaria manumissio. Aut inter amicos, vel per epistolam, & tūc quinque testes necessarij erant, l. i. s. led & liquis, & s. fancimus. C. de lat.libert. toll. explicat optimē Accurs. hic & post eum cæteri.

4 Sed superiorem obseruationem & nostrum tex. in s. multis. euertit Ciceronis locus in Topicis, s. 3. ibi, si neque cēsu, neq; vindicta, neque testamento liber factus est, non est liber: ergo per epistolā, aut inter amicos, vel aliter manumissus libertatē nō consequetur.

Cū difficultati satisfacies ex traditis à Theophilo hic & Vlpiano d. tit. i. sic, non (est liber) legitiinus & ciuis Romanus, quāvis enim absque censu, vindicta, aut testamento, manumissus seruus libertatem consequatur ex nostro tex. non tamen Romanus, sed Latinus Iunianus aut Dedititius efficiebatur, vt elegāter Theophilus hic ad monet, quem omnino videatis, & nos in s. proximo infra dicemus. † Hic autem manumissio cū ex libero domini arbitrio pendeat quocunq; honesto loco, & tempore, abtque aliqua figura iudicij potest expediti vti in nostro. s. serui. l. 2. D. de offic. procō sul. & legat. l. 5. 6. & 7. D. de manumiss. vindic. & vide ex titulo D. de manumissionib. cum sequent.

§. Libertinorum 4.

1 *Libertinorum olim triplex status, hodie unus.*

EX † multiplici manumissionis forma & modo, multiplex similiter olim libertorū status oriebatur. Nāque ante Iustinianū libertorum alijs ciues Romani efficiebatur, alijs Latini, alijs Dedititij; Ciues Romani erant qui testamento, centu, vindicta, in æde sacra, aut ante consule manumiscebantur qui maiorem & iustum libertatē conseqebantur. Latini erāt, qui inter amicos, aut per epistolam, aut conuiuij adhibitione libertate donabātur, hi viuebant vt liberi, moriebantur vt serui, (l. i. tit. 22. lib. 2. Cod. TH. l. i. in princ. verl. quis enim. C. de Latina lib. toll.) quia testamenti factionem non habebāt, eorum enim mortuorum bona quali seruorum peculia redibant ad dominos. Dedititij, autē erant qui post admis- sa criminis supplicio subditi, aut publicē

pro criminibus cæsi, aut in quorū facie vel corpore quęcūque indicia, aut igne aut ferro impressa erāt, ita vt deleri nō possent, hi si manumitterentur Dedititij appellabantur. Illudq; inter Latinos, & Dedititios dis crimen erat, quod Latini ciues Romani effici aliquando poterant, denuo scilicet vt oportebat manumissi. Dedititij vero nunquam. Quam rem grauter explicat Caius lib. i. insti. tit. i. Vlpian. infragm. tit. i. Angelus Politianus, miscellanea. 84. Alciat. li. 1. parerg. c. 16. alijs (upra. § proximo adducti, & fulius Hotoma. hic. Sed iā hoc iure utimur, vt quicūq; seruus manumittatur, statim liber & ciuis Roma. efficiatur ex Iustiniano hic, & in l. vnic. C. de Dedititia libert. toll. l. vnic. C. de lat.lib.toll.

Titulus VI.

Qui, & quibus ex causis manumittere non licet.

Principium tituli.

- 1 *Manumissio in fraudem creditorum lege Elia Setia vetita.*
- 2 *L. verbis legis, 120. D. de verb. signific. & nu. 3.*
- 4 *Alienationes in fraudem creditorum actione rescisoria reuocantur,*

V M manumissionē seruos libertatē cōsequi superiori titulo Iustinianus docuerit, nō omnibus eā seruis cōcedere permissum esse hoc & seq. tit. ostēdit, quippe lege Elia Sentia, (quæ anno ab vrbe condita. 756. lata fuit. Sex. Elia Catulo, & C. Sétio Saturnino Cons. à quibus sic fuit appellata) cautum fuit, ne dominii in fraudē creditorū seruos manumitteret, manumissiones que cōtra eam factæ nō valerent, vt satis videt ex hoc tex. & notat Caius lib. i. Instit. tit. i. Vlpian. infragm. tit. i. extat titulus. D. qui & à quibus manumissi liberi nō fiāt & ad legē Eliam Sentiam, & titulus. C. qui manumittere non poss. & ne in fraudem creditorū manumittantur, explicat Cona. lib. 2. ca. 5. Hotoma. in indice legū Romanarum. verbo. Elia Setia, Anto. August. eodem verbo. in libro, de legibus.

Sed

¹ Sed obstat vulgata illa lex duodecim tabularum, ut quisque legasset ret suæ ita ius esto de qua in l. verbis legis. 120. D. de ver. sig. in l. 1. ad legem Falci. D. & infra eodem alibi; se pessime, qua libera concessa fuit testatoribus de rebus suis disponendi potestas. de qua etiam in Authentico de nuptijs, disponat col. 4. coniunctis à nobis, ac curate congestis in disputatione de mora. n. 202. ergo non obstante lege AElia Sentia seruorum manumissio etiam in fraudē creditorum facta, valere debuit.

² ³ Sed responde, quod et si illa duodecim tabularum lege latissima potestas tributa esset, & hæredis instituendi, & legata, & libertates dadi, tutelas quoque constituerdi; ea tamen coangustata est vel legum, vel auctoritate iura constituentium, vt in dicta l. verbis, Consultus Pomp. insinuat. Et deduces exemplum optimum ex d.l. 1. D. ad legem Falcid. & prin. infra eod. ti. ex nostro tx. cum similibus. & t.l. 1. infra de lege Fusia. Dicendum est ergo ante legem AElia Sentiam etiam in fraudem creditorum auctoritate d. legis duodecim tabularū licuisse dominis multos etiā seruos manumittere, quæ potestas huius legis interpretatione coangustata fuit, sic ut si quis in fraudem creditorum manumitteret, nihil ageret. ⁴ Porro et si in ceteris rebus alienatis in fraudem, rescissoria actione vendendum sit, Pauliana, Fabiana, siue Caluisiana, vt per totum D. quæ in fraudem creditorū & s. item si quis in fraudem, infra de act. & vbi que late interpretes, & l. 7. cum seqq. tit. 15. p. 5. non etiam in libertatibus datis in fraudē, nam libertates ipso iure, id est lege AElia Sentia nullæ sunt, vt in nostro textu, ibi. Nihil agit.

§. Licet autem. i.

¹ Seruum unicum manumittere domino qui soluendo non erat lege AElia Sentia permisum. & nam. 3.

² L. Si si qui soluendo. 57. D. de hæred. inst.

¹ **Q**uamvis lege AElia Sentia seruorum manumissio in fraudem prohibita fuisset, domino tamen qui soluendo non erat seruum suum cum libertate hæredem instituere eadem lege permisum fuit, vt hæres ei solus, & necessarius exi-

steret, vt eleganter in hoc tx. Iustinianus expónit idem, in §. 1. infra hære. qualit. Cōsultus in l. qui soluendo. 42. in l. si is. 57. in l. qui soluendo. 60. in l. si non lex. 82. in l. ei qui soluendo 88. D. de hæred. instituēd. explicant citati in principio supra eodem, & consonat. l. 3. & l. 2. tit. 3. p. 6.

² ³ ⁴ Sed obstat. d. l. si si qui soluendo, 57. D. de hær. inst. vbi si quis nō soluendo maximeq; obseratus seruū suum institueri hæredem, ei q; alium liberum hominem substituerit non institutio, sed substitutio valet.

Sed responde, non aliás serui proprij institutionē ab eo qui non est soluendo faciat valere, quām si nemo alias ex eo testamento futurus est, aut quia nemo hæres scriptus sit, aut quia is qui scriptus est, qua libet ex causa hæres non existit, eo enim in casu eadem l. AElia prouisum fuit, vt egentes homines quibus alius hæres extiterus nō esset, vel seruum suum necessarium hæredem haberent, qui satisfacturus esset creditoribus, aut hoc eo non faciente res hæreditarias creditores serui nomine venderet vt in nostro tx. & similib. supra citatis, & l. 1. C. de necess. seru. hær. inst. quod ideo ad missum fuit, ne iniuria defunctus afficeretur, si eius bona sub præconis voce veniret, quod veteres perquam ignominiosum duxerunt, vt eleganter Cicero, pro Pub. Quintio demonstrat, & insinuat. Iuriscons. in l. & quia. 6. D. de Interrog. act. in l. primo gradu. 23. D. quæ in fraud. cred. Ignitur cum in d.l. si si qui, alius esset qui hæres posset existere, serui instituti libertas in fraudem conseruari nō potest; iuxta quæ principia superiora iura intelliges.

§. Idemq; iuris. 2.

¹ Seruus proprius etiam sine libertate hæres scriptus hæres est necessarius.

² Principium tituli infra de hæredibus inst. C. n. 3.

¹ **N**on solum quo casu dominus, qui soluendo non est seruum suum cū libertate hærecepit instituit, & liber, & hæres seruus est, vt superiori §. vidistis, sed et si libertatis mentione prætermissa seruus hæres institutus fuerit, vt planè docet hic tx. & in §. 1. vers. proprios. in s. seruus autem à domino, infra de hæredib. instituen. in l. quidam. §. C. de necess. seru.

C. 5 hæ-

hæred.inst.expresso in l. 3.ibi: Seruus por ende heredero, & libre maguer non le ouiesse afforrado. titu. 3. partit. 6. tx. in arg. in §. 1. intra quies-
tiam.tutor.dar poss. in l. quæro. 32. §. Lucius.D.de testamē. tutel. in l. 7. tit. 16. partita. 6.

2 Sed nostro textui. ibi, Quod nostra constitu-
tio, obstat tx. in d. versi. proprios. ibi: quod non
per innovationem induximus.

3 Sed responde & eterein fuisse de hac quæ-
stione prudentum altercationem, plerique
enim ita deinceps accipiendum esse, vt seruus
heres à domino suo institutus hereditatem
haberet, existimabant, si à domino liber fie-
ret, sine libertate autem inutilem esse insti-
tutionem: alij vero docebant ex institutio-
ne interpretandum libertatem datam intel-
ligi, quomodo enim heres esset, si in seruitute
maneret? cuius sententia autor fuit
Attilicinus, cuius iust. in d. versi. proprios. me-
minit: enq; sententia cum ante dubita-
bilis esset, legis necessitate probata est in
hoc tex. in d. versi. proprios. & in. d.l. quidā,
vnde sua noua constitutione quadam no-
uiter inducta humanitatis ratione, cum At-
tilicini sententia fuerit comprobata, sed id
nouiter statuisse iust. hic probat arg. tx. in
l. 1. p. §. Omnia enim. C.de veteri iure enu-
cleando.

In §. In fraudem. 3.

1 In fraudem creditorum manumissio quando facta
dicatur. & n. seq.

1 **I** libertates lege Ælia Sentia nullas esse
si in fraudem creditorum darentur, su-
pra in prin. huius tit. Iust. docuit, nūc
autent illud, quando in creditorum fraudē
manumissio facta affirmabitur, duoq; des-
iderantur, animus & voluntas fraudādi cre-
ditors: item vt rei euentu eos fraudatos
ob libertatem constet, idem in l. in fraude.
10. D. qui, & à quibus in l. si quis cum habe-
ret. 15. in l. omnes. 17. §. Lucius.D. quæ in
fraudem credit. in l. 1. C. qui manumi. non
poss. l. ergo. 4. §. si in fraudem. D. de fideicō.
libert.

2 Sed obstat tx. in d. §. si in fraudem, versi.
nec fideicommis. & in l. f. C. qui manum. vbi
euentus tantummodo, an credores fra-
udentur manumissione expectatur, neque
fraudis consilium attenditur.

3 Sed responde, discrimen esse inter directā
libertatem, & libertatem fideicommis-
sariā. Libertas directa illa est, quam seruus
directe à manu domini accipit: fideicomi-
ssaria, quam ab alio obliquè ex eius vo-
luntate habet: videbis ex ti. D. de manumis-
sionibus, cū seqq. & tit. D. de fideicommis.
libert. Igitur si dominus seruum suum na-
numiserit, quin vel soluendo non est, vel
eo manumisso desiturus est soluendo, idq;
creditores fraudādi causa fecerit, nulla est
manumissio, si & rei euentus fraude ostē-
derit; quod si non fraudandi animo liberta-
tem seruo concessit, vt quia de facultati-
bus suis amplius quam in eis esset expecta-
bat, ex nostro tx. & d. l. in fraudē, vel in ca-
su. d. l. si quis. 15. rata est libertas, qui vtrū-
que & consilium, & euentus requiritur in
directa libertate, quoniam hæc ipsius testa-
toris morte, & hereditatis aditione, sine
heredis facto confirmetur, statimq; compe-
tit: fideicommisaria verò pēdet à facto he-
redis, & per eius manum præstanta est. l. 1
C. de fideicommis. libert. cuth alijs. illo tit.
& codem, qui tamen legata adimplere, ni-
si ære alieno deducto non cogitur. l. 1. §. de
nique. D. ad Trebel. l. succellores. 16. C. ad
leg. Falcidiam.

§. Eadem lege. 4. & §. Semel. §. & §. Cum ergo. 6. & finali.

1 **M**anumittere minorē annis viginti seruum suum
lege Ælia Sentia prohibitum est, insta non exi-
stente causa, & n. 4.

2 §. Cum ergo. b. t.

3 **A**uthent. vt sponsalit. larg. §. & hoc quoque, colla.
1. & n. 6.

4 **M**anumissionis iuste causa, si semel fuerint proba-
ta, improbari postea non possunt.

5 **M**anumittere seruos quos quis voluerit in testame-
to minor potest.

1 **A** Ltero præterea ciufdem legis A. Eliæ
Sentia capite cauebatur, ne minor
annis viginti seruum suum manumit-
tere posset, nisi causa apud consilium pro-
bata esset, hæc autē semel admissa, siue ve-
ra, siue falsa non retractabatur, vt hic Iusti-
nianus recenset, & probat tx. in l. 1. D. de
manumissionib. in l. iusta. 9. in l. si minor.
11.

11. cum omnibus seqq. D. de manumis. vin
di. l. i. C. de vindicta libertate, cū alijs qui-
bus consonat l. 7. versi. E si lo quisiere. ti. 22.
partit. 4. explicant citati in prin. huius tit.
& And. Alciat. lib. 1. parerg. ca. 41. Anto.
August. lib. 1. emendat. c. 2. Caldas in l. si cu-
ratorem. verb. hunc contractum. n. 36. &
40. C. de in integ. rest,

2 Sed obstat tx. in §. cum ergo. infra eod,
vbi minor si decimum leptimum annū ex-
pleuerit, teruum testamento absque aliqua
causa poterit manumittere.

3 Secundo magis obstat tx. in Authenti-
co, vt sponsalitia largitas. §. Et hoc quoque
1. collat. 9. vbi minoribus (quibus testari
concessum est post decimum quartum an-
nū. l. qua parte. 5. D. de testamen. l. 13. ti. 1
parti. 6) concessum etiam est: libertates ser-
uis suis relinquere, quod comprobatur in
d. l. 1. vers. E si lo quisiere. in 1.

4 Quibus difficultatibus vt satisfacias, &
rem hanc comprehendas, obserua, discri-
men constituendum esse inter manumissio-
nem inter viuos factam, & in ultimis volū-
tibus concessam. Prior etenim in casu,
quādo quis seruum suum, vindicta, censu,
in facro sanctis ecclesijs, inter amicos, con-
uiuij caula, aut per epistolam manumittit,
cum dominum viginti annis esse oportet,
vel iustum interueire caulam, si minor sit,
ex. l. A Elia Sentia, alias nulla erit libertas,
eadem l. obstante, quod ideo admittebatur
ne libertas, quā res inestimabilis est. §. cū
ergo. infra eod. l. libertas. 106. D. de reg. iu-
ris. notat Glot. §. in l. 6. ti. 9. parti. 6 temere
iuvenerib, qui recti, prudentisve consilij
participes non sunt. l. 1. D. de minorib. tx.
in procēm. ti. 19. parti. 6. ibi. Porque no han-
entendimiento complido en sus cosas, comitte-
retur. † Iustæ autem causæ apud consilium
examinandæ erunt, quarum plerasq;
in nostro tx. Iustinianus retulit. I. C. in d.
l. iusta, & in d. l. si minor, quas transcriptit
d. l. 1. ti. 22. pa. 4. Causa vero ob quam ser-
uus proprius manumittitur, si semel fuerit
approbata apud consilium, libertatis fauo-
re, quamvis postea falla appareat, non re-
tractabitur, quām enim lex iudicis arbitrio
huiusmodi causæ examē commiserit,
probationi causæ contradicendum erat, nō
etiam causa approbata reficanda, vt in. §.
semel, infra eod. & in d. l. iusta. §. 1. † Quod
si non inter viuos, sed in testamento, aliave
ultima voluntate seruus manumittatur lex

A Elia Sentia hodie non admittitur, sed lu-
ficit iuxta tx. in d. §. cum ergo, dominum
septimum decimū annū excelsisse, nouo-
ri vero iure eum posse testari, sicq; decimū
quartum annū explesuisse, iuxta tx. iu. d.
§. & hoc quoque, & d. l. 1. in principio,
vnde fluit, quod attinet ad manumissio-
nem inter viuos, sicut olim, ita hodie a tate
legitimam, & iustæ causæ cognitionem de-
siderari, & legem AEliam sentiam antiqua-
tam nō esse, vt grauiter docet Accius. in d.
§. & hoc quoque verb. lege, ante eum Theo-
philus, hic, quem ceteri sequuntur, & ex-
presse probat. d. l. 1. in verbi. E si lo quisiere,
in 2.

Titulus VII.

De lege Fusia Caninia tollenda.

Principium tituli.

- 1 Lex Fusia Caninia quando lata: quod § iuxta ser-
uorum manumissionē statuisset, & a quo abro-
gata.
- 2 Argumentum de contratribus ad ultimas volunta-
tes, validum remissiuē.

Fit & altera lex seruorum
manumissionibus nō parū
inuides P. Furio Camillo,
& Caio Caninio Gallo Cōs.
lata, anno ab vrbe cōdita
septingētimo quinquage-
simō secūdo, quā Furia Caninia, siue Fusia
appellata fuit, eaq; cautū, vt certus seruo-
rū numerus testamento manumitteretur, à
duobus, vsq; ad decem pars dimidia; à decē
vsq; ad triginta pars tertia; à triginta vsq;
ad centum pars quarta; à centum vsq; ad
quingentos pars quinta: quod si supra statutū
numerum serui manumitterentur, qui pri-
mo loco scripti erant vsq; ad legitimū nu-
merum liberi erant. Huius legis memine-
runt Caius in institutionibus lib. 1. ti. 2. VI
pianus in fragm. tit. 1. Iulius Paulus lib. 4.
sententiarū, ti. 14. Flavius Vopilcus in Ta-
cito, Cuiacius ad Vopianū, & Panlum, vbi
proxime Conanus lib. 2. c. 5. n. 5. Hotoma-
nus in indice legum Romanarum, verbo,
Fusia Canina, Antonius Aug. de legibus eo-
dem

dem verbo. Eam autem legem quasi libertates impedientem. eisq; quodam modo in uidam tollendam esse, Iustinianus censuit, quia inhumanum nimis erat, viuos quidē licentiam habere totam suam familiam libertate donare, nisi alia caula libertatē impedit, morientibus vero huiusmodi licen- tiam admiri, ut grauiter hoc loco idem Imperator scripsit, & in l. vnicā. C. eodem. licet ergo iam hodie omnes seruos in testa meto manumittere, nisi aliud manumissio- ni obstat, ex nostro tex.

Ex quo quia notari solet validum esse ar- gumentum de contractibus ad ultimas vo- iuntates, & c conuerso obleruabis, ita de- dum hanc argumentationem procedere & admitti debere, si dispar non sit eius ra- tio, vt hic late notantes obseruarunt om- nes post Accurs. & integrum conficiens lo- cum Nicolaus Euerardus in Topicis legali- bus, c. 17. & nos in disputatione de mora. n. 151. & n. 203.

Titulus VIII.

De ijs, quisunt sui vel alienii iuris.

Principium tituli.

1 Contrariorum eadem est disciplina & ratio.

Missa huius ti. ad superio- res continuatione, quæ ab eodem Iustiniano proposi- ta, à glossa, & ceteris satis explicatur ex huius textus principio, verbi. Nam si cog- nouerimus, frequenter notari solet, cognito explicatore uno ex contrariis, & alterum cognosci necesse esse, quippe (vt ait Iusti- nianus) si cognouerimus quæ personæ in aliena potestate sint, simul intelligemus, quæ sint sui iuris, repetit hanc argumen- tationem in prin. infra de tutelis, ea s̄p̄lissime vñtūr. iuris Consulti. vt in l. adoptiu- um. 8. s. patronum. D. de in ius vocando, in l. Pomponius. 40. s. sed & is. D. de procu- rat. in l. si inter 15. D. de excepc. rei iud. in l. hec verba. 124. D. de verb. signi. in l. ius no- strum. 7. D. de reg. iur. in l. 1. C. de furt. & alibi s̄p̄lissime, extat insignis locus apud Aristotelem. li 2. Topicorum. Tullium in topicis. s. 11. & li. 1. de inuentione, & 2. de

Oratore, Quintilian li. 5. c. 10. & 11. Titel- manū. li. 5. Dialecticē ca. 22. Euerardum c. 19. Cantrunculam loco à contrarijs, & Ga- marum li. 2. Petrum Velez de Guevara in Topicis Ciceronis, d. s. 11. n. 1. & 2. no- nat & explicat Glos. hic verb. simul, & post eam omnes Alciatus in d.l. hæc verba. n. 4. & 5.

§. In potestate. I.

- 1 *Dominica in seruos potestas iure gentium introducta.*
- 2 *Domini in seruos olim vita necisq; potestatem ha- bebat: hodie in eis supra modum seruire non licet.*
- 3 *Seruns si quid maiori animaduersione dignum co- miserit, iudicis auctoritate punitur: in minori- bus à domino potest emendari.*

Cum eorū qui sui iuris non sunt alij in potestate sint dominorum, alij in potestate parentum, alij in potestate tutorum curatorum vñ, de dominica in ser- uos potestate, hoc & sequenti cap. Iusti- nianus differit, † quā cum ex iure gentium esse docuerit, vt & in §. seruitus (vbi dixi- mus) supra de iure personarum, eiudē po- testatis, eti plures essent effectus, duplice tantū loco recēset, posterioris autem cū cō- modior sit disputatio in §. item vobis. infra per quas personas. Primum tantū hoc titu- lo disputabim. † Et sanē ex nostro tx. de- ducitur, quod eti olim antiquiori iure do- mini in seruos vitæ, necisq; potestatem ha- berent, hodie tamē dominorū potestas sic limitata est, vt eis sine legitima causa in ser- uos suos supra modum seruire nō licet. Idē scripsit Gaius li. 1. inst. ti. 3. & in l. 1. D. eo- dē li. 1. C. de emēdatione seruor. l. 1. ti. 12. li. 9. C. Theodos. l. 8. ti. 2. parti. 3. l. 6. ti. 21. par- tita. 4. exornant Macrobius lib. 1. Saturna- lium, c. 2. Alexander ab Alexandro. lib. 3. dierū genialiū. c. 20. & And. Tiraquellus, Conanus li. 2. ca. 2. n. 3. Iacob. Menochius li. 2. de arbitriis casu. 364. ex nu. 1. Ioā- nes Bodinus li. 1. de republica ca. 5.

Sed obstat textus in l. quid ergo § 3. §. si heres. D. deleg. 1. in l. 1. qui seruum. 96. D. de verborum obligationibus. in l. marito. 24. D. ad legem Julianam de adulte- quibus in locis probatum est impunē quē libet seruum tuum occidere posse.

Secundo nostro textui in fine, obstat eum qui alienū seruum occidit lege Aquilia teneri domino restituere quanti seruus eo anno fuerit, tex. in princi. infra de lege Aquilia

Aquilia.l.2.D.eodem l.1.5.18.& per totū
ti.15.parti.7.sed dominus qui seruum pro-
priū occidit hac actione teneri non po-
test.l.item Mela.ti.1.legis.D.ad l.Aquil.
ergo male Iustinianus.hic.

3 Quibus difficultatibus ut satisfacias ob-
serua, antiquata illa lege qua dominis vi-
tae necisq; potestas concessa erat in seruos,
cuius hic nemini Iustinianus iuxta legiti-
mum modum, moderatèq; tantummodo
seruorum emendationē hodie dominis co-
cedi, quod siquid seruus maiori animaduer-
sione dignum admiserit, iudici deferre de-
bet, quo auctore illum occidere poterit no-
aliás,arg.l.circumcidet.e. 1.5.1.8. D.ad
leg.Cornel.de Sicarijs.no: ut Albericus in
l.1.5.led eo,D.istto ii.Gregor.per tx.ibi in
d.l.6.ver.Iuez.ti.21.partit.4. quod & late
explicat supra citati. Dño vero vltra mo-
dum sequenti, seruumq; suū occidenti, ab-
queiudice, causave legibuscognita, tanquā
si alienum occidi set pena imponenda erit
quod optimè Accursi.hic per omnes gloss.
explicuit, quem videbis ut argumenta dis-
soluas.

Ad tx. in. §. Sed & maior. 2.

- 1 Domini qui supra modum in seruos sœuunt illos vendere cogendi sunt. & n. 5.
- 2 Seruus qui ad ecclesiam confugit extrahendus inde est & domino restituendus. & n. 6.
- 3 Vendere rem suam inuitus cogitur nemo. & n. 7.
- 4 Ancilla quæ à domino prostituitur libertate donatur. & n. 8.

1 **N**on solum a. oinīs antiqua in ser-
uos potestas Divi Antoni ii consti-
tutione si blata fuit, ut supra proxi-
me vidisti, verum, si supra modum sœuie-
rint, infamem aut intolerabilem iniuriam
seruis iniecerint eos vendere cogentur. idē
in d.l.1 & 2.D.eodem.l.si lenones 13.C.de
episcop.aud l.fi. C. de spectaculis.lib.10.co-
sonat l.6.in fi.ti.21.parti.4.l.3. versic. Effo-
misno..ti.5,parti.5.explicat Ioan. Corras.
lib.1.misceLL.c.23.

2 Sed primo obstat contra nostrum ex.ser-
uum ad statuam si se ecclesiam confugien-
tem immunitate non gaudere, sed pro-
tinus inde abstractendum, & domino resti-

tuendum.l.si dominus.4. l.præsenti.6.5. sa-
ne si seruus. C.de his qui ad eccl. cōfug.

3 † Secundo obstat, dominum cogi non
posse seruum suum vendere, arg.reg.l.in-
vitum 11.l.dudum.14.C.de contrah.emp.
l.nec emere, 6.C.de iure.delib.l.inuitos.ii.
C.de locato.l.3.ti.5. parti.5.

4 Tertio obstat tx.in d.l.si lenones,ybi si an-
cilla à Domino prostitutatur, ad impudici-
tiam turpemve violationem compellatur,
nonsolum vendi iubetur, sed latim ad li-
bertatem eripitur, ut ibi interpretatur Ac-
cursi. & in d.l.fi.C.de scemcis, & apud nos
expresse cauetur in l.4 ti.22.part.4.in l.36
ti.5.parti.5.in l.2.ti.22.parti.7. & vbique
notat Gregor.

5 Sed his non obstantibus verius est domi-
nu in seruos sœuentē prætore auctore eos
vendere compellendum esse, vt Diu Antoni
rescripto ad Aelium Martianum Pro-
consulem Beticæ fuit cautu, cuius pulcherrima
forma, & paucis admodū verbis multa
complectens ex Vlpiano in l.2.D.cod.
hic refertur & probat tx.in l.1.6.quod au-
tem.D.de offi.præfeci vrb. Donec vero
iussu præsidis ex seueri, & austeri domini
potestate liberentur, si ad ecclesiam conju-
gerint immunitatem habebunt, iuxta no-
strum tx.& d.l.2.

6 Neque contrarium probat d.l.si seruus 4.
& d.5.sane seruus, quæ in seruis in eccl. a
altariave irruentibus delictis admissis lo-
quuntur quibus ius ciuile securitatem dene-
gat, non si propter domini sœutiam, eccl.
iam arripiat, quo casu immunitate gaude-
bunt ex nostro tx.

7 Cui parum præterea obstat reg.d.l.inuitū
cum similibus, est enim speciale nostri tx.
exemplum, vt hic obseruat glos.verb. natur,
exornat præter huius loci interpretes Gre-
gor.in d.l.6.verbo, vender,, & in l.22.glo.6.
ti.22.parti.2.

8 Neque item obstat dicta. l.si lenones,
& dicta.l. finalis, quia reiecta Accursij
interpretatione, ibidem. & in l.2.D.hoc
ti.ver.violationem, ego existimo, quod quam
uis ancillæ à dominis prostitutæ à miseria-
rum necessitate ab Episcopo iudicevè sint
absoluenda, liberanda & cruentevè, non ta-
men ut earum dominū & potestatem do-
mini amittat, statim; sed sic si post hæc insi-
stendum eis lenones esse crediderint, vt pla-
ne probat d.l.fin.apud nos vero ipso iure
ad libertatem eripiūtur ex d.l.4.cum similib.

Tit.

Titulus IX.

De patria potestate.

Principium tituli, ubi: In potestate, coniuncto versi. Qui igitur. inf. §. 1.1. **Liberi ex iustis nuptijs procreati in parentum potestate sunt, & n. 5.**2. **Mater, quae maxima in filiorum procreatione pars est & certior, quam patre, liberis in potestate non habet, & n. 6.**3. **Lille à quo 13. §. si filius. D. ad S. C. Trebel. & n. 8**4. **Matri & patri æqualis pietas debetur.**5. **Liberi patris non matris familiam sequuntur.**6. **Mulier familiam virti sequitur.**

Ognita in seruos dominica potestate, de ea quam in liberos parētes habent disputatione succedit, sunt enim in potestate nostra liberi nostri, quos ex iustis nuptijs procreauimus, ut hic & in d. verl. *Qui igitur Iustinianus scripsit ex I. C. in l. 3. 4. & 5. D. de his qui sunt sui, Gaio li. 1. institut. ti. 3. in fi. Vlpia in fragm. ti. 5. in prin. cōsonat l. 3 ti. 2. l. 1. ti. 17. parti. 4. explicant Cona. li. 2. c. i. 3. Baldul. ad leges Roinuli c. 17. Reuard. ad leges. 12. tabul. c. 3. Pinel. in rubri. C. de bon. mat. 2. p. nu. 1. & seqq. qui alias resert Alex. ab Alex. lt. 6. c. 10. & ibi And. Tiraq. & Carol. Sigonius. li. 1. de antiquo iure Ro ma. c. 10. Vaconius li. 1. declarat c. 8. nouissime elegantissimeq; plura adduxit Ioan. Bodin. li. 1. de repub. c. 4.*

† Sed obstat matrem, quæ in filiorū procreatione nō minima pars est. vt ex Medicis, & Philosophis resoluimus in l. 3. C. de murilegulis. li. ii. n. 90. quinimo & quæ certior est patre. §. si aduersus, infra de nuptijs coniuncto §. nouissime, infra ad S. C. Orficia. & l. si suspecta. 29. §. 1. D. de inoffi. testa. filios nō habere in potestate. §. fo: in in. in fra de adoptionib. §. ceteri, infra de hered. quali. l. illud 4. §. ad testamenta. D. de bon. pos. cōtra tab. l. nulla fœmina l. 3. D. de suis & leg. ergo et si ex iustis nuptijs filij procreatur in potestate nō sēper nostra sunt.

3. Secūdo obstat l. ille à quo 13. §. si filius D. ad Trebel. vbi nō pater filium, sed filius patrē in potestate sua habere videtur, siquidem in eum ius dicit.

4. Sed responde, quod et si æqualis matri & patri pietas debeatur. l. furiosæ. 4. D. de curator. furiosi. iustumq; sit æqualiter paren-

tū obedire preceptis, & eorū audire imperiū, iuxta 4. Decalogi præceptū, & quæ habentur cap. 21. Deuteronomij, idq; ipso iure naturali, eiusq; ratione omnibus insitū sit. l. veluti 2. D. de iusti, & iure. † In æquali tamē est eorum in liberos potestas. d. l. furiosæ. omnes enim filij, qui ex iustis nuptijs procreatur in patris sunt potestate, nec iij solum sed & omnes ex virilis exu descendentes, veluti nepos ex filio, pronepos ex nepote, & cæteri deinceps. l. nepotes. §. D. 6. de his qui sunt sui. † Quos ideo mater in potestate nō habet, quia qui nascuntur patris non matris familia tequuntur. l. familie. 196. l. de ver. sig. quæ familiæ suæ, & caput & filii est. l. pronunciatio. 195. §. fi. in fi. D. de verb. signifi. † Vnde cū & ipsa mulier viri sui familiam sequatur, eiusq; cōditione teneatur. l. feminæ. 8. l. nupt. 12. D. de senatib. cū infinitis alij quos accurate cōges simus in d. l. 3. ex n. 15. C. de murilegulis, in rū nō erit si eos nō habeat quos peperit filios in potestate: ex quibus intelliges textā in. §. qui autem ex filia, infra codem.

8. Tx. autē in d. l. ille à quo, §. si filius parum obstat, nā quod adius publicū attinet filius nō sequitur ius potestatis, vt explicat I. C. in l. nā quod 14. statim seq. D. ad Trebell. filius enim familias in publicis caulis, loco patris familias habetur, veluti simagistratū gerat, vel tutor detur. l. filius 9. D. de his qui sunt sui.

§. Nuptiæ. I.1. *Matrimonij definitio exornata.*

Q Via in potestate patris filios ex iustis nuptijs procreatos esse, Iustinianus proposuerat nuptiarū siue matrimonij definitionem hīc tradit, quam & antea insinuauerat, in §. ius naturale, ibi: *Maris, atque feminæ coniunctio, quæ nos matrimonium appellamus, supra de iure naturali, l. C. in l. 1. §. ius naturale D. de iusti. & iu. & in l. 1. D. de ritu nupt. c. illud 11. in fi. de præsumptio. tx in summa 27. q. 2. consonat l. 1. ti. 2. parti. 4. quæ definitio ab omnibus vtriusque iuris professoribus & Theologis est recepta, & ab Accursio & cæteris interpresibus hīc & in citatis locis latè explicata, eius verba sigillatim discutit & declarat Ioannes Brunelus tracta. desponsalib. & matrimo. conclu. 1. Coua de sponsalib. 2. p. c. 1. Ioan. Matien. in rub. tit. 1. li. §. noux*

noue recop.glos. i. ex n. 1. & seqq. & pluri
ma noster Didacus Spino, in Speculo testa
mentorum glos. 14. ex n. 58. & glos. 15. ex
n. 1. & nos aliqua dicemus.ti. 1. infra seq.

§. Ius autem. 2.

*Patrie potestatis ius proprium ciuium Romanorum
quomodo intelligendum, & num. seq.*

Ius patrie potestatis quod parentes in liberos habent proprium esse ciuium Romanorum, nullosq; alios esse homines qui talem in liberos habeant potestatem quam Romani docet hic Imperator, ex ca. in d.l. 3. & 4. D. de his qui sunt sui, & consonat l. 1. ibi. E este puder, titu. 17. part. 4. & explicit citati in initio huius tit.

Sed grauter obstat quod Aristoteles scriptum reliquit. li. 1. Politicorum, c. 8. Naturae lege ac praescripto liberos parentum imperio subiectos esse, consentit Contulthus in d.l. veluti 2. coniuncta l. 1. §. f.i.l. omnes populi. 8. vers. quod vero, D. de iust. & iu. quibus id ius naturali ratione apud omnes esse traditum est.

Quam difficultatem varijs modis dissoluunt DD. sed omnium reiectis sententijs, tu sic Iustinianum intelliges, vt non neget alias gentes ius patrie potestatis in liberos suos habere, de quo per Alex. ab Alex. & alios, quos supra in principio adduximus, sed vt illud affirinet, ius istud patrie potestatis propriu esse ciuium Romanorum, quia illud ipsum moribus suis receperunt statim ab initio nascitum ciuitatis non a Græcis, aut alijs nationibus edocti, vt plane probat Vlpi. in l. patre furioso 8. ibi: *Nam cum ius potestatis moribus sit receptu. D. de his qui sunt sui posteaq; lege Regia Romuli confirmatum, cuius verba haec reperiuntur: Parentum in liberos omne ius esto, relegandi, vendendi, occidendi. Ideoq; ius istud propriu dicitur ciuium Romanorum. Tu etiā quia negari non potest aliqua specialia Romanos in liberos suos habuisse, quæ alijs nationibus ita communia non erat, vt ex effectibus patrie potestatis constat, quorū aliquos hic recēlet Accur. glos. 1. latius Hotomi. enuntiatione 4. Corali. in prælud. ad l. qui liberos. D. de ritu nuptiar. Pinel. d. 2. p. rub. de bonis mat. ex n. 5. & sic intelliges illa verba nostri tx. qui talem in liberos habeant potestatem, quem nos habemus, & tx. diffi. in l. 1. §. per hanc in 1. ibi: *Ex iure Romano, & ibi: Ex iure Quiritum. D. de rei vind.**

coniuncto s. sed ius quidē ciuile. sup. de iure naturali, & sic saluabis glossam nostram, ver. Romanorum.

Titulus X.

De nuptijs.

Principium tituli.

- 1 Continuatio huius tit.
- 2 Matrimonium iustum ciues Romani contrahunt, non alij.
- 3 Matrimonium inter aliquos etiā Romanos ciues prohibitum, & n. 4.
- 5 Matrimonium iure ciuili serui non contrahunt.
- 6 Matrimonii iure canonico serui contrahunt.
- 7 Aetas legitima in masculis 14. annorum, in feminis 12. requiritur utroq; iure ut legitimū matrimonium sit.
- 8 Aetas ad sponsalia utroq; iure est septem annorum.
- 9 Consensus parentum iure ciuili necessarius, ut matrimonii iustum sit, secus iure canonico. n. 11.
- 10 Distinctio ea in re inter filios emancipatos, & filios fam. inter males, & feminas.
- 11 L. 49. Tauri. l. 1. ti. vii. lib. 5. noue recopilationis.

On tamen ut filij in patria potestate sint, de qua superiori tit. actū est, eos ex quoq; matrimonio natos esse sufficet, sed ex iusto & legitimo, quod qualiter contrahatur isto tit. Iustin. explicat, quem vt & nos elucidemus, haec disputabimus, primū, quæ requirantur ad legitimū matrimonii: secundū, inter quas personas nuptiæ non cōsistat: tertiu, qua pena afficiēti sint illi qui contra precepta coēunt, & matrimonio iūguntur: deniq; quibus modis filij extra matrimonium nati legitimi efficiantur.

- 2 In ex. ibi: *Ciues Romani. † Principio igitur ut iustum, & legitimū sit matrimonii iure ciuili cōtrahētes ciues Romanos esse oportet, quod etiā scripsit Caius lib. i. ti. 4. Vlpi. in frag. ti. 5. & late explicant Barnab. Brisoni. lib. sing. de iure cōnub. Carol. Sigon. li. 1. de antiquo iure Roma. c. 9. Anto. Gilbert. lib. i. quest. iur. c. 12. Ant. Contius. lib. 1. lectio. c. 4. And. Tiraque. ad leges connubia. Fracis. Cona. li. 8. c. 1. & seqq. Ioan. Rosin. li. 5. antiquit. Romanar. c. 37. Petrus Vélez de Gueuara ad Topicā Cice. §. 13. n. 5. Coua. toto li. 4. de sponsali. qui omnes late quæ ad nuptias iustas pertinet prosequuntur. D. de*

3 Sed obstat libertinū cinē Romanū esse. § si. & per totū supra de libertinis, cum autē senatoris filiae nubere nō posse. l. oratio. 16 D. de sponsalib. l. oratione, 16. l. lege 23. l. sciendum. 32. l. semper. 42. l. lege. 44. cum alijs. D. de ritu nupt.

4 Sed responde, quod etsi ut iustum sit matrimonium, coeuates Romanos esse oporteat, non tamen omnes Romani inter se iustas nuptias contrahunt, eodem enim iure ciuili interdictum fuit matrimonium inter Senatoris filiam, & libertinū, ex d.l. oratio, cum similibus, quam uis nouo iure superueniens dignitas illud non dissoluat, l. si libertam. 28. C. hoc titu lo, Inter pupillam, & tutorem, vel eius filium, l. Senatus Consulto. 59. l. non est 66. D. de ritu nupt. l. vnicā. & per totum, C. de interdicto matrimonij. l. 6. titu. 17. partita 7. inter prouinciale & rectorem prouinciæ, l. qui in prouincia, 57. D. de ritu nupti l. vnicā, C. si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalia dederint l. 2. versi. E. otro si dezimos. titu. 14. partit. 4. Inter Plebeios, & Senatores, vt apud Li uium, & Hotomanum ad leges duodecim tabularum cap. 6. Inter sexagenarium & quinquagenarium, ex Vlpiano tit. 16. in fragm. Antonius Augustinus de legis, cap. de lege Iulia de maritand. ordinibus, ex Conano, & alijs supra citatis.

5 Inde etiam ex superioribus, & ex nostro textu, fit, iure ciuili seruos non nuptias contrahere, sed eorum coniugia contubernia dici, l. plerunque 35. D. de ædi li. edict. l. adoptiuus 14. §. idem tamen. D. de ritu nupt. l. cum proponas. 4. C. de dolo l. cum ancillis. 3. C. de incest. nup. l. si liber homo. 3. l. de ancilla. 26. C. de liberal. caus. eorumque coniuges non vxores, sed contubernales appellari. l. vxorein. 41. §. codicillis, & s. concubinæ, D. de leg. 3. l. que situm. 12. §. contubernales 33. D. de fund. instr. l. Stichus 20. D. de alim. & cib. l. Iulius Paulus 81. D. de cond. & den. l. Thais 41. §. herede. D. de fideicom. libert. eorum filios naturales haberi non legitimi, neque iusti. l. denique. 8. D. de pignoribus, l. Lui cius 78. §. tres heredes. D. ad Trebell. l. ex libera. 6. C. de suis, & legitim. hered.

6 Superiora tamen omnia in melius, & æquius à sacris Canonibus, quibus hac in re standum est, immutata sunt, & om-

nes bmatrimonia, & nuptias recte contrahunt (his personis exceptis, quas infra enumerabimus,) vt notat Abb. & ca teri in c. fi de secund. nup. Gregorius in d. l. 6. Glosa. 1. vt enim reliqua omit tamus, seruorum coniugia eo iure probantur per totam. 29. q. 2. per titulum extra de coniugio seruorum, & per legem 11. titulo 2. & per titulum 5. partita 4. distinctionibus tamen ibi traditis obleruat, quoad conditionis scientiam, vel ignoran tiam attinet.

7 In tex. ibi. *Masculi quidem puberes.* † Secundo contrahentes iustam, & legitimam atatem habere debent, qua in re sacri Canones à legibus non dissentunt, omni enim iure in masculo quatuordecim anni requiruntur, in foemina duodecim, in l. quælitu 9. in l. in sponsalib. 14. D. de sponsalib. coniuncta l. minorem. 4. D. de rit. nupt. l. dotis. 68. l. si sponsa. 74. D. de iure dot. l. hæc con ditio. 10. D. de cond. & demonst. l. quod pu pillæ. 30. D. vt leg. nom. cau. l. 2. §. si sponsa. D. de priuileg. cred. c. puberes. 3. c. atte stationes 10. c. continebatur 6. c. ex literis, 11. & per totum de despontat. impub. l. 6. tit. 1. l. 6. ti. 2. parti. 4. explicat Couar. in 4. 2. p. c. 5. ratione huius rei præter nouiores hinc eleganter prosequutus. † Atas autem ad sponsalia vtroque iure est septem anno rum, d. l. in sponsalibus. cap. literis 4. ca. ac cessit. 5. c. ad dissoluendum. 13. de desponta. impub. d. l. 6. tit. 1. parti. 4. exornat Couua. in 4. 1. p. c. 2.

Quæ tamē ètas à canonibus requisita sup pleri malitia potest, quæ consistit in discre tione ad consensum coniugalem intelligendū, & in potentia ad carnalem copulam, c. de illis, 6. cap. puberes. 3. c. fin. de desponta. impub. & notat vbique Couar.

9 In textu, ibi: *Consensum habeant parentum.* Tertium necessarium est, parentum consensum accedere, idque, & ciuili, & naturali ratione, cū omni iure parentibus filij subiecti sint, vt diximus in §. si de pat. potest. quod ante Iustinianum hinc tradi tū est, in l. in sponsalibus 7. D. de spōsalib. in 1. 2. l. 9. l. 18. D. de ritu nupt. in l. Paulus. 11. D. de stat. hom. in l. si vt propo nis. 5. & 7. in l. viduæ, 18. in l. in contun ctione 20. C. hoc titulo, quod si parentis prætermisso consilio nuptiæ fiant, iniustæ habbeuntur, iniusti liberi erunt, iniusta etiamque vxor, dicta 1. Paulus.

11. l. si vxor. 13. §. planè D. ad leg. Iul. de
io adulte. † Eleganti tamen habita inter fi-
lios in potestate, & emancipatos distinctio-
ne; Qui enim sunt in potestate in iussu eius
in cuius sunt potestate iure ciuli matri-
nium contrahere non possunt ex nostro
tex. cum alijs suprà adductis. Liberi au-
tem emancipati rectè absq; primis consen-
su iustas nuptias contrahunt. Quia tamen in
re separandi sunt masculi emancipati à fœ-
minis similiter emācipatis; filius enim emā-
cipatus etiam si minor fit annis. 25. iniussu
patris nubit, filia non ite. Quinimo si mor-
te patris filia minor annis. 25. iui iuris effe-
ctasit, matris & propinquorum consensu
exigere debet propter sexus imbecillita-
tem, & hoc quidem obtinuit primo in pu-
illis. l. 1. C. hoc. tit. tu in virginibus pube-
ribus. d. l. in coniunctione. 20. deinde in vi-
duis d. l. viduae. Meminisse tamen oportet
bit quod & si in casu nostri tex. iniussæ nu-
ptiæ sint, quæ absque parentum consensu
contrahuntur, eas tamen factas lex nō res-
cindit, vt explicat Julius Paulus, lib. 2.
sent. tit. 19. vbi Iacob. Cnia. idem lib. 3. ob-
seruat. cap. 5. Francil. Cōna. lib. 8. cap. 4.
num. 4.

11. † Iure vero Canonico hæc nō procedunt,
quo iure ad validitatem matrimonij cōtra-
hentium tantum consensus sufficit, etiam
si parentum non accedat, quamuis illum ac-
cedere laudabile sit, verecundiaque ac pu-
doris signum, vt. cap. 24. Geneseos scriptū
est, & in cap. sufficiat. 27. q. 2. cap. qualis.
30. q. 5. cap. hoc sanctum. cap. honorantur.
32. q. 2. cap. cum locum. 14. de sponsalib.
Vnde iure damnandi sunt illi, vt eos Sæcta
Tridet. Synodus, sess. 24. de reform. mat-
rimon. cap. 1. anathemate damnat, qui pa-
rentum consensum omnino ad validitatem
matrimonij requiri probant, quos etiam
carpit Coua. in. 4. 2. p. cap. 3. §. 8. in prīn. la-
te disputans Ioannes Lopez de Palacios
Rubios in. c. per vestras. 3. notabili. §. 3. cū
sequentib. & ibi Ioan. de Barahona in addi-
tionibus.

12. † Ex quo nouo Concil. Trid. Decreto
dubia redditur decisio. l. 49. Tau. quæ est l.
1. tit. 1. lib. 5. Recop. qua filię, quæ absq; pa-
rētū consensu, vel cū eo clandestine mat-
rimonium contraxerit, pœna ex heredatio-
nis iniungitur, de cuius viribus & si dubitet
Ant. Gomez; & alij. ibidē. Ioan. Matienzo,
in. d. l. 1. eam tamen neruose defendit Moli-

linalib. 2. cap. 16. nu. 16. & cum alijs Ioan.
Gutierrez lib. 2. practicarū quæst. cap. 1. &
sequentibus. Hodie tamen vt iusta & legi-
timæ nuptiæ cōtrahantur, ea obseruari suf-
ficiet quæ traduntur. in. d. cap. 1. de resor-
matione matrimonij apud Trid.

§. Ergo. I.

Coniunctis. §§. sequentibus,
vsque ad. §. si Aduersus. 12.

- 1 Matrimonium inter cōsanguineos in quarto gra-
du; affines, in eodem quarto gradu, contrahi non
potest.
- 2 Affinitas ex copula fornicularia ad secundum vñq;
gradum impedit & dirimit.
- 3 Cognitionis legalis impedimentū inter adoptan-
tē & adoptatē desce. tē: es perpetuū est: inter colla-
terales in primo gradu, quandiu adoptio durat.
- 4 Impedimenta matrimonij, remissione.

Prohibetur vt ex hoc ix. & seqq. vides in
ter eosdē Romanos ciues matrimonia, alli
quādo propter cōlanguinitatē, lape etiā
propter affinitatē, nōnūquā propter alias
causas; quæ prohibitions quia iuxta ius
Canonicum hodie vbiq; æstunandæ sunt,
quod ad exhortationē horū capitū expe-
stat sic accipies.

- 1 Inter cōsanguineos collaterales, ysq; ad
quartū gradū matrimonij cōtrahi nō po-
test, & vñq; in insicū, inter ascendentes &
descendentes, tex. hic & in. l. nuptiæ. § 3. l. fi.
D. de ritu nupt. l. 4. tit. 6. p. 4. c. non debet.
de cōlang. & affin. Idēq; est & inter affines,
- 2 d. cap. nō debet. l. 5. tit. 6. p. 4. † Quod si af-
finitas nō ex copula cōiugali, sed ex fornicari-
a cōtracta sit, vltra primū & secundū
gradū nō excedit noua Cō. Tri. lege. Sess.
24. de refor. matri. cap. 4. cuius verba ibi. In
vñterioribus vñ gradib; statuit huismodi affi-
nitate matrimonij postea contractū non dirimere.
intellige etiā quoad matrimonij contrahe-
dū ex noua declaratione Pij V. Pontificis
Max. suo motu proprio facta, incipit. Ad
- 3 Romanū Pōtificē. Fol. mihi. 57. † Est etiam
& aliud impedimentū inter cognatos lega-
les ex adopt. vel ad rogatione cōtractū,
quod inter adoptatū, & adoptatīs descendentes
perpetuum est, tex. in hoc. §. ergo.
l. adoptiūs. 14. D. de ritu nupt. l. vlt. tit.
7. p. 4. c. 1. de cognat. legali. in. l. 7. & 8.
tit. 7. p. 4. & gl. ibi D. Thom. in 4. d. 42. in-

D ter-

ter collaterales in primo tantum gradu impedit donec adoptio durauerit, c. si qua de cognatione legali, quo ad alios transuersales non porrigitur, iuxta veriorem sententiam. ¶ Sunt & alia personæ quæ propter diuersas rationes contrahere prohibentur, quæ in libris Digestorum enumerantur quo ad ius Ciuale attinet, vt Iustinianus ait in §. sunt & alia. infra eodem latissime à Martino Nauarro in Manuali latino. cap. 22. ex num. 30. cù sequent. à Didaco Coua. in. 4. 2. parte cap. 6. per totū. Ioanne Matienço in Rub. tit. 1. lib. 5. nouæ recopilat. ex. nu. 135. qui alios reulerunt, eos videbitis iuxta impedimenta quæ impen- diunt matrimonium contrahendū & dirimunt iam contractum. Plane quæ pertinēt ad impedimenta hæc consanguinitatis & affinitatis, late infra prolegimus in titulo. Degradibus.

§. Si aduersus. 12.

- 1 Matrimonium contrabentium contra legum præcepta pœnae.
- 2 Cap. 2. cap. ex tenore. 14. qui filij sint legitimi.

*Et hoc si viror
plane deadi
dixit aut que
monstrat ad eum
ita ruitur tunc
et est, diligens
reputatioq
bry*

1 **S**i quis contra legū præcepta contraxerit matrimoniu, nec vir, nec vxor, nec nuptia, nec matrimoniu intelligitur, nec dōs, nec propter nuptias donatio, nec filij in potestate sunt, tex. hic. & in. l. incesta. § 2. D. de ritu nupt. aliasq; plurimas patitur pœnas qui incestū cōmittit vt in. l. si adulteriu cū incestu. 38. D. ad leg. Iul. de adulter. l. 1. 2. & 3. tit. 18. p. 7. l. 7. tit. vlt. lib. 8. ordinam. l. 7. tit. 20. lib. 8. nouæ recopil. prosequitur præter ord. ad tit. C. de incest. nuptijs Coua. in. 4. 2. p. cap. 6. §. 8. nu. 2. Ant. Gomez. in. l. 80. Tau. nu. 15. Julius Clarus. lib. 5. §. incestus. Et vide Concil. Trid. sess. 24. cap. 5. de reformat.

2 **¶** Sed obstat Tex. in. ca. 2. ca. ex tenore. 14. extra qui filij sint legit. vbi filij natii ex matrimonio alias prohibito legitimi sunt.

Sed responde id admitti propter ignorantiam parentum, vel alterius eorum: notat Bar. in. d. l. adulterium. in principio. nu. 11. Glo. verbo. Scienter. in. Clem. 1. quam omnino videoas, de consang. & affin. quo causa & alia pœna locum non habent, vt cū communi resoluit Coua. d. §. 8. nu. 19. & sequentibus.

§. Aliquando. 13.

- 1 Naturalis filius per curiæ oblationem legitimus efficietur: bodie per Principis rescriptum. nu. 2.
- 3 Naturalis filius per subsequens matrimonium legitimatur.
- 4 Dotalia instrumenta, ut naturales legitimantur, quando necessaria. & nu. 5.
- 6 Cap. tanta, qui filij sint legitimi. remissione.

Modos quibus filij extra matrimonium natii legitimi efficiantur hic, Iustin. declarat. Prior est per curiæ oblationē, per quā filius in patria potestatē redigitur, & suorū heredū iura nanciscitur, tex. hic coniuncto. §. quibus. infra de hered. quæ ab intest. l. quis. 3. l. quoniā. 4. l. cū quis. 10. l. nuper. 11. C. de naturalib. lib. auth. qui. mod. nat. eff. sui. §. quis. cū sequentibus toto tit. 15. p. 4. Explicat Michael Grassius de success. ab intest. §. successio ab intestato. q. 19. Coua. in. 4. 2. p. cap. 8. §. 7. nu. 4. ¶ Hic tamen legitimandi modus iā in dissuetudinē abiit, & eius loco succedit legitimatio, quæ principis rescripto fit, auth. præterea. C. de natural. lib. l. 17. tit. 6. lib. 5. fori. l. 4. tit. 15. p. 4. l. 12. Tau. l. 10. tit. 8. lib. 5. nouæ recop. explicant Coua. & Grassius vbi suprà. Ant. Gomez in. d. l. 12. Tau. Ioan. Matienço in. d. l. 10. nouæ recop. Ioan. Gracian. reg. 197. Did. Spino de testam. glossa. 17. n. 124. quos tu ad quæst. legitimatis videbis.

3 In versiculo. *Necon is.* ¶ Alterū legitimandi filios naturales modū hic Iust. tradit, qui ex subsequenti matrimonio oritur, idem in. d. §. quibus. in. d. l. cū quis, & in. d. l. nuper. in auth. de incest. nup. §. fi. collat. 2. auth. de triēte & semisse. §. fi. collatione. 3. l. 1. tit. 13. p. 4. d. l. 12. Tau. & d. l. 10. nouæ recop. tex. in. cap. tanta. 6. qui filij sint legit. explicant doctores paulo ante citati.

¶ Sed nostro tex. ibi. *Dotalibus instrumentis compositis* Maxime obstat solū cōfensum nuptias facere, l. nuptias. 30. D. de reg. iur. auth. de nuptijs. §. nuptias. collat. 4. l. 5. tit. 2. p. 4. ergo dotalia instrumenta necessaria non sunt. Secundo obstat tex. in. d. c. tata. vbi solo subsequenti matrimonio naturales filij legitimi sunt.

5 **¶** Sed vt primæ difficultati satisficias, distingues. Nā aut is qui subsequenti matrimonio naturales filios legitimare desiderat,

rat, legitimos alios habet ex alio matrimonio, ante vel post contraēto, & tūc dotalia instrumenta necessaria sunt. d. §. fin. in authen. de incest. nupt. Quod si alios legitimos filios nō habeat, solo sequenti matrimonio absq; instrumētis dotalibus filij naturales legitimi habebūtur, auth. qui. mod. natural. eff. leg. §. illud quoque; Nisi forte is maximis dignitatibus sit decoratus, tunc enim hæc instrumenta dotalia necessaria sunt omnino. d. §. illud. & in auth. vt liceat matri & aviæ. §. quia vero legem, explicat Bald. in. l. cū multæ. 20. n. 10. C. denupijs.
 6 † Non obstat præterea. 2. difficultas quo niā iure Pōtificio & Regio indistincte dotalia instrumenta non requiruntur, sed solo matrimonij contractu liberi antea nati legitimi efficiuntur. d. cap. tanta. vbi late Abb. & cæteri. d. l. 1. tit. 13. p. 4. vbi. Greg. verbo. Se casa con ella. Cum alijs Coua. d. §. 2. nu. 8. Spino de testamentis. gloss. 16. nu. 117. cuin alijs.

Titulus. XI.

De adoptionibus. In
Rubricam.

DOPTIONIS materia quia latius pater, & digna est quæ diligentius repetatur, & fusiū tractetur, nō grauabor ex meis ad titulum D. de adoptionibus commentarijs quæ hic pertinet hic inferere, ea præcipue quæ ad Domitiū Vlpianū in. l. Si adrogator. 22. illo titulo, auditoribus meis dictabam, vt quod ad Iustinianū adducturus sum tanto magis absoiuam.

EXPLICATIO L E-
gis, si adrogator. XXII. D.De adoptioni-
bus.

1 Adoptionis quid sit.

2 Adoptionis definitione tradita, singula eius verba sigillatim explicantur.

- 3 Adoptionis duas species, & quæ sit adoptionis in specie.
- 4 Adoptionis ex S.C. Sabiniano ex tribus maribus quid sit.
- 5 Adrogatio est eorū qui sui iuris sunt adoptionis, & ibi de adrogatione repetita quedam e media autuitate. Emendataq; l. si is qui nepotem. 44. hoc sit.
- 6 Adoptionis ex testamento quid apud veteres, & obiter explicata l. facta. 63. §. si vero nominis. D. ad S.C. Trebell.
- De varijs adoptionum formulis remissione.
- 7 Adrogatio non nisi præcedente causa cognitio- ne sit.
- 8 Adrogatus transit in familiā adrogatoris. Et eius capitis deminutio testamētū antea factū inserviat, & ius legitimarum hereditatum amittitur. Cautio ab adrogatore præstanta quæ?
- 9 Servus publicus quis sit, & explicantur l. non ali- ter. 18. h. t. & §. cum autem. Inst. eo.
- 10 Adrogatus efficitur ius heres adrogatoris.
- Quarta pars bonorum patris adrogatoris præstan- da adrogato. ex const. D. Vpij. & nn. 40.
- 11 Conclusio huius Textus.
- 12 Adrogatorem heredes non habuisse in casu huius legis.
- 13 Adrogatum filium heredes non habuisse.
- 14 Patrem adrogatore quoad omnia bona substitue- re filio adrogato potuisse.
- 15 Filio adrogato ita demum substituitur, ex Vlpia no in. l. 2. §. sed si extraneum D. de vulg. si insti- tutus sit. eius autem intellectus. nn. 24.
- 16 Hereditas non adita non transmittitur adhære- des.
- 17 Legitima filij naturalis & legitimi est quartæ pars portionis quam ab intestato habiturus erat.
- 18 Vulgaris substitutio tacita comprehenditur sub expressa pupilli, & illa suavitatem tollit.
- 19 Institutus in legitima habet illam iudicio testato- ris nemo potest decedere pro parte testatus & pro parte intestatus.
- Qui non honoratur grauari non potest.
- 20 Adrogatorem patrem in casu huius legis Testame- to facta deceisse probatur.
- 21 Opinio Iasonis existimatissimæ in casu nostri textus filium fuisse emancipatum refellitur.
- 22 Accursius communiter receptus existimat fuisse præteritum.
- Inducitur reg. §. eadem. Inst. de hered. quæ incest. l. 2. §. 1. D. fam. herciscundæ.
- Ius dicendi nullum quare filius nō transmittit.
- Expenditur hæc lex in versiculo. Hæc autem omnia.
- 23 Filius fuit exheredatus in nostra lege.

- Interpretatur tex. in principio. Iust. quib. mod. test. insr. ibi. Quasi agnatione.
- Quasi. Vox interdum veritatem exprimit.
- Testamentum in quo suis heres præteritus est, etiam eo decedente viro patre nullum esse neque aliquo iure connalestis & nu. 34.
- 25 Filius exheredatus adrogatus non agit querela in officiis Testamenti.
- Interpretatur Iust. in. §. 1. Inst. de inoff. test.
- L. Papinianus. 8. §. si quis impubes. D. illo tit.
- 26 In hac lege filij adrogati heredes legitimi non iure successionis sed iure cautionis habent eius bona iuxta Vigilium. & Costam.
- 27 Contra eos verius defenditur vere heredes esse.
- Testari & intestati causa in filio adrogato ex speciali causa concursus. & nu. 44.
- 28 An filius adrogatus cum duobus testamentis decedere possit latè disputatur.
- Inducitur l. causa cognita. 40. D. de vulg.
- Tex. in. §. non tamen. Inst. quib. mod. test. inf.
- L. Posthumus. 12. in principio. & §. idem & curca. D. de iniusto rupto.
- 29 Difficultas ex. l. qui liberis. 11. §. Testamento. D. de bon. poss. secund. Tabul.
- Comunis eius interpretatio.
- 30 Testamentum ante furorem factum, valet etia sine noua approbatione.
- 31 Communis interpretatio ad. d. §. Testamento reicitur.
- Inducitur contra eam Iustinianus in. d. §. non tamen.
- 32 Alius intellectus Accurij ad. d. §. Testamento.
- 33 Exploditur hæc interpretatio.
- Bonorum possessio cum re, & sine re.
- Explicantur præter communem nonnulla iuris Civilis capita quæ de his sunt accipienda.
- 34 Vera interpretatio nostri tex. & d. §. testamento & aliorum iurium.
- 35 Pater naturalis quoad omnia bona substituit: Impuberis adrogator quoad solam quartam: & quare;
- Interpretatur l. sed si plures. 10. §. in adrogato. D. de vulgari.
- 36 Suis heres ex potentia suavitatis transmittit hereditatem non agnitam.
- Filius adrogatus quartam habet in bonis adrogati tanquam & alienum. & nu. 37.
- 37 Quæ ex legis dispositione acquiruntur etiam non agniti transmittuntur ad heredes.
- Expenditur & explicatur Anth. hæres. C. desecundis nuprijs.
- L. Edict. 13. §. ad heredes. D. de iure fisci.
- 38 Adducitur & explicatur Anth. bona damnatum C. de bon. proscript.

Infertur explicatio ad l. 4. Tav.

39 Coniux transfert partem lucrorum constante matrimonio quæ sitorum etiam non agnitam.

Notabilis explicatio ad l. 2. tit. 9. de las ganancias lib. 5. nouæ recopil.

40 Quartam partem quam filius adrogatus habet ex constitutione D. P. in bonis adrogatoris, est, omnium bonorum. Contra communem.

Quid si sint plures filii adrogati?

41 Vulgaris tacita substitutio non tollit suavitatem ex communi.

42 Vulgaris expressa substitutio tollit suavitatem iuxta communem: sed communis falsa ostenditur.

43 In necessitatibus nemo existit liberalis.

44 Testari & intestati concursus specialis.

45 Quem non honoro granare non possum.

Pupillaris substitutio respicit utilitatem pupilli.

46 Adrogator neque quoad quartam potest substituere fidei commissariæ.

Patrono an iniungi fideicommisum in legitima possit.

L. quod ab initio. D. de reg. iuris explicatur.

47 Interpretantur l. ita tamen. 27. §. si patronus. D. ad S. C. Trebell. & l. pen. §. si patronus. D. de bonis libertorum.

A D D O M I T I V M Vlpianum libro 26. ad Sabi- num in l. Siarrogator. 22. D. de adoptionibus & emancipationi- bus.

VONIAM omnis quæ de aliqua re suscipitur disputatio, ut ex Philosophis & I. C. ego docere soleo, debet à definitione profici sci, de adoptionibus dicturi antea quam alia ad eius rei explicationem satis necessaria constituamus: ad exactam huius responsi interpretationem definitionem præmittamus oportet; omessa autem Caij definitione lib. 1. institutionum, cap. 5. quam frequenter alij sequuntur, maxime Cona. lib. 2. coim. iur. Civil. cap. 15. nu. 1. quæ ex eo reprobatur, quoniam definit adoptionem in esse productam; quæ sane definendi ratio inepta est, si quidem constat nihil defini-

definiri per effectum debere, cum causa à causato differat, iuxta Bart. in. l. 1. D. de appellat. & in. l. 1. numero. 6. D. de acq. posse. Antonius Gomez. in. l. 45. Tav. numero 17. Coua. in reg. possessor. 1. parte. §. vn. numero 1. qui economine & appellationis & vñucaptionis vulgares definitiones in controversiam vocant. Omis- sis similiter Accursij, Hotomanique definitionibus in principio. Inst. hoc tit. Guilielmi Benedicti in cap. Raynutius. verbo. Et vxorem nomine Adelasiam. Ex numero. 164. Eguinarij & aliorum, item & Azo- nis in summa. C. hoc tit. & alia S. Thomæ. in. 4. distinctione 10. quæst. 2. in principio hæc aptior videtur definitio. *Adoptio est actus legitimus per quem qui extraneus est pro filio nepoteve habetur.* Quæ ex iuris principijs deducta omnibus suis constat par- tibus, genere, & dfferentia, continentque definiti substantialia & cum eo conuer- titur, ex quibus optimaquæque definitio constare debet, notante Bart. in. l. 1. numero. 2. D. de testamen. Ialo. in rub. numero. 22. D. solut. matrimonio & in. l. si is qui pro emtore. numero. 168. D. de vñ- cap. Alciat. lib. 6. paradox. cap. 9. Coua. d. capite possessor. 1. parte. §. vn. numero. 1. & late dixi in disputatione de mora. numero. 24. Diximus. *Actus legitimus.* loco generis, sunt enim plurimi actus legitimi. l. actus legitimi. 77. D. de reg. iur. & paßim. Reliqua verba loco differentiæ ad iecimus.

2 † Sed subsistamus parumper, eaque si- gillatim explicemus. Adoptio igitur di- citur *actus legitimus,* quia non moribus, sed legi duodecim tabularum institutus est, quo circa apud eum dumtaxat magistratum potest transigi apud quem legis actio est, ut notant Hotom. vbi supra. Pet. Gregorius. 2. parte Syntagmatum. lib. xi. cap. 6. numero. 12. l. 1. 2. 3. & maxime. l. 4. supra hoc tit. l. 1. C. eo. l. 1. D. de off. iuri- dici Alexandriæ. hoc est apud quem actiones, sive *actus lege* duodecim ta- bularum institutos transigi ius est. sicque intelligendus est Iustinianus nouella. 81. sub auchen. constitutio quæ dignitatibus & episcopatu filium liberat à patria po- testate. in principio collatione. 6. & ob- seruat Brisonius lib. 4. selectarum. c. 20. Dicitur præterea, [Per quem qui extraneus

eſt.] Quoniam sive plane fit alienus, sive etiam cognatus, veluti filius emancipa- tus aut eius liberi adoptari poterit. l. qui liberatus. 12. D. hoc tit. emancipatus pro extraneo habetur. §. emancipatos. Insti- tut. de exhered. lib. §. emancipati. Insti- tut. de hered. quæ ab intest. is vero qui in potestate nostra est adoptari non po- test, ex ratione. §. sic itaque dilcretis. Institut. de actionibus. l. quibus. 18. D. de verborum obligat. probat Cuiacius libro. 7. obſeruationū cap. 7. & exorna- bis ex traditis per Antonium Gomez in. l. 45. Tav. numero. 98. Deinde dicitur. [Profilio nepote ve] tum quia nullius alte- rius cognationis ius quæri per adoptio- nem potest, itaque adoptio in fratrem, aut patrem, aut patruum, aut auunculum nullius momenti est. l. nec apud. 7. C. de hered. institut. sed tantummodo in locum filij nepotis ye. Tex. hic. §. fin. Plane po- terat quis nepotis loco aliquem adopta- re etiam si filium non haberet. l. adopta- re. 37. inf. hoc tit. verum si filiū haberet, & quasi ex filio natus adoptabatur conſensus filij exigebarit. l. cum nepos. 6. l. si quis nepotem. 10. l. si is qui filium. 11. l. si pater fam. 15. l. l. adoptiones. 43. Et in. l. si is qui nepotem. 44. hoc tit. l. Gal- lus. 29. §. torsitan. D. de liber. & posthun. l. si quis filium. 6. D. de coniung. cum ema- cip. liberis eius. notat eleganter Briso- nius lib. 8. de formulis. pagina. 826. cum etiam quia verè filius, aut nepos non est, sed imago, l. filio quem pater. 23. D. de li- beris & posthum. & commentum. l. fidei comiſſum. 76. D. de cond. & dem. & inde Plato lib. 14. de legibus. dialogo. 19. ait. [Quique veri liberi no adoptiui sint.] Et lu- dibrium Iustinianus appellat in. l. cum in adoptiuis. 10. in principio versiculo. cum enim. C. hoc tit. Rurſus dicitur [pro filio, &c.] quoniam adoptatus veri filij ius con- sequebatur, quod sane ius in tribus rebus poſitum erat in hereditate nominis, pec- cuniæ, facrorum. Ut ex Cicerone, in oratione pro Domo sua. Agellio. lib. §. cap. 19. Dione lib. 40. & lib. 46. pulcher- rimis adductis testimonij & exemplis ob- seruant nouiores maxime Hotoma. Bal- dui. & Mynsingerius in principio. Insti- tut. eodem, Brisonius vbi proxime pag. 826. Guilielmus Benedictus relatus su-

prà numero. 1. late And. Tiraquellus. de nobilitate. cap. 15. ex numero. 6. & de primogenijs, quæstione. 84. & in. l. si vñquam. verbo. Suscepere liberos. ex numero. 2. & in tractatu retractuum. titulo. 1. §. 1. gloss. 8. numero. 16. Cuiacius. lib. 3. de feudis. cap. 10. Decius consl. 399. Didacus Perez in. l. 1. tit. 2. lib. 5. ordinam. colu. 2.

3 † Vera adoptionis definitione & proposita & explicata, eius duas esse species constituo. Altera adoptionis nomen retinet, sitque eorum, qui in sacris paternis sunt constituti, siebat autem antiquitus secundum formam l. fin. C. hoc tit. quam notat Suetonius in Augusto. cap. 64. Balduinus in Iustiniano pagina 192. Rebadus de authorit. prudentum. cap. 6. Viglius in principio numero. 5. Institut. de inoff. testameto. Cuiacius in. §. fin. Institut. de leg. agnat. successione. & lib. 8. obseruat. capite. 23. Brisonius libro. 1. selectarum. cap. 11. & de formulis. d. pagina. 826. & coram magistratu penes quem legis actio esset, vti ex. l. 4. supra hoc tit. diximus numero. 2. in principio ideoque non per procuratorem, sed eo, qui adoptabatur eo que etiam qui adoptabat præsentibus, d.l. fin. quam ex. d. 1. 4. coniuncta. l. nemo alieno. 123. D. de reg. iur. sic intelliges cum Brisonio lib. 4. select. cap. 20. faciuntque quæ circa d.l. nemo. notat Jacob. Cuiacius lib. 1. obseruat. cap. 34. Rebadus de authoritate Prudentum. capit. 5. & in. d. regula nemo. & in regul. actus legitimi. in quo tu etiā reproba Alciati interpretationem lib. 3. parerg. cap. 2. ex. d.l. nemo alieno. iunctis quæ scriptit AEgidius Bosius in sua practica. tit. an in criminalibus pro absente &c. numero. 4. &. 5. Maranta in practica. 4. parte. 1. d. numero. 54. Antonius Gomez. 3. tomo. cap. 1. numero. 13. Clarus. lib. 5. §. fin. quæst. 29. prope fin. & l. l. simaritus. 5. C. mandati. & l. 3. §. adquirere. & l. seruus. 7. cum ibi notatis. D. de bonor. possess.

4 † Sciendum item est, fuisse peculiarem quendam adoptionis modum, qui ex S.C. Sabiniano ex tribus mariibus dicebatur, cuius Iustinianus meminit in. §. sed ea omnia. 13. Institut. de hered. quæ

ab intest. def. & in. d. l. cum in adoptiuis. §. quæ autem. C. hoc tit. quod S.C. eiusque originem variè explicitant Theophilus, & nouiores in. d. §. sed ea omnia. Hoto manus de S.C. verbo. S.C. Sabinianum. Ant. Augustinus. de legibus & S.C. pag. 209. Conanus. lib. 2. com. capit. 15. numero. 13. Cuiacius in. l. fin. C. de decurionibus lib. x. Alciatus lib. 4. parerg. cap. 3. Balduinus in principio. Institut. de excusat. tut. Rebadus de authorit. prud. cap. 6. conducunt quæ scribit Pinelus, & ab eo relati in rub. C. de bonis maternis. 2. par. numero. 13. cauebatur autem eo S.C. vt si quis vnum ex tribus fratribus mari bus adoptaret quartam bonorum suorum partem ei relinqueret, quam si non reliquisset, ipsummet S.C. adoptato aduersus eius qui adoptauit heredes ad eam petendam actionem dabat: quod tamen postea à Iustiniano emendatum fuit. d. §. sed ea. & d. §. quæ autem. origo vero huius senatus descendit ex quadam Platonis lege cuius ipse meminit lib. 14. de legibus dialogo. 19. qua cauebatur liberos masculos habentem, præter vnum tene ri alios non habentibus in adoptionem dare. retulit Petrus Gregorius. 2. p. Syntagma. lib. x. cap. 6. nu. 30.

5 † Alia adoptionis species peculiare nomen habet, & dicitur *adrogatio*, estque eius qui sui iuris est. l. 1. & 2. supra. cod. ex qua colliges legendum, *adrogatio*, & *adrogatus*, quasi adoptare rogatus, non arrogatio seu *arrogatus*, vt viri eruditii obseruant. Hæc coram populo antiquitus siebat l. 2. C. eodem. Calatis comitijs secundum Alexandrum ab Alexandro. lib. 4. genialium. cap. 3. sed vt ex alio eiusdem Alexandri loco lib. 2. cap. 8. constat, ego existimo calatis comitijs causam adrogationis cognosci, nequa calumnia, ne ve quis dolus compositus in adrogando sui iuris homine adhiberetur. vt ex Alexandro. d. cap. 8. constat, & Cicero pro domo sua. ibi, quid est hoc *ius adoptionis*, quia in eis comitijs de sacris, item & ijs quibus sacra perficeretur agebatur, vt constat ex Alexandro. d. c. 8. & d. c. 3. Agellio lib. 15. noct. Atticarum. cap. 27. nomen autem *sacra*, paternam potestatem significare & comprehendere colliges ex multis quæ scriptit Pine-

lus

lus in rub. C. de bonis mat. 2. part. numero. 4. igitur & curiatis comitijs filius poterat adrogari, vt ex Alexand. d.c. 8. Agellio. lib. 5. cap. 19. notat Balduinus in Scæuola pag. 130. Rebardus. lib. 5. variorū cap. 12. & de authoritate prudēt. cap. 6. Iacobus Cuiacius lib. 12. obseruat. capite. 15. eius vero hæc erat formula. [*Vclitis inbeatiss viii Lucius Valerius Lucio Tilio tam iure, legeque filias sibi siet, quam si ex eo patre matreque familias eius natas esset; utique ei iure necessarie potestas siet vii pariendo filio est, hoc ita ut dixi, ita vos Quirites rogo.*] Quamuis & per æquipollentia verba factas adrogationes commooret Cuiacius. d. cap. 15. in qua formula ea verba [*iure legeque*] sic explica, *iure, scilicet, Pontificio. Lege, lege adoptionis.* Ex Cicerone iam relato ibi. [*Nego istam adoptionem iure Pontificio esse factam*] & ibi [*legitimo & Pontificio iure queratur*] sic intelliges tex. in l. si is qui ne potest. 44. infra eodem. ibi [*iure legis*] vel vt emendationes Codices habent, & notat Balduinus in Scæuola, pagina. 131. [*iure legeque*] vbi huic adoptioni, vt puta aliam specialem vim habenti maius præstatutum vinculum, sicut duo iura uno solent esse fortiora. Hodie tamen post legem Regiam, cuius mentio est apud Vlpianum in l. 1. D. de constitut. Principum. Couarruuias Practicarum quæst. capite. 1. lib. 1. variarum. cap. 16. Ludovicum Carond. lib. 1. verosimil. cap. 2. Auendanum de exeq. mand. capit. 1. & Gregorium Lopez. in l. 1. tit. 1. verbo. las gentes. part. 2. & alios quos retulit Petrus Broleus in notis ad. d. l. 1. iam principis autoritate adrogatio sit, l. 2. in principio. supra. hoc tit. postremo vero apud magistratum Præsidein prouincia l. 2. C. hoc tit. vbi coram eo factam ita firmam esse acsi per populum iure antiquo facta fuisset. in posterioribus verbis docet Imperator.

⁶ † Illud autem, & antea quam hinc abeas meminisse iuvabit, fuisse & præter superiores adoptionis species, aliam quæ testamento siebat, cumquis videlicet in eo in bona & nomen testatoris vocabatur, idest heres scribebatur, & nomen testatoris ferre iubebatur, cui præcepto parentum erat adita hereditate, simul ac nomine, nisi famoluim es-

set, vel quæ alia eius remittendi causa subeslet l. facta. 63. §. Si vero nominis. D. ad S. C. Trebell. cui adde Ludovicum Molina. lib. 2. de Hispan. primogeniis. cap. 14. per totum. huius adoptionis illustria exempla sunt apud Velleum Paterculum. lib. 2. Eutropium. 7. Suetonium in Tiberio, Ciceronem in Bruto. quorum Cuiacius meminit lib. 7. obler. cap. 7. verum enim vero, quia adoptio duobus tantum modo fieri poterat modis, Populi vel Principis autoritate, & magistratus imperio, vt paulo supra diximus, si quis ita adoptaretur in nomen & familiam testatoris non iure adoptabatur, quia legative verbo in ea lege. xii. tabularum quæ testamentorum ius & libertatem constituit, cuius fragmētū extat apud Vlpianum in l. verbis legis. 120. D. de verbo. significat. & alios quos retulimus in disputatione de mora. numero. 202. adoptiones non significātur. Quare quemadmodum curator testamento datus à prætore confirmatur, ita adoptio non iure facta, veluti testamento à Populo vel Principe confirmari oportebat: quemadmodum etiam & cum foemina adoptabat l. adoptatio. 38. Infr. eo. l. si suspecta. §. fin. D. de inoff. l. eam quæm. adf. C. de fidei commiss. obseruant noviores. in. §. foemina. Institut. eodem tit. Rebard. lib. 5. varior. capite. 12. Cona. lib. 2. cap. 15. numero. 6. Cuiacius ad Vlpianum. tit. 8. Cora. in l. nam & foemina. supra hoc tit. Pet. Greg. d. 2. parte lib. xi. cap. 6. numero. 6. & numero. 21. quod non calluit Iaso hic. numero. 2. in principio inepit Agellium iam relatum reprehendens. Fuerunt præterea apud alias gentes multiplices adoptandi formulæ; apud Hebræos refert Iosephus. lib. 1. antiq. cap. 15. apud Aslyrios Berosus. lib. 5. deslorationis. Diodorus Siculus. lib. 4. apud Francos. Titemminus libro Breuiarium Annalium Franciæ in rege. 52. apud Longobardos Paulus Diaconus. lib. 6. de gestis Longobardorum capit. 15. & apud diuersas alias gentes refert Piteus. lib. 1. aduersiorū capite. 1.

† Hæc generaliter de adoptionibus dicta esse sufficiat, verum quia Vlpianus in hoc capite de adrogatione agit, de ea nos paulo attentius quoque agamus. Igitur ut ex Alex. ab Alexandro supra. numero.

ro. s. insinuauimus , pupillorum adrogationes non passim admittendz erāt, sed prævia causæ cognitione, & his consideratis quæ I.C. Vlpianus aduertit in. l.nec ei.17. §. 1. supra.h.t. & Marcellus notat in. l.non aliter. 18. statim seq.h.t. à quibus Iustinianus habuit in. §. cū autē. Inst. codem tit. & ab omnibus. l. 4. tit. 16. partit. 4. sicque est intelligendus Tex. in.l. causa cognita. 40. in princ. D. de vulgari. & in.d.l. nec ei. in princ. & in.l. si pater fam. 15. in. §. fi. supra hoc titulo.

¶ Sciendum item est, adrogatū siue maiore siue minorē olim omnia bona sua in drogatorē patrē trāsmittere (hodie quo ad vsum fructum) & in potestatem eius transire, tex. in princ. Inst. de acquisitione per adrogationem, & quod amplius est poss. sine apprehensione. l. si adoptauero. 16. D. de precario. cum igitur in alienam familiari transitum ficeret capite minuebatur. §. Minima. Inst. de cap. diminut. l. 3. in principio. l. fin. in fine. D. eod. l. non facile. 4. ad fi. versiculo. pen. D. de gradibus Vlpianus in fragment. tit. xi. versiculo. minima. sicque intelliges Tex. in. d. prin. inst. de acq. per adrogationem. Verūm quia hinc & illud oriebatur, quod si maior testamentū ante adrogationem condidisset, aut minori pater naturalis tabulas pupillares fecisset, quæ ipsius filij testamentum sunt. l. patris & filij. 20. D. de vulgari. Tex. in principio & in §. qua ratione Inst. de pupillari, capit. hac diminutione irritum fiebat. Tex. in. §. non tam. Inst. quib. mod. test. infir. vbi diximus. d. l. nec ei. §. eorum supra hoc tit. nec id solum verū n & legitimarum hereditatum ius amittebat, amissa agnat. tex. in. d. principio. Inst. de acq. per adrog. l. capit. diminutione. 11. D. de suis & legitimis. l. 1. §. capit. D. ad Tertull. §. sciendum. Inst. de S. C. Orficiano. l. Tutelas. 6. D. de capi. diminut. quam explicant Anton. Goueanus. lib. 2. legio. cap. 12. Iacob. Cuiacius in notis ad Vlp. t. 11. versiculo. excepta. Em. Suarez. lib. 1. obseruat. cap. 36. Hotom. in. §. vltimo. verbo. (civili). Inst. de legit. ag. tut. Balduinus in Scœuola. pag. 158. & ad leges. xii. tabul. l. 22. Contius de success. abintestate. p. 71. Ne impubes iudicij incapax per adrogationem hereditatem iure natu- ræ alijs quodammodo debitam ad exteros

transmitteret, cautio ab adrogatore pa- tre desiderabatur, per quam promitteret restituturum se bona illis, ad quos si adoptio facta non fuisset, peruentura erant; qua cautione & substitutis, & venientibus ab intestate, & libertatibus prospexum est. d.l. nec ei. §. eorum. §. fin. cum. l. sequenti & l. his verbis supra. h. t. expli- cat Conanus. d. lib. 2. cap. 15. num. 12.

† Hanc cautionem personæ publicæ impuberis nomine dandam esse scriptit Iustinianus in. §. cum autem. Institut. hoc. t. Marcellus autem non publicæ personæ sed seruo pub. cauendum docet in l. non aliter. 18. supra. h. t. quibus in locis valde laborat Accursius, vt qui seruus publicus sit, exponat. Tandem existimat, Marcelli verba [seruo publico] id est, tabellioni, interpretanda esse, iuxta l. si pupillus. 2. ibi. [seruum publicum apud Praetorem Tibula- ri debere] D. rempub. salu. fore. tex. in. cap. quamquam. 3. ibi. aut seruo publico de ipsius ordinarij mandato. de vñoris lib. 6. ne alias obstat tex. in. l. generali. 3. C. de ta- bularijs. lib. x. vbi seruos tabularios esse non posse scriptum est. Sed id est per quā ridiculū vt Conan. & Gouean. Infra ad- uertūt. Quare ea opinione. & alia quā scri- pit And. Tiraquellus Tact. de iu. consili- tui possessoris. 3. p. limitatione. 30. num. 42. omisla. dicendum est, seruos publicos dici, id est in publicum emtos, cum enim s̄pē eueniret vt pro absentibus, aut pu- pillis, aut reipublicæ nomine stipulari, aut transfigere oporteret, quod quis per alium facere non poterat. l. stipulatio ista. 38. §. alteri. D. de verbo. oblig. diximus. in. §. alteri. Inst. de inutilibus stipulat. huic muneri seruum publicum præfece- runt, non vnius aut alterius, sed omnium & singulorum & publicum & communē, vt pro omnibus & singulis stipulari & acquirere recte posset. hunc Tacitus lib. 2. auctorem publicum appellat. Suetonius in Iulio. Actuarium. Iure consulti seruorum publicorum & de eo accipiendæ sunt. d.l. non aliter. d.l. 2. & d.c. quamquam. Ne- que repugnat. Tex. in. d. §. cum autem. ibi [publice persone, id est, tabellioni,] quia quo tempore id scriptit Imperator Iustinianus Arcadij constitutione in. d.l. genera- li, seruis actuariorum munus interdictu fuerat, vt recentiores notant in. d. §. cum autē Cona. lib. 2. cap. 2. nu. 2. Ant. Gouea- bus

nus lib. 2. lectio. cap. 10. Forcatulus in N
eyomant. iuris. dialogo. 9 8. num. 3. siveque
est etiam interpretata l. 2. C. eodem. & non lo
ge videtur verba. l. 7. ibi. Et siveque estos tales
officiales son como fiernos publicos. tit. 11.
part. 5.

10 † Præmissa igitur causæ cognitione, in
terpositaque cautione, adrogatione facta
suntatem eiusque effectus orihi resoluti
And. Tiraquel. in. l. si vñquam verbo. susce
perit liberos. nu. 21. C. de reuoc. donation.
Antonius de Padilla. in. l. eam quam. nu. 6.
& 7. C. defideicommis. declarat Ant. Go
mez. 1. tomo. cap. 9. nu. 12. siveque in filios
adrogatos ius vitæ necisque potestas pa
rentibus dabatur, vt ex antiqua formula à
nobis supra nu. 5. relata colligere licet. &
latius inferius dicemus. Prætere a filio im
puberi adrogato quarta bonorum patris
adrogatoris præstanta erat ex Diui Pij
constitutione Tex. hic. &. in. l. fin. D. si
quid infraud. patr. cum alijs infra referen
dis. cuius quartæ ratio & fundamentum
illud fuit, quod cum ex Diui Pij permis
sione adrogaretur pupillus qui nec velle,
nec nolle habet. l. pupillus. 9. D. de acq.
hered. l. pupillus. 189. D. de reg. iur. cuius
que ætas quæ videt non intelligit. l. 1. ver
siculo. impuberes. C. de falsa moneta, notat
pulchrè Iacob. Cuiacius. lib. 7. obseru. ca.
18. ne alijs ei damnosa esset adrogatio
hunc ei fauoreni præstari voluit. Quæ ta
men quarta non semper ei debebatur, sed
ita demum si adrogatori patri, mortuo in
tra pubertatem filij, filius superuixisset.
alias non ita. Quæ sententia comprobari
potest, ex. l. 2. ibi. ultimo iudicio. C. h. t. &
ex nostro tex. ibi. impubererelito filio adopti
so & ibi. mox impubes decesserit. post pubera
tē autem ratio præstationis quartæ cessat.
argum. l. nonnunquam. 32. cum seq. Infra
h. t. iunctis traditis per Corsetum in sin
gulari verbo. taciturnitas. Deciū. cons. 55.
num. 7. Tiraquelū de nobilitate cap. 6.
num. 31. Meneses in. d. l. eam quam. num.
8. ideoque eius priuilegium cessabit. arg.
l. Titia Seio. 87. §. vsuras. D. delegatis lib.
2. & eorum quæ ibi Bar. notauit. Gaspar
Cauallinus de vsuris nu. 305. quod licet
non ita prober resoluti Salycetus. in. l. 2.
numero. 6. & in. l. pen. num. 5. C. eodem.
Greg. in. l. 9. t. 5. part. 6. cui sententiæ ada
ptada est. l. 8. tit. 16. p. 4. l. 5. tit. 22. lib. 4. fori.
11 † His sic veluti in modum præuixit cu

iustitia inspectionis præmissis, summarium
Vlpiani in hac l. si adrogator. D. de ado
ptionibus est, mortuo patre adrogatore,
& mox filio impubere, heredes patris he
redibus filij bona quæ filius patri quæsi
uit, & quartam partem omnium honorum
patris restituere tenentur; nisi filio in ea
substituisset pater, quæ substitutio pupil
laris directa non fidei commissaria admitt
itur. quæ omnia & in nepote adrogato
procedunt. consonat tex. in. l. 8. tit. 16. p.
4. l. 9. tit. 5. p. 6. l. 5. tit. 22. lib. 4. fori. & ex
plicant iam relati, &c. in fratribus referendi.

12 † Sed pro dubitandi ratione contra no
strum tex. & conclusionem ex eo desum
tam, Sic argumentor & in primis contra
tex. ibi. heredes, &c. quibus verbis proba
tur heredes patris adrogati filij bona ei
vel heredibus eius, restituere debere: Aut
noster tex. loquitur de heredibus scriptis
in testamento in quo filius adrogatus in
stitutus fuit, aut in quo fuit exheredatus,
aut in quo fuit præteritus, nullo modo
præcedere potest, ergo, &c. Probo mino
rem, non loquitur Vlpianus in testamen
to in quo filius fuit institutus (vt putarūt
Rayner. & Alberic.) quia hoc casu adroga
tus trāsmisisset hereditatē ex potētia suita
tis, ex regula l. apud hostes. 8. C. de suis &
legit. resoluti Meneses in. l. cā quā. nu. 7.
C. de fideicomis. cuius contrarium noster
tex. docet, maxime in verbo. restituere. Præ
terea nō loquitur in testamēto in quo fuit
exheredatus (vt post Fulgoſiū, strenue de
fendit Ialo hic. nu. 12.) quia alijs pluribus
omissis fundamentis maxime tex. in. l. 2.
§. sed si extraneum. D. devulgari. cōsidero
quod cum ex tali exheredatione & exclu
sione etiā quoad quartā ingens ratio dubi
tati oriri posset, an nihilominus excluso
ac exheredato cōpeteret. Vlpia. huic du
bio satisfacit, ne alijs fundamentū inten
tionis omisisset, arg. l. egī tecum. 26. D. de
excep. rei iud. l. item apud Labeonem. 15.
§. Ait Prætor. 2. D. de iniurijs. Conside
ro ulterius formam. l. inter cetera. 30.
D. de liber. & posth. quoad exhereda
tionem saltim cessare, ex eo quod ipsius fi
lij iniuria est. l. Papinianus. 8. in princ. D.
de inoff. testam. declarat Areti. in. l. filius
fam. D. de acq. hered. Decius in. l. 1. 2.
lect. numero. 72. C. qui adiniti. At lex
iniuria notatum filium sine remedio re
linquendo, vt in. d. l. Papinianus. §. si quis

D 5 impuz

iupubes agnoscunt omnes, resert aliquos Feid. Minchaca. de success. creat. §. 20. numero. 202. quod inductum esset in favorem filij in eius odium retorqueretur contra l. quod favore. 6. C. de legibus. Denique non loquitur in testamento in quo filius fuit prateritus, quia illud nullum esset, resolutus And. Tiraquellus. in. d.l. si vñquam. verbo. suscepit liberos. numero. 20. C. de reuoc. donat. hincque neque hi heredes patris, heredes dici possent. argumento. l. 4. §. condemnatum. D. de re iudicata. nec tunc filius solus succederet in quarta, verum in omnibus bonis. ex regula. §. 1. Institut. de hered. quæ abintest. iunctis traditis supra numero. 10. in principio. Nec pupillaris substitutio posset valere. §. liberis. Institut. de pupill. nec fideicommissum. l. si veritas. 23. C. de fidei commiss. contrarium vero hic exprimitur. ergo, &c.

13 † Secundo contra nostrum tex. dum probat filij adrogati bona, item & quartam partem bonorum patris adrogatoris filij heredibus restituenda esse, Sic argumentor, aut heredes filij erant ex testamento, aut abintestate. Non ex testamento quoniam hoc casu decederet filius cum duobus testamentis, & duobus separatis heredibus, quoties adrogator pater ei substitueret, quod utique est contra l. 1. & 2. D. de iniustorupto. cum pluribus a nobis adductis in. §. posteriore. Institut. quib. mod. test. infirm. non abintestate quoniam & hoc casu pupillari substitutione quoad quartam facta decederet filius pro parte testatus & pro parte intestatus quoad alia bona, quod ius nostrum non patitur. l. ius nostrum. 7. D. de reg. iur. cum alijs late adductis. in. §. hereditas. Institut. de hered. institut. ergo nullo modo procedit tex. neque eius conclusio. Præterea nam heredes ex testamento habere non posse ex eo confirmatur: quoniam cum impubes decelerit, ut constat ex tex. nostro ibi. mox impubes decelerit, Testari non potuit. §. præterea. Institut. quib. non est permitt. neq; præterea illos potuit habere, quos pater naturalis, ei pupillariter substituedo, dedislet, quoniam cū pupillaris subst. filij testam. sit. l. 2. in princ. l. patris & filij. 20. D. de vulgari. Tex. in princ. &. §. qua ratione. Institut. de pupill. testam. autem adrogatione irri-

tum fiat. §. non tamen. Institut. quibus mod. test. infirm. Tex. diff. in. l. qui ex libe- ris. x. l. §. testamento. D. de bon. possell. secund. tabul. testamento consequens est eū heredes habere non posse.

14 † Tertio contra tex. dū probat, substitutio quā pater adrogator facit quoad quartam partem quam ex bonis eius con- sequitur adrogatus, admitti, non quo ad alia bona, Sic argum. idem operatur fictio in casu ficto quod veritas in casu vero. l. filio quem pater. 23. vbi notat Bart. D. de liberis. & posthu. & in specie probabis ex princ. Institut. h.t. & ijs quæ late scripsimus supra. ex. nu. 2. Sed filio naturali impuberi substituere pupillariter quoad omnia bona pater potest. tex. in. l. 2. in princ. cum alijs ibi. D. de vulg. tex. in princ. & toto titulo. Institut. de pupillati, & eo casu non tātū patris sed etiā filij bona ad substitutū pertinet l. sed si plures. x. §. ad substitutos. D. de vulgari. quinimo & in hac eadē specie, ad substitutū adrogati bona præter quartam Diui Pij pertinere docet. l. C. in. d. l. sed si plures. §. in adrogato. D. de vulgari ergo, &c.

15 † Quarto contra nostrū tex. coniuncta interpretatione cōmuni existimantij in eo, filiū exhereditatū à patre fuisse, quā neruose defendit Iaso. nu. 12. & latè nos infra ad. 1. obijcio difficultem tex. in. l. 2. §. sed si extraneum. D. de vulgari. vbi ita demum adrogato filio potest adrogator pater substituere si cum heredem instituerit: cum ergo conditio inducat formam, & debeat iuxta eam omnimodo impleri. l. qui hered. 44. l. Mævius. 55. D. de cond. & dem. consequens est non aliter posse patrē filio substituere, quā si cū heredē instituerit. Quod & pbari videtur ex eo quod in vers. præcedet de nepotibus legi timis & naturalibus quibus pater substituit, loquēs Vlpianus ait, institutionē vel exhereditatione sufficere, subiecti in filio adrogato institutionē necessariā. vnde ex illo tex. Alber. & Ray. hic. Socinus ibi. nu. 3. & 7. Ripa. nu. 26. putauerunt exhereditato filio adrogato non posse pupillariter substitui ergo neq; quoad quartam Diui Pij valere potuit in nostra lege.

16 † Quinto contra textum. ibi. Mox im- pubes decedat. Coniuncto versiculo. Edi- cendum, &c. Quibus in versiculis pro- batur adrogatum impuberem quartam non

non agnitam ad suos heredes transmittisse. Obijcio cum Bartolo hic numero. 9. decisionem tex. in l. vnica. §. In no- uissimo. C. de Caducis toll. l. si auia. 6.l. quoniam tororem. 7. C. de iu. deliberandi. l. 2 tit. 6.l. 34. tit. 9. partita 6. quibus do cemut hereditatem non agnitam ad here des transmitti non posse. ergo neque hic potuit quarta transmitti.

17 † Sexto contra nostrum tex. ibi. Quar tis partem. Coniuncta. l. fin. D. si quid in fraud. patroni. l. 9. tit. 5. p. 6. quibus caue tur, ut ex bonis quæ mortis tempore illius qui adoptauit fuerunt, quarta pars ad eum qui adoptatus est pertineat. Sic argumentor, non debet adrogatus plus percipere quā naturalis. argument. l. qui habent. 3. D. de tutelis. d. l. filio quem pa ter. 23. D. de liberis & posthum. reg. cap it. cum Bertholdus. 18. versiculo. Licit autem. De re iudicata: Sed naturalis so lum percipiebat quartam partem portio nis ab intestato prouenturæ. l. parentibus. 8. C. de inoff. testamento notat Clau dius Tract. legitimarum articulo. 4. in principio. Minchaca. de success. creatio ne. §. 20. numero 210. cum alijs. ergo nec adrogatus quartam omnium honorum de ducet.

18 † Septimo contra nostrum textum & quod pater nec quoad hanc quartam pupillariter substituere possit, sic argum. Pupillaris continet vulgarem. l. iam hoc iur. 4. D. de vulg. scribit Charondas lib. 2. verosimil. cap. 13. Forcatulus in Næ cyomantia dialogo. 24. numero. 5. Sed vulgaris in hac quarta fieri nequit ut cum alijs iuxta communes opiniones re soluit Antonius Gomez. 1. tomo. cap. 3. numero. 17. Costa in capite. Si pater. 2. parte verbo. debitæ. numero. 3. & 4. de te stamen. lib. 6. cum grauamen ex ea oriat ur, quia suitas tollit. l. si filius heres. 16. D. de lib. & posthum. l. & si sine. 8. §. sed quod Papinianus. D. de minoribus, cum alijs ex quibus fuitatem datione sub stituti vulgaris, tolli iuxta magis rece ptas sententias firmat Antonius Gomez. d. cap. 13. numero. 15. Costa in capite. si pater. 1. parte. glossa. si decederet. numero 9. de testam. lib. 6. Peralta in l. cum pa tronus. numero. 24. D. de leg. lib. 2. Min chaca de success. creatione. §. 21. numero.

183. & sic transmittendi aufertur potestas & potentia, quæ ex fuitate descedit iuxta communes opiniones, quas quidem re soluit Antonius Gomez. d. 1. tomo. cap. 9. numero. 34. imo & ex quolibet alio capite ob tacitam huius substitutionis con ditionem; in qua transmissione interes se & cominodum defuncti consideratur l. Pantonius. 86. D. de acq. hereditate. ergo ex his neque pupillaris in hac qua rta fieri poterit argumento. l. Oratio. 16. D. de sponsalibus. l. illud dubitari. 77. D. de acq. hereditate. l. fin. C. de reb. alien.

19 † Octavo contra nostrum tex. in ver siculo. Ceterum. ibi. quis hoc non iudicio eius ad eum peruenit, &c. Si testator filium in quarta instituat eam iudicio testato ris capit. Auth. vt cum de appell. cognoscitur. §. aliud quoque capitulum, in prin cipio collatione. 8. ergo contra nostrum textum.

Non contra generalem sententiam hu ius textus qua probatur pupillarem sub stitutionem non trahi ad universa bona pupilli: Sic argum. ius nostrum non pa titur eundem in paganis & pro parte te statum, & pro parte in testatum decede re. l. ius nostrum. 7. D. de reg. iur. §. he reditas. Institut. de hered. instituend. Sed hoc casu filius decedit testatus quo ad quartam, quam habet in bonis ad ro gatoris ex constitutione. D. Pij. intesta tus quo ad alia propria bona quia ad ea non trahitur substitutio: ergo vel pro parte testatus, pro parte vero intestatus decedet, aut pupillaris omnia bona continebit.

Decimò ex Bar. numero. 8. opp. 5. & numero. 11. opp. 11. sic argumen tor. Filius adrogatus habet hanc quar tam partem non iudicio testatoris, sed ex Diui Pij constitutione, tex. hic ver siculo. Ceterum. d. l. fin. D. si quid in fraud. ergo non poterit ei in ea substitui ex regula. l. ab eo. C. de fidei comm. His explicatis difficultatibus, & quæ iuxta cum Bartolus scripsit tatis intelligentur, & quid is no ster labor præter alios ad hanc legem affe ret res ipsa ostenderet.

20 † Quibus tamen non obstantibus pro posita ex nostro. Tex. conclusio verissi ma

ma est, probataque ex ijs quæ diximus supra maxime num. 10. & inferius in progressu disputationis docebimus. Illud autem in primis explicare oportet quod ab vniuersis hic valde disputatur, nunquid adrogator pater testamento facto deceserit? An vero ab intestato? Quia in re quicquid nonnulli controvstant verius est cum decelsisse testato, eo quod Vlpianus eius heredes bona restituere debere & præterea quartam partem docet, sane quamvis verbum heredes ad causam quoque intestati pertineat argumento. l. lege obuenire. 130. D. de verbo. sig. l. ea vero. 3. §. de illo. D. pro socio. frequentius tamen ius testati demonstrat. l. verbis legis. 120. D. de verbo. significatione & totos Tractatus De heredib. instituendis. Præterea cum pupillarem substitutionem filio adrogato pater fecerit hic, versiculo. Sed an impuberi. Consequens est, cum obiisse testato. l. 2. §. quisquis. D. de vulg. Deinde quia si intestato decelsisset pater, adrogatus filius tamquam suus cæteris exclusis succederet, Tex. in principio quib mod. test. inf. coniuncto. §. 1. Institut. de hered. quæ ab intest. neque naturales filij & legitimi ei impedimento esse possent, tum quia si pater eos haberet, adrogatio nisi ex causa non fieret. l. si pater. 15. §. in adrogationibus. l. nec ei. 17. §. eorum lupra eo. cum etiam, quia illis extantibus una cum eis adrogatus successisset. reg. §. adoptiui. Inst. de exhered. liberorum.

21 † Sed tunc grandior difficultas insurgit, an in eo adrogatus filius, institutus aut præteritus, an vero exheredatus fuerit? propter ea quæ retulimus supra. numero. 12. ex quibus conuincebamus in specie nostri tex. neque institutum, neque exheredatum, neque præteritum esse posse propter omnino repugnantes regulas & principia; quæ ut effugiat Iaso hic, num. 12. versiculo. Item potest, nostrum Textum in adrogato emancipato interpretatur, eo quod is, neque institui neque exheredari debeat, quia loco extranei est, §. adoptiui. Inst. de exheredatione libero rum. §. minus ergo. Inst. de hered. quæ ab intest. def. cui tamen adhuc quarta debetur si sine causa emancipatio fiat. §. item non aliter versiculo. Sed & si decedens. Inst.

h. t. Sed quam hæc interpretatio sit absurdâ nemo est, qui non videat. tum quia Vlpianus de adrogatore patre, adrogatoque filio agit, & disputat, quæ disputatione per emancipationem dissoluta adrogatione inepta esset, perinde enim est, ac si facta non fuisset. d. §. minus ergo. & induces. l. cū in adoptiuis. o. in principio C. h. t. tum etiam quoniam cum Vlpianus pupillarem substitutionem factam assertat, versiculo. Sed an impuberi. patriam potestatem necessarij præmittit, l. 2. in principio. D. de vulgari. tex. in principio ubi late diximus. Institut. de pupillari. latè tradit Eman. Costa. in capite si pater. 1. parte verbo, habens, ex numero. 1. de testam. lib. 6. Deinde scrupulum iniicit versiculus. Mox impubes decebat. qui in emancipato, nihil notat. quocunque enim tempore decebat, si sine causa emancipatur, quartam habet. d. versiculo. sed si decedens.

22 † Quare frequenter in eam à plerisque vituni est tentatiam, vt filius in hoc capite præteritus sit. Ita resolutus Accurs. hic. verbo adoptiuo. & in d. §. itē nō aliter. ver. exhere lauerit. defenduntque Albericus. & Raynerius. & post antiquiores Salycetus in l. 2. num. 3. C. eod. idem & Fabianus in auth. nouissima. C. de inofficio. Vualden. de success. ab intestato n. mero. 56. Crotus in repetitione. cap. Raynuthius. col. 34. versiculo. ultimō fallit. Pro qua sententia primò facit, eum dici præteritum qui neque institutus est, neque exhereditatus. §. eadem. Institut. de hered. quæ ab intest. defer. quare cum hic neque institutus, neque exheredatus proponatur filius, eum fuisse præteritum consequens est. Induci deinde potest textus. in. l. 2. §. 1. D. fam. herciscundæ. Vbi expresse videtur idem Vlpianus probare, adrogatum cui ex Constitutione Diui Pij quarta debetur, neque heredem, neque bonorum possessorum esse, ideoque utile familij herciscundæ iudicium necessarium, plane directum admittetur si vel ex testamento, vel ab intestato filius in quarta succederet. d. l. 2. in principio. cum ergo neutrō iure, succedat, impune potuit præteriri. Cui interpretationi non obstat si obijcas, filio adrogato præterito testamentum nullum esse,

De Adoptionibus.

esse, ex reg. tex. in principio Inst. quib. mod. testam. infirmentur. vbi eius agnatione testamentum antea factum, quasi suo agnascente, rumpetur. ergo similiter nullum illud erit, in quo præteritus sit Tex. in principio coniuncto. §. adoptiui. Inst. de exheredatione liberorum. l. non putauit. 8. §. quis emancipatum. D. de bon. possess. contra tab. l. filio quem pater. 23. D. de lib. & posthumis. notat glossa in rub. C. de posthu n. hered. inst. Quoniam respondeo nullum testamentum hic effectum non fuisse, quia mox impubes decesisit, idest, antequam illud nullum diceret. Plane hoc ius dicendi nullum testamentum ob præteritionis vitium ad heredes non transmitti, docuit Bald. in l. fi. D. ad Tertullianum idem in l. 2. ad fi. C. de libertis præterit. Alexand. in l. cum in antiquioribus. C. de iure delib. & inde cum mysterio Vlpianus mox impuberem decelsisse scripsit, hoc est antequam ius illud proponeret, aut ad heredes transmittenet. Præterea pro hac opinione expendo subtiliter posteriora verba nostri text. ibi. [Hac autem omnia dicenda sunt, sine in locum filij, sine in locum nepotis aliquem impuberem adoptauerit.] Quæ generaliter ad superiora sunt referenda, eaque pariformiter terminare debent, arg. l. iam hoc iure. 4. D. de vulgari. notat Decius in l. in testamento. nu. 8. C. demilitari. Sed nepos impunè præteritur Tex. in principio verificulo. Sed non ita de filiis. Inst. de exhered. liberorum. Notat Veroius in cap. Raynutius. numero 52. de testamentis. Minchaca de iuccess. creatione. §. 20. numero 5. & nu. 18. &. nu. 19. Costa in 3. §. p. nu. 26. & in. 1. cap. p. verbo. In re certa num. 1. Forcatulus. dialogo. 35. ergo & filius. Quod si queras, cur pater adrogator impunè hunc adrogatum filium præterire possit? Cum & iura sui heredis habeat ut supra diximus. tum, quia successiones omnes mutuae reciprocæque esse debent, notat Antonius Gomez in l. 9. Tau. num. 48. Didacus Perez in l. 1. tit. 2. lib. 5. ord. verbo. Mandas. fol. 100. quare cum pater huic filio non succedat, l. non aliter sup. eodem neque impubes ei succedit, notat Salycket. in d. l. 2. num. 3. C. eod. cum etiam quia omni casu filius hæc quartam non iure successionis, sed tamquam æs alienum capit. l. Papinianus. 8. §. quis

impubes. in fine. D. de inoff. testam. notat Goueanus in l. sed & si plures. x. §. in adrogato. D. de vulgari. Rod. Suarez in l. quoniam in prioribus. ampliatione. 7. num. 15. col. 3. Costa in l. qui duos. §. cum in bello. verbo. Postea mortui. num. 4. indeque ius dicendi nullum ei non competit. Considero etiam l. iam dubitari 85. D. de hered. instituend. vbi quia institutus subconditione si volunt, superflue subcontraaria exheredaretur, impune præteriri potest.

23 † Hæc licet probare videantur filium in casu nostri Tex. fuisse præteritum longè tamen verius firmo, cum exheredatum fuisse: quod tamquam necessariū omnino conuinces, cum enim suus sit, vt late supra diximus num. 10. & in proposito notat Ioan. Orosius. hic num. 14. & num. 15. & probat Tex. expressus in principio. Inst. qui mod. Test. infir. ibi. [Quasi agnatione sui heredis.] Cui non satisfacies si dixeris, dictiōne quasi improprietatem denotare; quoniam interdum veritatem exprimit, vt in l. omnes populi. 9. ibi. [quasi ius proprium.] D. de iust. & iure. l. 1. ibi, quasi dere dubia. D. de translat. l. certi conditio. 9. §. fi. ibi. quasi mutua. D. si cert. pet. resoluit Horoscius in d. l. omnes populi. numero. 8. & in. d. l. 1. num. 5. quomodo Hispani dicimus & usurpalimus verbum como. Cum dicimus, como cauallero. Quinimo & si denotaret fictionem in d. principio, admittenda esset quantum ad agnationē, quia nō vere agnascitur, nō quā tum ad suitatem, vti recte considerat Iaso hæc num. 12. quemadmodū. in l. posthumo rū. 13. D. de iniust. rup. & in. §. posthumo. l. Inst. de exhered. liberorum. ibi. quasi agnascendo sunt parentibus sui heredes. Nepos enim quem pater non præcedit verè suus heres est. §. ita demum. Inst. de hered. quæ ab intest. def. dicitur enim quasi agnasci, quia non verè nascitur, quod aliud agens notat Ioannes Robertus. lib. 1. receptæ lectionis iur. capite. 2. pagina 3. & expressè probatur in. d. §. adoptiui. Inst. de exhered. lib. consequens est eo præterito nullum testamentum esse. Nec satisfacies si cum cōmuni dixeris, vt supra paullò ante notabas, ideo nullum pronuntiatum testamentum non fuisse quoniam impubes mox decesisit; quia contendo iure ciuili nullum usque adeo esse testamentum in quo

in quo filius præteritus est, vt nec si viuo patre decedat conualescat. Tex. in principio de exhereditate lib. ergo longe minus, eo post patrem defuncto id erit admittendū, propter dominij continuationem à iure iā inducātā. in suis. 11. D. de liberis & posthum. Quod si iterum velis, saltim iure Prætorio hunc testamētū defendi ex. l. posthūmus. 12. versic. Idē & circa. D. de iniusto rupto. Respondebo neque eo iure id posse admitti, cum in d. versiculo. Idem & circa. & in. l. filio præterito. 17. D. illo tit. ideo benigna interpretatione à prætore testamentum illud sustineatur, quia filius viuo patre decessit, neminique iniuria fit; eo autem post patrem defuncto nusquam testamentum hac in specie defendi leges. Præterea hic iure Prætorio testamentum non iuuari conuinceo quod Vlpianus heredes adrogatoris bona restituturos ait, planè si iure Prætorio testamentum sustineretur hic, nō heredes, sed bonorum possessores essent. §. quos autem. Inst. de bon. possessl. ergo filius præteritus non fuit. Quod deinde conuinceo, quia si præteritus esset re ad intestati causam redacta, non tantum quartam ex constitutione Diui Pij, sed & legitimam filius haberet. §. At iij qui. Inst. de hereditate quæ ab intestato. def.

24 † Detnde pro hac parte subtiliter expendo difficultem Tex. in. l. 2. versiculo. Sed si extraneum. D. de vulgari. iuncta doctrina l. C. in. l. si à primo 8. versiculo fin. D. de liber. & post. & doctrina glossæ Rub. C. de posth. her. inst. docentis posthumum per adrogationem agnasci. docet enim l. C. in. d. versiculo fin. posthumum à gradu substitutorum præteritum illum agnascendo rumpere & nullum facere, quæ admodum acsi natus initio esset, vnde Vlpianus in d. versiculo. Sed si extraneum. eius institutionem necessario ut substitutio valida sit requirit. Sed ecce ibi (vt diximus sup. numero 15.) contra eam quam defendimus sententiam textum expressum, vbi non alias, quād si præcesserit institutio, substitui adrogato filio potest; cuius difficultimi Texus ducti autoritate maximi viri in nostra lege exheredatum filium non fuisse defendant, nos tamen nil remoratur, quoniam animaduertimus exheredationem in ea Vlpiani specie ineptam omnino futuram, ideoque institutio-

nem necessariam. Species hæc est, extra-neus fuit heres institutus, & post institutio-nem adoptatus vel adrogatus loco ne-potis, post institutionem vel adrogatio-nem facta illi fuit pupillaris substitutio, quæ ex interuallo quoque fit. l. si quis eum. 16. §. fin. D. de vulgari. in hac specie institu-tionis solummodo meminit Vlpianus, ut ostenderet, quod licet adoptione soleat testamentum rumpi. l. certum. 8. D. de iniusto rupto. Tex. in principio. Inst. quib. mod. test. infirm. sufficit tamen ad testa-mentivaliditatem adoptatum vel adroga-tum fuisse institutum tempore quo erat extraneus. l. filio quem pater. 23. §. 1. D. de lib. & posth. Ideo autem exheredationis non meminit Vlpianus, quia hæc in ne-pote non sufficeret, neque à ruptura testa-mentum liberaret, cum extraneus exhe-redari non possit. l. quidam cum filiu[m]. 132. ad fin. ibi. res circa extrancos inepta. D. de verbo. oblig. & induces. l. non putauit. 8. §. si quis eincipiatum. D. de bon. possessl. contra tabul. quomodo eum textū inter-pretatur post Alex. & Iaso. ibi. Baldui. in princ. Inst. de pupilli. Costain. 4. §. p. num. 24. Et in. l. cap. p. verbo. Habens. nu. 6. qua-re si impubes ibi ante testamentum fuisse adoptatus ut in nostra specie quia cessaret rupturæ periculū posset optimè exhereda-ri, prout factum fuisse defendimus.

25 † Cui interpretationi & sententiæ non obseruit si mihi obijcas, quod si verū est filius exheredatu esse, posset per querelā testa-mentum rumpere, iuxta tex. in princ. Inst. de inoff. testamento. Atque itare ad cau-sam intestati deuoluere, & in omnibus bo-nis patris succedere. Quoniam eorū omissa opinione qui existimat, ideo hic quere-lā ad heredes nō fuisse trāmissam, quia cū impubes decesserit mox, ea nō præparata eā non transmisit l. posthumus. 6. §. fin. cū l. sequēti. D. de inoff. cum ibi notatis, quæ maximā ad nostrū tex. continet diuinatio-nē; respondendū est, querelā remediū subli-diariū esse ei cōpetēs cui nullū aliud cōces-sum est. Tex. in. §. 1. Inst. de inoff. testame-to vnde cū adrogatus exheredatus ex con-slitutione Diui Pij quartā habeat partē om-niū bonorū patris adrogatoris, ut infra late-dicemus, eamque tamquam z̄s alicuiū vindicet. l. i. §. si impuberi. D. de col-latione bonor. notat cum multis Emanuel Costa in. l. qui duos, §. cum in bello verbo.

Pofles

Postea mortui. numero. 4. De reb. dub. iure optimo à querelæ remedio remouendus est. Quam rationē considerat in proposito Vlpianus in.l. Papinianus. 8. §. si quis im- pubes. ibi. Hunc puto remouendum à querela , cū habeat quartam ex constitutione Dini Pij. D. de inoffic. iuxta quæ etiam intelliges tex. in.d.l.2. §. 1. D.fam.herciscūde,vbi ideo vti le non directū familiæ herciscundæ iudiciū locum habet, quoniam filius non iure suc- cessionis, sed virtute cautionis quartā ha- bet, & quasi æs alienum eam petit. & sic sol- uitur. 1. & 4. argumentum.

26 † Non obstat secundum argumentum quoniam omissa opinione existimantium in specie nostra, admitti non posse in perso na impuberis adrogati defuncti testati & intestati concursum, sed vnicum tantummodo ius testamenti esse, & vnam hereditatem in rebus ab adrogatore relatis, si abeo insti tutus adrogatus est , vel tali tim in quarta si exheredatus, iuxta nostram l. si adrogator coniuncta.d.l.sed si plures: 10. §. in adroga to. D. de vulgari. legitimos autem heredes vel substitutos à patre naturali datos , alia bona, nō iure successionis accipere, sed ex cau- tione, iuxta tex. in.l. causa cognita. 40. D. de vulgari. ibi. Quemadmodum legitimis heredi bus autoritate principali prospicitur, vinculo cau- tionis, ita si forte substituit naturalis pater impu- beri, &c. l.2. §. impuberem. versiculo. quare. D.ad Tertu.l.2. C.hoc tit. Tex.in. §. cū au tem. Inst.eodem. quam interpretatione, q̄ scripsit Viglius in principio. nu. 14. Inst.de pupillari. consentit Costa. in. cap. si pater. 2. parte gloss. omnia bona. nu. 5. ad fi. de te- stam.lib. 6. quæ tamen expresse conuincitur ex eisdem iuribus , in quibus plane hi ad quos bona vinculo cautionis pertinent heredes appellantur. & expresse in.l.9. ibi Mas los otros bienes que vienesen a tal moço co mo este de parte de su padre natural e legitimo, he redarlos han los parientes mas propincos deel, &c. tit. 5.p. 6. quæ sane appellatio non nisi ad ius successionis vel legitimæ, vel testamen- taria reduci potest.

27 † Verissimè dicendum est, hos verè he- redes esse, siue legitiimi sint & ab intestato rem habeant, siue ij quos pater naturalis pupillari concepta substitutione, ei de- dit. Item & illos similiter habere adrogatum filium heredes quos adrogator pater ei pupillariter substituendo scripsit, ex di- gitis legibus , maxime d. §. in adrogato. &

hoc nostro capite. Neque tunc te turbet arg. ex l.2. cum alijs. D. de iniusto rupto. lius nostrum. 7. D. de reg. juris. quoniam vt eruditæ aduertunt specialis est is casus, in quo potest quis cuin duobus testamen- tis, iniuper & duobus separatim heredi- bus decedere ; siue pro parte testatus, & pro parte intestatus, pro vt catus tule- rit. Estque ratio , quia cuin filius habeat duos patres, sic & duorum filiorum perio- nam sustinet argumento. l. si couul. 3. sup. hoc.t.l. fistulas. 78. §. 1. D. de contrah. en- tione l. accipientis. 15. D. de auth. tut.l. tutorem. 22. D. de his quibus, vt indignis. perindeque est ac si duo testatores essent, & induces tex. in.l. si certarum 17. §. Iulianus. ibi. Quasi duorum hominum duas heredita- tes intelligi. D. de milit. testamento. Præ- terea quia si subtiliter expendas rationem prohibitionis concursus testati & intesta- ti, quam latè scripisti ad §. hereditas. Insti- tut. de heredit. instit. & ornat Duarenus. lib. 1. de iur. accres. capite. 2. intelliges hoc casu non procedere , cum inconueniens non sit duos homines , alterum testatum, alterum intestatum decedere, sed ineadem persona natura idesse impossibile, vt posse cum non possit pro parte viuus singi , pro parte mortuus credi. Ergo filius adrogatus , quia vicem duorum habet, recte po- terit & pro parte, testatus, & pro parte dece- dere intestatus & ita tenendum est , quic- quid hic in contrarium resoluat Accur. ver- bo. Si adrogator. versiculo. sed pone.

28 † Sed an cuin duobus testamentis, diffi- cilius est? & sanq ex Accursio hic. Gloss. 1. ad fin. dicendum videtur , quod si is qui à patre naturali substitutus est , concur- rat cum substituto ab adrogatore, hic quar tam ferat , ille vero impuberis heredita- tem. Quæ sententia communis est Iasoni hic nu. 39. videturque in hac specie impu- berem adrogatum cum duobus testa- mentis decedere , altero à patre naturali condito , altero à patre adoptivo , eadem illa consideratione , qua paulò superius, eum & testatum , & intestatum decede- re posse diximus. Neque obstat , si obij- cias per adrogationem tabulas pupillares à naturali patre factas rescindi. §. alio quo- que modo. Institut. quib. mod. testamen- ta infirm. & inde substitutum in eis, admit- ti non posse; ex quo enim morte adro- gatoris sublatum fuit patriæ potestatis im- pedi-

pedimentum decessitq; adrogatus & sui iuris, & ciuis Romanus effectus, iure Prætorio restituatur, cōpetu quē substituto tecū dū tabulas bonorū possēsio, repetit Accur sius, verbo, restituere, ad finē. Et probat. Cinus, & Alberic.n.8. Bart. in lect.2. col. ad med. & in rep.n. 13. cōmūnē dixit Iaso.n. 36. in prin.Ioan.Horol.n.55. cōsentit Ant. Gouean.in.l.causa cognita. D. de vulgari. Alciat.in.l.2.nu.28.eod.tit. Hippolyt.Riminald.in.l.posthumo nu. 217. C. de cōtr. tabul. & nouissime neminē referēs Aeduar. Caldeyra variaſū leſt.lib.3. cap. 1. nu. 35. Pro qua sentētia p̄fmo inducitur tx. in.d. l.causa cognita. 40. D. de vulgari.iuxta supe riorū interpretatione, vbi, idē substitutis vinculo cautionis succurri probat Papinia nus, quia filius adrogatus prius decesserat, deinde pater; quasi cōtrariū esset, vbi præ uia esset mors patris ad rogatoris, quia tūc sublato impedimēto patriꝝ potestatis pupillaris substitutio per adrogationē extincta eo momento reuiuiscit. Quomodo iste tex. pro hac sentētia retorquetur, quamuis pro cōtraria, & sic nullo modo valere subsistente ēū inducant nōnulli. Deinde cādē cōfirmat Iustinian.in.d.§. non tamē. Inst. quib.mod.test.infir.vbi si quis testamen tu condiderit, in eo omnia solēnia iuris ad hibens, postquā in adrogationē se dederit, si inors adrogatoris huic adrogato præuererit, aut alias iste testator quo tēpore dece dit & sui iuris & potestatis, & ciuis Romanus decesserit, potest scriptus heres bonorū possēsionē lecūdū tabulas petere. Ergo cū pupillaris substitutio filij testamentum sit.l.2.in principio.l.patrī & filij. 20. D. de vulg.l.Papinia.8.§. sed neq; impuberis. D. de inoffic.verissimū erit, initio validā, & ad rogatione irritā, sublata adrogatione recon ualecere, scriptūq; heredē bonorū possē sione secundū tabulas petere posse. Accedit etiā & in argumentū tex. in.l. posthumus. 12. in princ. D. de iniusto rupto. vbi te stamentū quod posthumī nativitate, quia in eo fuit præteritus, ruptū fuit, possē viuo test. mortuo, quasi impedimentū cessante, aut eaūta rupturꝝ extincta cōualecit, iure Prætorio, & bonorū possēsionē secundū tabulas accipere heres scriptus potest. Expressius facit d.l. Posthumus.in versiculo. Idē & circa. Iuncta interpretatio ne Accursij, verbo. Imitum. Quāt̄ verissima est ex tex.in.§. alio quoq; modo, versi. Hoc

antiē casū. Inst. quib. mod test. infir. & à Iaso ne hic.d.nu.36. probata, vbi testamentum quod adrogatione testatoris irritū factū, si adrogatio cesseret, iure Prætorio conualecere, Julius Paulus scribit.

29 † Sed ex diametro nobiscū pugnat Pa pinianus in.l. qui ex liberis.xi.§. testamento. D. de bon. possē. secund. tabul. Vbi in eadē omnino specie, heredē petentē bonorū possē. doli mali exceptione submoueri posse docet. I. C. neque aliter valere testamētu putat, etiā finita adrogatione quā si codicillis, aut alijs literis eodē testamēto se mori velle declarauerit testator, ergo cū in nostra specie nulla impuberis noua voluntas esse possit, heredē à patre naturali scriptum bonorum possēsionem secundū tabulas petere non posse consequens est.

Cui difficultati Accursius in. d.§. non tamē, verbo. Fuerit. Et in.l. 1. §. exigit. versic. sed & si quis. verbo. Viroque tempore. D. de bon. possē. secud. Tab. respondet ita de num conualecere testamentū si noua voluntas accelerit, ex d.§. Testamento. ex quo lupilēdus est Iustin.in.d.§. nō tamē. eius opinōnē probant Cyn. Alb. & antiquiores hic, quorū post Bart.nu. 13. meminit Iaso. nu.36. Signorolus in rep. nu. 9. Ioan. Ho roscius nu. 64. & dicunt cōmūnē admittunt que idē Bart. Iacob. de Aren. & Albericus. in.l.conficiūtur. 8.§. si post. D. de iure codicill. latē Riminald.in.d.l. posthumo. num. 270. & nu. 298. Conna.lib.9. cap. 7. nu. 15. qui omnes vt eiusdē Accursij sententiā ad nostrū tex. defendant, addūnt nouū id iudiciū in eo expēctādū esse, qui id pr̄stare potest, quod cū in minore impossibile sit. l. pupillus. 13 o. D. de reg. iur. l. 1. C. de falsa moneta. satis est in nostra specie impuberē ab adrogatoris potestate liberatū fuisse, vt pupillari substituto bonorū possēsio secundū tabulas detur. Quāt̄ cōmūnis opinio, ea cōsideratione potest cōfirmari, quia pubes factō suo revocasse videtur testamētu cū se in adrogationē dat, & ideo nouū eius iudiciū requiritur. At impubes testamētu quod ei pater naturalis fecit, sicut nec expressa voluntate, ita neq; tacita dādo se in adrogationē revocare potuit, sed à iure propter capitis deminutionē revocatur, quō sit vt nula noua voluntas in eo exigatur, ad nouā testamēti vim, cū ad id infringēdū nulla intercesserit. Quamuis enim verū sit in adrogationibus eorum qui sui iuris & puberes sunt,

sunt, eorum solam voluntatem expectari, i. in adoptionibus s. sup. hoc t. In impubere tamē adrogationi se committeat, nō so-
la eius voluntas exploratur, cum nulla sit
ut paulo supra diximus, sed in eius locum
succedit scrupulosa illa cause cognitio de
qua in d.l. neque ei 17. § eorum supra, &
diximus, n.s. Ergo puberis adrogatione
irritum testamentum recenti iudicio solu-
ta adrogatione restituitur, impuberis vero
sine noua voluntate.

30 Hanc obliteruationē quoad puberem attī-
nei, non impugnabis furiosi hominis exē-
plo, in quo certū est, quod si ante furorem
testamentū fecerit, superueniens furor, qui
testamentū actionē tolit, factū non irritat,
neq; furore cessante, nouū est iudicium ne
cessarium, l. i. §. si quis autem testamentū
D. de bon. poss. lecund. tab. Quoniam longē
est dissimilis ratio, nam furiosus non
facto aut culpa sua, sed quadā aduerat for-
tunę infelicitate testamentū actionē au-
sit. Pubes vero, cum sua sola voluntate ad-
rogationem contraxerit, priorem reuocare
se videtur, atque ideo postea dissoluta ad-
rogatione noua voluntate opus est. Quin
imo hoc exēplo furiori, superiorē de im-
pubere sententiam confirmabis, quamvis
dissimilia dicat Ioan. Horolc. hic. n. 59. &
n. 60. Ex quibus omnibus colliges in pube-
re, qui polica adrogatus est, tria, duo vero
in impubere ad hoc ut honorū possesso
pe-
ti posse, requiri: in illo bonū initium, hoc
est, quod principio recte fecerit testamen-
tum: impedimentū cessatio, hoc est, adro-
gationis relatio, item declarationē nouę
voluntatis: in hoc vero priora duo illa tan-
tum sufficere.

31 Verum hæc recepta Accursij senten-
tia, mihi placere non potest. Primo, quoniam
expresie contradicit Iustiniano in d.
§. non tamen, qui sine novo, & recenti iu-
dicio confirmat testamentum, eius qui ad-
rogandum se dedit, si postea reloluta sit ad-
rogatio: neque existimandum est, si nouū
illud iudicium esset necessarium ex d. §. te-
stamento prætermisurum Iustinianum, iux-
ta doctrinam I.C. in I.apud Labeonem. 15.
§. ait Prætor. veri ea enim, D. de iniurijs. l.
i. verl. Atque si Prætor, D. si mēlor fall. mod.
dixerit. Secundo, ex d. §. non tamen, verific.
nam si ideo, vbi æquiparantur duæ illæ spe-
cies, vbi testator ab hostibus captus est
& vbi se in adrogationem dedit, & vtro-

que casu, æque dicitur irritum testamen-
tuin, & æque similiter bonorum posses-
sio conceditur, vel denegatur, & tamen
certum est, testamentum ab eo factum,
qui postea ab hostibus captus est, licet
amissionē libertatis sit irritum, postea ta-
men eo reverto, sine recenti iudicio re-
uiuscere, & instituto bonorum posses-
sionem secundum tabulas competere, l. si
quis filio exheredato. 6. §. penultimo. D.
de iniuri. rup. post Bar. Cuma. & reliquos
ibi obliterat Ange. ind. §. non tamē. n. 2. &
probat Vigilius in §. f. n. 4. & §. Inst. quibus
non est permitt. Connanus li. 9. com c. 7. n.
12. & Jacob. Cuiacius in d. §. pen. ergo idē
descendū est, & in nostra specie, in testamē-
to scilicet, irrito propter adrogationē, ut
scilicet noua voluntas non exigatur, si po-
stea dissoluta sit adrogatio. Vlterius ea sen-
tentia non placet, quoniam non omnino
satisfacit Papiniano in d. §. testamento, ne-
que enim explicat quid est quod ibi I.C.
ait, scriptum heredem petentem bonorum
possessionem, exceptione doli mali sub-
mouendum.

32 Vnde idem Accursius in d. §. testamen-
to, verbo, non secus, existimat in hac spe-
cie testamentum reuiuscere, & competere
instituto bonorum possessionem secun-
dum tabulas, quia tamen dando se in adro-
gationem testator videbitur mutasse volu-
tatem, si hoc in vim exceptionis fuerit
oppositum instituto, quod dolose pro-
pter mutatam voluntatem bonorum pos-
sessionem petat, necesse habet institutus
recens iudicium allegare, ad elidendam
eam exceptionem. Quæ Accursij interpre-
tatio verbis d. §. testamento congruere vi-
detur: eoque differt a superiori, quam-
vis nonnulli confundant, quod hæc tunc
demuin nouum iudicium exposcit, cum
exceptio doli mali opponitur: illa ve-
ro sine hujus exceptionis obiectione, pro-
bationem recentis voluntatis expostu-
lat. Accursium in hac re sequuntur in
d. §. testamento. Bartolus, & Albericus
& eo non citato, Cuma. in d.l. si quis fi-
lio exheredato. nu. 3. Ang. Areti. in d. §.
non tamen. num. 3. ibidem Hotom. &
Eguinarius, Hippolyt. Reginaldus, supra
num. 271. Connanus. d. cap. 7. num. 16.
qui omnes putant, quod cum id testa-
mentum sublatum non fuerit ipso iu-
re propter adrogationem, quoadagendum

E exci-

excipiendumq; reuiniscit resoluta adrogatione, arg. l. si vnu. 28. §. pactus ne peteret. D. de paetus, l. Stichū . 95. §. naturalis. D. de solut. expendiq; potest pro hac sententia tx. in d. §. non tamen in prioribus illis verbis, ibi: Non tamen per omnia inutilia sunt ea testamenta, &c. quasi nihil aliud significant, quam testamentum ab initio iure validum ex post facto per capitis diuinationem ipso iure irritum non fieri, sed ex exceptione proposita.

- 33 Hac licet arridere videantur, non tamen exacte rem explicant, neque dissoluunt difficultatem, quain in proposito contrahant Vlpianus, & Papinianus ille in d. l. posthumus 12. versic. idem, & circa. D. de iust. rup. qui docet Ita demum in specie de qua loquimur, datam bonorum possessionem prodeste scripto heredi, si data sit ei qui rem ab intestato auferre possit, hic vero in d. §. testamento, nihil tale exigit, sed exceptione noua voluntate elidi.

Quare ultra alios constituo ex Vlpiano in fragm. tit 28. bonorum possessionem, aut cum re dari, aut sine re. Datur cum re bonorum possessione, secundum tabulas, quando is qui eam accipit cum effectu bona retinet: Sicut re, cum aliis iure ciuili euincere hereditatem potest, veluti si suus heres intestato sit. Ad hoc enim ut bonorum possessione secundum tabulas petatur & concedatur sufficit testamentum hoc septem signis fuisse signatum ciuium Romanorum, etiam si iure ciuili illud non valeat: ex eodem Vlpī & D. Ambrosio lib. 9. epistol. ad Clementianum. Sunt etiam heredes cum re, & sine re, & sunt heredes, testatore viuente, qui scripti sunt, sed sine re. Luxta haec primum intelliges obscura iuris capita, in l. filijs matrem 25. ibi: bonorum possessionem patrem cum re accipere non videri: C. de inofficio testamento. l. si mater. 29. §. 1. D. si quis omissa causa testam. vt citra pñna edicti possideat ibi hereditas ab intestato, quia quāvis pater potuerit pēdētē conditione petere bonorum possessionē futuraerat sine re, iuxta d. l. filijs matrē propter conditionē nō impletā: in edictum, verò is tantū incidit, qui rē quam potuit habere omisit. l. 1. D. illo eod. tit. vt̄ recte in terpretat Jacob. Cuiac. li. 4. obseruat. c. 24. intelliges etiā tx. in d. l. posthumus. 12. ibi: rē obtinebit: (sic enim legendū est, vt apud Pad. Florēti. nō hereditate.) D. de iniusto rup-

to. tx. in l. 1. s. si heres institutus. D. si tab. test. null. extabūt. vbi dicit bonorū possidores rē habituros, vt Rulardus recte notat in d. l. posthumus, Cuiac. d. c. 24. & in l. 7. D. de lib. & posth. & in d. §. nō tamē ver. & sua potestatis. Eduar. Caldei. li. 3. var. leet. 34c. 1. n. 9. Secūdo iuxta eandē obseruationē in nrā specie resolute, testamentū adrogatione irritū nō reuiniscere, neq; obstat bonorū possessionē secundum tabulas ex copeti posse. d. §. nō tamē d. l. posthumus, ver. s. Idē & circa. Nā etiā ex testamento nullo, vel irrito potest hēc bonorū posselsio dari ut cōstat ex Vlpia. d. ti. 28. erit tamē sine re hoc est sine effectu, si forte alius legitimus heres sit, qui contradicat scripto heredi, vt antea etiam ti. 23. dixerat idē Vlpī ibide ad notante Jacob. Cuiac. vers. s. septē. Atq; ita intelligēdus est tx. in d. §. testamento, vt ibi heredi petēti bonorū possessionē ex testamento irrito possit successor ab intestato exceptionē opponere, videlicet quod non possit ei bonorū posselsio cū effectu dari, cum eam petat ex testamento irrito, & res ad causam intestati deuoluatur. Quæ tamē exceptio potest per heredem elidi replicatione, si forte probet testatore iam factū sui iuris voluisse cum eodem testamento decedere. Vnde dissolute difficultatem, quam non satis explicant Doctores inca anxiē laborantes, quomodo ibi testamentū sustineatur, ex probatione duorum testium, vel codicillis, respondebis enim ibi non agi de validitate testamenti, sed de elidenda exceptione deficiens voluntatis, vt enīxis verbis ostendit Papinianus, ibi: non enim de iure testamenti maxime queritur, sed de viribus exceptionis. Intelliges etiā postrema verba eiusdem tex. ibi: ex persona tamē eius qui opponit estimatur, quia non quilibet poterit scripto heredi exceptionem opponere, sed ille tantū qui successurus est ab intestato. Ulterius etiam intelliges tx. in d. l. Posthumus. versi. Idem, & circa, vbi ita demum datur bonorum posselsio, cum re, idest cum effectu, quemadmodū & in superiori parte ibi, rem que obtinebit, si scriptus sit heres, is qui rē ab intestato auferre possit, nā si alius esset scriptus heres, sine effectu esset bonorum posselsio, cū posset successor ab intestato, qui iure successurus erat exceptionē opponere atq; ita cessat superflua disputatio Ialoniū hīc. nu. 36. & seq. circa illum tex. Denique intel-

intelliges tx. in d. §. non tamē. Vt id quod generaliter tradit ibi Iustinianus ex testamento irrito per capitis diminutionem resoluta adrogatione, bonorum possessionē peti posse, intelligendum sit, iuxta Vlpianum dicto titulo 23. versic. si septem: vt sit cū re, idest cū effectu, si nemo alias legitimus contradicitor existat, qui hereditate vindicet, vt puta quia idēmet qui successus erat ab intestato, in eo testamēto scriptus sit, vt in d. §. idem & circa, nisi heres probet defunctū cū ea voluntate dissoluta adrogatione decelsisse, vt in d. §. testamento. vers. plane. Si vero successor ab intestato scriptus heres nō sit, & is exceptionem obijciat, erit bonorum possēsio sine re, iuxta d. §. testamēto. Vt iā hinc cōstet generalē de cisionē d. §. nō tamē. interpretandā ex d. l. posthumus. vers. idem & circa, & ex d. §. te stamēto. Quibus nec deinde obstat si obijcias sententiā Iustiniani in prin. vers. adeo, Inst. de exhered. liberorū, quoniā fatendū quidē est, non cōualescere testamentū, sed ex illo iniusto, irritove bonorū possessionē dari, iuxta Vlp. sup. esseq; cū re quia scripti heredes erant, qui ab intestato rē erant habiti, & sic soluitur secūdum argumētum.

35 Non obstat tertium argumentum, quod difficiles explicatus non habet, vt deduces ex traditis à Bart. hic n. 5. Alberico. nu. 3. Baldo. nu. 15. Iaso. n. 33. est enim maximū dūcīmē inter naturalē, & adrogatorē patrem, de naturali intelligitur tx. in d. l. sed si plures. io. §. ad subst. D. de vulg. huic plenissima moribus cōcessa fuit potestas de rebus filij disponēdi, ob maximū amorē quo cū prolequit. Vt interim alia omittamus, quę plena manu cōgesimus ad principiū Inst. de pupill. subst. itaq; potest ei quoad omnia bona pupillarē scribere herede, nō ita adrogator pater, de quo neq; lex ita cōfudit, neq; præterea & quū fuit ei tantū ius cōcedi in preiudiciū venientiū ab intestato vel substituti pupillaris à patre naturali, quibus cautionē præstitit se bona impubēris defuncti restitutur. l. nō aliter su. h. t. d. §. cū autē. Inst. eod. & late sup. n. 8. & seq. repetit idem Iaso. in d. §. in adrogato. n. 4. & Ioā. Oros. hic. n. 1. 3. 1. Nec obstat si cū eodē Bar. n. 6. obijcias tx. in d. §. in adrogato, vbi docet Vlp. noster nō tantū quoad quartā partem, quam ex constitutione D. Pij. adrogator adrogato prestat substitutionem defendi, verum & quoad alia quæcunque

bona, quę adrogatoris beneficio ad filiū peruererunt. Is namque nodus etiā non omnino à Bartolo dissoluatur, facilius explicatur, si memineris quę iuxta nostrum tex. latē supra scripsimus ex nu. 23. ex quibus constat ob id solam quartam substituto dari, quoniam hic filius fuit ex heredatus, neque illa alia bona à patre ad rogatore habuit, in quibus succederet sub. statutus, cum in alijs succederent legitimi heredes, vel substitutus, vt latē diximus, & soluitur 3. argumentum.

Non obstat quartum, latē namque supra nu. 24. interpretatus fuisti. d. l. 2. §. led si extraneum de vulgari.

36 Non obstat quintum, quo probabamus in hac lege quartam non agnitionem ad heredes transmitti non posuisse, quoniam etiā id generale in extraneis heredibus sit ex iuribus in argumento adductis, sui tamē heredes etiam non agnita ex potentia suitatis transmittunt. l. apud hostes 8. C. de suis & legitimis hered. l. si fratri. 3. C. de iure delibrandi. l. ex militari. 11. §. fin. cum l. seq. D. de milit. testamē. Quare cū filius adrogatus iura sui heredis habeat sup. n. 5. & n. 10. notat Caideira. d. lib. 3. c. 1. n. 1. etiam non agnitionem parteni quartam transmittere potuit, ita Bar. hic nu. 9. sequitur Baldus num. 6. Videtur probare Ioannes Oroscius. num. 15. Eorum autem plerique iure optimo ab ea recedunt, nam etiā verum sit adrogatum filium suum esse heredem patri adrogatori, quartam tamē non vt heres, sed tanquam creditor & sibi debitum exigens habet. l. Papinius 8. §. fin. ibi. Quartam ei tanquam & alienum concedendam. D. de inofficio. testamēnto, & in nostro tex. ibi: quia non iudicio patris & diximus num. 25. Deinde, nam cum si filius hic exheredatus fuerit, vt latē supra ostendimus, cōsequens est, tanquam heredē trāsmittere posuisse nihil. Neq; præterea trāsmittere filius quartā vinculo cautionis potuit, vt relatus Bal. putabat, motus eo q̄ ea quę per viā cōtractus debētur aliā nō re quirū agnitionē. l. cū pater. 7. §. mater D. deleg. 2. l. ex cōtractib. 49. D. de obligatio. & action. quoniā ad nostrum tx. ex eo h̄c displicet interpretatio, quia cautio à patre adrogatore præstata, non ad quartam, quam ex eius bonis filius habiturus est, pertinet, sed ad sola pupilli bona, vti aperte constat ex dicto. §. cum autem,

ibi: restitutur se bona illis, & ex d.l. non aliter, ibi, quae ex eius bonis.

- 37 Rectius itaq; idem Bart. d.nu. 9. paucis rem explicat, ideo hic quartam quoque ad heredes pertinere, quia hic non est successio, id est, quia filius eam non ut vniuersalis, sed ut particularis successor habet, qui non inde minus succedere dicitur. l. fluminu. 24. §. adiicitur. D. de dam.inf. cuius argumento ita Bartolum explicat Ioannes Oroscius. nu. 20. Item quia eam non habet filius, ut supra diximus, tanquam successor, & heres, sed tanquam creditor, & non iudicio patris adrogatoris, sed ex legis dispositione conlequitur, vt notabiliter etiam explicat Ialo n. 14. & seqq. hic. quia tamen in eam sententiam non recte citat tx. in authenticā, heres. C. de secund. nuptijs, qui nihil eam iuuat, cum ibi illud tantummodo decimum sit, vt liberi quibus lex certum lucrum defert ex bonis parentis possint, et si parentis heredes esse nolint illud accipere quia non defertur iure hereditario: neque offenditur regula. l. 1. D. de acquirenda hereditate, ut melius aduertit Bald. in l. generaliter, §. in his. C. illo titulo, quod recte notat Pinelus. in l.t. 1.p.nu. 38. C. de bon. mater. Melius igitur adducitur ab eodem Iasone. tx. in l. edicto. 13. §. ad heredes. D. de iure filii, vbi prēmium, quod ex edicto Divi Traiani præstatur se ipsos deferentibus ad heredes transmittitur, licet ante decebat delator, quam id quod detulerat fisco addiceretur. Et tamen lucrum illud non erat agnatum, cum potuerit repudiari. l. 1. verli. si parendi. D. de condicione cauta dati. l. Antistius. 62. in principio. D. de acquirenda hereditate. Deinde facit quia ea quae titulo particulari, & ipso iure alicui deferuntur, facilius transmittuntur, quam ea quae ab vniuersali titulo, & ex hominis dispositione veniunt, ut multis probat Pinelus iam relatus ex numero 36. † Ex quibus iam constat, lucrum quod filii in dicta Authentica, heres. conceditur, etiam non agnatum ad heredes transmitti, notat Matthēus de Aflītis decisione 314. nume. 5. Rodericus Suarez ad l. quoniam in prioribus, in declaratione ad legem Regni, limitatione 10. num. 1. Idemque dicendum est in reservatione, quam alcendentibus, & descendebentibus tribuit tex. in Authenticā, bona dominorum. C. de bonis proscripto-

rum, illa enī bona, etiam non agnita ad heredes transmittuntur, quia non ex facto hominis, sed ex legis dispositione deferuntur: quod post Ialon hīc dicto numero 15. & Salycetum in d. Auth. bona dominorum, tradit Roder Suarez iam relatus inde subinserens vrgētissimis validissimisque probans argumentis damnatum ad mortem, cuius bona à lege deferuntur, ut in d. Auth. bona dominorum quāmus hodie testari polsit ex l. 4. Tau. quæ est l. 3 ti. 4. hb. §. nouæ recopilat. non tamen ita libere, ut aliquem possit filium meliorare, quia lucrum illud à lege ipsa defertur, & inter filios diuiditur, quod est notabile ad d. l. 4. Tau. de cuius interpretatione post ordinarios ibi, & in d.l. 3. vide Gregorium in l. 25. titu. 22. partita 3. & in l. 5. tit. 3 1. partita 7. Iuliū Claram, lib. 5. §. fin. q. 78. Boe. decis. 264. Decium consi. 257. nu. 6. & 442 num. 6.

- 39 Infert (quod superioribus proximum est) ex solutione idem Bartol. d.nu. 9. maritum ex statuto, certam partem dotis lucrante, eam etiam non agnitam ad heredes transmittere, cuius opinionem omnes sequuntur ex Iasone hic num. 18. Ioane Orosc. n. 14. & generaliter in omniliu- cro quod à lege extra nomē heredis defertur probat Pinelus ex d.n. 36. quod est obseruatione dignum ad l. 1. & 2. tit. 4. lib. §. or din. l. 1. tit. 3. lib. 1. fori. l. 2. tit 9. h. §. recopil. ut scilicet dimidiam partem lucrorum constante matrimonio quæsitorum, que illis legibus coniugibus defertur, etiam non agnitam alteruter ad heredes transmittat. Quod ad eas leges notat Horoscius hic n. 15. Did. Segura in l. vnum ex familia. §. sed si fundum, D. de leg. 2. Did. Castillo. in l. 14. Tau. col. 3. & nouissime Ioannes Garzia sing. tract. de coniug. acquestu. nu. 172. & n. 187. quanquam idem Pinel. vbi su. n. 37. improbat eam sententiam, quasi non ex proximè dictis deducatur, ex eo quia leges loquētes de lucro nō recte applicētur ad casum, vbi demutua cōmunicatione agit arg. l. de fideicomis. 11. C. de trāsactio. idq; verū esse in multis resoluti; idēq; dicendum vbi non bona omnia vtriusque cōiugis, sed quesita tantū constante matrimonio cōmunicantur, ut apud nos ex dictis legibus regijs, quia cum hoc casu vtrique coniugi pariter consulatur, non potest dici lucrum nuptiale, neque leges de lucro

lucro loquentes ad hanc speciem recte applicantur, ut expendit Coua. in 4.2. p. c.7. §. i.n. 8. ad finem. Sed licet haec obseruatio ad iura Lusitanarum procedere posset ubi bona omnia utriusque coniugis communicauntur, ut lib. 2. t. 47. §. 1. & lib. 4. tit. 7. §. 1. cuius municipalis iuris, siue consuetudinis meminerunt Antonius Ayerue de Ayora de partitionibus, in præfatione ad fi. Ioannes Garcia, iam relatus n. 2. non tamen ad nostras leges Regias, in quibus lucra nuptialis appellantur: & ita etiam inscribitur titulus de lucris. Sane superior sententia quamvis ad iura regia ex superioribus non probaretur, ex eo tamen verisimiliter concinatur quod cum ratione contractus precedentis, hoc est, matrimonij fiat hec communicatione est necessaria aditio, ut ad heredes transmittatur: ea enim quæ ratione contractus debetur sine via agnitione ad heredes transmittuntur. ex reg. §. ex conditionali. Instit. de verb. obli. l. ex contractibus 48. D. de obliga. & act. l. cū pater. 79. §. mater D. de legat. 2. conductiq; præterea prima ad nostrum tex. Bart. interpretatio, quæ et si ad eū nō omnino adaptetur in se verisimilis est, & solvitur s. argumentum.

40 Non obstat 6. quoniā et si controversum apud nos sit nunquid adrogatus filius beneficio constitutionis Diui Pij, quartam partem illius portionis, quam ab intestato consequitur est, an vero quartam partem bonorum omnium patris adrogatoris habere debeat, ut deduces ex traditis à glossa nostra verb. quartam, quæ post alios lacerat, putat Iaso hic n. 5 2. Ego contra communē verisimilem affirmo, omnium bonorum adrogatoris, quæ tempore mortis habebat quartam partem filii habiturū, & tanquam æs alienum vindicaturū: quæ tententiam expressis verbis docent Iulius Pau. in l. fi. ibi: ut ex, b. nisi quæ mortis tempore, illius qui adoptauit fuerunt, quarta pars ad eū pertineat qui adoptatus est. Imp. Dio cle. & Maximia. in l. 2. ibi: Ita ut bonorum tuorum quartam pars, sc. C. h. t. confirmant. l. 8. ibi: E de mas deijo due dar el profijador la quarta parte de todo quanto quisiere, t. 1. 6. parti. 4. & l. 9. ibi: que es la quarta parte de todo lo de el profijador. t. 5. parti. 6. vnde mirū est tā Accurij. hīc, quæ in alijs locis contra iura expressa loqui, & dubitare Greg. in d. l. 8. verb. que ouiere, leuisissimis adducti fundanētis, illud enim quod hi magnificavit maximum hac opinione admissa enasci absurdum, videlicet, filium ad

rogatum maiorem portionem quæ naturalem habitum contra teg. l. 3. D. de tutelis, & quæ diximus d. n. 17. leuius est, quæ ut alii quæ mouere possit, si consideremus, hanc quartam à diuo Pio adrogatis esse concessā in fructuū compulsionē, quos adrogator propter adrogationem consequutus fuit, quare iure optimo adrogato ea fuit cōcessa, ne alias præiudiciū inferret adoptio, quibus restet cōiungere poteris regulā. l. cū qui D. de iure iu. Quod si vrgeas: ergo pluribus existentibus liberis adrogatis, & unoquoque quartā bonorū patris adrogatoris, vindicate fiet, nihil naturalibus remanere, quæ ratio turbauit Accurij. & Greg. respōdebo, id in causæ cognitione veritati. d. l. neq; ei. §. eorū supra, ne is qui filios naturales habet, alios possit adrogare, neve qui iam adoptauit aliū adoptet, quod infrequens est, & in solitum, neq; permittendū, quod si adhuc factum sit, cum adrogati filij non iure hereditario, neq; ciuili, neq; prætorio, quartā habeant. l. 2. §. 1. D. fam. herciscūdæ, sed tanquam æs alienum cōsequantur. d. l. Papinia. §. si quis impubes. D. de inoffi. testam. credidores cœlendi sunt non successores ut late in superiori argum. diximus. vnde nullo modo de hac quarta, adeā quæ naturalibus & legitimis debetur argumentum procedere potest. Itaq; in omnē casu adrogato filio quadrans debetur bonorum adrogatoris, quæ neq; augmentum recipiet, neq; diminutionē, ut magis cordatus scripsit. Accurij. in authentico de triente & semisse. §. 1. verb. hoc obseruando,. Et dicit communem Iaso hīc, num. 5 3. Tellus in l. 6. Tau. nu. 4. & ita apud nos & Lusitanos quoque obseruari testatur Caldeira lib. 3. Variarum lectio. cap. 1. num. 6. & sentit Costa in l. qui duos §. cum in bello, verbo, postea mortui, num 4. D. de rebus dubijs, & sic soluitur 6. argumentum.

41 Non obstat septimum, cuius dissolutio pendet ex dissolutione difficultissimæ illius questionis, an vulgari substitutione luitas, siue ius sui heredis tollatur? qua in re discrimen constituendum videtur, inter expressam, & tacitam vulgarem substitutionem, illa enim iuxta communes opiniones statim referendas, ius sui heredis tollit: haec non ita, ut voluit Bartolus in l. Gallus, 29. §., & quid si tantum numero 6. D. de liberis, & posthumis, quem se-

E 3 quun-

quintus Alex.nu.5.Iaso.nu.54.in l.filius
heres. 16.D.illo titulo,Bald. in l. cum pro
ponas.C.de hered.inst.Guilliel.Benedict.
in c.Raynuttus,ver.mortuo itaque,n. 194.de
testam.Segura.in l.3.§.fin.D.de lib.& po
stib.n. 149.& in l.cohered.s. cum fili. n.61
& nu. 270.D.de vulg.Soci.in l. i. illius tit.
sub n.47.estque communis omnium ferè
scribentium interpretatio,& opinio, quæ
probatur ea consideratione, quia per exi
stentiam sui heredis confirmantur tabulae
pupillares,absque eo quod audeatur ex pa
terno hereditas.l.Iulianus. 29.D.si quis.
omissa causa testamenti. l. filius, qui te
paterna 41.D.de acquirenda hereditate.l.
filius qui patri. 12.D. de vulgari. latius au
tem ab hs quos supra retulimus. Vnde cù
in pupillari filio adrogato facta,tacita tan
tum vulgaris comprehendatur, hæcque
sus sui heredis non tollat conseqens est
pupillarem non esse excludendam. Quin
42 mio, et si admitteremus expresse vulga
rem substitutionem fuisse conceptam,non
sanien inde iura sui heredis abrogari faté
dum est: est enim longe verius expressa
vulgari non tolli ex Baldo. Ang. Christo
phoro de Castellionibus. Pau. & Raphael
in d.l.si filius heres. Fulgo. Paul. de Cast.
Benedicto de Plumb.in l.fifratris.C. de iu
re delib. Ang. in l.si pater.C.de institut. &
in l.Iulus quoque. §.fi.& in l. iam dubitari.
D.de hered.inst. Ang. & Rom. in l.apud
Iulianum. s. idem Iulianus D.ad Trebell.
eodem Ang. & Baldo in l. qut in aliena. §.
interdum. D.de adquir. hered. Baldo in l.
Papinianus. 8. s.quarta.D.de inoffi.& es
se communem ltentiam firmat Cuma.in
d.l.si filius. Alcia.in d.l.si filius qui patri n.
40.Ias.n.41.in d.l.si filius heres,vbi latissime
Sarm.Thom.Catāca in repet. l.1 n.57
D.de vulg.Ioannes Coras.libro 1. miscell.
cap.2.Antonius Gomez.lib. 1. variarum.
c. 3.num. 15.cum enim suitas sit obligatio
quædam passiva, ex iure sucedendi quod
filius habet in bonis patris non debet esse
in eius potestate, & arbitrio eam tollere,
quandocunque velit, nisi in casibus à iure
expressis, argumento l.nemo potest. 55.
D.de leg.l. facit vulgaris regula tex.in l.
sub hac.D.de oblig.& act.l. in vendentis
C.de contrahenda emptione.l.3.D.de eo
quod certo loco. Præterea, quemadmo
dum pater inuitum filium non potest
emancipare, iuxta Accursium, commu-

niter receptum.glossa fin. in §. finali Inst.
quibus modis ius patriæ potestatis tolui te
ste Sylvestro Aldo Brandino. ibi. Ita ne
que iuribus sui heredis eum priuare, & ita
tenendum est quidquid velit Barto. in d.l.
si filius heres, quem ibi & alijs in locis infi
nit scribentes sequuntur, quos nouissime
plena manu in utramq; partem disputans,
retulit Alex.Træt acinquis, tract.de substi
tutionibus. 1.p.c.14.ex n.1.illum autē esse
etum vulgaris substitutio expressa hoc in
calu operabitur, vt remoto quoque præte
rito beneficio abstensionis, de quo in l.
necessarijs 57.D.de acquirend.hered. & in
§.iui, versi, sed bis permitit Prætor.Institu.
de here. qual.) voluntarius heres remaneat, li
berumq; ei sit vel se immiscere, vel se absli
nere, vt lentit Bartolus in l.1.n.45.D.de
vulgari, quem communiter ceteri sequun
tur.in d.l.si filius heres.Ex quibus constat
quod cum neq; expressa, neque tacita vul
garis grauamen aliquod inferant, recte co
cipi à patre adrogatore in casu nostri tex.
possent, & sic soluitur 7.argum.

43 Neque obstat 8.quoniam ex latè supra
ex n.21.relatis,& accurate traditis,satis in
primis constat,filium adrogatum in specie
nostris textus exheredatum fuisse,vnde di
ci non potest quartam ex iudicio testa
toris accepisse,led ex constitutione D.Pij
ei delatam fuisse. Præterea & quamvis in
stitueretur ab adrogatore,nihil magis ex
eius iudicio caperet, diximus enim separsi
me in progressu disputationis,impuberem
nō iure successionis, sed ex beneficio Im
peratoris accipere, & tanquam ex alienum
consequi, vnde testator nihil donat, in
necessitatibus enim nemo liberalis exi
stit. l.vnum ex familia. §. 1. D. de legatis
2. l. rem legatam. 18. D. de adim. le
gatis.

44 Non obstat nonum argumentum, quo
niam vt diximus num. 26. & 27. quamvis
regulariter ius nostrum non patiatur quæ
& testatum, & intestatum decedere; spe
ciali tamen ex causa, & ratione etiam ces
lante ob quam testati & intestati concur
sus non datur, resoluimus, filium adrag
atum in nostro casu quoad quartam testatū
quoad alia bona decedere intestatum.

45 Tandem nō obstat ultimum ex regula.l.
ab eo.C.de fideicommittis. Constat enim
pupillarem substitutionem nullum inferre
filio adrogato grauamen.sed potius com
mo-

De adoptionibus.

modum, & utilitatem cotinere, ex his quæ late notat Bart. & omnes in l.2. in prin. D. de vulg. & nos in prin. Inst. de pupill. si qui dem ipsius filij causa agitur, cum pater ei pupillariter substituit. & testamētum ei facit, qui maximus est fauor. arg. §. licet inst. quibus ex caus. ma. nō licet. l. & quia. 6. D. de interrog. actio. vnde in fauore filij hoc adrogatori patri permittit, vt directo vsq; ad pubertatem ei substituat. tx. hic, verlic. sed an impuberi. d.l. sed si plures. 10. §. in adro gato. D. de vulg. l. 9. ti. §. parti. 6. ¶ Nō au tem fideicōmissarie, vt idē noster tex. ostē dit, eius rei rationem alsignans: cum enim fidei commissum grauamen sit l. quoniam in prioribus iūctis ibi notatis. C. de inofsc. test. & à legitima portione quocunque grauamē reiciatur. d.l. quoniam l. cum pa tronus. 2. 8. D. de leg. 2. consequens est, & à quartarei ciendum, ex regula etiam. d. l. ab eo. C. de fideicōmis. Quod tamen sic est intelligendum, si filius quartam agnoscat, nā si repudiet heredes patris onus illi parti in iunctum prēstare cogentur arg. d.l. cū patronus, verl: si omiserit institutionem. Idq; constat, quia filio repudiante, nullum onus ei iniungitur, sed heretib; ad quos ea por tio pertinet, quos recte testator grauare po tut. ex eadem. l. ab eo. C. de fideicomis. & ita post alios quos sequitur tenet Ioā. Horosc. hic ex n. 161. & est verissima sententia quicquid nouissime contrasentient Aed. Cal deira. d.li. 3. c. 1. n. 33. Neque obstat: si dixe ris quod cum fideicomissum hoc ab initio nullum fuerit ex post facto conualesse non poterit. l. quidam referunt. D. de iure codicil. Reg. L. quod ab initio. D. de reg. iuris, qua motus Peralta in d.l. cum patronus, contendit huiusmodi fideicomissum validum esse à principio, euancescere tamē, patrono acceptāte: quoniam verius est ab initio nō consistere, vt in patrono probat. l. si patronus. D. de donatio. & in filio adro gato noster tx. ibi: Nō oportet admitti fideicō missum. Quod vt exactius resoluas & intel ligas aduerte, dispositionem à lege inductā in fauorem alicuius habere tacitam conditionē, si ille voluerit, arg. l. 2. C. de iure emphyt. notat glo. ver. nulla, in l. & eleganter, D. de dolo & glos. 2. l. scimus. C. de inofsc. testam. quo sit vt necelitas à lege imposita relinquendi legitimam filio adrogato, vel patrono habeat tacitam conditionem, si ipsi voluerint, & cum nullitas fideicomis

si ex ea necessitate procedat. videtur indu cta sub ea conditione, si patronus legitimā acceptauerit, vnde filio, vel patrono repudiante valet fideicomissum quasi conditio ne nullitatis deficiente. Etinde superior difficultas soluitur, quoniā reg. d.l. quodab initio procedit, vbi actus est à principio simpliciter nullus, ceterum vbi est nullus sub conditione, deficiēte conditione valet actus, ex Innocē. in c. cū conluetudinis de consuetud. Ang. n. 4. Pal. n. 9. in l. petfundū D. de seruit. rust. præd. Decio in d. l. quod ab initio, quo etiam modo intelligēda est d.l. quidam referunt.

47 Ex quib. infertur interpretatio ad tx. in l. ita tamē 2. §. si patronus. D. ad Trebel. vbi ideo fideicomissum valere cōmuni putauit, et si legitimē patroni eslet in iūctū: quia fideicomissarius erat de liberis liberti, quibus olim patronus fideicomissum prēstare cogebatur, l. si eius. §. fi. D. ad Trebel. addit insuper ille tx. iuxta hāc interpretationē, mutata volūtate vltro adire, & quartā Tre bellianā retinere patronū posse. Quē tx. ita interpretatur Accur. ibi. quē Bart. & cō teri sequuntur, secundū Orosc. hic. nu. 164. Sed præter vitiū diuinationis, q; continet repugnat expresse mēti, & verbis. l. C. ibi. nā illa verbapartē hereditatis retinere, manife stē ostendūt. l. C. loqui de debita portione nō de quarta Trebellianica. Et inde ex su perioribus resoluedum est, ideo ibi valuisse fideicomisū legitimē patroni iūctum, quia patronus legitimā repudiavit, atq; ita tradūt ibi Alberi. Pau. Rom. & Claud. idē Pau. in l. quoniā in priorib. n. 9. C. de inof sc. testa. Horosc. hic n. 163. itaq; intelligentis est ille tx. ver. quānis, vt possit patronus post coactionē, mutata volūtate debitāpar tē retinere, quē mutatio voluntatis semper habet locū anterestitutionē, & solutionē fideicōmisi, nam postea non erit locus p̄nitētia, ex l. pen. §. si patronus. D. de bonis libertorū, cuius verba: ibi: & quia agnouit iū dicū liberti, intelligenda sunt, non de adi tione, quia coactus adiuit, sed de restitutio ne, quia volūtarie restituit, quamuis enim compultus adierit, restitutio tamen intelli gitur voluntaria, cum mutata voluntate potuerit portionem suam retinere ex vera interpretatione. d. l. ita tamē. §. si patro nus quæ iura sic accepta inter se con sen tūnt: & soluitur decimum, & vltimum argumentum.

*Principium tituli, Institut. de
adoptionibus.*

- 1 Continuatio buius tituli.
- 2 Adoptionis materia remissiù
- 3 Naturalis filius appellatur in libris nostris qui ex iusto matrimonio etiam est, quoties adoptio opponitur.
- 1 **V**ia non solum in potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreamus, ut in prin. sup. de pat. pot. & de nup. itē & naturales per curiæ oblationem, aut subsequēs matrimonii nū legitimi facti, §. aliquando sup. ti. 1. sed & ii, qui et si ab alijs sint geniti, à nobis adoptantur, de adop. hoc ti. Iust. dislerit, curus originē formani & causas late præter recētiōes hic, & ad tit. D. & C. eodem. † expli cant Agellius li. 5. c. 19. Sigon. li. 1. de iure Rom. c. 10. Alex. ab Alex. li. 2. c. 8. & li. 5. c. 4. Alcia. li. 1. parerg. c. 23. & li. 4. c. 3. & li. 9. c. 5. Cona. li. 2. c. 15. & ante eos Vlpian. in frag. ti. 8. Catus in inst. ti. 5. li. 1. consonat titu. 16. part. 4. & l. 7 & 8. ti. 7. eadem 4. par. & nos pluriuna paulo ante diximus ad Vlpiānum in l. Si adrogator. D. hoc ti.
- 3 In tx. ibi: Naturales. † Non intelligas naturales filios hīc tantum dici ex concubina suscepitos, ut in §. fi. sup. ti. 1. sed vt optimè hīc accepit Accurs. ex legitimo matrimonio natos, aut (vti ego existimo) ex cōcubina suscepitos, legitimos tamen postea factos, vel curiæ oblatione, vel per subsequēs matrimonii, ut in d. §. fi. vbi diximus. Hoc enim certissimum est, filium naturalem illum dici, qui ex legitimo matrimonio natus est, quoties adoptio opponitur, ille enim naturalis est & legitimus, hic verò legitimus tantum, quia mediante adoptione legis potestate filius efficitur, & in potestate nostra, ut hīc explicat glos. & sic intelliges tx. in §. fin. infra. quib. mod. ius pat. potest. in §. adoptiu. infra de exhere. li. in § at li. in §. minus, cum sequen. infra de heredib. quæ ab intestato. in l. si pater. 29. an l. non potest 31. D. hoc ti. l. parentes. 6. cum duab. leqq. D. de in ius voc. in l. 1. D. de bon. poss. contra tab. cum infinitis alijs.

**§. Adoptio. 1. & §.
Sed hodie. 2.**

- 2 *Adoptio duplex aut eorum qui sui iuris sunt: &*

*bac arrogatio appellatur: aut eorum qui in aliena sunt potestate, & de vtrijq; forma, & name-
r is seq.*

- 4 *Adoptio hodie patris naturalis iura non dissoluit,
nisi ab ascendentibas suis paternis suis maternis
fiat.*
- 1 **A** Doptio igitur, per quam qui extraneus est in nostram fam. iutq; filij fam. cooptatur, duobus modis sit. Primo cum principali rescripto iij. et eve, que sui iuris sunt adoptantur, quæ adoptionis species dicitur arrogatio, quia & is qui ad optat rogatur, id est interrogatur an velic eum quem adoptatus est, iustū sibi sū esse, & is qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur, ut explicat Catus, d. tit. 3. & l. 2. D. eodem exornant iam citati, & comprobant, dicta. l. 7. ti. 7. parti. 4. l. 1. ti. 18. parti. 4. 2 † Quæ arrogatio olim per populum siebat ut notat Agellius. d. l. 5. c. 19. Hodie principis auctoritate opus est, ut hic, & d. l. 2. & in l. 4. ti. 1. 8. parti. 4. postquam Pop. Rom. lege Regia lata omne suum imperium in Principe trāstulit, l. i. D. de conīt. Princip. s. sed quod Principi, sup. de iure naturali.
- 3 † Altera adoptionis species, adoptio similiter dicitur (quod nouuin non est in iure vt aliqua species, quæ certo nomine caret, mutuetur nomen sui generis. §. 1. infra de leg. ag. successione. l. 1. D. hoc titulo.) qua eos, eas yē, qui, quæ ve in potestate parentum sunt adoptamus, & sub nostra potestate constituimus, tex. hic, & in dicta. l. 2. & legibus Regijs sup. citat.
- 4 Sed obstat tx. in §. sed hodie. infra eo, in l. cum in adoptiu. 10. C. eod. in l. 9. d. tit. 16. parti. 4. quibus probatur filium fam. adoptatū a patria potesta. naturalis patris nō liberari, nec eius iura minime dissolui, sed sic eum permanere ac si non fuisset in alienam fam. translatus.

Sed responde, antiquo iure sublato, id à Iustiniano noua constitutione effectū esse ne filius fam. ab extraneo adoptatus iura paterna naturalia amittat, nec in familia adoptivi patris quidquam habebit, præter success. ab intest. cu alius legitimis & natura libo eius filijs. §. sed omnia, inf. de hered. que ab intest. cuius constitutionis pulcherrima verba elegante insinuātia rationē videoas in principio d. l. cū in adoptiu. Quod tamen est limitandū, quādo ab ascendēti paterno vel materno filius fa. fuerit adoptatus quo casu cum & naturali sanguinis, & ciuili vincu-

vinculo adoptionis coniunctus sit, patri adoptiuo sub eius est potestate patria omnino erit tex. hic & in d. l. cum inadoptius. s. si vero. d. l. 9. partitx.

§. Cum autem. 3.

- 1 *Adrogatio, non nisi causa cognita fiebat, cautione que de eius impuberis defuncti bonis illis restituendis ad quos, ni adrogatio facta esset, erant peruentura, & num. 3.*
- 2 *Adrogatio puberis hanc cause cognitionem non requirit.*
- 3 *Adrogatus se, omniaque sua bona in adrogantis familiariam transfert.*

- 1 **C**VM impubes † qui sui iuris est arrogatur causæ cognitioni omnino necessaria est, item, & cautio personæ publicæ debet præstari. bonis arrogati impuberis defuncti illis restituendis, ad quos si arrogatio facta non fuisset, eius bona peruentura erant, explicant eleganter I. C. in l. 2. in l. si pater. 15. §. in arrogationibus, in l. nec ei. 17. §. eorum, in l. non aliter. 18. cu sequet. D. eo. in l. impuberem. 2. in l. arrogationes. 6. C. eo. Conan. d. lib. 2. cap. 15. nu. 11. & 12. & alijs sup. in princip. relati, consonat l. 4. tit. 16. part. 4. & ibi Greg. Lopez.
- 2 **†** Sed obstat, in arrogatione tantum arrogati & arrogantis voluntatem requiri, & eorum mutuam interrogationem, & responsonem in l. 2. D. eodem, & diximus sup. in §. 1.

- 3 **†** At posteriori calu cum impubes arrogatur qui animi iudicio destitutus est, tex. in d. §. primo, l. 1. versicu. *impuberes.* C. de fall. monet. ea causæ cognitioni satis erit necessaria, cum non solum ipse minor, sed & omnia bona eius in potestatem transcant arrogatoris. l. causa cognita. 40. D. de vulg. d. l. si pater. l. si adoptauero. 6. D. de precatio; indeq; ne arrogatione, impubere arrogatur.

gato intra pupillare defuncto legitimi heredes, successione fraudarentur, cattio hec interponi debuit, qua & substitutis, & legi timis heredibus, & libertatibus prospectu est. d. §. eorum & tex. in d. l. 4. part.

§. Item non aliter 4.

- 1 *Adrogationis impuberis dissolutio non nisi causa cognita permisſa, & num. 3.*
- 2 *L. cum in adoptiis. 10. in princ. C. de adoptionib.*
- 3 *Adrogatus quale ius successionis in bonis arrogati hodie habeat.*

QVIA omnis res per quascunque causas nascitur per eisdem dissolutur cap. 1. de reg. iuris. l. nihil tam naturale. 35. D. eodem. Ut impuberis arrogatio non nisi causa cognita permitteatur, s. cum autem sup. eo. ita nec eius arrogationis dissolutio per emancipationem, nisi causa cognita sit ex nostro text. l. 8. tit. 16. partita. 4.

- 2 **Sed obstat l. cum in adoptiis, in princ. C. eodem, vbi probatur, & eodem die pro voluntate adoptantis adoptionem dissoluui posse.**

- 3 **Sed respode aliud in adoptione esse, aliud in arrogatione: cum enim filius adoptivus minus iuris in bonis adoptantis habeat, quam arrogatus, adoptivus enim non alias patri adoptanti succedit quam abintestato, s. sed ea omnia inf. de hered. quæ abintest. arrogatus autem temper quartam bonorum partem in bonis arrogati habeat: non tam facile dissoluui debet arrogatio nisi prævia causæ cognitione id expedire pupillo constituerit, quod optimè Accurs. hic explicat, versic. nisi causa, quod si arrogatus dignus emancipatione fuerit, emancipatus quartam habebit l. si. D. si quid in fraud. patroni, secus si absque iusta causa emancipetur, vel tempore mortis exheredetur, quia tunc ex Diuī Pij constit. quartā partem bonorum patris arrogantis habebit, item bona propria, & eorum commoda postea acquisita. d. l. fin. l. si arrogator, 22. D. eod. tit. d. l. 8. tit. 16. part. 4. l. 7. d. tit. 22. d. lib. 4. fori. Hodie † vero nouioribus huic Regni legibus attentis, & extantibus alijs filijs legitimis arrogatoris, neutro casu arrogatus quartam partem bonorum arrogatoris habebit, sed quintam tantummo**
- 4 **E 5 do, de-**

do deductis expensis funeralibus, & alijs pijs relictis, illamque si pater arrogator voluerit, tex. qui expresse probat, in l. 5. tit. 6. lib. 3. fori, coniuncta l. 1. tit. 22. lib. 4. eiusdem fori, & quamvis Gregorius existimet dictas leges fori, procedere, quando legitimi post arrogationem nascuntur, in d. l. 8. verbo. *quarta*, quocunque casu extantibus legitimis eas leges ego accipio, propter l. 9. tit. 5. lib. 3. fori, qua disponitur, integrum patris hereditatem esse legitimam filiorū, excepto quinto.

§. Minorem natu §. cu §§.seq. vsq; ad §.fin.

- 1 Adoptio naturae simillima, & nu. 6.
- 2 §. Sed & illud, buius tituli, & num. 10.
- 3 §. Fœmina, buius tituli, & num. 11.
- 4 §. Licet, buius tituli, & num. 12.
- 5 Pubertas quo annorum numero computetur, & num. 13.
- 6 Adoptari loco fratri quis non potest.
- 7 Adoptare clericus aliquem tamquam filium, aut ne potem, non potest.
- 8 Adrogatus, item & eius liberi in potestatem trans-eunt adrogatoris.
- 9 Adoptiuns filius, quando ab adoptivo patre in adoptionem alteri dari possit.
- 10 Adoptare spadones possunt, & quare.
- 11 Adoptare fœmina non potest.

- 12 **C**VM adoptio naturae simillima fit, eiusq; imitatrix imago. l. si pater, in fi. cū l. seq l. quæ situm. 34. versic. nec enim. D. hoc tit. l. filio quæ pater. 23. D. de lib. & post. tex. noster. & in l. 2. tit. 16. par. 4 l. 2. tit. 22. lib. 4. fori sequitur, minorem natu, maiorem non posse adoptare, adoptionemq; in his tantum personis habere in quibus etiam natura potest, d. l. si pater, cum alijs.
- 13 Sed obstat primò tex. in §. sed & illud infra cod. vbi spadones qui natura generare non possunt, adoptare tamen possunt.
- 14 Secundo obstat, tex. in §. fœminæ, inf. cod. vbi fœminæ quæ alios naturales & legitimos filios habent, per adoptionem eos habere non posse traditur.
- 15 Tertiò obstat tex. in §. licet, inf. cod. vbi probatur, quod quamvis quis filium nō habeat potest aliquem in locum nepotis, vel

neptis adoptare: quod tamē ipsi naturæ ad uelatur, cum is qui filium nunquam habuit ex eo nepotem habere natura impossibile sit.

5 Quartò contra nostrum tex. ibi, plena pubertate, id est decem & octo annis, obstat tex. in princ. inf. quib. mod. tutel. finit. vbi pubertas quatuordecimo anno numeratur: idem in princ. sup. de nupt. ibi. masculi quidem puberes, vbi diximus.

6 Sed his non obstatibus defende adoptionem nunquā locum habere posse, nisi vbi & natura, cuius lex & ars imitatrix est, unde quia pro mōstro haberetur, imo impossibile esset, filium patre esse maiorem, qui minor natu est, maiorem adoptare non potest, sed tunc admittitur adoptio, vbi & natura locum habere potest, ex nostro tex. cum similibus. Vnde in locum nepotis, aut filij adoptari quis recte poterit, §. & tam filium, inf. eod. in fratri tamen locum non poterit, l. nec apud. 7. C. de hered. inst. quia legibus naturæ, quam ducem habet adoptio minime, consentaneum est, vt frater à fratre procreetur.

7 Inde etiam quamvis clericus, aut alia persona sacra natura filios habere possit, quia tamen ipsa natura, quod inhonestum est, impossibile putatur, nō poterit adoptare, vt post Albericū notat Greg. verb. *poder en-gendrar*, in d. l. 2. part. & expresse prohibet. l. 3. d. tit. 22. d. lib. 4. fori.

8 Quibus † adde, quod cum secundū naturam, qui ex filio nepotes habet, ulteriores ve, omnes in potestate habet, eiusq; descēdentes sunt, parimodo si is qui liberos habet se arrogandū dederit, non solum ipse potestati arrogatoris subiicitur, sed etiā liberi eius in eiusdē sūt potestate tanquā nepotes. §. illud. inf. eod. l. 2. §. hoc verō. d. l. si pater. d. l. arrogato. D. eod. l. 7. ti. 16. par. 4.

9 Præterea † etiam quemadmodum pater naturalis filium suum in adoptionem alteri dare potest, §. sed hodie. supra eod. sic etiam & pater adoptiuns, adoptiuum filium. §. in plurimis. infra eodem quod intellige si adoptiuns filius alius sanguine iunctus sit patri adoptanti, vt in dict. §. sed hodie, aliter enim non posset adoptiuns pater adoptatum filium alteri in adoptionem dare, quum in eius potestate adoptatus non transiiset, explicat Iustinian, in dict. §. in plurimis. ibi non extraneum.

10 Nec

- 10 Neque obstat f. tex. in d. s. sed & illud, infra, nam quāuis spadonum generalis sit appellatio. l. spadonum. 12. D. de verbo. significa. illi proprius spadones dicuntur, quibus violēter detracta est virtus, à verbo Græco, *spao*, quod est, aufero, auello: unde quām natura generandi magis quām tē porale vitium propter quod abdicatur ho- mo à facultate generandi, attendenda sit, recte spadones adoptare poterunt, d. s. sed & illud, & d. l. 2. part. iuxta quam est intel- ligenda. d. l. 3. fori, ubi notat Mōtaluus, ver- bo. castrado.
- 11 Neque obstat tx. in dict. s. fœminæ, nam cum adoptio inducta sit, vt quis quos non genuit filios in potestate habeat, fœmina vero neque naturales & legitimos habere possit in potestate. s. ceterū, inf. de hered. qual. diximus in princ. sup. de pat. potest. mirum non est si neque adoptare possit: nisi principis indulgentia & gratia, vt in d. s. fœminæ. d. l. 2. part. l. 4. tit. 22. lib. 4. for.
- 12 Neque tex. in d. s. licet, inf. codem ob- stat: quamquam enim natura remotum vi- deatur, vt nepotē quis naturaliter habeat, qui filio, filiavē caret, hoc autem cum acci- dētale sit, vt quis aliās idoneus ad procreā- dum filios non habeat, non adoptionē im- pediet. Quod si quis ex filio quem iam ha- bet adoptiū vel naturalem aliquem ne- potis loco adoptet, filij consensum exige- re debet, ne ei inuitus suus & necessarius agnascatur heres, s. quod si quis inf. cod.
- 13 Neque magis obstat tex. in princip. infr. quibus mod. tutel. fin. aliud enim est exige- re pubertatem, quæ incipit decimoquarto anno, vt ibi, cum similibus: aliud autem ple- nam pubertatem quæ finit decimoctauo, tex. hic & in s. fi. sup. quib. ex caus. manuū nō licet, & in l. adrogato. 40. s. 1. hoc tit. D. & in l. Mela. 14. D. de galim. leg.

S. Apud Catonē fin.

1 Adoptari seruus, libertus vē non potest: si seruus proprius adoptetur, liber efficitur.

2 N eque seruus proprius, neque alienus, item neque libertus adoptari possunt. tex. hic coniuncta, d. l. si pa- ter, in fin. & l. s. tit. 16. par. 4. hoc ideo quia diuerx species dominicæ & patriæ simul coherere nō possunt. Eo tamen ipso quod

proprius seruus vel adoptetur, vel apud acta filius nuncupetur, libertatem nancisci tur ut hī Iustin. & in l. vnic. s. similq; mōdo. C. de Latina libert. toll. quod est nota- bile ad tex. in s. multis. sup. de libertinis.

Titulus XII.

Quibus modis ius patriæ po-
tē
statis soluitur. In Ru-
bricam.

1 Continuatio buiustituli; & eius materia remis-
sive.

 Xpositis modis quibus pa-
tria potestas constituitur,
matrimonio, legitimatione
filii naturalis, itē adoptio-
ne, quibus modis ea dissol-
utur intelligere restat, lex
autem hoc tit. Iustin. recenset, mortē na-
turem, mortem civilem, captiuitatem, Pa-
tritatus dignitatem filio fam. collatā, emā-
cipationem, & adoptionem, quos nos sum
matim explicabimus, alios etiam nouiori-
bus legibus inductos addentes, & omnes
alibi laxioribus commentarijs prosequuti,
interim pro huius tituli exornatione vide
bitis Alexan. ab Alexandro. lib. 4. cap. 1d.
& ad eum Andr. Tiraquel. Ioan. Roberū
lib. 4. Receptarum sententiarum, cap. 11.
Franciscum Cona. lib. 2. cap. 14. Iacobum
Rebadum ad leges 12. tab. cap. 16. Vipia-
num in fragmētit. 10. & Caium in institu-
tionibus, lib. 1. ti. 6. consonat tit. 18. part. 4.

Principium tituli. Ibi mortuo eo.

1 Patria potestas morte dissoluitur.

2 Nepos aucto mortuo quando sui iuris fit.

1 **M**ortuo ergo patre, aut aucto qui fi-
lios, nepotes vē in potestate habet
patria potestas dissoluitur, & filii,
nepotes vē sui iuris fiunt, consonat l. i. tit.
18. part. 4. l. si ita esset. 15. D. quando dies
leg. ced. Ut enim reliqua omnia mors dis-
soluit, authen. de nuptijs. s. deinceps. colla-
tione. 4. sic & patriam potestatem.

2 Sed obstat tex. noster, ibi. mortuo vero aucto,
vbi nepos aucti morte sui iuris non fit. Sed
Respon-

responde tunc nepotem aui morte sui iuris effici, quum post eius mortem in patris sui potestatem recasurus non est, vel quia iam quo tempore moritur aius, silius decesserit, aut per emancipationem a nexu patrie potestatis liberatus fuit, quum enim in vita aui qui & filium, & ex eo nepotem in potestate habebat, s. fin. sup. de patria pot. filius nepotem in potestate non habet, l. sic euueniet. 2. D. ad leg. Iul. de adult. aui mortuo consequens est, nepotem in patris sui potestatem cadere: nisi forte silius antea fuisset emancipatus, eo enim in casu quamvis ab eodem aui iterum filij loco adoptaretur filius, nepos in eius non incidit potestatem. l. si pater. 4. coniuncta l. qui liberatus. 1. 2. D. de adoptionibus.

§. Cum autem I. & §. pœnæ seruus. 2.

- 1 Patriam potestatem ciuilis mors dissoluit.
- 2 Relegatus liberos in potestate retinet, & num. 3.
- 3 Deportatus omnia ciuitatis iura amittit.
- 4 De portationis loco, pœna arbitraria hodie.
- 5 Restitutus à Principe amissam patriam potestatem recuperat, & que differentia inter restitutione & indulgentiam. num. 6.

Quemadmodum naturali morte patria potestas dirimitur, sic etiam & morte ciuili, tex. hic. & §. pœnæ int. cod. consonat. l. 2. cum sequen. tit. 18. part. 4.

2 Sed obstat tex. in versic. relegati. infra, & in l. relegati. 4. in l. relegatus. 1. 4. D. de interdict. & relegat. l. 3. d. tit. 18. part. 4. vbi relegatus in insulam, qui & ipse ciuiliter mori intelligitur liberos in potestate sua retinet.

3 Cui difficultati ut satisfacias nota, magnam differentiam esse inter deportatum, & pœnæ seruum effectum, qui & ciuitatem & libertatem amittunt, & inde veluti mortui creduntur. l. verum. 6. 3. §. societas, versic. intereunt. D. pro socio. l. 1. §. filium. D. de bon. possessione contra tab. Et relegatum qui quamquam ciuitatem ad tempus vel in perpetuum amittat, libertatem tamen retinet, & ciuis Romani iura omnia, d. l. relegati, d. l. relegatus, inter quos, & plurimæ aliae sunt differetiz, quas Accurs. hic. ver.

retinet, & post eum alij recēsent. Deportatus igitur, qui mortuo similis est. l. eius 8. D. de testam. cū alijs. d. l. 2. par. item & pœnæ seruus effectus patriam potestatem perdunt, siue parentes sint, siue liberi: non sic relegati qui adhuc Romani ciues sunt ex dictis legibus. † Hodie cum omnes hæ patre abrogatae sece sint, iudicis arbitrio qui deportationē meruit puniatur, qui frequentius ad tritemes & perpetuum exilium damnatur, Gregorius in dict. l. 2. gloss. 2. Jul. Clarus lib. 5. §. fin. quæst. 6. 7. & vide l. 6 tit. 2. 4. lib. 8. recopilat.

In tex. ibi. Sed si ex indulgentia Principis. † Igitur si ille qui deportatus fuit, aut seruus pœnæ effectus, aut alias ciuiliter mortuus à Principe fuerit restitutus, quin per omnia pristinum statum recuperet, amissa patria potestas similiter ei restituitur. l. 1. l. fin. 6. fin. C. de sententiam passis, & rest. l. 1. l. fin. D. eodem. l. 2. tit. 3. 2. part. 7.

Sed expresse obstat l. in insulam. 6. l. si pater. 9. C. illo tit. vbi à principe restitutus non recuperat patriam potestatem.

6 Cui difficultati optime satisfacit Accurs. hic verb. statum. Nam aut deportato princeps indulgentiam concessit, aut restitutio neceps, restitutus enim bona recuperat, honorem, dignitates, & famam, item & patria potestate. d. l. 1. l. fin. in princ. & §. fi. C. de sententiam passis, & tex. noster, tantum enim affert restitutio quantum abstulit lex. l. quod si minor. §. restitutio. D. de minorib. l. videamus. 3. 8. §. in Fabiana, D. de usuris. Quod si indulgentiam tantum concessit princeps, pœnam tantummodo remisisse & exilium cōdonasse intelligitur. l. cum patrem. 2. l. tutor. 4. l. si ademptis. §. d. l. in insulam. 6. l. generalis. 7. d. l. si pater. 9. cum sequen. C. de sententiam passis, non ad honorū restitutionem, nisi hoc specialiter exprimatur. d. l. cum patrem. 2. d. l. si pater, & in d. l. 2. part. versic. fueras ende.

§. Filius familiæ. 3.

- 1 Patria potestas Patriiatus dignitate dissoluitur.
- 2 Patria potestas dissoluitur illis modis quibus quis à curia liberatur.
- 3 Patria potestas dissoluitur Episcopali dignitate.
- 4 Iura agnationis non amittunt filii qui dignitatibus à patria potestate liberantur.

Liber-

Liberatur similiter filius patria potesta te per summam Patriciatus dignitatē tx. hīc, & in l. fin. C. de consulibus. lib. 12. l. 7. tit. 18. part. 4.

Sed obstat tex. in authenticō constit. quæ dignitatibus. §. 1. & 9. generaliter, collatione. 6. tex. in authenticā, sed episcopaliſ. C. de episcopis & clericis. quibus probatum est, illis dignitatibus, quibus quis à curia liberatur, liberari & à patria potestate: At à curiabhus cōsortijs non solum Patriciatus dignitas, sed & Cōsularis, Præfectura vrbi, & Prætorio, liberat. l. fin. C. de decurio. lib. 10. & aliae item dignitates, ibidē relatæ, igitur.

Sed responde, quod et si iure institutio- num nulla militia, neque senatoria, aut cōsularis dignitas, præter Patriciatus, patriā potestatem dissolueret, ex nostro tex. & d. l. fin. C. de consulib. iure autē nouiori authenticorum, generaliter à lustiniano consti- ū est, vt omnis dignitas, & omne cingulum à curia liberare valens, eximat quo- que ex parentum iure, d. authent. constit. quæ dignitatis. dict. §. 1. & d. §. generaliter. numerantur aotein duodecim dignitates quæ à curia liberant in d. l. fin. C. de decur. quæ & similiter hodie patriam dirimēt po- testatem, ex dictis iuribus, & dict. l. 7. cum sequen. vtque ad l. 15. tit. 18. part. 4. qui- bus ille dignitates explicantur, & magis

in l. 3. tit. 9. part. 2. † Quibus addita est episcopaliſ dignitas, in d. authenticō, consti- tuit. quæ dignitatibus. §. palam, d. authentica episcopaliſ, & authētico de sanctiss. episcop. §. post ordinationem in fine, collatio- ne. 9. d. l. 14. tit. 18. part. 4. Neque his in ca- sibus parentes aliquod incommodū aut grauamen recipiunt, quamquam enim in eo pater grauetur, quod filium ex sua ma- nū, ratione dignitatis qua fulget, dimitat, in aīo tamē reuelatur, quod d. interim frui- tur gloria, quam ex honore filij concepit.

† Illud autem obseruabis hīc dignitatibus à patria potestate liberatos filios, omnia iura agnationis & conseruare & retine- re, tex. in d. authenticō, constit. quæ digni- tatis. §. illud. notat Accurs. in l. nepotes. verbo. Et in familia. D. de his qui sunt sui, & in l. si patet. gloss. 1. D. de adoptionib. sequitur Gregor. in dict. l. 7. verbo. Con- sejero, & in d. l. 14. verbo. Dignidades. Min- sing. hic. num. 5.

§. Si ab hostibus. 4.

1 Patria potestas captiuitate patris, vel filij suspendi- tur, & num. 3. & 6.

2 Captiuus hostium seruus fit, & num. 6.

3 Fictio legis Cornelie: & filio postliminij quid in- ducent, & num. sequen.

1 **D**issoluitur præterea, siue potius sus- penditur patria potestas, filij, vel pa- tris captiuitate, id efficientibus iuris postliminij, & legis Cornelie fictiōnibus vt probat noster tex. ibi. pedet ius liberorum, tx. in l. §. si pendeat. D. ad S. C. Macedon. in l. si pater. 15. D. de suis & leg. l. in bello. 12. §. si quis capiatur. D. de captiuis, in l. impu- berem. 22. §. 1. D. ad leg. Cor. de fal. cum alijs.

2 Sed obstat, ab hostibus captū statim ser- um hostium fieri, vt probat tex. in §. ser- ui, vbi diximus: sup. de iure person. unde quūm is qui in aliena potestate est, aliū sub sua habere non polsit. l. sic eueniet. 21. D. ad leg. Iul. de adulter. in totum solutam esse patriam potestatem dicendum erit, nō suspensam. Quām sentētiā expresse pro- bat. l. Cornelie. 12. ibi. Qui in potestate morien- tis non fuit. D. de testam. l. penult. ibi. Cum - si in potestate effet filius. D. de lib. & postu.

3 Cui difficultati, vt satisfacias, & nostrum tex. qui duplicis fictiōnis mentionem fecit intelligas, præmitte, Romanos, vt suos ei- ues ad bella inuitarent, captiuorū iura du- plici fictiōne conseruasse. Fictiōne scilicet postliminij, & fictiōne legis Cornelie;

4 † Quarum prima ciuen. Romanū ab ho- stibus captū, & postea reuerlū, nun- quam captū fuisse, sed temper in ciuitate mansisse fingeabant, l. illa institutio. 32. §. 1. D. de heredibus instit. l. postliminij. §. l. retro. 16. l. bona eorum. 22. §. 1. D. de capti- uis. tex. nolter, ibi. quia postliminium, & tx. in §. interdum. inf. de hered. quæ ab intest.

† Altera vero fictiōne in eadem captiuita- tis hora, Romanū captū mortuū tuis- se iudicabant, ante quam seruus hostiū fie- ret, l. in omnibus. 18. cum alijs ibidem. D. de captiuis. l. cum hic status. 32. §. si ambo. D. de donat. inter. l. 1. C. de captiuis, quæ legis Cornelie fictio ideò appellata fuit, quia à Lucio Cornelio Sylla, & Quinto Metello post primum bellum Ponicum la- ta fuit, vt probat Hotom. in indice legum.

Roc-

Romanarum.verb. lex Cornelia. de testamentis. Ant. August. de legibus, pag. 51. de qua I. C. in d.l.bona eorū, & in d.l.lege Cornelia, & in l.lex Cornelia. 28. D. de vulg. tex. noster. ibi. si vero, & in §. fin. inf. quib. non est permis. de quibus fictionibus late Bart. & cæteri, in l. si isqui pro emptore. D. de vñscaptionibus, & videbis integrum tit. 29. de los captiuos. part. 2.

- 6 Quibus præmissis facilis est argumenti explicatio, quamvis enim veritate inspecta, dici non possit, quin statim patria potestas dissoluatur, ex d. §. serui, coniuncta: d.l. sic euueniet, & l.homo liber. 54. §. quicquid. D. de acqui. rerum dom.l. cum heredes. 22. circa medium. D. de acqui. possessione. tum etiam quia absurdum esset eodem tempore quemquam nec in sua, nec in patria esse potestate, l.fi. §. 1. C. de sententiam passis. hisce tamē fictionibus ius quoddam suspensiū inductum est, quo patria potestas, & cetera omnia quæ iuris sunt pēdere intelliguntur, ex d:l.penul. D. de suis & leg. Igitur præsenti statu, & veritate inspecta patria potestas captiuitate dissoluitur, inspecto autē futuro & fictione suspenditur, argumento. §. conditiones, infra de verbo rum obligation.

§.Præterea 5.& §.Ad monendi. 6.

- 1 Emancipatione dissoluitur patria potestas. & n. 3.
2 L.certum. 8. §. 1. D. de iniusto rupto. & nu. 4.
3 Emancipatio qualiter olim celebraretur.
5 Fiducia in emancipatione quomodo fieret.
6 Emancipatio hodie quomodo fiat.

1 **S**i quis filium, aut nepotem emancipaverit soluitur patria potestas, & filius neposvē sui iuris efficitur, tex. hic, & in §. admonendi, inf. eodem. l. liberum. 28. l. emancipari. 36. D. de adopt. l. 1. & per tot. D. si quis à parente fuer. manumiss. l. 1. & per tot. maxime. l. fin. C. de emancip. liberorum. notat Caius lib. 1. institut. titu. 6. ad medium. Vlpia. in fragmen. tit. 10. & ti. 23. vbi Cuiacius. versi. aut manumissione. Iul. Paulus lib. 2. sent. tit. 25. consonat. l. 93. tit. 18. part. 3. l. 1. §. tit. 18. part. 4. exornant Carolus Siganus lib. 1. de antiquo iure ciuium Rom. cap. 10. & lib. 1. de iudicijs, cap.

11. Conanus lib. 2. comment. cap. 14. Ant. Gomez, & alij in l. 47. Tau. Ioan. Matienço in l. 8. tit. 1. lib. 5. nouæ recop. & ibi no uisime Alfoncus de Azeuedo, Iosephus Mascardus conclusione 596. Costa in 3. §. p. nu. 45.

2 Sed contra nostrum tex. ibi. quæ per imaginaria venditiones, vbi probatur, in emancipatione olim plures venditiones & manumissiones celebrari oportere, obstat diffi. tex. in l. certum. 8. §. 1. ibi. quia una emancipatione exent de potestate. D. de iniust. rup.

3 Cui difficultati ut satisfacias, & antiqua emancipationis formam intelligas menimisse oportebit. Emancipationem olim, (quæ nihil aliud est, quam filij fam. à patria potestate liberatio, vt optimè vbi sup. probat Cona. num. 4.) non aliter fieri quā per imaginariam quandam venditionem, hoc modo: Apud Præsidem, vel ante curiam adhibebantur quinque testes ciues Romani, & ille, qui libripens vocabatur, item & antestatus, coram quibus pater naturalis mancipabat filium suum, cumdam extraneo empori ipsius filij, qui fiduciarius pater appellabatur. (Quis hodie propriè possit fiduciarius emperor appellari ex Budeo notat Tiraq. de retract. conuent. in præfatione. num. 39.) aliquot nummis pretij loco ab eo acceptis, deinde pater fiduciarius emperor proferebat hæc verba: Huc ego hominem ex iure Quiritum meū esse aio, iste mihi emptus est, hoc are, & neque libra. Tūc ære percutiebat libram, idque æs dabat patri naturali venditori, idque iterū & tertio siebat, & à quo dimittebatur pugnis & iniurijs verberabatur, vt iam non filius, sed extraneus esse videretur, efficiebaturque tunc sui iuris. Ideo autem filius terminatus, & manumissus sui iuris siebat, quia vt patriam potestatem amitteret triuia venditio antiquissima duodecim tabularum lege necessaria fuit, his verbis: Si pater filium ter venundauit, filius à patre liber est. Appellabatur autē emperor filij fiduciarius pater, quia ea lege emebat, vt eum manumitteret. † In filiabus autem & cæteris liberis, nepotibus videlicet & alijs inferioribus, vna sufficiebat venditio vt patria potestate liberarentur, quia lex quæ de vendēdis filiis loquebatur, in istis nō habebat locum, vt grauiter considerat Conanus. vbi sup. num. 5. & inde cæteri liberitā masculi, quam foeminæ præter filium vna eman-

emancipatione exhibant de patria potestate, vt admonent Caius, & Vlpianus, vbi supra, & in d.l. certum. §. 1. quem docte intellexit Costa in dict. 3. §. part. num. 45.

¶ Quia vero & alia lex duodecim tabularum manumissi hereditatem ad manumissorem deferebat, & eius etiam tutelam, vt probatur in prin. inf. de legitima patronorum tutela, illud agere debebat naturalis pater vt fiduciarius illum filium iterum emanciparet, & vederet, vt sic à naturali patre manumissus, non fiduciarium sed naturalem, si absque liberis ab intestato decederet, heredem haberet, & ex testamento in tertia bonorum parte, vt alibi explicabimus.

¶ Hæc antiquitas in liberorum emancipationibus obseruabat, quæ omnia nouiores Principes explodentes statuunt, recta via ad competentes iudices vel magistratus parētes intrare & filios suos vel filias, nepotes, aut neptes ac deinceps à sua manu dismittere, eosque legitima omnia iura omnimodo habere, et si non specialiter ea sibi seruauerint, tex. hic, & in l. penul. & fi. C. eodem. de emancipation. lib. in l. fin. C. de adoptio. & in d.l. 93. & in d.l. 15. part. quæ latius interpretes supra citati proleguntur.

§. Sed et si pater. 7.

1 Patria potestas naturalis adoptione ab ascendentibus facta dissoluitur.

1 ST alius modus quo patria potestas dissoluitur, si pater suo vel proavo naturali paterno vel materno filium in adoptionem dederit, quamvis enim nova Iustiniani lege effectum fuerit, ne adoptione patria potestas naturalis patris dissoluatur, l. cum in adoptiis. 10. in princip. C. de adopt. §. sed hodie, in princ. sup. eod. tit. id tamen non procedit quando ab ascendentibus paternis, vel maternis nepes adoptantur, in hoc enim casu quia concurrunt in unam personam, & natura alia, & adoptionis iura, manet antiquum patris adoptiui ius firmissimum & stabile, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo constitutum, dict. l. cum in adoptiis, §. si vero, dict. §. sed hodie, versic. si vero, & probat l. 9. tit. 16. part. 4. quæ ad-

optio utriusque consensu celebranda erit, vt probat noster textus, & hic late explicat Minsing. num. 6. & sequent.

§. Illud. 8.

1 Nepos in cuius potestate vt sit, conceptionis inspicitur tempus.

1 TNSignis est hic locus ad explicationem §. 1. versic. item qui ex filio tuo. sup. de patria potest. & l. nepotes. §. & l. præcedatis. D. de his qui sunt sui, quum alijs ibidem traditis, quām enim queritur, vtrum nepos in cuius potestate sit, conceptionis temporis inspicendum est, vt optimis exemplis probat hic Iustinianus, similis tex. in §. 1. supra, de ingenuis, & in l. emancipatum. 7. §. si quis conceptus. D. de Senatorib. in l. ex facto. 17. §. ex facto. D. ad Trebell. in l. Titius. 6. in fi. cum leg. sequen. D. de suis & leg. in l. si quis filio exheredato. 6. §. sed hæc ita. D. de iniust. rupt. quem textum, & similes ad optimas questiones expendunt Socinus in l. si cognatis. nu. 30. D. de reb. dub. Andr. Tiraquel. lib. 1. de retract. §. 1. gloss. 9. & nu. 9. And. Alciat. lib. 1. dispunct. cap. 28. Ant. Gomez. 1. tom. cap. 1. nu. 8. Ludouicus Molina, iib. 1. de Hispan. priu. mog. cap. 6. num. 44.

§. Et quidem fin.

1 Patria potestas, nisi omnibus & parentibus & liberis consentientibus, dissolvi non potest nisi in casibus. num. 3. comprehensis.

2 L. Si cui legatum 9 a. D. de cond. & demonstrat.

4 Patria potestas, si pater incestas contraxerit nuptias dissoluitur.

5 Patria potestas, si pater hereticus fiat amittitur.

6 Matrimonium apud Romanos patriam non dissoluebat potestatem, nisi per coemtionem contrahendum esset. num. 8.

7 Matrimonio apud Hispanos patria potestas dissoluitur.

9 Sacerdotium patriam potestatem non dissoluit se in professione religionis, & num. 10.

1 Tanta est vis patriæ potestatis vt vel parentibus vel filiis iniuris dissolvi non possit, eorum enim omnium in adoptionibus, vel emancipationibus consensus

sensus requiritur, §. sed et si infra. eodem l. penult. C. de emancip. lib. tex. In authent. quib. mod. natural. eff. sui. §. generaliter, collatione 7. & inde neque naturales liberi, neque adoptiui vlo pene modo possunt cogere parentes de potestate sua eos dimittere tex. hic. & in l. nō potest. 3 1. D. de adoptio. l. neque auus. 4. C. de emancipat. liberorum. l. 17. tit. 18. part. 4. explicat Conianus, dict. cap. 14. num. 3.

Sed obstat tex. in l. si cui legatum. 92. D. de cond. & demonst. vbi si cui legatum fuerit relatum, rogatusq; sit liberos suos emācipare, cogendus est eos manumittere.

Sed vltra Accus. hic aduerte, p. trem in d. l. si cui legatum, manumisisse filios non quidem inuitum, sed voluntariū, agnouit enim legem, ea lege sibi relatum si liberos emanciparet, vbi nihil contra voluntatem patris videtur fieri, in qua positum est legatum non accipere, & eo repudiato retinere filios in potestate.

Sunt tamen aliqui casus in quib. inultus pater filios emancipare cogitur, vt in l. si lenones. 13. C. de episcop. aud. l. fin. C. de spectacul. lib. 11. in l. fin. D. si quis à pat. fuer. manumis. cui consonat. l. 2. tit. 2. part. 3. & in l. eti pubes. 33. D. de adoptio. & l. 3. §. si quis minor. D. de minoribus, qui calus habentur in l. 18. titu. 18. part. 4. & latè hic explicantur à doctribus.

4 Dissoluitur præterea hodie & alijs multis modis patria potestas: nam si pater incestas contraxerit nuptias, ipso iure filij antea h. b. t. à patria potestate liberantur authenticas incestas nuptias, vbi gloss. verbo. effelis. C. de incestis nuptijs, consonat tex. in l. 6. titu. 18. part. 4. † Idem est si pater hæreticus sit, eo enim ipso patriam potestatem suorum liberorum amittit, tex. in cap. 2. in fin. de hæreticis lib. 6. vbi obseruat gloss. fin. & Gregorius in dict. l. 6. verbo. de peccado. † Præterea apud nos Hispanos frequenter matrimonium dissoluit patriam potestatem, quoniam enim antiquo iure, filius & filia etiam post matrimonium essent in patris potestate. l. inter. 6. §. filius fam. l. marito. 24. §. cæterum, & l. filius fam. 37. D. ad leg. Julia. de adulter. l. 1. in fin. & l. seq. D. de liberis, exhib. l. 2. §. quod si in patris l. quoties 29. D. solut. matrimonium, l. 3. l. si ut proponis 7. C. de nupt. l. si vxorem. §. C. de condit.

insert. l. filia licet. 12. C. de colla. l. 1. tit. 17. par. 4. cum alijs que congerit Andr. Tiraquel. in legib. connubialib. l. 1. ex nu. 1. etiā si essent sexagenarij, gloss. in l. fin. §. pupillus. verb. papillus. D. de ver. oblig. apud nos autem, † filius vel filia, qui matrimoniu contraxerunt post solemnitates & velationes ecclesie, statim sui iuris efficiuntur, ex l. 47. Tau. his verbis: El bho, o hija casado y la do sea auido por emancipado en todas las cosas para siempre. Et in l. 48. statim, sequenti in l. 8. & in l. 9. tit. 1. lib. 5. nouæ recopilat. & videatur etiam probari in l. 8. ibi. o estando en ellos fueron casados, tit. 1. 1. lib. 1. fori, & in l. 7. ibi. ante que case, tit. 4. lib. 3. fori, vbi que notarunt nostrates, Anto. Gomez, & alij Tau ristæ, Montalvus in dictis legibus fori: Ioan. Matienço, & Alphons. de Azeuedo in dictis legibus nouæ recopil. Couarruias de sponsalib. 2. part. cap. 7. §. 1. n. 13. Ioan. Gutierrez, lib. 2. practicarum quæst. cap. 9. Idem & apud Lusitanos quoque in vnu est, vt constat, lib. 1. Ordinationum. tit. 67. §. 4. notat Petrus Barbo sa in l. 2. §. quod si in patris, ante num. 8 1. D. soluto matrimonio, † Quinimo & apud ipsos quoque Romanos (quod pauci aduertunt) si matrimonium per coemptionem contractum esset, non solum vxor in mariti potestatem transibat, verum ei suus heres siebat, vti ex Domitio Vlpiano & alijs accuratissimè explicit Franc. Hotom. omnino videndum in princip. infra. de S. C. Tertull. Andr. Tiraquel. ad leges connubiales. l. 4. ex num. 5. eruditus Petrus Velez de Guevara ad Topicas Ciceronis. §. 8. ex num. 3.

9 Qua in re dubitari folet, † vtrum sacerdos à patria potestate liberetur, & quāvis Bart. in princip. sup. isto tit. & in l. patre furioso, num. fin. D. de his qui sunt sui. Bald. in l. apud hostes, num. 6. C. de suis & leg. probent per sacerdotium patriam potestatem dissolui, argumento cap. inde corum. 3. de ætate & qualit. ord. Contrarium expresse probat tex. in authentica presbyteros. C. de episcop. & cleri. & cum communi Couarru. in cap. quia nos. num. 5. de testam. quem & alios idem probantes nouissimè refert Azeuedo, in dict. l. 8. 10 tit. 1. lib. 5. recopil. nu. 12. † Tametsi per professionem religionis dissoluatur, vt no nat Accurs. in l. si ex causa. 10. §. Pomponius, verbo. cum statum. D. de minoribus. Bart.

Bart. & ibi cæteri, in d.l. patre furioso. Min sing. in §. filius. sup. eodem nū. 7. & Couar. & Azeuedo vbi proxime, qui idem admittunt, si filius Cardinalis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ creatus fuerit, ex gloss. singulari in extrauganti execrabilis, verbo. sublimitatem de prebendis.

Titulus XIII.

De Tutclis.

§. Est autem. 1. & §. Tutores. 2.

- 1 Tutele definitio, & explicatur sequen. num.
- 2 Verbi, Vis. & verbi, Potestas. Eadem significatio, & num. 7.
- 3 Pupillus sui iuris est, & num. 7.
- 4 L. si impuberi. 13. D. de tutorib. & curat. & n. 8.
- 5 L. fin. §. minores. C. de sen. passis. & num. 9.
- 6 Tutela qua ratione inducta.
- 10 Tutor principaliter datur persone.
- 11 Argumentum à verbi notatione quando efficax sit remissum.

Ræmissa huius tituli ad superiores continuatione, quam sat explicat Iustinianus in princ. sup. eodē, de tutelis disputaturus, tutele definitionem quā hic.

Imperator præpoluit intelligere oportet. Est † autem tutela (vt Seruius definit) vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum qui per etatē se defendere nequit iure tñili data ac permissa. consonat tex. in l. 1. D. eod. consonat etiam l. 1. tit. 16. part. 6.

Sed obstat primò abundare in definitio ne illud verbum, vis, aut illud, potestas, cum vtriusq; ead. sit significatio. l. scire leges 17. D. de legib. l. si idem. 7. C. de codicill. §. adipiscendæ, inf. de interdict. & vnum pro alio promiscue accipiatur. l. 1. D. ad exhib. in l. Cornelius. 69. D. de hered. inst. l. itaq; 39. D. si. cert. pet. l. cum emptor. 5. D. de rescind. venditione notat Alcia. lib. 1. parerg. cap. 28. Oroscrus in d. l. scire leges. num. 3. Forcatulus dialogo. 66.

Secundò obstat, nam pupillus in potestate tutoris non est, sed sui iuris §. 1. sup. de his qui sunt sui, principium supra eoden.

Tertiò obstat cōtra definitionē, ibi. in capi te libero. tx. in l. si impuberi. 13. D. de tut. & curatorib. vbi impuberi secuo tutor datur.

5 Quartò obstat. l. fi. §. minores. C. de sen. pasti. vbi filio qui in patris potestate, est tutor datur.

6 † Quibus difficultatibus vt satisfacias ob serua, naturali iuri quām conueniens eslet impuberis qui perfectæ etatis non sunt in alterius tutela esse, alteriusque consilio regi, & nisi qui per se se satis non sapiut. §. fi. inf. de Attiliano tut. l. 1. D. de minor. eleg. tex. in authentico, vt ij qui obligatas. §. fin. in fin. collat. 6. tex. in procēm. d. tit. 16. iure ciuii tutelam approbatione, forma & incremento inductam suisse, vt ex l. 20. 21. & 26. duodecim tabularum constat, & ad eas eruditè obseruant Baldui. Rebard. Con tius, Oldendorpius, August. & alijs, eiisque & nouiorum Principum constitutionibus impuberum personas & res tutorum adiun cistrationibus deinādatas, quorum tanta est autoritas, vt nihil ea omisla iunpuberes agere possint: est enim vehemens nimis & efficax erga pupilli personam & eius admi nistrationem & gubernationem tutoris potestas, neque aliud illa verborum geminatio in definitione, vñ ac potestas ostendit, vt cum alijs optimè tradit Caldas in l. fi curatorem, verbo. sine curatore. ex num. 1. C. de in integ. restituzione. à quo sensu non diserepat. d. l. scire cū alijs supra quicquid aliter velit Accur. hic gloss. l. cuius tamen doctrina vera est, & ab omnibus sequuta, vt & in iuitus tutor inuito etiam pupillo detur, ex iurib; ab eo allegatis. Et solvit primum argumentum.

7 Nec oblat secundum, est enim latissima huius vocis potestas significatio, vt docet tex. in l. potestatis. 215. D. de verborum significatione, sed hic pro autoritate accipitur, vt & in §. nos igitur. in authentico, de defensorib; ciuit. coll. 3. habet enim tu tor in pupilli caput summam potestatem, id est autoritatem, quam acceptiō significationis comprobabis non male ex Rubrica, & toto titu. D. de autoritate tutorum, & eo. cit. infra, vbi autoritas pro potestate dicitur. Igitur quāquam pupillus tutoris in potestate non sit, sed sui iuris, vt d. §. 1. eius tamen autoritate semper negotia sua gerere debet.

Nec obstat tertium, est enim verissimum, vt Accur. hic, & in l. 1. D. eodem ait, tutoris nō nisi liberis personis dari, ex dictis legibus, & l. fin. in princip. C. de curat. fūt. l. 1. titu. 16. part. 6. Item & tutorem li-

F berum

berū esse debere, vt in d.l. 1. notat Bart. cō-
inuniter receptus, & probatus autoritate
tex. in princip. & s. 1. infr. qui testamento.
tut. dar. & inde seruum neque tutorem es-
se, neque habere posse, fallit tamen id cum
seruus ad libertatem fideicommissariam sibi
. relictā aspirat, & hereditatē petit, qui tuto-
rem habere potest, d.l. si impuberi, sed hæc
tutoris datio ita demunata est, si liber
fuerit iudicatus. l.ei qui. 17. D. de tutorib.

9 Nec obstat tex. in dict. l. fin. §. minores.
est enim speciale, vt ibi notat gloss. & alij
vt propter prodigalitatem patris, tutela
legitimo & congruo tempore facta filio,
non finiatur.

10 In §. tutores. Ut vides ex hoc tex. & defi-
nitione tutelæ, ibi. *Ad tuendum eum*, tutor
quāuis & minoris rebus gubernandis de-
tetur, principaliter tamen datur personæ, vt
hīc & alibi obseruat Accurs. & probat. l.
quia personæ. 14. D. de test. tut. in l. cū plu-
res. 12. §. cum tutor. D. de adm. tut. in l. 1.
ibi. para guardar la persona del moco. tit. 16.
part. 6. vnde rectè tutores dicuntur, qui eā
vīm ac potestatē habent ex qua re ipsi no-
men acceperunt, qualitutores, atque de-
fenlores, vt hīc, & in d.l. 1. D. eo. scriptum
11 est, † ex quibus argumentum à vi verbi
validum esse notari solet, quod vtique ne-
gatiuē omnino est efficax, nō affirmatiuē,
nisi ratio inuentionis vocabuli aliud indu-
cat, aut ab eo quod olim & frequētius ob-
seruat ut deductū sit, vt optimē notat Al-
ciat. in l. tabernæ. D. de verborum signifi-
catione. Minsing. hīc. num. 3. & in s. si ab
hostibus, vbi bonus tex. sup. quib. mod. ius
patriæ pot. & cū Cicerone & alijs nos ob-
seruauimus in disputatione de mora. nu. 5.

§. Permissum. 3.

- 1 Tutores liberis impuberibus in potestate constitutis
dantur, & num. 7.
- 2 Mater liberis tutorē dare potest, & num. 9.
- 3 Naturali filio tutor dari quando posuit, & nu. 10
- 4 Emancipato filio tutor dari potest. & num. 11.
- 5 Tutela triplex, testamentaria: Legitima, Datiua.
- 6 Tutela testamentaria lege 12. tabularum inducta.
Paternus amor omnem alium vincit.
- 8 Posthumis tutor dari potest.

Tutelæ definitione, & eius vi & potesta-
te explicata, quibus tutores dari de-

1 beant, consequens est docere, † Igitur per
missum est parētibus liberis impuberibus
quos in potestate habent testamento tuto-
res dare, neq; ijs tantum qui iam nati sunt,
sed & nascituris, vt hoc §. permisum, & §.
cum autem inf. Iustin. ait l. 1. D. de testam.
tutel. l. 3. tit. 16. part. 6.

2 Sed obstat primò matrem, quæ filios
in potestate non habet, §. fœminæ sup. de
adoptionibus vbi diximus, & in. §. 1. supra
de pat. potest. filijs suis tutorem dare pos-
se, l. pater 4. D. de testam. tutel. l. mater. 4.
C. de testam. tutel. lib. 6. tit. 16. part. 6.

3 Secundo obstat, filiū naturale ex cōcubi-
nain patris potestate non esse l. 3. & 4. D.
de ijs qui sunt sui, tex. in princ. sup. de pat.
pot. §. aliquando, sup. de nuptijs, & vbi que
diximus: ei tamen utiliter à patre tutorem
testamento dari, l. naturali. 7. D. de confir.
tut. l. fin. C. codem. l. 8. tit. 16. part. 6.

4 Tertiò obstat, emancipatum filium à sa-
cris paternis esse solutum, §. præterea sup.
quib. mod. ius pat. pot. sol. & ibi late nota-
uimus, eidem verò tutorem à patre datum
omnimodo confirmandum. §. sed et si em-
cipato, inf. cod.

5 Quibus difficultatibus vt satisfacias ad-
uerte, tutelam triplicem esse; *Testamentaria*
quādo parentes liberis impuberibus, quos
in potestate habent, vel testamento, vel co-
dicillis tutores dant. *Legitima*, quæ à lege da-
tur, & locum habet, cum in testamento,
alius tutor datus non est. *Datiua*, quæ à lu-
dice datur, quando nec ex testamento, ne-
que ex lege alius tutor extat. de quib. om-
nibus sigillatim suis locis dicemus.

6 Prior † autem illa testamentaria tutela
à legibus duodecim tabularum, quarum su-
pra in §. 1. me minimus, descendit, vt etiam
probat. l. 1. D. de testam. tutel. & cæteris tu-
telis potior est, cum enim nullus sit amor
qui paternum vincat, l. fin. C. de curat. fur.
neque secundum naturā sit verisimile, ne-
minem diligētius de bonis pupilli cogita-
turum quam parentes ipsos, ideo lex per-
misit, ac suasit, vt parentes in testamentis
suis darent liberis impuberibus tutores, ne
post mortem illorum incerta esset eius rei
solicitude, † Quia verò lex duodecim ta-
bul. quæ hanc potestatem parentibus de-
dit liberorum ineminit, his verbis. Parenti-
bus tutorum liberis in potestate dandorum testame-
to, ius esto, liberorum autem appellatione &
nepotes, & pronepotes, & cæteri descen-
dentes

8 dentes continentur, l. liberorum. 220. D. de verb. signi. illis similiter pater, avus, pro avusve testamento tutorem dare poterit, ita deum, si post eorum mortem in patris sui potestatem, non sunt recaluri, ut sat his iustin. explicuit, vers. nepotibus, & ratione eius sententiae deduces ex definitio ne, ibi. in capite libero. Et quæ ibi diximus.

8 † Plane quia posthumus, quoad sui utilia pro iam nato habetur, §. cum autem. infra cod. l. qui in vtero. 7. & 26. D. de stat. hom. 1. 2. tit. 23. p. 4. exornat Pinelius in Rub. C. de bon. mat. 2. part. n. 36. ei etiam tutor testamento dari potest, sic tamen, si in ea causa sit, ut si viuo patre nasceretur, in parte eius & suus haeres fieret, d. §. cum autem l. 1. l. si nemo. 19. §. f. l. si quis filibus. §. D. de testa. tutel. d. l. 3. ibi. como a los que son en el vientre, tit. 16. par. 6. est enim semper, ut testamētaria tutela per se subsistat, patria potestas necessaria omnino, & præterea, cum cui sit in alteram post testatoris mortem non recadere, ex Iustiniano hic.

9 Cui parum obstat d. l. pater. 4. D. de test. tut. & d. l. mater. 4. C. eodem. cuius tam gravis nostris visa fuit difficultas, ut existimatuerint aliqui, tollendam esse negationem, ibi. non instituerit, inter quos Curac. in §. fin. inf. cod. Pet. Faber. in l. quo tutela. V. de regulis iur. Rusard. in notis ad l. mater. Verum ea diuinatione, & violentia reiecta, tunc dicit; Matrem filii suis testamento tutorē dare non posse. l. 1. & 2. D. de confirm. tut. l. 1. C. eodem. l. peto. 71. §. mater. D. de leg. 2. nisi eos instituerit, ut d. l. pater & d. l. mater, tunc enim in re potius quam in personā dedisse intelligitur, ex d. l. pater, & l. 6. titu. 16. part. 6. quæ datio licet utilis sit & ipso iure valeat, debet tamen à prætore confirmari, ut optimè cum alijs abservat Caldas, ubi sup. nu. 105. & Ord. Lusitan. lib. 1. tit. 67. §. 21. quod si eos non instituat inutilis erit datio quamvis si iudex velit possit illa confirmare, ut in dictis legibüs.

10 Nec obstat † d. l. naturali, cui eodem fere modo satisfacies; quum à p. tre institutus est utiliter tutor testamento ei datur, à prætore tamen confirmandus omnino l. fi. C. de confirm. tut. l. 8. tit. 16. part. 6. si non sit institutus, quia tunc ad confirmationem inquisitio necessaria est, ut cū alijs resolvit, Caldas ubi sup. num. 87.

11 Neque obstat ultimum, nam quāvis emācipatus in potestate non sit, recte ei tutor

dari potest, est tamē omnino à iudice sine inquisitione confirmandus, vt d. §. fin. quæ confirmatio quām filius est in potestate non requiritur, ut ibi notant omnes Gregorius in d. l. 3. part. glos. 2.

Titulus XIII.

Qui testamento tutores dari possunt.

Principium tituli.

- 1 Tutor dari filius fam. & proprius seruus potest, & sequent. num.
- 2 Tutela munus publicum est.
- 3 Patria potestas quoad ius publicum attinet non consideratur.
- 4 Seruus proprius sine libertate tutor datus, libertatem directam consequitur.
- 5 L. et si non adscripta 9. C. de fideicommiss. libertatib.
- 6 L. Quero 32. §. Lucius. D. de testam. tutela.
- 7 Seruus quasi liber tutor datus, tutor non est, vitiis enim error tutelam.

V I possint dare tutores, quibusque personis illos constituerem cum superiori titulo Iustinianus expulerit, cōmodē nūc docet quæ testamento tutores dari possunt, & tanē illud initio tanquam certissimum constituit, nō solum patrem familias, sed & filium fam. recte tutores testamento dari, quinimo & proprium seruum libertatis facta mentione, vel ea omissa scriptum tutores à dominio filii suis, & tutelam & directam libertatem consequi. Quæ sententia probatur. l. si filius fam. 7. D. de tutelis. l. filius. 9. D. de his qui sunt sui, l. Lucius 21. D. de administrat. tut. l. si quis in tres. 18. §. Imperator Hadrianus. D. de excusat. tut. l. quarto. 32. §. Lucius. D. de testam. tutela. l. 4. 7. & 14. titulo decimo sexto, partita sext. Exornat Conanus lib. secundo, cap. quarto. Caldas Pereyra in l. si curatorem. verbo. sine curatore. ex num. 105. C. de in integ. restituzione.

2 Sed primò obstat filium fam. qui in pa-
tris sui potestate est ut sup. toto titulo. de
patria potestate, alium sub sua habere non
posse. h. c eueniet. 21. D. ad leg. Iuliam. de
adulteris, & inde neque tutorem esse.

3 Secundo obstat tex. inl. in setuili. 7. C.
qui dari tutores, coniuncta. l. quod attinet
32. D. de reg. iuris, & princ. sup. de tutelis,
ibi. iure ciuili.

4 Tertiò contra tex. ibi. libertatem directam,
obstat. l. si hereditas. 10. §. si seruus alienus
in fin. D. de testam. tut. & magis. l. et si non
adscripta. 9. C. de fideicommiss. libert.

5 Quibus difficultatibus planè satifacie-
si hæc obseruaueris; tutelam munus publi-
cum esse tex. in princip. inf. de excusat. tut.
vbi glo. l. non tam. 17. §. eos qui D. eo-
dem. l. 1. §. & que. l. munerum. 18. in princi-
D. de muneric. & honorib. † vnde cum in
his quæ ad ius publicum pertinent patria
potestas, non attendatur. d. l. si filius fam. 9
l. cū prætor. 12. l. in priuatis. 77. D. de iud.
in l. nam quod 14. in princ. D. ad Trebell.
recte filius fam. tutor esse potest.

6 Nō obstat præterea secundò difficultas.
Nā quāvis verū sit in seruili cōditione con-
stitutum neq; tutorē, neq; curatore à præ-
side, iudice vē dari posse, ex ratione tex. in
d. l. quod attinet: vtiliter men testamen-
to tutor datur seruus, qui si proprius testa-
toris sit eo ipso directam libertatem conse-
quitur ex nostro textu.

7 Neq; obstat. d. l. et si nō adscripta. Omis-
sis enim varijs interpretationibus Accurs.
& aliorum, tam hic quam in d. l. et si nō ad-
scripta, Conani vbi sup. n. 7. Ludouici Cha-
rondas lib. 1. verosim. capit. fin. Caldas vbi
sup. nu. 109. Verior est interpretatio Co-
sta lib. 1. select. cap. 25. qui Iustiniani sen-
tentiam hic nouo iure procedere arbitra-
tur, de quo per Iustin. in l. 2. C. communia
de leg. & §. tētā nō vīque int. illo tit. quibus
antiquæ legatorum & fideicommissorum
differentiæ sublatæ sunt, cum enim ante
fideicommissa sola voluntate considerent,
l. penult. D. de leg. 1. l. cum proponebatur.
64. D. de leg. 2. l. nutu. 21. D. de leg. 3. l. 3. §.
si. in fi. D. de adim. leg. legata vero non tan-
tū voluntate, sed & expressis verbis, & iuriis
solemnitatibus, vt deducitur ex Vlpiano
in fragmētis, tit. 25. vbi notat Culacius ho-
dieque etiam legata sola voluntate relinqui
possint, ex d. §. sed non vsque, factū est vt
seruo proprio tutori nominato directa li-

bertas contingat ex sola voluntate testato-
ris ex nostro textu & iure nouo Iustinia-
ni: securi iure antiquo in d. l. et si non adscri-
pta. † Neque obstat textus in d. l. Quero
§. Lucius. ibi. vindicare, quo videtur probari
etiam iure antiquo in casu nostri tex. coin-
petere seruo directam libertatem quoniam
illa verba, sunt narratiua, quæ non dispo-
nunt, gloss. magna, versic. vel dic tertio. C.
quando non petent. partes, quam multis
exornauimus in disputatione, de mora, n.
60. & sequen. Neque præterea illa verba
ab adita hereditate, qui etiam fideicommissa-
ria libertas ab adita hereditate cōpetit ex
S. C. Dasumiano quando is qui eam præ-
stare debebat, ablens est, cuius loco pupil-
lus habetur, cui idē seruus tutor datus est,
l. neque infantes. 36. & l. non tantum. 51.
§. Senatusconsul. D. de fideicommiss. libert.

In nostro tex. versic. Plane.

9 Si seruus † quasi liber tutor datus sit, in
utilis est datio, idem probat. l. si quis tuto-
rem. 22. D. de testamen. tut. l. neque. 14.
§. si seruum. D. de milit. test. l. generaliter.
24. §. si quis tutorē. D. de fideicommiss. liber.

Sed obstat. l. Barbarius. 3. D. de officio
præt. §. sed cum aliquis. inf. de testamentis,
cum similibus.

Sed responde in d. l. Barbarius, non vnius
aut alterius, sed totius populi existimatio-
ne seruum, liberum esse existimari, securi in
nostro tex. & similibus, in quibus solius te-
statoris opinione, proptius seruus, liber pu-
tabatur, vt exponit Accurs. hic verb. datus
& inde error testatoris tutelæ dationi con-
trarius, & eius consensui, l. si per errorē. D.
de iurisdictione om. iud. eam vitiat.

§. Seruus autem alie- nus. 1.

1 Seruus alienus purè inutiliter tutor datur, sub con-
ditione, cum liber erit, vtiliter.

2 L. et si non adscripta. 9. §. si. C. de fideicommiss. libert.

3 Seruus proprius sub conditione, cum liber erit,
tutor non datur.

1 Seruus alienus purè inutiliter testamen-
to datur tutor, vtiliter tamen ita cum
liber erit. consonat. l. 7. tit. 16. part. 6.

Sed

obstat et si. de iuris miseria adhuc hodie reman-
drius & quia uetus ist. desing. v. 69. q. n. ff. publica. Et in directa et futura
et liberis p. ff. o. c. d. r. o. g. in legator et si dei ipsius quæ pendent ex p. p. r.
et legatoris, et legatoris pendent ex voluntate. Et in directa et futura
perducit ex p. r. Nobis directe et fideicommiss.

Sed obstat tex. in d.l. si hereditas. 10. §. si seruus. D. de testam.tut. & in d.l. & si non adscripta. 9. versic. fin. C. de fideicommiss. libert. vbi utiliter seruus alienus purè datur tutor in testamento, quia videtur inesse conditio cum liber erit.

- 2 Cui difficultati omisssis varijs interpretationibus, de quibus per ordinarios huc Cona. lib. 2. cap. 4. n. 9. Caldas in d.l. si curatorem, verbo. sine curatore. nu. 110. verior est quam tradit gloss. huc verbo. datur, & in d. §. verb. cum liber erit intelligentis, cōdītio ne non expresa inutilem esse tutelæ dationem vt valeat eo modo quo datur scilicet purè, & considerato præsenti statu, vt sic seruus statum tutor esse incipiat: at vero expressa ea conditione, cum liber erit, utiliter, quia valet eo modo quodatur, scilicet fideicommissarie, arguento. l. qui tutelā. 28. §. verbis. D. de test. tut. §. furiosus. infra. eodem, quam Accurs. sententiam communiter sequuntur doctores. Proprius autem seruus inutiliter sub ea conditione tutor datur, quia nec animus dandæ libertatis eo casu est, argumēto. l. cum heres. 4. §. 1. D. de statu hb.

§. Furiosus. 2.

- 1 Tutor si furiosus, aut minor 25. annis detur, tunc tute se datio valebit, cum furiosus compos mentis sit, minor legitimam ætatem habeat. & quare num. 2.

- 1 F uriosus & minor viginti quinque annis si testamento tutores dati fuerint, tutores tunc erunt cum furiosus compos mentis sit factus, & minor legitimam vigintiquinque annorum habeat ætatem, d.l. si hereditas. 10. §. furiosus. d. l. quero. 30. §. Lucius in fin. D. de test. tut. l. fin. C. de leg. tutel. §. item maior. versic. minores, infr. de excusat. tut. l. 4. tit. 16. par. 6. Ordin. Lusitanorum. lib. 1. tit. 67. §. 20. † Cuius decisionis ea est ratio, quod quoniam tutelæ murus hominē requirat qui imbecillem adolescentis animum regat, eiusque rebus gerendis sit idoneus furiosus aut minor qui rebus proprijs superesse non possunt, alter ob furem, alter ob immaturam etatem. l. 1. l. s̄pē. cum alijs D. de curat. furioso. l. 1. D. de minoribus, qualiter alienam personā & bona gubernabunt. Igitur in furioso sa-

na mens, in minore legitima ætas spectabitur, vt testamentaria tutelam habent, interim curatore à prætore dato, l. non tollum. 10. §. si libertus. D. de excusat. tut. & pro hoc §. vide quæ dicemus, in dicto. §. item maior.

§. Ad certum. 3.

- 1 Tutela testamentaria ad tempus, ex tempore, & sub conditione fit.
2 L. Actus legitimū. 7. S. D. de reg. iuris.
3 L. 1. D. de hereditib. instituendis.
4 Tutor certæ rei, siue causæ dari non potest. & n. 5.
6 L. inter tutores. 36. D. de adm. tut.
7 Verbum tutor, idem quod defensor.
8 Curator ad certam rem dari potest.

- 1 T utela testamentaria ad certum tempus, & conditione, & ex die & sub conditione relinqui potest, & ante heredis institutionem in testamento scribende probat. l. tutor. §. 1. l. si quis. 11. D. de testam. tutel. §. 2. inf. quib. mod. tut. finitur. l. 2. tit. 16. part. 6.

- 2 Sed obstat primò. l. actus legitimū. 78. ibi. datio tutoris. V. de reg. iu. Secundò obstat. l. 1. D. de hered. inst. qua heredis institutione, caput testamēti esse probatum est, & ante inutiliter aliquid scribi, tacit tex. in §. ante heredis, inf. de legatis.

- Sed responde tutoris datione à iudice facta, diē ante conditione non recipere, vt in l. actus, & l. inuto. 6. §. lub cōditione. D. de tutel. secus à patre in testam. ex nostro ex. cum similibus, cui lex. 12. tabularum permisit, vt quoquomodo vellet filiis suis tutorem scriberet; tum etiam quia pendente conditione, tutor à magistratu datur. §. 1. inf. de Attilia. tut. quod si iudex sub cōditione tutore dare posset, non esset quisquam qui suppleret istum defectum quod esset datum pupillo. † Nec magis obstat. d. l. 1. D. de hered. inst. nam quoniam tutela ordine scriptura prior sit in testamēto, iuris tam intellectu posterior erit institutione heredis, à qua esse cōstum habet. l. si nemo 9. D. de testam. tutela. Ideoque Consul. tus in dicta l. prima dixit, eum qui testatur ab heredis institutione plerumque initium facere debere, quasi non semper, cum etiam à tutela initium recte faciat ex nostro textu, licet quoad institu-

tionem aliter hodie sit cautum, vt dicemus
in dict. §. ante heredis.

4 In verlic. *Certa autem rei.* † Tutor certæ rei vel cautæ dari non potest. idem in l. certarū 12. cum sequen. D. de testam. tutel.

Sed obstat. i. l. si tamen. 15. D. illo titulo. Vbi certa rei utiliter tutor datur.

Secundo obstat. l. ad litem 4. & rubrica illius tituli. C. de in litem dando tutori, vbi ad litem tutor datur, & sic ad certa causam.

Tertio obstat. l. impuberi. 9. D. de tutorib. & curat. dat. ad his. vbi ad adeundā hereditatem tutor datur.

5 Quibus difficultatibus non obstantibus defendes certa rei tutorem dari ex nostro tex. & similibus no posse, quia personæ no rei, vel causæ datur hic, & in l. quia personæ 14. D. de testam. tutel. & diximus in definitione, vnde cum tutela sit ius in personam, & per consequens in vniuersum ipsius patrimoniu. sequitur quod cū persona sit individualia, etiam tutela ipso iure & natura sua sit individualia. † l. inter tutores 36. D. de adm. tut. vbi ait Papinia. diuisione in tutelle, que interdum fieri à magistratu solet, vel pacto tutorum, vel voluntate testatoris, non esse iuris, sed iurisdictionis, id est, non ipso iure fieri, sed à magistratu in pupilli utilitatem, vt commodius res & causæ ipsius à pluribus, partitis negotijs, administrantur, veluti cum in pluribus regionibus, aut prouincijs, patrimonium ipsius sit positum, quo tamè cau magis administratio quam tutela diuiditur, vt in dict. l. quid tamen. 15. & toto tit. C. de diuidenda tutela. *Certa autem rei tutor non dabitur.*

7 † Nec obstat d. l. ad litem, quam optimie interpretatur ibi Accurs. & in rubrica illius tituli, vt ibi verbum, tutor, idein quod defensor significet, in lata significatione, de qua in §. tutores inf. de tutelis, & sub se comprehendat curatoris officium quod lati probant omnes leges illius tituli. Minus obstat. d. l. impuberi, cui adiunges ex epi loco tex. in §. 1. infra de Attiliano tutori, & quæ diximus in principio huius

8 §. ibi ad certum autem tempus, &c. † Dissimilis est curationis ratio, quia curator non tam personæ quam rei datur l. in copulandis. 8. C. de nuptijs, cum alijs, vnde & ad certam causam dari potest, vt in dicto. §. item inuiti, versic. *curator.* Tutor autem us-

que adeò personæ datur non rei, vt etiam exheredato filio pater dare tutorem possit. l. pater. 4. l. si hereditas. 10. §. qui filium. l. si pater. 31. D. de testam. tutel.

§. Si quis 4.

1 *Filiorum appellatione, filiabus, & posthumis tutor datur.* & num. 2.

2 L. qui filiabus 17. in princ. D. de leg. 1.

3 L. Liberorum. 220. §. Sed & Papirius. D. de verborum significatione. Nepotes filiorum appellatione, quando continantur.

4 L. nomen filiarum. 164. D. de verborum significatione.

5 *S*i quis filijs suis, aut filiabus tutores dederit, etiam posthumis dedisse intelligitur, non vero nepotibus, nisi liberos dixerit: quod si posthumis dederit, tam filii posthumii, quam nepotes continebuntur quam sententiam explicat l. si quis filiabus. 5. l. quid si nepotes. 6. l. si quis ita. 16. D. de testam. tutel. l. posthum. 3. §. 1. l. posthumorum. 13. D. de iniust. rupt. l. nomen filiarum 164. l. liberorum. 220. D. de verborum significatione cum alijs, à doctoribus ibidem adducit. Sed nostro textui, ibi. *filiabus*, & ibi etiam posthumæ. obstat tex. in l. qui filiabus 17. in princ. D. de leg. 1. vbi filiarum appellatione, posthuma non continetur, nisi & in aliæ testamenti parte, eius mentio fecerit testator.

Secundo, nostro textui dum probat filiorum appellatione nepotes non contineri obstat, d. l. liberorum. §. sed & Papirius, ibi. nepotes quoque ex filijs contineri.

Tertio, nostro textui, ibi. *Tam filij posthumi quam ceteri.* obstat, d. l. nomen filiarum, versic. quamvis.

6 *Quibus ut latifacias obserua, ex sermonis proprietate, filiorum nomē & in posthumum cadere, d. l. nomen in princ. idque in legis dispositione indubitabilis est, in hominis vero ita demum, si & eius quoque mens extenditur; si ergo filiabus legavit, non aliter de posthuma egisse censemus quam si ex conjecturis appareat, eum cogitasse, vt posthuma nasceretur, vt quia eius mentionem aliqua parte testamenti, fecit, quo calu propriam significationem sequimur, alias eam præsumptione coaramus, vt in dicta l. qui filiabus. Vel sine*

¹ si necessario posthuma admitti deberet, vt in institutione, tunc enim & de ea testato rem sensisse dicendum est.

³ Non magis obstat d. §. sed & Papirius, quia verissimum est filiorū stricta & propria significatione nepotes non contineri, l.filiū. D.de his qui sunt sui : bene tamen interpretatione, per quam ex similitudine rationis extensio semper fit, l. iusta. 201. D.de verborum significatione, quæ interpretatio in legis dispositione tā in odiosis quam infavorabilibus semper admittitur, l.filiū. 14. D.ad S.C.Maced. l.Senatus consulto. 59. D.de ritu.nup.l. 2. §. filii autē. D. ad Tertull. nisi ratio diuersa diuersum ius exigat, quia tunc filij nomen non cedit in nepotē. l. sed & milites. 8. versic. hæc autem. D. de excusatio. tut. non tamen in hominis dispositione ex nostro tex. nisi ex coniuris coniiciamus proferentem, & de ne pote sensisse, vt cum alioquin dura separatio induceretur, vt in d. §. sed & Papirius, vel extranei suis præponerentur, l. Lucius 85. in fin. & ibi omnes. D. de hered. instit. vel vsus testatoris hoc suaderet, l.alimenta 16. D.de alim.legat.

⁴ Minus obstat tex.in d. l. nomen filiarū, versic. quamuis, quia aliorum omissis erroribus existimo posthumorum appellatio ne cæteros filios iam natos non contineri, vt dict. versic. quamuis, neque contrarium probat nōster tex. ibi. cæteri, quem ego de nepotibus interpretor, ex d. l. posthumorū, & §. posthumī. infra de exheredatione lib. cum Accurs. hit.

Titulus X V.

De legitima agnatorum tutela.

Principium tculi, & §. sunt autem 1.
& §. quod autem 2.

¹ Tutela legitima lege. 1 2. tabularum ad proximiorē agnatum defertur, & num. 6. & sequent. quid nouo iure emendetur.

² Cognatio quid sit, & quotuplex?

³ Cognatio naturalis quæ, & quæ agnatio.

⁴ Agnati qui sunt, & qui cognati.

¹ Cognatio ciuilis quæ.

⁶ Authentica sicut hereditas. C.de legitimis tutelis.

⁷ Legitimum propriū id est, quod sine facto hominis, legis ministerio defertur.

¹ X P O S I T A testam entaria tutela, que ceteris omnibus potior est, legitimæ tutela disputatio succedit; si enim pater intellectus decessit, iuxta principium, inf.de hered. quæ ab intest. def. aut tutor in testamento datus viuo testatore, decelsit ad proximiorem agnatum lege duo decim tabularum tutela defertur. l. 1. & per totū. D. de legitim. tutorib. l. 1. C. de legitima tutela docent Vlpia in fragmen. tit. 11. Caus lib. 1. institut. tit. 9. Iacobus Cuiacius lib. 11. obseruat. c. 26. Contius, lib. 1. successi. lectiōnum, cap. 6 Caldas in dict. l. si curatorem, verbo. sine curatore, num. 10. C. de in integ. restitutione, canonat l. 9. tit. 16. part. 6. Quod ergo in hoc tit. iusta explicatiōne indiget illud est, qui agnati sint quibus lex suorum contanguineorum im puberum tutelam dedit, et an hodie inter agnatos & cognatos aliqua sit differentia.

² Et sanè Iustinianus tam in hoc §. sunt autē quam in §. primo, infra. de ieg. ag. suc ces. satis rem explicat, quam vt vos percipiatis præmittendum est, in iure nostro cognitionis & agnationis nomen reperi ri. Cognatio autem est ius quoddam inter certas personas, quæ natura, vel legis fictione inter se cognatae sunt: Hæc duplex est, naturalis & ciuilis, l. nec ei. 17. §. 1. D. de adopt. 3. l. non facile. 4. §. cog nationis. D. de gradibus. † Naturals cognatio est communio sanguinis quam habent inter se, qui ex eodem progenitore orti, quasi riuuli ex eodem fonte deducti dimanarunt. l. prima. D. vnde cognati. dict. l. non facile. 4. §. 1. dividitur que in agnationem & cognitionem, (nam cum altera species certo nomine careat mutuatur nōmē sui generis vt in adoptiōne vidistis, in princip. sup: de adopt. in l. 1. & 2.D.co.) Agnatio est per mares consanguinitas & coniunctio, tex. hic, & in l. sunt autem. 7. D. eod. & in §. sunt autem inf. de leg. agn. successi. Specialis cognatio naturalis est per foeminas coniunctio san guinis, vt in dictis locis: † Agnati igitur sunt qui per virilis sexus personas cognitione juncti sunt, veluti frater, soror

³ cognatio est communio sanguinis quam habent inter se, qui ex eodem progenitore orti, quasi riuuli ex eodem fonte deducti dimanarunt. l. prima. D. vnde cognati. dict. l. non facile. 4. §. 1. dividitur que in agnationem & cognitionem, (nam cum altera species certo nomine careat mutuatur nōmē sui generis vt in adoptiōne vidistis, in princip. sup: de adopt. in l. 1. & 2.D.co.) Agnatio est per mares consanguinitas & coniunctio, tex. hic, & in l. sunt autem. 7. D. eod. & in §. sunt autem inf. de leg. agn. successi. Specialis cognatio naturalis est per foeminas coniunctio san guinis, vt in dictis locis: † Agnati igitur sunt qui per virilis sexus personas cognitione juncti sunt, veluti frater, soror

F 4 ex eo-

ex eodem patre nati; fratriis filius, vel nepos ex eo, ite patruus, eius filius, & nepos: Cognati qui per foeminas nobis iunguntur vt filius sororis, filiavè, filius aut filia amitæ, & eius descendentes inasculi sint, siue foeminæ. Porro agnati & cognati in hoc dissident, nam cognati generale nomē est, agnati speciale, & tamen qui agnatus est, cognatus similiter est, vt puta patris frater, nō autē cōuerso, nā matris frater cognatus est, nō agnatus, l.inter agnatos. §. D. vnde legitimi, l.iurisconsultus. 10. §. 1. D. de gradibus, Iulius Paulus lib. 4. sentent. tit. 8. Vlpianus in fragment. tit. 26. & in l. 2. D. de suis & leg. Agnati autem consanguinei dicuntur fratres ex eodem patre nati, ex d. §. sunt autem, & l. 1. §. post suos. D. de suis & legit. heredib. † Ciuitatis verò cognatio contingit sine naturali cōiunctione quæ & legitima appellatur, & per adoptionem cōstituitur, ex d. §. sunt autem, versic. per adoptionem. d. l. non facile. §. 1. & §. penult. l. 1. §. cognitionem D. vnde cognati. l. 2. §. parui refert. D. de suis & leg.

Igitur ad proximum agnatum lege duodecim tabularum, si nullus ex testamento sit tutor, legitima tutela defertur, vt supra diximus.

6 Sed obstat tex. in authentica sicut hereditas. C. de legitim. tutel. vbi ad proximum agnatione non inspecta, tutelæ onus, sicut & hereditatis communodum peruenit.

Secundo obstat, testamentariam tutelam legis autoritate effectum habere, vt latè in superioribus titulis, igitur debet appellari legitima, l. legitima. 6. D. de Paet. l. lege obuenire. 130. D. de verb. signif.

7 Quibus facillimè satisfacies quoniam eti verum sit olim ex lege duodecim tabularum non nisi ad proximum agnatum tutelam spectare, vt & hereditatem ex nostro tex. & d. §. sunt autem cum similibus. Noviori tamen iure hæc omnia emēdata sunt omnesque consanguinei, & ad tutelam, & ad hereditatem admittuntur, agnationis & cognitionis iure sublato, seruata tamen cuiusque gradus prærogativa, authentico de hered. ab intestato venientibus & agnatorum iure sublato. §. 1. & §. nullam vero, authen. post fratres. 1. & 2. C. de leg. hered. d. authent. sicut hereditas. d. l. 9. tit. 16. par. 6. l. 6. tit. 13. ead. par. exornant in successione. Anto. Gomez in l. 8. Tau. nu. §. Ioan.

Matienco ad l. 5. gloss. 1. tit. 8. lib. 5. no. ux recopil. Didacus Spino de testament. gloss. 1. num. 36.

8 Nec obstat secundum argumētū: quoniam eti verum sit quicquid lege confirmatum est, legitimū dici. dict. l. legitima. cum pluribus alijs, proprius tamen legitimū illud appellatur quod sola lege absq; factō hominis defertur, vt in nostro tit. & D. & C. eodem. cum infinitis similibus, quam interpretationem satis probat tex. in d. l. lege obuenire. ibi. non improprie.

9 §. Sed agnationis fin.

1 Agnationis ius quod ciuale est, ciuali lege tolli potest: cognitionis non ita.

1 A Agnationis ius cum à iure ciuali esset, contraria lege ciuali perimi posse nimirum non erat, argumento l. nihil tam naturale. D. de reg. iur. & probat l. eas obligationes. 8. D. de capit. diminutione, & inde quacumque capititis diminutione, extinguebatur, vt in sequenti titulo audiemus, quod in cognitione minime contingere potuit, vt quæ à iure naturali orta, non nisi contrario iure naturali tolli poterat, d. l. eas obligationes, & in §. sed naturalia supra, de iure naturali, vbi diximus, quæ & ad huius §. exornationem conducunt, & latè à nobis tradita, in l. 3. & 7. C. de muri legulis. lib. 11. sub num. 4. & nu. 69. cum sequent. & dicenda in §. quod autem infra tit. 1.

Titulus XVI.

De capititis diminutione.

Principium tituli. §. Maxima 1. & §. Minor. 2. & §. Minima. 3.

- 1 Capitis diminutio est prioris status commutatio.
- 2 Caput, in iure ciuali, aliquando statum significat.
- 3 L. si filius. 4. §. fin. D. ad S. C. Macedonian.
- 4 L. 1. §. capit. D. ad S. C. Tertull.
- 5 Capitis diminutio maxima quæ.
- 6 Seruus pœnae hodie nemo bene natus fit.
- 7 Triremibus ut perpetuo inserviant damnati similes seruis pœnae.

Capi-

- 8 Capitis diminutio minor, siue media, que.
 9 Aque & ignis pena in desuetudinem abijt, eius loco successit deportatio.
 10 L. cognitionum. §. §. consumitur. D. de extraord. cognitionibus.
 11 Capitis diminutio minima, que.

Vm agnationis ius capitis diminutione perimi dixerit Iust. in §. fi. sup. ti. i. commode nunc, quid sit isthec capitis diminutio, docet, que prioris status est comutatio. l. i. 1. 3. l. fi. D. cod. cōsonat. l. 18. ti. 1. part. 6. explicat Vlp. in fragin. ti. 11. Fornerius. lib. 1. elect. c. 26. Goueanus libal. var. lectio. c. 26. quā definitionē & partes exēplis explicat Imperator hic. Sed obstat. i. tx. in l. si filius 4. §. fi. D. ad Maced. vbi absque capitis diminutione filius famili. statum mutat.

Secundo obstat tx. in l. i. §. capit. D. ad Tertull. vbi salvo statu capite filius minuitur.

2 Quibus ut satisfacias nota, caput hic non proprie accipi pro capite naturali hominis sed metaphorice pro statu seu conditione, constat enim, ut notat Bald. in l. reos. n. 2. C. de accusat. hominem, præter naturale, triplex caput habere, libertatis, ciuitatis, & familie. l. 2. D. de interd. l. 2. l. capitaliū. D. de pen. l. licet 103. D. de verb. sig. cū alijs. Vnde cum omnia hæc capita perimuntur, libertatis, ciuitatis, aut familiae, vel alterum ex his, capite minui dicimus. Igitur, status, in definitione conditionē significat, & ius quod aliquis ob eam cautam habet, quia caput siue locum in ordine aliquo illorum trium obtinet, vt optimè probat hic Homoma. in prin.

3 Nec obstat d. §. fin. quem optime ibi intellexit Glos. verbo, vel alias. quia filius famili. qui per mortem patris, aut per dignitatē sui iuris efficitur, quamvis statum mutet, quia pater fam. fit, retinet tamen statum suum libertatis, ciuitatis, & familiae, vt diximus in §. filius. supra quibus mod. ius patriæ pot. solu.

4 Minus obstat tx. in d. §. capit. quia interpretamur verbum illud, salvo statu, pro libertate, & ciuitate, vt in §. 1. & 2. huius tit.

5 In. §. maxima. Capitis diminutio cum tribus modis accidere possit, est enim aut maxima, aut media, siue minor, & minima: quæ maxima sit hic Iustinianus ostendit, & sa-

ne maxima capitis diminutio est cū quis simul & libertatem, & ciuitatem, & familiam amittit. Ut si quis per sententiam ob delictum aliquod seruus paenę efficiatur, bestijs damnetur; in metallum, vel in opus metalli. ex. in §. paenæ seruus supra quibus modis ius patriæ potest. l. qui ultimo. o. D. de penis. l. aut damnum. 8. §. inter eos. l. capitalium. 29. l. in metallum. 36. D. de penis, cum alijs ibi. l. 18. ti. 1. part. 6. l. 4. ti. 31. part. 7. † quæ iure antiquo admittebatur, hodie enim nemo bene natus à principio, ex supplicio fit seruus paenæ, authenticō de nuptijs. §. quod autem, & §. quia vero collatione 4. authen. sed hodie. C. de donat. inter virum: notat Gregorius in d. l. 4. glos. 5. Anto. Gom. in l. 4. Tau. n. 3. Coua. in rub. de testimoniis. 3. p. n. 26. † Vnde hodie damnati ad perpetuo in tritemibus, siue galeris restringā dum, qui istic comparantur legi paena non efficiuntur, notat Boerius, decil. 278. vel si libertus qui iam manumissionē libertatem fuerat consequutus, ob ingratitudinem ea multetur l. alimenta. 6. D. de lib. ag. l. sci endū. 70. D. de verb. signifi. l. pen. C. de operis. liber. l. 2. C. de lib. & eorum. lib. §. 2. infra quibus modis. tutel. fin. d. l. 18. partitæ. l. 9. ti. 2. 2. parti. 4. Vel si quis ad pretiū participandū le venundari passus sit. §. serui. in 2. sup. de iure personarū, vbi diximus.

In §. Minor. † Minor capitis diminutio est cū quis libertate retinet, ciuitatem, & familiam amittit, quod accidit ei, cui aqua & ignis interdictum fuerit, qua pena homines ab humano consortio separabantur, perinde ac si necarentur, cum ihs ex res quibus cuncta creantur, interdicerentur: item etiam cum ad facienda fœdera ignis, & aqua semper adhiberetur, quosarcere à suo consortio volebant antiqui, igni, & aqua interdicebant, id est, rebus quibus consortia copulantur.

9 † Quæ tamen pena in dissuetudinem abijt, successitq; eius loco deportatio. l. 3. D. ad leg. l. l. pecul: per quam ciuitas & ea quæ iuris ciuilis sunt amittuntur, vt nostri tx. probat, & tex. in §. cum autem sup. quib. mod. l. 1. §. ij quibus. D. de leg. 3. l. quidam. 17. D. de penis, Auth. de nupt. §. deportatio. col. 4. l. 2. ti. 18. parti. 4. l. 18. tit. 1. parti. 6. retinent tamen, quæ iuris genitum sunt. l. amissionē §. 1. D. h. ti. d. l. quidam, explicat Robertus, libro . 4. senten. cap. 11.

Sed obstat diffi.tx.in l.cognitionum. §.
§. consumitur . de extraord. cognitio. & bi
per deportationem libertas amittitur cui
est similis tex.in l.non facile. 4. §. fin. D. de
gradibus.

Cui difficultati varijs modis conantur
satisfacere omnes interpretes hic & in lo-
cis supra adductis, Cuiacius.lib.3. obseru-
c. 10. Robert.lib. 3.sent. cap.9. & lib. 2. re-
cept. lect. cap. 19. Goueanus. lib. 2.lect.
cap. 11. Duaren. lib. i. disput.c.9. Rebard.
lib. 3. variarum, cap. 5. quorum frequen-
tior sententia est Calistratum, ibi non de
libertate naturali, sed de libertate Romana
ex iure Quiritum loqui, amissa enim ciuita-
te, quæ reliqua est libertas non magni mo-
menti est: ideoq; dixit Cons. deportatio-
ne adimis libertatem, quam intelligebat vche
menter imminui, pro qua interpretatione
extat illud Ciceronis pro A. Cecinna: Si
semel ciuitas adimis potest retineri libertas non po-
test, qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui
in numero Quiritum non est?

In §. Minima. Minima capitis diminutio
est, cum libertate & ciuitate retenta, status
tantum familie commutatur, quod his ac-
cidit, qui cum sui iuris essent, cooperunt alie-
no iuri esse subiecti, de quo diximus in §.
1.sup. de adoptionibus. Item è contra quā
do filius fam. à patre emancipatur, de quo
diximus in §. præterea sup. quib. mod. ius
patriz. Item, & vxoris in manum viri con-
uentione, quo matrimonij genere non tan-
tum vxoris bona, sed & ipsa vxor in pote-
statem mariti transibat; eiusq; efficiebatur
heres, vt aduertit bene doctus Petrus Vel-
lez de Gueua. ex Cicerone, Vlpia. & alijs,
ad Topica Ciceronis. §. 15.n.3.

§. Seruus 4. & §. quibus. 5.

- 1 Seruus capite non minuitur.
- 2 Priuatio presupponit habitum.
- 3 Senator senatu remotus capite non minuitur.

Cum status, & capitis verbū, in nostro
traditu, ad libertatem, ciuitatem, &
familiam referendum sit, vt supra in
initio diximus, & toto hoc titulo compro-
batur, satis constat, seruum à domino ma-
numissem, quamvis statum mutet, quia
ex servitute ad libertatem venit capite

non minui: quia cum hic seruus antea,
neq; libertatis, ciuitatis, aut gentis, siue
familie caput haberet, illud amittere non
potuit, eove immunit, priuatio enim ha-
bitum præsupponit, l.uam et si sub condi-
tione §. §. post defecum, D. de iniusto
rupto.l.Sempronius. 26.D. de usufructu.
leg. l. decem. 116.D. de verborum obliga-
tio.l.non videtur. 88.l. non potest videri.
208. D. de reg.iuris . cap.ad dissoluendum
13. de desponti. impuberum. Ex qua etiam
vocis, caput, & status, acceptio constat, Se-
natorem Senatu remotum, capite non ini-
nui, quia quamvis existimatio eius laeda-
tur. l.cognitionum. §. §. existimatio. D. de
extraord.cognit.l. 2. D. de senato. cū tame
& libertatem, & ciuitatem retineat item &
familiam suam capite non minuitur, ex no-
stro. §. quibus, & l. 3. D. de senatorib.

§. Quod autem. 6.

- 1 Capitis diminutione quamvis non cognatio, ius ta-
men cognitionis perire potest.

Ad huius §. interpretationem memi-
nisse oportebit eorum quæ supra di-
ximus in §. sed naturalia. de iure na-
turali, & §. fi. de leg. agnat tutel. Ex quibus
constat agnationem, quæ iuris civilis est
minima etiam capitis diminutione tolli, se-
cus in cognitione, quæ cum ex natura sit
iure civili nō tollitur, ex quibus intelliges
illa verba nostri tx. ibi: Ius quoque cognitionis
perit, non enim ait Iustinianus ipsam cogna-
tionem maxima capitis diminutione tolli,
sed eius ius, id est effectus, qui cum à iure ci-
uili sint, eodem iure iustis ex causis tollun-
tur & retardantur, vt optime aduertit Acci-
cilius noster verbo cognatio, & verbo, cogni-
tionis, quem sequitur Bart. in l.fin. §. fin. D.
rem rat. hab. Decius in l. paſta, quæ con-
tra num. 3.C. de paſta. & cum alijs nota-
uimus ind.l. 3. & 7.C. de murilegulis.n. 83.
& perpetuo obſeruabis.

§. Cum autē. 7. & fin.

- 1 Tutela legitima non ad omnes agnatos, sed ad pro-
ximiores pertinet.
- 2 Agnatis pluribus eodem gradu existentibus eligi
vnum poterit.

Post

Post digressionem quam ad capitulū diminutionem Iustinianus fecit, redit nūne ad tractatum legitimæ tutelæ, hoc §. explicans illa verba legis duodecim tabularū, quibus ad agnatos tutela impuberis defertur: † quæ non sic accipienda sunt ut ad omnes simul agnatos pertineat, sed ad eos tātum, qui gradu proximiōres sunt arg. legitimæ hereditatis, quæ ad proximiōres similiter spectat agnatos nō ad omnes §. si plures inf. deleg. ag. success. l. 2. §. hereditas. D. de suis & leg. l. leg. duodecim tabul. 14. C. de legi. hered. l. 6. tit. 13. part. 6. sic & tutela, non ad omnes sed ad proximiōres pertinet ex hoc tx. & l. si plures. 9. D. de legit. tutorib. expreſſe. d. l. 9. ibi: *Los parientes mas cercanos, tit. 16. parti. 6.* † Quod si plures eodem gradu sint, ad omnes pertinet, vt in dictis legibus: quāvis hoc casu, ne administratio inter plures diuisa negligētius procuret, vnum ex his deligi poterit, cui tota res commendetur, periculo tamen omnium. l. legitimos. 5. §. 1. D. de leg. tut.

Titulus XVII.

De legitima patronorum tutela §. vnicus.

- 1 *Tutela legitima liberti impuberis ad patronum pertinet & n. 2. eius rei ratio.*
- 2 *Femina, quæ seruum manumisit impuberem eius tutrix non est.*
- 3 *Femina tutrix, aut curatrix esse non potest.*
- 4 *Mater ex priuilegio olim, hodie iure ipso filiorum tutrix, sive curatrix est. & n. 6.*
- 5 *Tutela serui cui per fideicommissum libertas relinquuntur, quando pertineat ad antiqui domini familiam.*

Si dominus seruum suum impuberem manumisit, statim legitimus eius tutor efficitur, idē probat l. tutela 4 de legitim. tutorib. Vlpi. in frag. u. 1. u. 16. parti. 6. & ibi Greg. Baeça, tractat. de decima tutoris. c. 4. 6.

Sed obstat tx. nō sit ibi: ideo autē, quo probatur tutela serui manumisiti non spectare ad dominum manumittentem, & patronā.

Secundo obstat tx. in d. l. tutela. §. plane, vbi manumisori liberti tutela nō defertur.

- 2 *Quibus tamen satisfacie iure optimo, & maximo factū esse ut patronus, qui liberti*

sui impuberis ab intestato defuncti exceptabat hereditatē, & successione, idē tuetur bona, ne dilapidarentur, vt ad eū quem hereditatis cōmodum sequebatur, tutelæ etiam onus spectaret. l. 1. D. de legit. tutorib. Auth. sicut hereditas. C. cod. l. secundū naturā. 10. D. de reg. iur. c. qui lentit. c. ratio ni cod. t. in 6. l. 2. 9. tit. si. partit. 7. quod per interpretationē legis duodecim tabul. quæ agnatos ad hereditatē & tutela vocat factū est, & inde generaliter acceptum, vt quo tutela vadit, eo & hereditas perueniat. l. quo tutela. 7. 3. D. de reg. iur. vbi exornant De cius, & Petrus Faber.

Nec obstat noster tx in vers. ideo autem, quoniā generalis cōc. aū. tx. in femina ad mittēda nō est, quæ eti seruum impuberē manumittat, & ab intellectu eius successione expectet, tutelā tamen non suscipit, sed ad proximū agnatū, vel cognatu, deuoluitur, quia tutela virile munus est, † quod feminæ nō permittitur. l. tutela. 16. l. femini n. 18. D. de tute. d. l. quo tutela. l. iure n. 10. 2. 6. D. de test. tutel. l. tēre. 2. 1. D. de tut. & curat. dat. l. 1. C. quando mul. tutel. of fi. fung. poss. & reg. l. feminæ 2. D. de reg. iur. † Nisi à principe filiorū suorū, tutelam impetrasset. l. fi. D. de tute. explicat Caldas in d. l. si curatore, verbo, sine curatore n. 10. 6. C. de in integ. quo referendum est verbū illud, plerunque. d. l. tutela. 16. D. de tute lig. † Quæ impetratio inmatre & aucta, iam hodie ex noua Iustiniani lege necessaria non est, nā si velint, auctrices erunt suorum filiorum, aut nepotum, tx. in authentico, de hered. ab intestato veni. §. ex his collatione. 9. tx in Authentica matri, & aucta. C. quando mul. tutel. officio fung. l. 4. titulo 16. partita 6. l. 3. tit. 7. lib. 3. fori. explicant ordinarij in dictis locis, & Cal das iam relatus, Baeca de decima tut. c. 8. n. 3. 9. cum alijs. Didacus Spino de testam. glol. 2. 9. nu. 2. 4.

Non item obstat tx. in d. versi. planē, ad cuius interpretationem aduertes, quod es si seruus qui ex fideicommissi causa manumittitur, non testatoris fiat libertus, etiam si eiusdem testatoris fuerit, sed fideicommissarij, qui eum manumisit. §. 1. qui autem infra de singul. rebus per fideicommissi. relictis, id tamen non admittitur, quoties fideicommissarius, à prætoire euocatus, vt seruo libertatem prellet, adesse nō vult, quia tunc causa cognita, libertas seruo præstatur,

tur, proindeque habetur, ac si directo à testatore seruus manumissus fuisset, efficiturq; libertus Orcinus, & ad familiam testatoris, ad quem patronatus spectat, pertinebit, & tutela, d. §. plane, coniuncta, l. cum vero. 26. §. subuentum. D. de fideicomis. libert. & d. §. qui autem.

Titulus XVIII.

De legitima parent. tutela. §. vnicus.

1 *Tutela legitima parentum, que, & quando competet.*

2 *L. 3. §. 1. D. de legitimis tutoribus.*

3 *Fiducia in emancipatione cum semper contracta, intelligatur, pater semper est legitimus tutor filii impuberis emancipati.*

1 *Vemadmodum patronus, qui impuberem seruum manumisit eius consequitur legitimam tutelam manumissionis iure, ut in tit. supra proximo audiimus: ita & in parentibus, qui filium, aut filiam, nepotem, aut neptem ex filio, & deinceps impuberis emancipat receptum est, nam & eorum legitimi heredes, fiunt, & legitimii tutores, tx. noster, & in §. præterea. in fine, inf. quibus mod. ius.*

2 *Sed obstat difficil. tx. in l. 3. §. fi. ibi: Vice legitimi tutoris sustinet. D. de legitimis tutorib. vbi pater non legitimus tutor dicitur, sed legitimii vicem habere.*

Ad cuius explicationem & nostri tx. interpretationem, meminisse oremus, non operebimus, antiquæ emancipationis formulæ, quæ in d. §. præterea, explicuimus, in qua si fiducia interposita non fuisset, ut imaginaris pater, filium emancipatum patri naturali remaciparet, ipsa emancipatione, paternaturalis amittebat iure ciuili ius succedendi in bonis filij, eique; extraneus manumissorū maginarius pater in successione præponebat, & ita etiā in tutela, arg. l. 1. D. de leg. tutel. l. tutelas. 7. D. de cap. diminut. l. quo tutela 73. D. de regu. iur. quamvis iure prætorio aliud esset, & pater naturalis extraneo manumissori præferretur per bonoru poss. unde decem personæ, §. quæ autem, int. de bono. possit. qua bonoru possessione nevt non legitimus, sed quasi legitimus efficiebatur heres, §. quos autem, inf. de bon. poss. ita etiā

nō legitimus tutor, sed vice legitimus tutoris sustinebat. d. l. 3. §. fi. Quod si non tantum emancipatus, sed & manumissus a patre naturali filius fuisset, quia contracta fuisset fiducia, ut legitimus efficiebatur heres filij. l. 2. §. obijicitur. D. ad Tertull. ita & legitimus tutor. ¶ Quæ vetus fiducia solemnitas, cū iā in desuetudinē ierit, novioribusq; Iustiniani legibus, semper in emancipatione contracta censeatur, tā quoad ius hereditatis, quā quoad ius tutela. d. §. præterea. l. fi. C. de emacip. liber. §. fi. infra de leg. ag. succel. consequēs est parentē, qui impuberē filiu emancipauit, legitimū eius esse tutorē, ex nro tx. & d. l. 10. versi. nro s. dezimos, tit. 16. p. 6. & videbis Gaiū. lib. 1. inst. ti. 6. Alciat. lib. 3. parerg. c. fi. Coras. li. 6. miscell. c. 9. Cōnanū. lib. 2. c. 14. n. 4. qui de solemnitatibus fiduciæ latē agunt.

Titulus XIX.

De fiduciaria tutela. §. vnicus.

1 *Fiduciarius tutor quis sit, & n. 3.*

2 *Noster tx. in versi. At qui, n. 4.*

3 *Fiduciarius tutor, idest, fideicomissarius tutor.*

4 *Lectione nostri tx. in versi. Fiduciarij tutores siliorum suorum.*

1 *I parentis qui filium impubrem manumiserat, nepote, aut neptem ex filio, & sic eius legitimam habuerat tutelam, deceperit filius natu maior fiduciarius tutor fratrum sororum, & filiorum suorum, cæteroruē efficitur, ex hoc tx. & l. 3. §. fin. coniuncta. l. seq. D. de legitimis tutorib. d. l. 10. in fi. tit. 16. partita. 6.*

2 *Sed obstat noster tx. in versi. At quis, ubi mortuo patrō filij eius non fiduciarij, sed legitimī tutores fiunt liberti impuberis à patre suo manumissi, igitur eadē ratione mortuo patre emancipante filij eius legitimī erunt tutores fratrum, aut sororum, nō fiduciarij.*

3 *Cui difficultati satisfacies, si aduertas, antiqua juris subtilitate attenta, emancipatione fratris impuberis peremptam fuisse agnationē. §. minima sup. de cap. dimi. §. præterea, sup. quibus modis ius. sicq; extinguit etiā esse ius hereditatis, & tutelæ ex capite agnationis, verum quoniam prop-*

ter maximam sanguinis coniunctionē, lex magnā de fratre spem, atque fiduciam concepit, effectum est, vt impubes emancipatus post mortem patris sui tutoris legitimi tutelæ fratris sui natu maioris conceditus fuerit, quasi nemo, eo fidelius, & diligētius, administratus esset res fratris impuberis, ideoq; quia nulla spe successionis, sed sola, fiducia sanguinis hæc tutela deferebatur, fiduciaria dicta est, quasi fideicōmisstatia, arg.l. certi conditio. 9. §. competit. ibi, cui fiduciaria hereditas, D. sicet. pet. l. Seius. 46. ibi fiduciariū heredem D. ad Trebell.

Neque obstat arg. ex verl. Atqui, cui responderet Iust. in verli. quoniam, est enim inter patronum & parentē, & proinde inter eorum filios magna differentia, nam filius, si non fuisset viuo patre emancipatus, post obitum eius, sui iuris efficeretur, nec in fratribus potestate recideret, & ita neq; in tutelam. Libertus autem si non esset à domino manumissus, eodē iure apud eius filios post eius obitum mansisset, & inde patrono mortuo, vt ad hereditatē ita & ad tutelam vocantur, & legitimī tutores, dicuntur in §. 1. sup. de patron. tutela.

Sed tunc grauiter obstat idem noster tx. ibi: fiduciarij tutores filiorum suorum, vbi Iustinianus probat, nō solum fratris emācipati, sed & filij mei à patre meo emācipati me fiduciariū tutorem esse, & tamē constat, quod si is à patre meo non fuisset emācipatus, post eius mortem in potestate mea futurus esset, tex. in principio sup. quibus modis ius, indeque si eum emācipasset, legitimam eius tutelam nanciceret, vt sup. de leg. parent. tutel.

Quæ difficultas grauiter torsit Accurs. & ceteros h̄ic, Cuiacium in fragm. Vlpia. tit. 11. Loriotum de tutelis, axiomate 16. Ha loand. in notis ad hunc tx. qui detrahenda existimat illa verba, filiorum suorum, quem recentiores sequuntur. Eorum autem sententijs reiectis, tu Iustinianum intelliges in nepote ex filio emācipato, que in similiiter pater ante mortē emācipauerat, qui nullo modo potuit post patris sui mortē si hu suū iam emācipatū in potestate habete. Quæ interpretatio, & vera est, & necessaria omnino ad nostrum textum, qui hoc tantū in casu verus esse potest.

* * *

De Atiliano tute.

Principium tituli, & §. Sed ex his. 3.

& §. Sed hoc iure. 4. & §.
nos autem. 5.

- 1 Continuatio huius tituli.
- 2 Tutor datius a quo petendus.
- 3 Atilianus tutor quis.
- 4 Tutores qui dare possent, quamque cautionem accipere ab eis iudices debent. & n. 5. & 6.

Ost quam Imperator explicuit priores duas tutelæ species, testamentariā, videlicet & legitimā, iusto ordine tertiam, quæ Dativa nuncupatur, exponit

hoc titulo in quo, vt nihil antiquitatis pernitus ignoretur, multiplex datiuæ tutelæ tēpus recenset, quid olim, & quid sua etate obseruaretur, docēs, quibus & nos addēmus, quæ hodie vsu recepta sint.

- 2 Igītū sciendum est, quod si nullus, neq; testamentarius neq; legitimus tutor esset, impuberi datius tutor petebatur à matre l. 1. l. 2. & per totum: D. qui petant. tut. l. 6. l. 8. l. fi. C. eodem l. 2. §. si mater D. ad Tertull. l. omnem 6. C. eod. l. 12. tit. 16. partit. 6. quæ successione filij, si tutorem non petat, priuatur, vt in dictis legibus est cautū; potestq; tunc peti tutorab amico parentis vel educatore impuberis, aut quolibet alio de populo, vt in d. l. 2. & d. l. 12. vel ab ipso iudice dari etiā nullo petēte, l. l. §. magistris, D. de magistratib. conueniēd. notat Greg. in d. l. 12. gl. 7. A quo autē iudice tutor dari debeat, nō satis videt Imperator ostendere, sed tota res tēpotum distinctio ne cōponitur. ¶ Principio etenim Romæ à Prætore urbano dabatur, qui inter ciues Romanos ius dicebat, quæ datio lege Atilia recepta fuit, lata ab A. Atilio, & Claudio Martio tribuno plebis: in prouincijs autem ex l. Iulia & Titia à presidibus prouinciarū ex tx. in prin. huius ti. Vlp. in fragm. ti. 11. vers. lex Atilia. indeq; Atilianus tutor dictus est, qui nec ex testamēto, neq; legitimus fuit. ¶ Cum autē in l. Atilia, Iulia, & Titia, neq; de cautione rē pupilli saluā fore à tutoribus exigēda, neq; de cogēdis tu toribus

toribus ad pupilli administrationem si tutela libere recusat^t, quidquā esset cautū, Claud. Cæsar statuit ut tutores à cōsulibus ex inquisitione dare & curia quād postea prætoribus, ex aliorū principū cōstitutionibus concessū fūgūt in s. sed ex his. inf. eod. Postea Iustiniani sèculo Romę Præfectus vrbī & Prætor tutejāris ex inquisitione tutores creabāt, in prouincijs, Præsides, vel eorū ius su inferiorē magistratus, si pupillorū facultates non magna^re essent. l. i. l. 3. D. de tutorib. s. sed hoc iure inf. eo. Quia vero Iustin. perpedit pupillorū facultates sæpe ex morta^r periculū recipere, quæ in expectāda p̄fisidis iulsione circa tutoris dationē versabatur à quocunq; magistratu absq; iulsione Præsidis tutores dari voluit, vt in s. nos autē inf. eo. dū ramen pupilli facultates qyin gētos aureos nō excederet, legitima cau- tula rē pupilli saluā fore, accepta periculo illius, qui eam accepit, quod in dicta. l. 12. comprobatum est.

Quod si pupillus alibi facultates suas habeat, quā vbi cōmiciū, & alibi sit oriūdus iudex domiciliij tutorē dare potest, & debet vt ex Azone retulit Accur. in l. vni. vñ. §. vbi mōrāntur: C. vbi petātur tutores vēl cura tores, cōmuniter receptus à Bar. & alijs ibi: Greg. in d. l. 12. parti. verb. (al juez del lugar) vbi late disputat, quod iure ciuilī latē est consonū, tutor enim personā dat. l. i. D. de tutel. tx. in prin. sup. eo. vnde qui in persōnā iurisdictionē habet, habebit & in eius bona, & facit tx. in l. si fideicōmis. s. o. s. tracta tū D. de iudicijs. l. magis puto. s. s. illud que ri. D. de reb. eorum, & hoc iure vtimur.

6 Neq; cōtrariū probat l. pupillo. 27. D. de tutorib. l. iuri sperit. 30. s. cū oriūdus. D. de excusat. l. i. C. vbi petānt tutores, & d. l. 12. vers. 5 nō tan solamē, quibus probat iudice originis, vel loci vbi sunt facultates posse tutorē dare. Quoniā illa iura nō negat iudice domiciliij posse tutorem dare ad omnia bona, quæ quamuis alibi sint, sed posse etiā in eo calu à iudice originis, vel loci vbi sunt facultates tutorem dari, quod quidem est pupillo valde vtile, cum datus tutor à iudice domiciliij possit se excusare, nevltra cē testimū lapidē tutelā gerat. l. propter litem. 21. s. licet datus. D. de excusat. tut.

§ Sed et si l. & §. ab hostib. 2.

Tutela testamentaria pendente aliis a iudice tutor dari potest, & num. 2. vñ 4.

2 Tutela testamentaria legitime p̄fertur.

Vm testamentarius tutor sub condītione dari possit, s. ad certum, vbi la te diximus supra, qui testamentū tu to. dar. poss. ne pendētē conditionē, pupili bona absq; defensore sint. itē & eius per sona sub nulla sit cura, vt à iudice interim aliis detur tutor, recte factū est, nec refert quod illegitimum tutorem pupillus habeat

2 † quia quando tutela testamentaria xp̄e statut legitime non est locus, l. quādiu. 39 D. de acquir. hered. coniuncta l. quo tutela

3 73. D. de reg. iur. † Idemq; est si non tutela, sed hereditas sub condītione data sit, nā emētētē ante aditionē tutela non subsistat, si nemo. 9. D. de test. tut. interim aliis dabitur à iudice, tx. noster, & in l. si hereditas,

4 10. D. de test. tutel. † Similiter, si testame tarius tutor, aut legitimus ab hostibus cap tuus sit, pendente captiuitate aliis creatur, qui eo ab hostibus reuerso, desinit esse tu tor, quia qui captus erat reuersus, recuperat tutelam iure postliminij. s. ab hostibus infra hoc tit. s. si ab hostibus supra, quibus mod. ius patriæ potestatis soluitur, vbi, & in d. s. ad certū, vide quæ latē diximus, & spectant, ad horum iuriū interpretationē.

§. Impuberes fin.

1 Impuberes in aliorū esse tutela naturali rationi cōgruit.

2 Ratiō es reddere tutor finita tutela debet, et si matr. s.

1 Naturali rationi consentaneum esse, vt in euntis ætatis imbecillitas maio rum natu, p̄dientia, & regatur, & cōstituantur, indeq; impuberes, qui perfecte ætatis non sunt in alterius tutela esse & cō stitui, cu iā su. in prin. de tute, dixerimus sa tis, ex l. 1. D. de minorib. Cicerone li. 1. osti ciorū, quod in hoc s. de hac congruētia Iu stin. ait, explicatione nō indiget. † Illud au tem quod de rationibus à tute reddēdis, adiecit, ante quā de eius summa autoritate disputaret notabile est, et si enim verū sit, pupilli personam, & bona omnia eius fidei & arbitrio fuisse commissa, mem: inisse ja men cum oportebit vore tute esse, non prædonem, iustumq; sive administratio nis rationē reddere teneri post pubertatē, pupilli iam finita tutela, de quo integer est tit. D. de tute. & rationib. distrahē. adeo, vt & ipsa mater quæ tutelam filiorum gesit, sit eisdem rationibus obnoxia, authentico vt matres etiam tutelæ rationibus obno xiæ sint, collatione 9. Nec pupillorū pater polsi-

2 Aturali rationi consentaneum esse, vt in euntis ætatis imbecillitas maio rum natu, p̄dientia, & regatur, & cōstituantur, indeq; impuberes, qui perfecte ætatis non sunt in alterius tutela esse & cō stitui, cu iā su. in prin. de tute, dixerimus sa tis, ex l. 1. D. de minorib. Cicerone li. 1. osti ciorū, quod in hoc s. de hac congruētia Iu stin. ait, explicatione nō indiget. † Illud au tem quod de rationibus à tute reddēdis, adiecit, ante quā de eius summa autoritate disputaret notabile est, et si enim verū sit, pupilli personam, & bona omnia eius fidei & arbitrio fuisse commissa, mem: inisse ja men cum oportebit vore tute esse, non prædonem, iustumq; sive administratio nis rationē reddere teneri post pubertatē, pupilli iam finita tutela, de quo integer est tit. D. de tute. & rationib. distrahē. adeo, vt & ipsa mater quæ tutelam filiorum gesit, sit eisdem rationibus obnoxia, authentico vt matres etiam tutelæ rationibus obno xiæ sint, collatione 9. Nec pupillorū pater polsi-

possit eas remittere. l. ita autē. §. quidam
decedēs D. de adm. tut. cui cōm̄gē. l. si ter-
rus vetitus. 119. D. de leg. i. quinimo & ab
codē pupillo liberatio rationū reddendarū
legata, scrupulosam tātūmodo inquisitio-
nē remittit, & leuē illam minutissimā re-
sū indagationē, non quod dolo aut fraude,
factum erit. l. Aurelio. 20. §. Caius, l. tutor,
26. l. Aurelius. 28. §. Titius testamento. D.
de lib. leg. coniuncta. d. l. si seruus. Igitur tu-
tor & eius heredes, fideiussores, & nomina-
tores finita pubertate tutela pupillo tene-
buntur tutelæ iudicio, vt per totū tit. D. de
tutel. & rationibus distrahend. & tit. D. de
fideiussorib. tutorū, & pupillus etiā tenebi-
tur tutori vt recipiat quē in tutelę admini-
stratione de suo impēdit, vt per totū D. de
contraria & vtili actione tutelæ, & ex ti. C.
de administratione tut. cum seqq. l. 21. tit.
16. part. 6. Quæ autē in rationibus reddendi
obseruanda sit, eleganter post alios tra-
dit noster Didacus Spino, de testamentis,
glos. 29, ex n. 64. cum seqq. eum videbitis.

Titulus XXXI.

De autoritate tutorum.

Principiū tituli, & §. Neque tamen. 1

- 1 Continuatio huius tituli.
- 2 Autoritas tutoris quid sit.
- 3 Pupillus sine tutoris autoritate meliore conditionē
sua facere potest, deteriorē nō potest, & nu. 14.
- 4 Pupillus nec naturaliter sine tutoris autoritate
obligatur. & n. 6. & 7.
- 5 Contraria sententia, cui fit satis ex n. 8. cū seqq.
- 6 Pupillus sine tutorē hereditatem adire non potest,
etiam quantumvis lucrosam, & n. 13.
- 7 Pupillus consensum non habet.
- 8 L. si pupillus 127. D. de verb. oblig. & n. 11.
- 9 Promissio sine causa nullam efficacem obligationē
producit.
- 10 Pupillus re ipsa naturaliter obligatur, & quando.
- 11 L. cum illud 25. §. 1. D. quando dies legati cedat.

- Via nihil tutorum creatio
cōferret, nisi sequeretur au-
toritatis interpositio in re-
bus à pupillo gerēdis, opor-
tunē Iustinianus hoc titu-
lo, de tutorum autoritate
disputat: est autem autoritas, potestas illa-

atq; vis, quam in persona pupillorum de-
fendenda, rebūq; eorum administrandis
recepérunt tutores. l. 1. D. de tutelis, tx. in
princ. supra eodem. ubi diximus: autorita-
tem autem præstare nihil aliud est, quam
expresse probare negotiū illud quod à pu-
pilio præiente tute sit & geritur. l. 3. l. 4.
l. 9. §. penul. & l. seq. D. hoc tit. d. l. 1. §. si. §.
tutor. infra eodem.

An autem hæc tutoris autoritas pupil-
lo semper sit necessaria, ita vt absq; ea pu-
pillus nihil agere posuit, iatissime disputari
poterat, sed quod ad hūtū titulū pertinet
explicationē, sic ex Iustiniano hic, & alio-
rum Iurisconsultorum responsis, accipe.

- 3 † Pupillum sine tutoris autoritate contra
hentem meliorem suam conditionem re-
ctē facere posse, alterumq; sibi obligare,
ipsum vero obligari alij sine tutoris auto-
ritate nullo modo posse: que conclusio,
probatur ex nostro tx. & §. nūc admonen-
di. §. At ex contrario. infra quibus alien-
licet. §. pupillus. infra de inutilib. stipula-
tionib. ex infinitis veterum prudentū locis
maxime ex l. contra iuris 29. de past. l. 3. in
princ. D. cōmod. l. Julianus. 14. §. si quis à pu-
pillo. D. de act. emp. l. obligari. 9. & per to-
tum. D. hoc tit. l. certum. 6. §. in pupillo. D.
de confess. iusurandum. 17. §. 1. D. de iure
iur. l. acta 45. §. fi. D. de re iudi. l. si pupillus
40. D. de arbit. l. depupillo. 5. D. de op. nou.
nuntiatione. l. obligari. 42. D. de obliga. &
act. l. sed si ex stipulatu. 24. D. de verb. obli.
l. pupillo. 38. D. depignora. act. l. si dictū 56
§. fi. D. de euictiōnib. l. 4. §. de pupillo. D. de
const. pecun. l. pupillus. 11. D. de acq. here.
l. more. 8. & l. pupillus 9. D. de acq. here. l. 1.
& per tot. C. hoc ti. l. neq; 7. C. de contrah.
stipulat. de iure Regio hispan. tx. in l. 7. ti.
2. parti. 3. l. 4. ti. n. part. 5. l. 13. tit. 6. part. 6.
l. 17. tit. 16. part. 6. † Ex quibus omnibus
illud receptum est pupillum sine tutoris
autoritate, nec naturaliter obligari, quod
& probat tx. in l. quod pupillus. §. 8. D. de
oblig. & act. vt multis relatis obsernat Cal-
das, in l. si curatorem. verb. cum non absumi. is
num. 25. C. de in integ. restit.

- 5 Sed grauerit oblat tx. in l. si pupillus
127. D. de verb. oblig. in l. 1. in fin. D. de no-
uat. in l. Marcellus. 26. d. de fideiussi. in l. 14
numerationibus. 44. in l. Stechum. 95. §.
aditio. D. de solut. in l. cum illud. 25. §. 1. D.
quando dies leg. ced. in l. si pupillus. 21. D.
ad leg. Falcid. in l. si eius. 64. D. ad Trebel.
in qui-

in quibus omnibus pupillum sine tutoris autoritate, sicut naturaliter obligatum audimus.

5 Secundo contra nostrum tx. ibi; meliorem quidem conditionem: obstat ex. in §. neque tamē, ibi: quamvis illis lucrosa sit. inf. cod. vbi pupillus neq; lucrōlam & opulentam hereditatem, ex qua melior eius conditio reddatur, absq; tutore adire potest: comprobat l. 9. §. 2. D. eod. l. 8. l. 9. D. de acquirenda hered. l. 3. t. 6. parti. 6.

Tertio contra nostrum tx. probantē pupillū sine tutorē cōtrahentē alteri nō obligari, ipsum verò qui cum eo contrahit esse obligatum, obstat reg. l. Labeo. 19. §. cōtractum. D. de verb. sig. coniuncta, l. 2, in fi. D. de oblig. & actionib. quibus constat in his cōtractibus in r. r. tex. relatis, alterū alteri esse ex bono & equo obligatū, indeq; vltro' citroq; obligatorios omnes cōtractus dici.

Quorū argumentorū explicatio, latiorē quā hic locus, & institutū nrm patiūtur, disputationē expostulat, quibus ut cedamus paucis rē hanc prosequemur. † Igitur quid quid infiniti autores velint, cōstanter cum Justin. hic defendendū est, pupillū sine tutorē, nec naturaliter quidē obligari, cuius generalis cōclusionis verissima ratio, omis sīs innumeris ab alijs traditis ea est, qui apud pupillus consensum nō habet, quē exigimus in obligatione naturali, l. 1. §. adeo cū vulgatis alijs. D. de pæt, siquidem animi iudicio destituitur. §. præterea, inf. quib. nō est per iniſ. l. cum prætor 12. versi. natura, D. de iudic. l. 1. vers. impuberis. C. de falla moneta, vbi ea ratione pupillus creditur ignorare quā videt, & consensui nihil tam contrariū est quā error & ignorantia, l. si per errorē, 15. D. de iurisd. oīn. iud. l. 2. D. de iudicij, & ideo in ea ætate, neq; velle, neq; nolle intelligitur, l. pupillus. 150. alias 189. D. de regu. iur. † Quamvis enim ante pubertatem aliquando alicui iudicium, & prudentia contingent, & alijs multo tardius, tamen vi sum est utile iuris autoribus certū aliquod tempus pupillari ætati præscribere, cauillationum & litii vitandarum, causa, quā ex hac intertitidinc orirentur. Et h̄c pupillum esse definierunt masculum, qui decimū quartū, foemina, quā duodecimū annū nō compleſſent. tx. in prin. inf. quib. mod. tute. finit. vbi dicimus vſq; ad quā ætate iurisprudētia nō agnoscit in eiusmodi personis naturalē & plenū intellectū. l. 13. ibi. E

sto es: porq los q̄ son de esta edad, nō han entēdime to cōplido. tit. 1. par. 6. & passim, ac pp̄tēa neq; velle, neq; nolle posse existimauit. Int̄ que factū est ut iuris estimatione, nec naturaliter obligari, ex cōlensu quo carere intel liguntur, posse, sit dicendum, alioq; induceremus naturalem obligationē in ipsa natura impediente, quod est per quā absurdū.

8 Qua tententia retenta, nō obstant iura in cōtrarium adducta, & 1. non obstat tx. in d. l. si pupillus. 127. quoniam ex Duare no & Cuiac. ibi. interpretor promissionem ibi causam ex qua pupillus factus fuit locupletior subsequutā fuisse, proindeq; eū potuisse sine tutorē obligari, quā interpretationē v̄erissimā minimeq; diuinatoriā agnoscas, omnino premittit, † stipulationē & p̄missionē ex nulla causafactā nullā p̄du cere actionē, & ex ea potentē exceptione doli mali submoueri, nō quia exceptio illa sit necessaria ad actionis (quē nulla fuit) exclusionē, sed ad repellendū potente ex talī stipulationē, l. obligationū 3. D. de oblig. & act. coniuncta l. 2. §. circa D. de doli except. neq; vbi doli exceptio locū habet, aliqua naturalis obligatio potest cōsiderari. l. 1. § ideo. D. de doli except. similiter etiā fideiūsio, vbi nulla præcessit causa, nulla est ope exceptionis doli, l. si stipulatus. 15. D. de fideiūsio, cōiuncto d. §. circa. † Præmitte etiā pupillū etiā ex mutuo, sine tutorē naturaliter obligari re ipsa, quādo locupletior sit & morat in lucro, & is qui cū eo cōtraxit, in damno est, l. naturaliter. 13. §. fi. cōiuncta l. nā hoc natura. 15. D. de condic. indeb. l. ait prætor. 3. vers. pupillus, l. si pupilli. 6. in prin. l. litis 37. in prin. D. de neg. gest. l. furiosus. 45. D. de obliga. & actionib. cū alijs plurib. quibus cōsonat l. 27. & 28. t. 12. par. 1 t. 5. † Quibus præmissis, cū tx. in d. l. si pupillus probet promissionē à pupillo, sine tutorē factam, validā fuisse; itē & fideiūsorē pro eo teneri, cōsequens erit dicere causam ex qua pupillus locupletior fuit factus præcessisse, idque ē bene fundata iurisprudentia, cum alias illud admitti non posset, quo etiā sensu accipies d. l. 1. in fine. D. denouat. d. l. innumerationibus. d. l. Sticū, §. aditio, d. l. Marcellus. d. l. si pupillus. 21. d. l. si eius, 64. & alia iura in quib. pupillū sine tutorē obligatū naturaliter probatur, neq; terminos habiles præmittere ad aliquātū legū intellectū, vt nostri loquūtur, cōinet diuinationē, sed est omnino necessariū, arg. l. qui

qui testamento. 20. ibi. *Si aliud eos nihil impedit, D. de testam. ca. 1. de xrat. & qualit.*
 12 lib. 6. † Nec magis obstat tex. in. d.l. cum illud. §. 1. D. quando dies legati cedat, quoniam omissa coru[m] opinione qui respuead in illam negationem (*nec*) existimabant, obligationem naturalem ibi appellasse. I. C. dicendum est, habita ratione numerationis & facti naturalis, ex quo alius, qui pupillus non esset, obligaretur; quamvis si praesenti statu attento nihil ex huiusmodi numeratione pupillus debet, quia sine tutor[e], & eius cominodo facta fuit ex nostro tex. & similibus supra obseruatis, proindeque recte Papinianus nullum esse legatum in prima parte illius. §. dixerit; tamen futura solutione considerata, quæ ab ipso pubere iam facto fieri potest, quæ legatario utilis erit, in posteriore parte ibi. futuram solutionem cogitauit, recte consultus potuit naturalem obligationem appellare, quæ ex naturali facto numerationis originem habuit, vt aliud agens obseruat Robertus⁸ lib. 1. sent. cap. 10. vt sic ex. d. §. 1. in posterum docendum sit, quod & si pupillus naturaliter non obligetur sine tutor[e] nisi quo calu locupletior fiat, ceterum quia solutione post pubertatem facta, quasi nouu[m] consensum exprimit, ex quo naturalis obligatio oritur, utilis sit eius solutio, vt ibi indicauit. I. C. ibi, quod si verbq[ue] debitis naturalem obligationem, & futuram solutionem cogitauit: cuius sanè h[ic] mihi verior videtur interpretatione, donec alij melius aliquid affert.

13 † Non itē obstat tex. in. §. neq[ue]; tamē, cum similibus. Quibus probatur pupillū sine tutor[e], neque lucrosam hereditatem adire posse. Quoniam omissa varia solutione doctorum dicendum est, pupillum sine tutor[e] neque lucrosam hereditatem adire posse, quia ad adeundam hereditatē necessarium est, vt quis causam suā aditionis intelligat, videlicet an sit heres ex testamento an ab intestato, an necessarius, an voluntarius. I. is qui putat. 15. I. si is ad quē. 22. I. heres. 32. I. pater. 93. D. de acq. hered. vnde cum pupillus eo sit animi iudicio destitutus quo discernere causam suā aditionis debebat. I. pupillus. 9. D. illo tit. satis constat, neque hereditatē posse acquirere sine tutor[e]. † Præterea quia quamvis verū sit pupillū sine tutor[e] cōtra-

hētē, alios sibi obligare, ipsum vero nō obligari, ex nostro tex, quod favorabiliter ei præstatur, etiam si eo in casu contractus ex uno tamen latere constet; tum quia iudicium non habet, quo possit perfectum contentum explicare, vt lupra diximus; cum etiam quia qui cum pupillo contrahit, sibi hoc imputare potest, quod cum eo contraxerit tutor[e] suo non praesante, cum exploratum sit pupillum tunc non obligari, cuius cōditionem scire debuit, I. quicum alio. 19. D. de reg. iur. id in hereditatis aditione, qua cū creditoribus & legatarijs, quasi contrahitur, §. heres. Infra de obligat. quæ ex quasi cōtract. cessat, in qua nihil est quod hereditarijs creditoribus possit imputari. Vnde cum ipse pupillus sine tutor[e] non possit obligari eis, ita neque adire, vt in. d.l. more.

§. Tutor. 2.

1. *Auctoritas tutoris in ipso negotio interponenda est non postea.*

2. *L. si quis mihi bona. 25. §. iussum. D. de acq. hereditate.*

1. **A**utoritatem tutoris in ipso negotio interponendā esse probat Iusti. hic. Cons. in. l. obligari. 9. §. tutor. D. eodem. in. l. si id quod. 7. §. si pupilli. D. de relcind. vend. in. l. nunquam. 32. D. de vslu cap. in. l. pupillus. 1. D. de acq. rerum dom. & probat. l. 17. infi. tit. 16. p. 6. Sed obstat diff. tex. in. l. si quis mihi bona. §. iussum. ibi. *Quæ interponitur perfecto negotio. D. de acq. hereditate.* Sed omisso varietate Accursij ibidem sic illum tex. interpretaberis, in perficiendo negotio & in re praesenti, debet enim tutor, in ipso tractu & gestione negotij & animo & corpore interesse, & postquam vidit, & audiuit, & cognouit, quod gestū, quod actum, quod perfectum est, tum illi co in ipso loci & temporis vestigio clares comprobare quæ gesta sunt, & pronuncia re se autorem esse, quæ auctoritas sic non praestita nullius est momenti, ex dictis legibus.

G

§. Si

§.Si inter tutorem.3.

- 1 Tutor in rem suam auctor esse non potest.
- 2 L.nisi finita.4.D.de tutelis & rat. distracto.
- 1 **Q** Via in rem suam auctor tutor esse non potest.l. i.l. quod dicimus.7.
D.h.t. orta inter ipsum & pupillū cōtrouersia, curator ad cā rē pupillo decernitur l.3.§.si pupillus. D.de tutel.l. i.& per totū.C.de in lit.dand. tute.
- 2 † Sed obstat tex. in. l. nisi finita. 4.D. de tutel.& rat. vbi ante finitam tutelā nul lam inter pupillum & tutorem litem esse posse notatū est. Sed respōde , litem inter eos esse non posse ante finitam tutelā ratione administrationis, rectē tamē de alijs negotijs ante tutelā cōtractis, quo in calu curator datur, qui lite finita officiū depo nit,& tutor suam suscipit iterum admini strationem.l.3.C.de in lit.dand. tut. dixi mus in. §. ad certū supra qui test.tut.dar. poss.

Titulus. XXII.

Quibus modis tutela finitur.

PRINCIPIVM TITVLI.

- 1 Tutela pubertate ipso iure finitur.
- 2 L.filio.6. D.de confirm.tutore.l. pater. 101. §. conditionum verba.D.de condit. & dem.
- 3 Pubertas quando in maribus, & fēminis incipiat.

XPOSITIS his quæ ad instituendos tutores perti nent , quia eorum autoritas non perpetua, sed temporalis est, quibus modis ea dissoluatur consequens est docere. Et sanè illud ex principio huius tit.deducitur, puber ta te pupilli pupillæve tutelam ipso iure fi niri idē in.l.fin. C.quando tutores esse de fiuant,l.12.in fi.l.27.in princ.tit. 16. p.6. extat Vlpiani locus in fragm.tit. xi. in fi. explicant Cōtius lib. 2. successiuar lect. cap. 13.Rebard.lib. 1.var.cap. 10. Meno ch.de arb.lib. 2. casu. § 8.& Ioan. Gutierrez. in Authentica sacramenta puberum , nu. 1.& 2.C.si aduersus vend.

- 2 † Sed obstate videtur,tex.in.l.si filio. 6.

D.de confirm.tut. & in.l.pater. 101. §.cōditionū verba.D.de cond. & dem. vbi fi lio iā puberi tutor à patre in testamento re linquitur.

Qua difficultate,nō obistāte nostra cōclusio desēdēda est, pubertate tutelā illico finiri neq; contrariū,pbant prædicta iura, ex qui bus satis cōstat nō in vim tutele sed in vim curæ, valuisse conditionē & nominationē à testatore factā,quia in conditionibus te statoris verba pro voluntate cōsiderātur, ex.d. §.conditionū,cū vulgatis,vnde cum tutores vltra pubertatē esse non possint, defensores & curatores filiorū testatoris puberū iā factorū erunt, à prætore quidē omnimodo confirmandi ex. d. l. si filio.

- 3 † Qua autē ætate pupilli puberes hiant, quamuis olim incertū esset,& ad huius rei estimationē in decorā, iinpudicāq; inspe ctionē corporis præcedere esset necessariū,ex Casianorū sententia,quorū Vlpianus meminit,d.tit.xi.hodie tamē exploratā est,masculos decimoquarto anno im pleto,foeminas duodecimo puberes dici, ex Iust.hic.& in princ. supra. de nuptijs, vbi diximus,qua autem ratione mulieres citius pubescant quam viri lege And. Ti raq.in.l.9.connubial.ex nu. 142. & quæ tradidit Bar.post Accurs.ibi.verbo. Orla num.in l. 2.C.de his qui veniā ætat.impet.

§. Item finitur. I.

- 1 Tutela pupilli adrogatione finitur:deportatione, nu. 2.seruitute,nu. 3.captinitate,nu. 4.

C Ollige ex hoc §.tutelā finiri si im puberes in arrogationē sedederunt, l.fin.in fi.C. de aut. præst. l. necei. 17. §.corū.D.de adopt.cū enim tutela pro impuberis defensione industa sit, vt iā di ximus supra in princ.de tutel. & is arrogationē in potestate trāseat arrogatoris, iux ta late supra tradita,in tit.de adoptionib. consequens est tutelam statim extingui, quæ iā necessaria non est,ex hoc tex. &l. si arrogati. 14.D.de tutelis,l. 21.versiculo si profijassen al huera fano.tit. 16.p.6.

- 2 † Tertio finitur tutela si pupillus puberati proxim⁹ & iā doli capax deliquit, & ob delictū deportationē meruit , arg.l. pupillū. 111.D. de reg.iuris.l. 1. §. impubes. & §.seq.D.ad Syllan.l.auxiliū § in de lictis.D.de minorib.l.9.tit. 1.l. 10. tit.7.l. 17.tit.

³ 17.tit.14.l.8. tit.31.p.7. vbiq[ue] Creg. & preter ordinarios hic.eleg. & luculēter Me nochiū de arbit.casu.329.nu.2.& sequen tibus,quū enim deportatione & familia & ciuitas amittatur §.minor supra de cap. di min:tutelā quē iuris ciuilis est tex.in prin. supra de tutelis,finiri mirū non est,ex hoc §. & d.l.si arrogati,& d.l.21.p.ibi,o por de sierramiento. † Præterea finitur tutela si seruus impubes à domino suo manu insslus & libertus factus ob ingratitudinē à se doli capace cōmissam,iuxta proximē dicta,in pristinam reuocetur seruitutem , ex d.l.si arrogati , nostro tex. & d.l.21.versiculo. Si tornasse en seruidumbre.

⁴ † Quinto expirat tutela pupillo ab hostib[us] capto,cuius reuersum non expecta mus,vt tutela suspendatur , quum non sit quod in tutorē possit recuperare,ex no stro tex. &. D.l.si arrogati, & d.l.p. ibi. o catinaissen .a qualquier de ellos.interim tamē ne bona pupilli pereant curator eius bonis dandus est,l.inuto.6.§.fi.inf. D.de tutelis, l.ab hostibus.15.§.1.D.ex qui. caus. mai. Tutor autem ab hostib[us] capto, alias tu tor interim datur,vt diximus,in.§.ab hosti bus supra de Attil.tuto.

§. Sed & si. 2. §. Præ terea. 5.

¹ Tutela aduentu temporis,vel conditionis ad qua datuserat tutor finitur.

¹ **A**D certum tēpus,& ad certam condi tionē quū tutores Testamento dari posse satis supra dixerimus, in. §. ad certum,qui test.tut.dar.posſ. & §. sed & si. de Atrilian.tut. consequens est tutela exi stente conditione,aut finito tempore,simi liter finiri;quod his locis docuit Iustinianus,& Conf.in.d.l.si arrogari.&,d.l.p. ver siculo E ann dezemos. idq; ex vulgata reg. quia limitata causa limitatum producit ef fectū,l.in agris.16.D.de acq. reruin dom. l.age.3.C.de transacti.

§. Similiq[ue] modo.3.

¹ Tutela morte pupillorum, tutorum ve finitur.

¹ **Q**uod hoc loco Iustinianus ait, mor te vel pupillorū,vel tutorum tute lam finiri,& in d.l.si arrogati,

& in,d.l.p.ibi. por muerte,quamuis indubi table videatur,cū mors cætera omnia etiā dissoluat,auth.de nuptijs,§.deinceps.collatione.4.Elegatē tamē habet , quoad tutorē attinet,rationē hereditario iure tutelam ad aliū nō trāsire,l.tutela.16.D.de tutelis,qui tutoris hæres quamuis tutor nō sit,ea quē per defunctum inchoata sunt , si legitimæ ætatis,& masculus sit explicare debet,l.1. D.de fide iuss.tut.

§. Sed & capit[is]. 4.

¹ Tutela quacunque pupilli capit[is] diminutione perimitur:tutoris maxima,& media.

¹ **Q**Vælibet capit[is] diminutio in pu pillo tutelā extinguit , vt diximus in.§.item,supra hoc tit.In tu tote tamē secus est,quoniā si priores duas patiatur,quibus & libertatem & ciuitatem amittit,§.1.& §.2.supra de cap. diminutio ne.omnis tutela siue testamentaria,siue datiuia,siue legitima prorsus expirat,quia omnia quē iuris ciuilis sunt illis status mutationibus amittuntur,inde & tutela,§.1.su pra de tutelis. q si minimā patiatur tutor capit[is] diminutionē,quia se in arrogationē dederit testamentaria & datiuia tutela retine bitur ex nostro tex.&.l.tutelas.D. de cap. diminutio ne.legitima vero tutela quæ ex lege duodecim tabularū agnatis defertur, tex.in prin.sup.de leg.ag.tut.minima etiā diminutio ne finitur.extincto iure agnationis,d.l.tutelas.& §.fin.de leg. ag.tut. Vnde quū hodie agnationis & cognationis dis crimē à Iustiniano sublatū fuerit,vt sapius dixit.us>nulla tutela minima capit[is] dimi nutione peribit.quod sup. aduertit Baldus,numero.xi.

§. Desinunt.6.& fi.

¹ Tutela remotione tutoris suspic̄ti, item & excusa tione finitur.

¹ **T**Andē tutelæ munus finem habebit,si tutor à tutela ob id quod suspectus visus fuerit remoueatur , de quo late Infra in tit. de suspectis tutoribus. Velsi ex iusta superueniente causa excusationē meruit,cuius rei disputatio lata erit per to tum tit.Infra de excusationibus tutorum.

G 2 Titu-